Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
385	Albrandswaard	Algemeen	Geen wensen en bedenkingen vanuit raad Albrandswaard	Naar aanleiding van uw verzoek, willen we u laten weten dat we graag onze bijdrage aan de regionale energiestrategie willen blijven leveren. We vinden de zoektocht naar oplossingen voor onze toekomstige energievoorziening belangrijk voor onze bewoners en voor onze gemeente. We gaan graag samen op zoek naar antwoorden op vele vragen hieromtrent. Als reactie op uw vraag naar de wensen en bedenkingen, willen we u laten weten dat het College de verschillende fracties uit de Gemeenteraad heeft gevraagd naar hun wensen en bedenkingen op de concept RES. Hierop is vanuit één fractie een reactie gekomen gericht op participatie en het verder te volgen proces. Verder zijn er geen zienswijzen vanuit de fracties ontvangen, ook niet na verlenging van die termijn. We kijken uit na de volgende fase in dit proces op weg naar de RES 1.0.	Algemeen	Vanuit de gemeente(raad) zijn geen inhoudelijke wensen en bedenkingen ingebracht t.b.v. de RES 1.0.	Geen verwijzing.
237	Barendrecht	Wens: Zon op daken versnellen, en verhogen naar 50% in 2030		Zet in op het versnellen van het aanbrengen van zonnepanelen op daken van woningen, bedrijfspanden en gemeentelijk vastgoed. Deze ambitie mag steviger in de RES worden neergezet. Streven naar het benutten van 50% van de geschikte daken voor het opwekken van zonne-energie.	Elektriciteit	In de RES 1.0 speelt zon op daken een belangrijke rol. De beoogde 40% van het geschikte dakoppervlak per 2030 komt voort uit een lineaire verhouding tot 100% in 2050. De verwachting is dat dit tot 2030 een aanzienlijke inzet vraagt van gemeenten en lokale stakeholders. Natuurlijk is elke gemeente is vrij een hogere ambitie te hanteren en haar beleid daarop in te richten. Een hogere ambitie kan uiteraard op steun en waardering rekenen vanuit de RES en draagt bij aan het realiseren van de gemeenschappelijke ambitie.	Paragraaf 8.3.2 en 8.3.3
238	Barendrecht	Wens: Overkappen parkeerterreinen met zonnepanelen		Zet in op het aanbrengen van overkappingen met zonnepanelen bij de (grotere) parkeerterreinen.	Elektriciteit	Het Kadaster heeft de potentie van zon op parkeerplaatsen in kaart gebracht, inclusief de eigenaren. Met de uitkomsten van het onderzoek is de potentie van parkeerplaatsen inzichtelijk gemaakt. Parkeerplaatsen is één van de zoekgebieden waarop we in de RES 1.0 inzetten. Gemeenten worden gevraagd beleid te ontwikkelen om deze potentie te benutten. De RES ondersteunt daarbij met kennisuitwisseling, data en informatie en monitoring.	Paragraaf 8.3.3
239	Barendrecht	Wens: Gebruik duurzame bronnen		Maak bij de aanleg van een (eventueel) warmtenet alleen gebruik van de aanwezige restwarmte en duurzame bronnen, zoals bv. geothermie. Niet bijstoken d.m.v. gas- of biomassacentrales.	Warmte	In de RES 1.0. schetst de regio de mogelijkheden voor een regionaal warmtesysteem, op basis van een aantal scenario's. Daarbij wordt uitgegaan van warmtebronnen die duurzaam zullen zijn. Zeker in een overgangsperiode na de aanleg van warmtenetten kan daarbij aardgas voor de warmtebehoefte tijdens de piekvraag en als back-up nog wel noodzakelijk zijn. Het verstoken van houtige biomassa is geen onderdeel van het onderzoek dat hiervoor uitgevoerd is. Op nationaal niveau is ook aandacht voor de inzet van houtige biomassa voor warmteprojecten. Het kabinet kiest voor een verantwoorde inzet van biogrondstoffen met een voortvarende aanpak voor tijdige afbouw van de stimulering van laagwaardige toepassingen zoals het verbranden van hout voor de opwekking van elektriciteit en warmte (https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/10/16/duurzaamheidskader-biogrondstoffen).	Paragraaf 8.2
240	Barendrecht	Wens: Meer aandacht voor innovatie		Wij willen creatieve en innovatieve oplossingen stimuleren. Innovatie wordt kort benoemd in de Concept RES, maar moet een prominentere rol krijgen in het verhaal.	Algemeen	De RES gaat t.a.v. de onderdelen van het energiesysteem uit van bewezen oplossingen. Innovaties worden vanzelfsprekend in de RES meegenomen zodra deze beproefd bijdragen aan opwekking van duurzame energie. Om de RES actueel te houden wordt deze elke twee jaar herzien. Om o.a. te bepalen welke rol (huidige) innovaties kunnen spelen wordt er actief gemonitord.	Geen specifieke locatie in de tekst, is verweven. O.a. paragraaf 5.3, paragraaf 8.4
241	Barendrecht	Bedenking: Prioritering energiebronnen is lokale afweging		In de Concept RES worden verschillende energiebronnen (warmtenet, elektriciteit en gas) benoemd voor de verwarming van de gebouwde omgeving. De keuze voor het type warmtebron vereist maatwerk en kan per wijk (of mogelijk zelfs per buurt) verschillen. De keuze waar welke warmtebron wordt ingezet is een lokale afweging. Deze keuze wordt uiteindelijk gemaakt in onze wijkplannen, die door de raad van de gemeente Barendrecht, in samenwerking met onze stakeholders, worden vastgesteld.	Warmte	De RSW richt zich op de mogelijke meerwaarde die een bovengemeentelijke warmte-uitwisseling heeft. Het is uiteindelijk aan de gemeenten zelf om te beslissen welke keuzes ze hierin maken. De regio treedt daarbij niet in de autonomie van gemeenten.	Paragraaf 2.1 - 3
242	Barendrecht	Bedenking: Meer aandacht voor energiebesparing		In de Concept RES ligt vooral de focus op het benutten van de beschikbare warmte en het opwekken van duurzame energie door zon en wind. Naast het opwekken van energie is energiebesparing, o.a. door isolatie van panden, minstens zo belangrijk. Hier wordt echter nauwelijks aandacht aan besteed in de Concept RES. Hierdoor ontbreekt een overzicht in de totale energievraag. In de RES 1.0 moet het onderwerp energiebesparing duidelijker als één van de pijlers worden opgenomen en verder worden uitgewerkt.	Algemeen	Energiebesparing speelt een belangrijke rol. Dat zal ook in de RES 1.0 zo (nadrukkelijker) benoemd worden. Het voortouw voor de besparingsopgave ligt bij de gemeenten; de RES-organisatie heeft hierbij nu geen rol. In de voorbereiding van de RES 2.0 zal met regiopartijen bepaald worden welke verdere, ook regionale invulling, het thema besparing krijgt.	Paragraaf 3.2, paragraaf 6.1, paragraaf 8.2.1
243	Barendrecht	Bedenking: Meer aandacht voor opslag energie		In de Concept RES wordt er nauwelijks ingegaan op de opslag van energie. In de RES 1.0 moet er meer duidelijkheid komen over de mogelijkheden voor opslag en de ruimtelijke impact hiervan.	Systeemanalyse	In de RES (onderdeel Systeem) wordt de noodzaak van opslag opgenomen en aandacht gevraagd voor de ruimtelijke impact van verschillende keuzen. Er is geen inhoudelijke analyse die inzicht geeft in hoeveel opslag er nodig is en welke ruimtelijke impact de verschillende keuzen hebben.	6.1
244	Barendrecht	Bedenking: Zorgvuldig inpassen van grootschalige opwekking in natuur en landschap		In de Concept RES staat de draagkracht van het landschap centraal. Wij omarmen dit principe. Juist om deze reden zijn we kritisch op de aanleg van grootschalige zon- en windparken in het open landschap, recreatiegebieden en kwetsbare natuurgebieden. Opwekking van duurzame energie moet passend zijn bij de maat en schaal van het landschap en zorgvuldig worden ingepast.	Elektriciteit	In de RES 1.0 is een nadere uitwerking gegeven van de zoeklocaties en de verhaallijnen, waaronder 'open landschap'. specifieke situaties vragen daarentegen ook maatwerk met inachtname van het leidend principe: draagvlak van het landschap. Na de RES 1.0 kan vervolg worden geven aan de uitwerking van de zoeklocaties met als beoogd doel realisatie. Daartoe zullen gebiedsprocessen opgestart moeten worden onder aansturing van de gemeenten. In de RES 1.0 zullen verschillende voorbeelden van inpassing beschreven worden.	Dit komt op meerdere plekken terug, bijvoorbeeld in paragraaf 4.3, 7.3 en een uitgebreidere toelichting van de verhaallijnen vindt u in paragraaf 8.3.4 (frame 1)
245	Barendrecht	Bedenking: Participatie stakeholders		Graag meer aandacht voor participatie van stakeholders in het proces van de Concept RES naar de RES 1.0. In de Concept RES wordt dit nu overgelaten aan de lokale overheid. Het is uiteraard belangrijk dat gemeenten dit zelf kunnen invullen, maar alle 23 gemeenten doorlopen een vergelijkbaar proces. Om het wiel niet steeds opnieuw uit te vinden is meer regie en ondersteuning vanuit de RES gewenst.	Communicatie	Draagvlak is een belangrijke voorwaarde voor het slagen van de energietransitie en volgens afspraak zijn proces- en projectparticipatie middelen die door de gemeenten ingezet worden. De regio faciliteert/stimuleert voornamelijk met kennisoverdracht en breed bruikbare producten en maakt gebruik van breed inzetbare materialen van NP RES / andere regio's om eraan bij te dragen dat "het wiel niet steeds opnieuw uitgevonden moet worden". Richting RES 1.0 en in de RES 1.0 is aandacht besteed aan het gemeenschappelijke proces. (Inwonersparticipatie wordt volgens afspraak niet door de regio uitgevoerd).	7.6, 2.2, 2.3
246	Barendrecht	Bedenking: Concept RES nog te abstract		De Concept RES is nog vrij abstract en weinig concreet. Hierdoor is de (ruimtelijke) impact op lokaal niveau nog moeilijk in te schatten. De RES 1.0 moet meer duidelijkheid geven in de impact en de opgave voor elke afzonderlijke gemeente.	Algemeen	Dit is de focus van het proces van de RES 1.0: daar waar mogelijk concretiseren we de opgave. Bijvoorbeeld in de zoekgebieden en door deze te voorzien van een techniekkeuze. Hierin speelt u als gemeente een belangrijke rol: het maken van integrale, lokale afwegingen is een lokale aangelegenheid. Vanzelfsprekend met hulp/ondersteuning van de regio waar mogelijk. In de uitvoeringslijn Warmte is het streven om in de RES 1.0 enkele kansrijke regionale warmteontwikkelingen te identificeren.	Paragraaf 3.2, paragraaf 3.3, paragraaf 5.2, paragraaf 7.3, paragraaf 8.2, paragraaf 8.3
247	Barendrecht	Bedenking: Aanleg warmtenet ruimtelijke impact op openbare ruimte		Om een warmtenet aan te leggen moeten de straten worden opengebroken. Daarnaast vraagt de aanleg van een warmtenet veel ondergrondse ruimte. De aanleg van een warmtenet heeft hierdoor een grote ruimtelijke impact op de openbare ruimte. Dit biedt kansen, maar kan ook voor bedreigingen zorgen. Graag meer aandacht voor deze ruimtelijke aspecten in de RES 1.0.	Warmte	De notie dat warmtenetten (mn in de ondergrond) meer ruimte innemen dan elektriciteit en gasleidingen zal worden benoemd. De beoordeling of dit een knelpunt zou kunnen zijn is heel locatiespecifiek en ligt derhalve op gemeentelijk niveau, als onderdeel van de beoordeling van haalbaarheid van warmtenetten in een gemeentelijke wijk. Het valt om die reden buiten de scope van de RES.	Paragraaf 3.1

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
248	Barendrecht	Wensen: Betaalbaar en haalbaar		Wij zijn het eens met het uitgangspunt 'een betaalbare, betrouwbare, veilige en schone energievoorziening voor iedereen'. Een belangrijke vraag hierbij is 'wie betaalt wat?'	Algemeen	De concretisering van verdeling van kosten is een belangrijk onderdeel van de strategie en vraagt om goede samenwerking in de regio. Hierover moeten afspraken gemaakt worden.	Paragraaf 2.4, paragraaf 8.2.4, paragraaf 8.2.3 (ad 2 economische analyse), paragraaf 8.3.4 (frame 2, financiele haalbaarheid)
249	Barendrecht	Bedenkingen: Lokale afweging ruimtelijke opgaven		De energietransitie is niet de enige opgave waar wij de komende jaren voor staan. Er zijn vele maatschappelijke ontwikkelingen en behoeften, zoals bv. de woningbouwopgave, die invloed hebben op onze leefomgeving. Al deze opgaven en behoeften moeten ruimtelijk tegen elkaar worden afgewogen of slim aan elkaar worden gekoppeld. Deze integrale afweging wordt gemaakt in onze omgevingsvisie en niet in de RES.	Algemeen	Wij onderschrijven dat er vele opgaven zijn waar in de regio invulling aan wordt gegeven. We onderschrijven ook dat uw omgevingsvisie een instrument is waarin u deze afweging kunt maken. Dit is aan u; regionaal werken we samen om te concretiseren hoe de energietransitie hier in (zou kunnen) pas(t)(sen).	Paragraaf 8.3.1. en in paragraaf 8.3.4
250	Barendrecht	Wens: Meer aandacht voor ruimtelijke aspecten en belangen		De energietransitie heeft een grote ruimtelijke impact op de openbare ruimte en op ons landschap. Daarbij is de energietransitie niet de enige ruimtelijke opgave waar de gemeente Barendrecht voor staat. Zo ligt er ook een woningbouwopgave vanuit de Provincie Zuid-Holland. Tegelijkertijd neemt de behoefte om in de nabijheid van je huis te recreëren alleen maar toe. De druk op de openbare ruimte en de resterende groene gebieden is groot. Het is wenselijk om het landschap integraal te benaderen en niet alleen vanuit het oogpunt van de energietransitie. Hier moet ook binnen de RES meer aandacht voor zijn.	Algemeen	Wij onderschrijven dat er vele opgaven zijn waar in de regio invulling aan wordt gegeven. In uw beleid kunt u de afweging tussen deze opgaven maken. Dit is aan u; regionaal werken we samen om te concretiseren hoe de energietransitie hier in (zou kunnen) pas(t)(sen). Integraliteit krijgt daarbij ook regionale aandacht in de vorm van bijvoorbeeld een onderzoek naar ruimtelijke samenhang met bovenregionaal beleid.	Paragraaf 2.2, paragraaf 4.2, paragraaf 4.3, paragraaf 7.1, paragraaf 7.3 en paragraaf 8.3.4
251	Barendrecht	Wens: Meer aandacht voor vernieuwende financiële constructies/ projecten		In de Concept RES wordt de betaalbaarheid als uitgangspunt genomen. Dit onderschrijven wij van harte. In de praktijk zijn de financiën echter wel vaak een drempel of obstakel. Om deze reden moet binnen de RES niet alleen aandacht zijn voor technische innovaties, maar ook voor financiële 'innovaties' of creatieve, vernieuwende financiële constructies, die kunnen worden bedacht.	Algemeen	Dank voor uw onderschrijving van dit uitgangspunt. Financiële haalbaarheid is een belangrijke randvoorwaarde om succesvol de transitie door te kunnen maken. Er wordt gestreefd naar een zo goed mogelijk inzicht in zowel stimuleringsregelingen (zoals SDE, saldering) als wet- en regelgeving. Uw inzicht biedt een nieuw perspectief en is een relevant aandachtspunt bij de concrete uitwerking van de strategie.	Paragraaf 2.4 en paragraaf 8.2.4
252	Barendrecht	Bedenking: Veiligheid opslag en transport energie opnemen		Binnen de gemeente Barendrecht is externe veiligheid, o.a. door het transport van gevaarlijke stoffen op de HSL lijn en de snelwegen, een belangrijk thema! Juist om deze reden moeten de veiligheidsaspecten van de opslag en transport van energie (in het bijzonder waterstof) in beeld worden gebracht en worden benoemd in de RES.	Algemeen	De regio richt zich op een betrouwbare, schone, betaalbare en veilige energievoorziening voor iedereen in de regio Rotterdam Den Haag in 2050. We onderschrijven dat veiligheid een belangrijk aspect is van de energietransitie. Momenteel worden er op het gebied van waterstof in Nederland meerdere pilots uitgevoerd om de veiligheid van waterstof nader te onderzoeken. Tot aan 2030 voorziet de RES naast dit soort pilots geen rol voor waterstof in de gebouwde omgeving.	Paragraaf 5.3, parafgraaf 7.6
253	Barendrecht	Wens: Meer aandacht voor onzekerheden in de toekomst		De Concept RES stippelt de route uit voor de periode tot aan 2030. De toekomst laat zich echter lastig voorspellen. Innovaties, economische vooruitzichten en maatschappelijk en politiek draagvlak zijn enkele voorbeelden van factoren die van invloed zijn op de snelheid, haalbaarheid en betaalbaarheid van de energietransitie. In de RES moet meer aandacht zijn voor deze onzekerheden en ruimte worden geboden om tussentijds te versnellen of te vertragen.	Algemeen	Dank voor uw inzicht. In de RES maken we een strategie om op basis van nu bekende technieken invulling te geven aan de nationale doelstelling. Innovaties worden daar in volgende versies van de RES vanzelfsprekend in meegenomen: ontwikkeling van technologie gaat snel en daar willen we ook in deze regio de vruchten van plukken. Het proces van herijken van de RES elke twee jaar is onder andere bedoeld om nieuwe inzichten en ontwikkelingen een plek te geven. Desalniettemin is er altijd sprake van onzekerheid bij toekomstige ontwikkelingen. Om die reden maakt bijvoorbeeld de systeemstudie ZH gebruik van scenario's en niet van een uitgestippeld pad; zo wordt gewerkt met een bandbreedte waarbinnen innovaties een plek kunnen krijgen.	O.a. paragraaf 1.1, paragraaf 8.2.2, paragraaf 8.3.1
254	Barendrecht	Bedenking: Samenwerking in regio Rotterdam Den Haag vetrekpunt, maar geen vast gegeven		Het samenwerkingsverband in de regio Rotterdam Den Haag is een stevige basis, maar is voor het college van Barendrecht geen vast gegeven. Er liggen wellicht ook kansen voor projecten of samenwerkingen buiten deze regio. Het zou in de toekomst mogelijk moeten zijn om op kleinere schaal of juist op grotere schaal of in andere samenwerkingsverbanden samen te werken. De RES moet om deze reden de ruimte bieden om ook in andere samenstellingen, zowel binnen als buiten de regio, samen te werken aan de (landelijke) ambitie om in 2050 (bijna) CO2 neutraal te zijn.	Algemeen	We onderschrijven de stevige basis in onze regio. Uiteraard staat het staat de gemeente Barendrecht altijd vrij om voor concrete initiatieven en projecten ook met specifieke clusters van gemeenten, binnen of buiten de regio samenwerkingsverbanden aan te gaan.	Geen verwijzing.
255	Brielle		Inwoners van de gehele regio moeten de kans krijgen om over hun woonomgeving en werkomgeving mee te denken over de te nemen maatregelen. Het moet niet alleen van bovenaf worden opgelegd. De energieverbruiken van de diverse wijken en industriegebieden moeten verzameld worden om inwoners meer inzicht te geven en resultaten te boeken.	Inwoners zullen meer inzicht en betrokkenheid krijgen over de RES door bovenstaande opmerkingen. Hierdoor zullen ze meer bereid zijn maatregelen te nemen. Ook is er meer kans dat er voorstellen uit de bevolking komen die direct draagkracht hebben om te worden ingevoerd.	Algemeen	Monitoring van bijvoorbeeld de zoekgebieden is onderdeel van onze werkzaamheden binnen de RES. Het is aan de gemeente in hoeverre zij deze gegevens willen delen met hun inwoners, gezien inwonerparticipatie een gemeentelijke aangelegenheid is. De regio draagt hieraan bij met kennis/communicatie waarin suggesties als deze worden verwerkt.	O.a. paragraaf 2.3, paragraaf 2.4, paragraaf 3.3, paragraaf 7.1, figuur 8.1
256	Brielle	RES - compensatie	De raad van Brielle draagt het college op zorg te dragen voor compensatie van de relatief grote opgave van de sub regio Voorne-Putten	De opgave voor de sub regio Voorne-Putten is verhoudingsgewijs groot. Vanuit het perspectief van Voorne-Putten/de gemeente is het grote aandeel in lijn met de eigen ambitie uit de Routekaart 2040 en om die reden acceptabel. Tegelijkertijd is sprake va een onevenredige verdeling ten opzichte van andere zoekgebieden die vergelijkbaar van omvang zijn. Dit grote aandeel moet op de één of andere wijze gecompenseerd worden, zodat er extra in het landschap geïnvesteerd kan worden, dan wel dat de gemeente gefaciliteerd wordt in de uitvoering hiervan.	Elektriciteit	In de regio is voor de zoekgebieden voor grootschalige elektriciteitsproductie gekozen voor een aanpak die gestoeld is op de kwaliteit van de ruimtelijke inpassing.. Dat leidt inderdaad tot een verdeling van de zoekgebieden en daarmee in potentie ook het gedeelte dat gerealiseerd wordt die niet gelijk is aan b.v. omvang van een gemeente, inwoneraantallen of anderszins. De uur de gemeente nagestreefde aanpak, het integraal aanpakken van opgaves, verbinden waar dat kan en een zorgvuldig proces vindt steun binnen de regio. en in de RES 1.0 Daarmee is een belangrijke stap gezet waarmee blijvend aandacht kan worden gegeven aan de gebiedsgerichte uitwerking van de opgave. Ook wordt het punt van compensatie, in middelen, natuurwaarden of enerzins hiermee geagendeerd t.b.v. de fase na vaststelling van de RES 1.0	N.v.t. (paragraaf 7.3 beschrijft het proces)
257	Brielle	Recreatieve energielandschappen	Zet bij de uitwerking van het zoekgebied voor duurzame energiebronnen langs de A 15 en de verhaallijn recreatief energielandschap in op investeringen in het landschap en het behoud van een gezonde en aantrekkelijke woon- en leefomgeving in en rond de kernen.	Het verder uitbreiden van de groenstructuur in de noordrand van Voorne-Putten tot een robuuste, landschappelijke buffer biedt mogelijkheden om zonnevelden en windmolens in te passen, de recreatieve potentie beter te benutten en het zicht op het Haven Industrieel Complex en windmolens te beperken. Door te investeren in het landschap kan de draagkracht van het landschap voor de inpassing van duurzame energiebronnen worden vergroot. De inpassing van duurzame energiebronnen is alleen wenselijk wanneer een gezonde woon- en leefomgeving in en rond de kernen wordt gewaarborgd met aandacht voor de draagkracht van het landschap.	Elektriciteit	Deze wens en bespiegeling wordt volledig ondersteund in de RES 1.0, waarin wordt gekeken naar mogelijkheden voor inpassing van opwekking van hernieuwbare energie op basis van de draagkracht van het landschap. Alleen daar waar de inpassing het landschap behoud of zelfs versterkt, worden locaties nader onderzocht. Dit wordt onder andere beschreven in de uitdieping van de verhaallijnen.	Dit komt op meerdere plekken terug, bijvoorbeeld in paragraaf 4.3, 7.3 en een uitgebreidere toelichting van de verhaallijnen vindt u in paragraaf 8.3.4 (frame 1)
258	Brielle	Organiseer maatschappelijke betrokkenheid	Zorg dat alle inwoners en relevante stakeholders de mogelijkheid krijgen om zowel in de voorbereidende beleidsfase van het RESproces, als in de projectfase kunnen meedenken en bij de energieprojecten kunnen meeprofiteren.	De energietransitie heeft de komende jaren grote invloed op de inwoners van Voorne-Putten. De keuzes die in de RES gemaakt worden, brengen in een latere fase zichtbare ingrepen in hun directe leefomgeving met zich mee, bijvoorbeeld door de komst van windmolens of zonnevelden. Het in een zo vroeg mogelijk stadium betrekken van inwoners, matschappelijke organisaties, ondernemers en marktpartijen bij de ontwikkeling van de RES komt het maatschappelijk draagvlak voor de ingrepen ten goede en maakt de (ruimtelijke inpassing van de) energieprojecten beter. Bovendien beschikken zij over kennis van de regio die de kwaliteit van de RES kan vergroten.	Communicatie	Draagvlak is een belangrijke voorwaarden voor het slagen van de energietransitie. (Vroegtijdige) proces- en projectparticipatie zijn daartoe middelen die door de gemeenten ingezet worden. De regio faciliteert/stimuleert voornamelijk met kennisoverdracht (inclusief breed bruikbare producten). Richting RES 1.0 en in de RES 1.0 wordt hieraan aandacht besteed zowel in de uitvoeringslijnen als in de communicatieaanpak. Inwonersparticipatie wordt volgens afspraak niet door de regio uitgevoerd.	2.3, 7.1, 8.1, verder in hele document verweven

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
259	Brielle	Instrumentarium voor het stimuleren van zon op dak in gebouwd gebied	Maak instrumentarium beschikbaar om kleinschalige opwekking van zonne-energie op daken te stimuleren, geef als gemeente het goede voorbeeld en stel daarbij ambitieuze maar realistische doelstellingen.	Er zijn nog vele, mogelijk geschikte daken die onbenut blijven voor zonne-energie. Het aanbrengen van zonnepanelen op eigen dak wordt door belastingvoordeel en gemeentelijke duurzaamheidsleningen gestimuleerd, maar vergt alsnog een eigen investering. De gemeente kan (en wil) het aanbrengen van zonnepanelen op particuliere woningen niet verplichten. De brancheorganisatie van Nederlandse experts in zonne-energie heeft een Handreiking Versnelling Zon op Dak uitgebracht, die het instrumentarium beschrijft voor het stimuleren voor zonne-energie op daken.	Elektriciteit	Zon op daken & parkeerplaatsen biedt veel mogelijkheden en heeft binnen RES 1.0 een belangrijke plaats. Veel partijen onderkennen het belang en werken aan het minimaliseren van belemmeringen. Fijn te zien dat stakeholders zoals brancheorganisaties hulpmiddelen ontwikkelen om kennis te delen. We zullen nuttige informatie die kan bijdragen aan realiseren ambities als bijlagen opnemen.	Paragraaf 8.3.3
260	Brielle	Flankerend beleid	De raad van Brielle draagt het college op om met de provincie in overleg te gaan om nieuw beleid (door de provincie) te laten ontwikkelen en vast te stellen ten aanzien van grote- en kleine windmolens en zonneweides, zodat de RES-opgave gerealiseerd kan worden.	De opgave van de RES kan alleen uitgevoerd worden als flankerend beleid van Rijk en provincie Zuid-Holland hiervoor voldoende ondersteuning biedt. Nu levert het echter juist beperkingen op. Verschillende gekozen locaties in de RES voor windmolens (zoals het Haringvliet) en zonneweides in de polders in het middengebied van Voorne-Putten passen echter niet in het huidige beleid van de provincie Zuid-Holland. Het Rijk dient faciliterend te zijn ten aanzien van met name de betaalbaarheid voor burgers, bedrijven en andere overheden via bijvoorbeeld subsidies en mogelijkheden voor verschillende vormen van leningen zoals gebouwgebonden financiering.	Warmte	Wij nemen kennis van uw standpunt en zijn het met u eens dat er randvoorwaardelijk voor een succesvolle uitwerking van de RES 1.0 bereidheid nodig is bij hogere overheden om de ruimtelijke consequenties van keuzes voor hernieuwbare energie te doorgronden en mee te werken aan mogelijke concrete verzoeken. Vanuit de RES is het leidend principe draagkracht van het landschap hierin bepalend mede in samenspraak met u als gemeente en de door u genoemde hogere overheden.	Paragraaf 3.3 - 6
261	Brielle	Voorne-Putten energieneutraal als maximale ambitie	De maximale inzet voor Voorne-Putten is een energieneutraal Voorne-Putten	Voorne-Putten heeft de ambitie om in de toekomst energieneutraal te worden. De RES is een van de instrumenten om invulling te geven aan deze ambitie. Uit een landschappelijke verkenning naar de inpassing van de energietransitie op Voorne-Putten blijkt dat het vanuit landschappelijk aan te tasten. Energieneutraal is voor Voorne-Putten dan ook het uitgangspunt voor haar maximale bijdrage in de RES.	Algemeen	Uw ambitie is ontzettend mooi, het is fijn om te horen dat u de RES als instrument inzet om invulling aan uw streven te geven. Dat is gebleken dat energieneutraliteit het hoogst haalbare is met inachtneming van de draagkracht van het landschap dan nemen we hier notie van.	Geen verwijzing.
262	Brielle	Mogelijke rol alternatieve technieken en	Monitor doorlopend de mogelijke rol en opschaalbaarheid van andere dan de bewezen technieken voor de opwek en opslag van elektriciteit, zoals de toepassing van waterkracht en waterstof, ten behoeve van de herijking van de RES.	De concept RES richt zich op het gebied van de grootschalige opwek van elektriciteit hoofdzakelijk op wind- een zonne-energie. Andere duurzame alternatieve bronnen en opslagmethoden worden niet uitgesloten, maar vallen wel buiten de focus. De monitoring van de mogelijke rol van andere duurzame alternatieven en innovaties moet een significantere plaats krijgen in het proces van de RES. Ook de technieken die op dit moment nog een langere ontwikkeltijd hebben dan voor de tijdshorizon van 2030. Deze technieken kunnen hiermee bij de aanscherping/aanpassing van de RES'sen iedere twee jaar mogelijk een significantere bijdrage leveren aan de energievraag dan op dit moment kan worden voorzien.	Warmte	Vanuit het Klimaatakkoord/ Nationaal Programma RES is bepaald dat de RES zich richt op grootschalige bewezen opwek- technieken. Dat nu voor elektriciteit zon en wind. De RES wordt elke twee jaar herzien. Op deze wijze kunnen we ook bepalen hoe innovaties zich ontwikkelen en welke plek ze binnen de RES krijgen.	Paragraaf 1.2 - 1.3 - 8.1
263	Brielle	Financiële voordelen energietransitie	Neem in de RES 1.0 op dat de regio afhankelijk is van beleid op Rijksniveau voor bewustwording en faciliteren van financiële voordelen energiebesparing en aanleg zon op daken.	Door energie te besparen in de gebouwde omgeving hoeft er minder geïnvesteerd te worden in duurzame bronnen en kan bovendien geld bespaard worden. Bewustwording over de voordelen en mogelijkheden van energiebesparing kan worden verstrekt door informatie en communicatiecampagnes op landelijk en gemeentelijk niveau. Tegelijkertijd vraagt optimale benutting van het dakpotentieel voor de opwek van zonne-energie grote investeringen. De terugverdientijd hangt af van landelijke subsidies en wet- en regelgeving, het mogelijke alternatief voor de salderingsregeling en financieringsinstrumenten. Ook hier ligt een taak voor het Rijk.	Algemeen	Energiebesparing speelt een belangrijke rol. Dat zal ook in de RES 1.0 zo (nadrukkelijker) benoemd worden. In de RES-regio wordt de noodzaak van goede randvoorwaarden onderkend. Er wordt gestreefd naar een zo goed mogelijk inzicht in zowel stimuleringsregelingen (zoals SDE, saldering) als wet- en regelgeving. Daarmee brengen we in beeld welke randvoorwaarden er (nationaal) moeten worden ingevuld om succesvol de transitie door te kunnen maken.	Paragraaf 3.2, paragraaf 6.1, paragraaf 8.2.1
264	Brielle	Afstemming met andere RES-regio's	Vraag de regio de afstemming met de RES regio's Goeree-Overflakkee en de Hoeksche Waard te faciliteren.	Voorne-Putten en de eilanden Goeree Overflakkee en de Hoeksche Waard vormen samen de Zuid-Hollandse Delta. De RES'sen van de regio's Rotterdam-Den Haag, Goeree Overflakkee en de Hoeksche Waard kunnen een grote impact hebben op de ruimtelijke kwaliteit van de Zuid-Hollandse Delta als geheel. Afstemming over de ruimtelijke uitwerking van de strategieën van de verschillende RES-regio's is daarom wenselijk.	Algemeen	Dit heeft in het proces naar de RES 1.0 meer aandacht gekregen, o.a. door het onderzoeken van zoekgebieden in samenhang met bovenregionaal beleid. Afstemming met buurgemeenten buiten de RES-regio en buurregio's kan vanzelfsprekend altijd plaatsvinden op zoekgebiedniveau en wordt door het RES team toegejuicht. De lijntjes met de verschillende regio's uit de provincie zijn kort, dus daar waar nodig kan inhoudelijk worden afgestemd.	Paragraaf 8.3.4 (frame 2, aansluiting bij omliggende RES-regio's, aansluiting bij Groene Hart)
265	Brielle	Haalbaarheid proces	Vraag de regio om landelijk het signaal af te geven dat de hoge ambitie, om de RES 1.0 begin 2021 gereed te hebben, grote impact heeft op het proces.	De uitwerking van de concept-RES naar RES 1.0 dient op basis van het Nationaal Programma RES begin 2021 gereed te zijn. Voor het ontwikkelen van een realistisch en kwalitatief aanbod is nodig een integrale gebiedsgerichte uitwerking van de opgave, afstemming met omliggende RES-regio's, draagvlak onder grondeigenaren en inwoners, toets van de financiële en technische haalbaarheid en wijziging van het provinciaal en gemeentelijk omgevingsbeleid. Dit vraagt om grote maatschappelijke, bestuurlijke en ambtelijke inzet. De planning om te komen tot een RES 1.0 is daarmee krap, waardoor de zorgvuldigheid van het proces onder druk staat.	Algemeen	We onderkennen dat het een uitdagend proces is, waarbij veel van ons allen wordt gevraagd. Tegelijkertijd hebben we ons aan dit proces gecommitteerd en werken we samen naar het best mogelijke resultaat.	Geen verwijzing.
266	Brielle	Alle inwoners moeten tegen betaalbare voorwaarden toegang houden tot leverantie van energie teaen gelijke tarieven.	Zorg dat alle inwoners toegang blijven houden tot een betaalbare leverantie van energie tegen gelijke tarieven. Neem dit uitgangspunt op bij de verdere ontwikkeling van de RES in de komende periode en voorkom hiermee dat de specifieke aandacht voor de RES de basisvraag omtrent beschikbaarheid van energie gaat verdringen om zodoende ieder gelijke kansen op betaalbare energie (elektriciteit en warmte) te kunnen bieden.	Energie behoort tot de elementaire levensbehoeften van mensen. De privatisering van energieleveranciers, zoals bij de recente verkoop van de aandelen ENECO, maakt inwoners afhankelijk van private aanbieders van energie. Ondanks de ambitieuze doelstellingen opgenomen in de RES lijkt het ons van eminent belang om af te spreken en vast te leggen dat alle inwoners van onze gemeente toegang blijven houden tot betaalbare energie en zou de doorontwikkeling in het kader van de RES een bijdrage moeten leveren aan een schoner en duurzamer Nederland.	Algemeen	Dank voor uw aandachtspunt. De toegankelijkheid van energieleverantie is een van de randvoorwaarden voor een succesvolle energietransitie. Het is een landelijke vraag/opgave, waarover het gesprek gevoerd wordt.	Paragraaf 2.4, paragraaf 8.2.4
267	Brielle	Zoek goede balans tussen elektriciteit opgewekt uit wind en zon en niet weersafhankelijke elektriciteit in combinatie met de opslag van elektriciteit waarbij waterstof niet mag worden verwaarloosd	Stabiliteit van het elektriciteitsnet waarborgen door slimme combinatie van weersafhankelijke en niet-weersafhankelijke elektriciteitsproductie in combinatie met elektriciteitsopslag. Waterstof kan hierbij dienen als opslagmedium maar ook als voorziening in de warmte sfeer.	Voor een stabiel elektriciteitsnet moeten vraag en aanbod altijd in evenwicht zijn. Bij een te hoog percentage weersafhankelijke elektriciteitsproductie vermindert de stabiliteit van het net, tenzij er voldoende (dure) reserve productiecapaciteit dan wel opslag van elektriciteit aanwezig is. Wij verzoeken alvorens keuzes te maken goede berekeningen uit te laten voeren naar de stabiliteit van het net, waarin ook de optie van diverse vormen van elektriciteitsopslag meegenomen wordt	Elektriciteit	De nieuwe vormen van energieopwek en energievraag vragen om een aanpassing van het energiesysteem. Dit is onderdeel van de netimpactanalyse en de systeemanalyse. Dit wordt onderkend en wordt besproken. Het is een continu doorlopend onderzoek. In de RES richten we ons niet op het realiseren van opwekking van duurzame energie waarmee we in onze eigen energiebehoefte kunnen voorzien: we zoeken naar mogelijkheden waarmee we bij kunnen dragen aan de nationale doelstelling van 35 TWh. Ontwikkelingen op het gebied van toenemende energie zijn desalniettemin een belangrijk onderzoekspunt. Daarom is door de netbeheerders een netimpactanalyse uitgevoerd t.a.v. de regionale inzet.	Paragraaf 8.3.4 (frame 3, netimpact), en hoofdstuk 6
268	Brielle	Samenwerking met het bedrijfsleven in de regio	Energieleveranties vanuit wind en zon laten zich niet goed afstemmen op de energieleveranties die niet afhankelijk zijn van de natuur. Vraagbehoefte vanuit het bedrijfsleven en de industrie kan mogelijk beter afgestemd worden op het gebruik van particulieren. Probeer een wisselwerking te laten ontstaan door uitwisseling van energie bijvoorbeeld door warmte die wordt opgewekt door de industrie terug te leveren aan huishoudens in de regio.	Er dient een optimale afstemming te zijn bij de levering van energie tussen particulieren en bedrijfsleven. Hierover moeten vooraf goede afspraken worden gemaakt om te voorkomen dat er overcapaciteit nodig is om pieken in de leveranties op te moeten vangen.	Warmte	U stipt een belangrijk punt aan: ervoor zorgen dat er weersonafhankelijk voldoende duurzame energie voorradig is én zoeken naar een balans tussen vraag en aanbod zijn belangrijke vragen. Dit krijg nu al aandacht i.s.m. de uitvoeringslijnen systeemsamenhang en brandstoffen. In de toekomst zal dit concreter kunnen worden onderzocht, omdat potentiële locaties voor opwekking van duurzame energie dan concreter worden.	Paragraaf 2.4

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
269	Brielle	Betaalbaarheid en haalbaarheid energietransitie voor iedereen	Neem in de RES 1 .0 op dat de regio mede-afhankelijk is van beleid op Rijksniveau voor bewustwording en faciliteren van financiële voordelen energiebesparing en aanleg zonnepanelen op daken. In een gezamenlijke lobby naar de RES 1.0 van Voorne-Putten richting de regio. Het belang van financiële en wettelijke randvoorwaarden moeten benadrukt worden en naar voren komen in gezamenlijke lobby van Voorne Putten richting de regio.	Een van de grootste zorgen in deze energietransitie voor Voorne Putten is de betaalbaarheid en haalbaarheid voor iedereen. Financiële en wettelijke randvoorwaarden zijn essentieel voor de uitvoering van het Klimaatakkoord, maar daarmee ook voor hetgeen is opgeschreven in de RES. Dit kan niet genoeg benadrukt worden in de gezamenlijke lobby van Voorne Putten, maar ook in de teksten van de RES 1.0. Betaalbaarheid is ook een belangrijke randvoorwaarde om te zorgen voor draagvlak onder onze inwoners, maatschappelijke organisaties en ondernemers. Tegelijkertijd vraagt optimale benutting van het dakpotentieel voor de opwek van zonne-energie grote investeringen. Bewustwording over de voordelen en mogelijkheden van energiebesparing kan worden versterkt door informatie en communicatiecampagnes op landelijk en gemeentelijk niveau.	Algemeen	In de RES-regio wordt de noodzaak van goede randvoorwaarden onderkend. Er wordt gestreefd naar een zo goed mogelijk inzicht in zowel stimuleringsregelingen (zoals SDE, saldering) als wet- en regelgeving. Daarmee brengen we in beeld welke randvoorwaarden er (nationaal) moeten worden ingevuld om succesvol de transitie door te kunnen maken.	Paragraaf 2.4, paragraaf 8.2.4. Daarnaast is er onlangs een brief naar het ministerie van EZK gestuurd over de communicatie. Verzoek is om de landelijke campagne verder uit te breiden. Onze RES-regio heeft deze brief ondersteund.
270	Brielle	Dynamische strategie met inbegrip van alle partijen op Voorne Putten "oog op de toekomst"	De toekomstige snelle ontwikkelingen mogen niet uit het oog verloren worden hiertoe moet de strategie dynamisch ingevuld blijven worden. Het hoofddoel is om klimaat neutraal te worden maar wel ten opzichte van een duidelijk afgebakend nulmetingspunt.	Alle vormen van energie moeten meegeteld worden. De techniek gaat snel vooruit en om die reden mag het huidig document niet terughoudend zijn. Ook het havengebied (warmtenet, waterstof etc.) moet er prominent bij betrokken worden	Algemeen	Dank voor uw inzichten. In de RES 1.0 wordt breed gekeken naar de verschillende oplossingen, waar het havengebied in wordt betrokken. Het doel is echter niet om energieneutraal te worden: we geven invulling aan de ambitie van 35 TWh hernieuwbare energie, en onderzoeken op welke wijze we dit als regio kunnen realiseren. Op dit moment doen we dat o.b.v. beproefde technieken. Ontwikkelingen van technologie/innovaties worden meegenomen in het vervolg van de RES (bijv. 2.0).	O.a. paragraaf 1.1, paragraaf 8.2.2, paragraaf 8.3.1, paragraaf 8.3.2
271	Brielle	Water als energiebron	Water opnemen als mogelijke energiebron in de RES en onderzoek doen naar de haalbaarheid van water als energiebron.	In de concept-RES is hoofdzakelijk aandacht voor wind- en zonne-energie. Het maatschappelijk draagvlak voor windmolens en zonnevelden is echter laag. Water kan dienen als energiebron, o.a. door blauwe energie (osmose-energie ontstaan door zoet/zout-waterscheiding) en waterenergie (energie door waterkracht}. Er zijn reeds veel succesvolle proeven gedaan hiermee, bijvoorbeeld bij de Afsluitdijk en in Zeeland. Voorne-Putten biedt door haar ligging met water rondom zeer kansrijke opties om water te gebruiken als energiebron, bijvoorbeeld door zoet/zout-waterscheiding bij het Haringvliet en waterenergie door getijdenverschillen bij de Maasvlakte. Door gebruikmaking van water als energiebron op Voorne-Putten kan de kenmerkende openheid van het landschap behouden blijven.	Elektriciteit	Met de RES 1.0 wordt invulling gegeven aan de nationale opgave m.b.v. beproefde technieken: windturbines en zonnepanelen. De inpassing hiervan geschiedt met aandacht voor het landschap, het draagvlak, de impact op het net etc. Daar waar nieuwe technieken mogelijkheden bieden, wordt dit meegenomen in de volgende versies van de RES. Vanzelfsprekend is er (ook landelijk) continue aandacht voor het toevoegen van beproefde technieken aan de scope van de RES. Daarbij is van belang dat de RES zelf geen innovatie faciliteert of financiert. Andere partijen (markt en overheid nemen daarin het voortouw, de RES volgt de ontwikkelingen en neemt deze op in opvolgers van de RES 1.0.	Paragraaf 4.1
272	Brielle	Onderzoek duurzaamheidslening	Te onderzoeken of het aanbieden van leningen op basis van een revolverend fonds particuliere woningbezitters in onze RES-regio zal stimuleren tot het aangaan van een duurzaamheidslening	In steden, zoals Brielle, binnen de particuliere woningvoorraad volop mogelijkheden tot verduurzaming aanwezig zullen zijn. Het stimuleren van particulieren eigenaren tot het treffen van energie sparende en energieopwekkende maatregelen aan de eigen woning kan bijdragen aan de doelstelling van de RES. Particuliere eigenaren niet altijd over voldoende financiële reserves beschikken om in duurzame energiemaatregelen te kunnen investeren. Leenmogelijkheden tot het treffen van duurzaamheidsmaatregelen vanuit een revolverend fonds ook "financieel duurzaam" zijn.	Warmte	Het RES-traject richt zich momenteel op 'wat' de regio wil doen als het gaan om de inzet van warmte. 'Hoe' dit georganiseerd gaat worden, waaronder financiering valt, is onderdeel van het vervolgtraject. Wanneer de partijen die in het RES samenwerken daaraan behoefte hebben, kan de mogelijkheid van 'duurzaamheidsleningen' verkend worden.	paragraaf 2.2 - 2.4 - 3 - 3.3
273	Brielle	Optimale benutting geschikte zonnepanelen locaties	Het onderzoeken van de mogelijkheden voor het plaatsen van zonnepanelen op gemeentelijke gebouwen, alsmede het stimuleren van bedrijven (w.o. glastuinbouw), kantoren, maatschappelijke instelling (w.o. schoolgebouwen) en appartementencomplexen (m.n. wooncorporaties een VvE's) te motiveren en aan te zetten om hun daken, waar geschikt, maximaal in te zetten voor het plaatsen van zonnepanelen	Er een concept-RES (Regionale Energiestrategie) voorligt die onder meer zwaar inzet op gebruik van zonne-energie. De gemeente Brielle al langer inzet op maximale benutting van daken van gemeentelijke gebouwen voor plaatsing van zonnepanelen. Dat veel geschikte daken van andere gebouwen en locaties in Brielle potentie ruimte bieden voor vele zonnepanelen, maar op dit gebied nog 'braak' liggen.	Elektriciteit	Zon op daken vormt een belangrijk deel in van de ambitie van de regio. Daarom wordt regionaal de inzet daarop geïntensiveerd. Gemeenten worden in deze primair lokale aanpak ondersteund met data/informatie, kennisuitwisseling en monitoring. Daarnaast kan de RES regiobrede belemmeringen of ontbrekende randvoorwaarden onder de aandacht brengen van relevante stakeholders.	Paragraaf 8.3.3
275	Brielle	Participatie	Tijdige, begrijpelijke en volledige informatievoorziening naar alle de denkbare doelgroepen (incl. jeugd) vooraf via alle denkbare middelen (ook voor verwachtingen, uitgangspunten, criteria), maar ook in de participatie zelf, inclusief de uitvoering.	Een aantal uitgangspunten voor de participatie van burgers in het RESTraject geven wij graag mee: - Zorg dat participatiemogelijkheden voor inwoners en belanghebbenden niet worden ingeperkt door de coronacrisis, zorg dat er voldoende mogelijkheden zijn om mee te denken, te doen en te werken, op een veilige manier. - Begin zo vroeg mogelijk met de participatie, want ook het scheppen van kaders en het bepalen van uitgangspunten en criteria gebeurt het beste samen met de samenleving. - Behaal tijdens het participatieproces minimaal het niveau (de trede) van meewerken/meedoen/dialoog op de participatieladder. Beperk het niet alleen tot meedenken en meepraten, maar laat het ook de uitvoering omvatten. - Betrek verschillende doelgroepen uit de samenleving, waaronder specifiek jongeren. - Zorg dat de verwachtingen voor deelnemers aan de voorkant goed gemanaged worden. - Draag er zorg voor dat deelnemers aan het participatieproces op de juiste 'vlieghoogte' worden gebracht, zodat de dialoog op een gelijkwaardig niveau gevoerd kan worden. - Zie meekoppelkansen met andere lopende trajecten in de gemeente, bijvoorbeeld rond de transitievisies warmte en omgevingsvisies/omgevingsplannen.	Communicatie	Dank voor uw inbreng. Het communiceren over de RES richt zich vanuit de regio vnl. op volksvertegenwoordigers. Het rechtstreeks communiceren met inwoners is aan de gemeenten. Uitvoering van burger-participatie is volgens afspraak buiten scope van de RES RDH. De regio ondersteunt de gemeenten met algemene kennis/communicatie op gebied van participatie (incl. communicatie gericht op jongeren) en adviseert verschillende participatie/communicatieinstrumenten. Daartoe zetten we zoveel mogelijk (on- en offline) middelen en methoden in. Tevens wordt gebruik gemaakt van de communicatiemiddelen van het Nationaal Programma RES.	2.3, 7.1, 8.1, verder in hele document verweven
276	Brielle	Landschappelijke inpassing	Het realiseren van duurzame wind- en zonne-energie dient samen te gaan met inclusieve ontwikkeling van het landschap, de natuur en de recreatie	Energieprojecten gaan de inwoners raken in de beleving en aanblik van hun omgeving. Wegmoffelen van projecten is een illusie. Waar windturbines en zonne-akkers worden ontwikkeld in het landschap, moet de kwaliteit van natuur en recreatie daar een belangrijke inclusieve randvoorwaarde zijn. Zo worden de projecten geen kale elementen in het landschap, maar onderdeel van het aangepaste landschap	Elektriciteit	In de RES 1.0 speelt ruimtelijke kwaliteit een prominente rol. Dat gaat over draagkracht van het landschap, op welke manier kan energieopwekking een rol hebben in bepaalde (type) landschappen. In tweede instantie gaat het over realiseerbaarheid van projecten voor 2030 en de aanpak via gebiedsgerichte processen door de gemeenten. Daarbij staat integraliteit centraal. de geformuleerde wens wordt daarmee weerspiegeld in de aanpak die de RES voorstaat maar vooral ook lokaal realiteit zal moeten worden.	Dit komt op meerdere plekken terug, Paragraaf 4.1, paragraaf 7.3 en paragraaf 8.3.4 (frame 1 en 2)
277	Brielle	Klare taal	Voer de discussie op een voor iedereen toegankelijke wijze	De concept RES is moeilijk leesbaar. De opgave is abstract. De kaarten zijn onduidelijk. - Maak de RES 1.0 voor iedereen toegankelijk - Gebruik begrijpelijke taal en maak (meer) gebruik van andere communicatiemiddelen dan geschreven tekst - Maak dat iedereen de kaarten begrijpt. - Maak de opgave voor Voorne-Putten concreet. - Maak het doel en instrumentarium duidelijk.	Communicatie	Het antwoord is tweeledig: 1) We nemen leesbaarheid en aantrekkelijkheid mee bij het schrijven en het opmaken van het product RES 1.0. Ook beeldmateriaal incl. kaarten zullen gebruikt en gecontroleerd worden. Als gevolg van de inhoudelijke uitdaging blijft echter wel een omvangrijk en complex product met een korte samenvatting. 2) de opgaven voor Voorne-Putten concreet maken is geen communicatief vraagstuk/buiten scope.	In (opmaak) document verweven, high res figuren. (m.u.v. deel buiten scope)
278	Brielle	Haalbare Doelstelling	Houdt de discussie rond aanvragen van nieuwe energiegebruikers zuiver. Hanteer daartoe uitsluitend een 0-meting als maatstaf en referentiepunt, uitgevoerd voor alle RES-regio's.	Voorne Putten heeft als doelstelling om in 2040 energie neutraal te zijn. Maak hier gebruik van een 0 meting in 2020 . Het level van energiegebruik daarin is het uitgangspunt, de maatstaf en het referentiepunt. We roepen de gemeente en provincie op om in hun overwegingen rond aanvragen de energievraag te relateren aan deze 0 meting. Hiermee voorkomen we 'schuivende panelen' en willen we de energiebehoefte van nieuwe grote energiegebruikers zoals data centers en nieuwe bedrijvenparken/industrie uitsluiten.	Systeemanalyse	De landelijke afspraak is dat we toewerken naar een 49% CO2-reductie ten opzichte van 1990. Dit is het referentiekader voor de RES.	1.1

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
279	Brielle	Zekerheid bieden	Draagvlak energieprojecten onder bevolking, passen in landschap. Duidelijkheid over opgave zoekgebied en hoe men omgaat met initiatieven als opgave is bereikt, of juist niet. RES verankeren in alle beleidsdomeinen.	Wij geven graag mee dat we willen we willen toewerken naar beleid waarin is opgenomen dat: · Er aan energieprojecten scherpe randvoorwaarden worden gesteld die bijdragen aan landschappelijke inpassing en behoud van biodiversiteit · Inzichtelijk wordt hoe groot de opgave is per zoekgebied. · Hoe de gemeente omgaat met initiatieven wanneer de opgave van de RES per zoekgebied is bereikt, of juist niet kan worden bereikt. . Er randvoorwaarden worden gesteld die financiële participatie voor inwoners mogelijk maken.	Algemeen	Een deel van uw vraag heeft betrekking op de inhoud van de RES 1.0. Ten opzichte van de concept RES zult u hier meer concreetheid in teruglezen. De mate van concreetheid is afhankelijk van de inzichten die op lokaal niveau zijn opgedaan. Er zijn afspraken gemaakt dat dit inzicht, inclusief inzicht in draagvlak zoals u noemt, lokaal wordt opgedaan zodat volledige afwegingen kunnen worden gemaakt. Hoe de RES wordt verankerd in de beleidsdomeinen is uiteindelijk een gemeentelijke afweging waar we ernaar streven dat het landt in het omgevingsbeleid, in afstemming met ruimtelijke ontwikkeling.	O.a. paragraaf 4.3, paragraaf 7.3.5, paragraaf 8.3.4 (frame 3: draagvlak)
280	Brielle	Dit komt uit de aanbiedingsbrief. Alle wensen en bedenkingen zijn apart hierin gezet. Maar er staat zoveel in de brief, daarom ook heel die brief hierin gezet.		Samenwerking Voorne-Putten Zoals eind 2019 is besloten werkt Brielle nauw samen met de andere drie gemeenten van Voorne-Putten bij de ontwikkeling van de RES Rotterdam-Den Haag. De vier gemeenten delen gezamenlijk het belang om het unieke en veelzijdige landschap op het eiland te behouden en waar mogelijk te versterken. Het eiland vervult daarmee een belangrijke functie binnen de Metropool Rotterdam - Den Haag. Zowel als groene long en rustpunt binnen de sterk verstedelijkte regio (voor de eigen bevolking, maar ook als vestigingsfactor voor bedrijven) als op het gebied van recreatie en toerisme (economische betekenis). Bovendien levert het gebied met land- en tuinbouw een waardevolle bijdrage aan de voedselvoorziening. De lijn die vanuit de gemeenten van Voorne-Putten gezamenlijk is ingebracht in het proces naar de voorliggende concept-RES is gebaseerd op de volgende punten en is grotendeels verwerkt in de concept-RES: • Op basis van de ambitie in de Routekaart Duurzaam Voorne-Putten 2040, de Energieverkenning Voorne-Putten en de input die de gemeenteraden in hun consultatierondes hebben meegegeven, is door ambtenaren en bestuurders van de vier gemeenten in de periode december 2019 - maart 2020 een gezamenlijke lijn vastgesteld hoe het aandeel van Voorne-Putten in de regionale energieopgave het beste kan worden verwezenlijkt en ingepast op het eiland. Landschap, belangen en opgave zijn hierin met elkaar in verbinding gebracht. Het uitgangspunt hierbij is dat ook een energieneutraal Voorne Putten. • Ruimtelijk houdt dit in dat aan de dynamische noord- en zuidrand van het eiland kansen worden gezien voor energietransitie (zon- en wind) en dat in het middengebied de openheid en veelzijdigheid van het landschap zoveel mogelijk behouden dient te worden: hier is mogelijk alleen zonne-energie een optie. Voor de noordrand zou de realisatie van zon- en/of windproductie ingepast moeten worden in nieuwe natuur- en recreatiegebieden om zo een energielandschap te creëren. • Zonnevelden zouden vooral in aansluiting op glastuinbouw gerealiseerd moeten worden, goed ingepast in het landschap dat zich daarvoor leent én op een aantal plekken aan de randen van bebouwde kommen, in combinatie met natuurontwikkeling en recreatie. Ook wordt zon op water voorzien in het spaarbekken op de Beerenplaat. Tevens wordt dubbel ruimtegebruik voor zonnepanelen zoals het overdekken van grote parkeerterreinen en zonnevelden bij windmolenlocaties als kansrijk gezien. Zonnevelden langs (snel)wegen wordt ook als een goede mogelijkheid gezien. • Daarnaast is er technisch een grote potentie voor geothermie aanwezig op Voorne Putten. Deze kan worden benut voor glastuinbouw, de gebouwde omgeving en (mogelijk) als exportproduct. • Na 2030 zijn energie-eilanden in het Haringvliet een nader te onderzoeken optie en kan gekeken worden naar de mogelijkheden die innovatie biedt voor verwezenlijking van de opgave Brielle Het college kan zich vinden in de aangenomen wensen en bedenkingen en zal zo goed mogelijk hier invulling aan geven. Het college hecht, net als de gemeenteraad sterk aan het uitgangspunt dat de draagkracht van het landschap bepalend is voor de mogelijkheden. Bij de verdere concretisering zullen wij dit uitgangspunt, dat ook in de regio Rotterdam Den Haag wordt gehanteerd, gebruiken. Twee punten willen wij uitlichten omdat deze, ons inziens, bepalend zijn voor het succes en het slagen van de RES en de realisering daarvan. De gemeente Brielle vindt participatie zeer belangrijk. Er moet dan ook voor worden zorggedragen dat alle inwoners en relevante stakeholders de mogelijkheid krijgen om zowel in de voorbereidende beleidsfase van het RES-proces, als in de projectfase kunnen meedenken en bij de energieprojecten kunnen meeprofiteren. Hierdoor zal ook de draagkracht worden vergroot bij de bevolking. Gebieden met een groot aandeel in de opgave, zoals Voorne-Putten, moeten juist vanwege het landschappelijke uitgangspunt, op de één of andere wijze gecompenseerd worden, zodat er extra in het landschap geïnvesteerd kan worden dan wel dat de gemeente	Elektriciteit	Afzonderlijke punten uit de brief zijn aan de orde gekomen in deze nota van beantwoording.	N.v.t.
281	Capelle aan den IJssel	Leesbaarheid kaarten	Betere kaarten opnemen in de RES.	De kaarten in de concept RES over de verhaallijnen en zoekgebieden zijn slecht leesbaar en daardoor niet duidelijk. Onze wens is om in de RES betere kaarten op te nemen.	Communicatie	Dank voor uw heldere signaal. We nemen leesbaarheid en duidelijkheid van de kaarten mee bij het schrijven en opmaken van het product RES 1.0.	In (opmaak) document verweven, high res figuren.
282	Capelle aan den IJssel	Zoekgebied A20	Expliciet duidelijk maken dat er geen sprake is van windmolens in de verstedelijkte oostkant van de zone langs de A20 waaronder in en rond Capelle aan den IJssel.	Wij gaan er vanuit dat in het zoekgebied langs de A20 in en rond Capelle aan den IJssel ingezet wordt op zon en niet op het plaatsen van windmolens. Wij vinden windmolens niet passen in een hoog stedelijk gebied zoals het onze. Wij vinden dat niet overal in de stukken voldoende duidelijk omschreven is dat in het zoekgebied langs de A20 in en rond Capelle ingezet wordt op zon en niet op wind, mede in relatie tot de slecht leesbare kaarten. Onze wens is dat dit expliciet wordt vastgelegd in de RES.	Elektriciteit	In de RES 1.0 wordt voor zover dat mogelijk is invulling gegeven aan techniekspecifieke zoekgebieden voor wind- en zonenergie. Deze aanpak is in de eerste plaats gericht op die situaties waarbij de ruimtelijke kwaliteit niet te zeer te lijden heeft onder de energieopwekking (draagkracht van het landschap). In tweede instantie gaat het om realiseerbaarheid in de zin van tijdsdoorloop, businesscase, netwerk en belemmeringen in bijv. ecologie of van juridische aard. Deze filters kunnen ertoe leiden dat voor de periode tot 2030 realisatie niet wenselijk of niet haalbaar is, maar ook het tegenovergestelde kan het geval zijn. Het realiseren van de regionale ambitie vraagt daarna een inspanning om daar waar nodig draagvlak te versterken en niet de opgave door te schuiven of aan anderen te laten. Identificeren van nieuwe zoekgebieden kunnen gemeenten doen op basis van de verhaallijnen, waarbij techniekkeuzes niet bij voorbaat (op regionale kaarten) worden gemaakt. De verhaallijn 'zon en wind langs infra' staat dus bij Capelle aangegeven als mogelijkheid vanuit ruimtelijk perspectief, waarin techniekkeuzes op lokaal niveau kunnen worden gemaakt.	N.v.t. (paragraaf 7.3 beschrijft het proces, paragraaf 8.3 het gebruikte afwegingskader)
283	Capelle aan den IJssel	Daken woningcorporaties	Met de woningcorporaties concrete afspraken maken over het op korte termijn maximaal benutten van hun daken voor zon.	Wij ondersteunen de inzet voor zon op daken. Dit sluit aan bij onze eigen ambities. De woningcorporaties bezitten in onze regio veel daken die nog niet benut worden voor zonne- energie. Zij zijn daarmee een belangrijke doelgroep om de ' regionale doelstelling van zon op 40% van de geschikte daken in 2030 te kunnen realiseren. Onze wens is dit op te nemen in de RES, hier regionaal met de corporaties over in gesprek te gaan en met de corporaties concrete afspraken te maken over het benutten van hun daken voor zon.	Elektriciteit	Het ontwikkelen van een aanpak om tot realisatie te komen van de aanpak zon op daken is een lokale aangelegenheid. Elke gemeente is zelf aan zet om plannen van aanpak te formuleren om de potentie zon op daken (en parkeerplaatsen) te verzilveren. Dat neemt niet weg dat initiatieven tot samenwerkingen tussen gemeente op dit vlak worden toegejuicht. Tevens wordt op regionaal niveau contact onderhouden met de koepels van woningcorporaties.	Paragraaf 8.3.3
284	Capelle aan den IJssel	Kleinschalige zonnevelden in parken	Schrappen van de mogelijkheid voor kleinschalige zonnevelden in parken.	In het zoekgebied 'overige' staat onder andere beschreven dat sommige parken ruimte kunnen bieden aan kleinschalige zonnevelden, met name parken waar minder gebruik van gemaakt wordt. De afgelopen maanden is de waarde van groen dichtbij huis nog eens extra onderstreept. Daarom is onze wens om deze mogelijkheid te schrappen uit de RES. -- -- Wij realiseren ons dat dit de opgave elders vergroot.	Elektriciteit	De verhaallijnen zijn bedoeld om naar mogelijkheden te kijken vanuit de draagkracht van het landschap. Daar waar de draagkracht van het landschap niet gezien/gevonden wordt, neemt de gemeente deze niet als locatie op. Op sommige plekken in de regio kan dit wél tot mogelijkheden leiden, waarbij de nabijheid van groen niet in het geding komt.	Paragraaf 8.3.4 (frame 1)
285	Capelle aan den IJssel	Stimulering van zonne-energie op dak	Voor het behalen van de doelen voor zon op daken zijn wij afhankelijk van landelijke subsidies en wet en regelgeving. Een goede invulling hiervan is voorwaardelijk voor het slagen van de regionale doelstellingen.	Het benutten van het dakpotentieel voor de opwek van zonne-energie vraagt grote maar essentiële investeringen. De terugverdientijd hangt af van landelijke subsidies en wet en regelgeving. Voor grootschalige opwek van zonne-energie is een afhankelijkheid van provinciaal- en landelijk beleid (bijvoorbeeld de SDE++ subsidie). Onze wens is dat in de RES duidelijk wordt geschetst dat wij als regio op dit punt afhankelijk zijn van beleid van de Rijksoverheid, dat hier vanuit de regio extra aandacht voor wordt gevraagd bij de Rijksoverheid en dat dit voorwaardelijk is voor het slagen van de regionale doelstellingen voor de opwek van elektriciteit.	Elektriciteit	Zon op daken neemt in de regionale aanpak een significante rol in, ook in de ambitie die als regio is geformuleerd in de RES 1.0. Daarbij is onderdeel van de aanpak dat daar waar juridische of financiële belemmeringen worden gesignaleerd ook regionaal actie wordt ondernomen om deze kenbaar te maken aan de relevante (overheids-) stakeholders. In de RES 1.0 is daar ook nadrukkelijk aandacht voor.	Paragraaf 8.3
286	Capelle aan den IJssel	Voorwaarden warmtetransitie	Als voorwaarden voor de warmtetransitie opnemen dat woonlastenneutraliteit voor bewoners moet zijn geborgd en woorden, dat gemeenten naast wettelijke ook financiële instrumenten krijgen.	Wat betreft de warmtetransitie moet woonlastenneutraliteit voor bewoners, zoals geformuleerd in het Klimaatakkoord, worden geborgd. Daarnaast onderstrepen wij het belang dat gemeenten naast wettelijke instrumenten ook financiële instrumenten moeten krijgen om de warmtetransitie voor iedereen mogelijk te maken. Onze wens is dat in de RES beide zaken worden benoemd en duidelijk wordt vermeld dat we, wat betreft het slagen van de regionale doelstellingen op het gebied van warmte, daarom afhankelijk zijn van beleid van de Rijksoverheid. Is de gekozen warmtestrategie in de RES gebaseerd op de laagste nationale kosten per vermeden ton CO2?	Warmte	De aangegeven onderwerpen zijn belangrijke onderwerpen die zeker in de RES 1.0 opgenomen worden. Het borgen van randvoorwaarden, zoals de betaalbaarheid is een belangrijke voorwaarde voor een succesvolle realisatie van de warmtetransitie in de regio. Daartoe dienen de gemeenten te beschikken over financiële instrumenten en effectieve wet- en regelgeving. Aan de warmtestrategie die in RES 1.0. zal worden opgenomen liggen verschillende scenario's ten grondslag, die beoordeeld zijn op de verschillende uitgangspunten, zoals betaalbaarheid, duurzaamheid, leveringszekerheid, etc. In de RES 1.0. wordt gekozen voor een daaruit afgeleide strategie welke de laagste nationale kosten voor de regio als geheel, bezien over de totale keten, met zich meebrengen.	Paragraaf 2.4 - 3.3 - Juridisch rapport sturingsinstrument en publieke belangen - Juridische analyse Warmtewet 2.0
287	Capelle aan den IJssel	Elektrificatie warmte en koelingsvraag	Ruimte houden voor lokale afwegingen en innovaties wat betreft de elektrificatie van de verwarmingsvraag en aandacht besteden aan de koelingsvraag.	Wij ondersteunen de keuze voor een energiemix waarbij hoogwaardige bronnen ingezet worden voor hoogwaardige vraag en schaarse bronnen selectief worden ingezet. Dit betekent onder andere waar warmte een betaalbare en efficiënte oplossing is elektrificatie van de verwarmingsvraag voorkomen. Onze wens is dat daarbij wel ruimte blijft voor lokale afwegingen en innovaties. Wij vinden het een gemiste kans dat de koelingsvraag niet wordt opgenomen. Onze wens is om hier alsnog aandacht aan te besteden. Beperken van de koelingsvraag is immers, gelet op de verandering van het klimaat, ook van belang om de stijging van het elektriciteitsvraag te beperken.	Warmte	In de afweging van de mogelijke varianten om aan de toekomstige warmtevraag van een wijk te voldoen, ligt de uiteindelijke keuze inderdaad bij de gemeenten zelf. Terecht wordt gesignaleerd dat koeling nog een onderbelicht onderwerp is in de energietransitie en zo ook in de RES. De in de reactie van verschillende gemeenten aangegeven behoefte is aanleiding om in de voorbereiding van de RES 2.0 daaraan meer diepgaand aandacht te besteden. Belangrijk is daarbij dat de gemeente zelf, los van de concrete keuzen om in de warmtevraag te voorzien, beschikt over van mogelijkheden om bij de inrichting van de openbare ruimte met bijv. begroeiing en omgaan met water (berging, waterpartijen) al in een relatief koeler 'woonklimaat' te voorzien.	Paragraaf 1.2 - 1.3 - 8.1

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
288	Capelle aan den IJssel	Toekomstbestendigheid gebruik restwarmte	Wij maken ons zorgen over de toekomstbestendigheid van het gebruik van restwarmte gelet op de verduurzaming van de industrie en ambitie om (rest)warmte buiten de regio te exporten.	De concept RES stelt dat er in een conservatief scenario naar verwachting 44 PJ aan restwarmte beschikbaar blijft na verduurzaming van de industrie. Als ondertussen ook uitvoering is gegeven aan de ambitie om (rest)warmte te exporteren naar gebieden buiten de regio blijft er dan in dit scenario voldoende restwarmte over voor onze regio?	Warmte	In de Rotterdamse haven is nu veel restwarmte aanwezig. Ondanks de overschakeling van de industrie naar duurzame bronnen zal in de industrie veel warmte vrij blijven komen. Om zoveel mogelijk restwarmte te kunnen benutten houden we rekening met een verlaging van de temperatuur van de te leveren warmte. Hierdoor kan ook aardwarmte gekoppeld worden aan het regionale net. We rekenen nu zekerheidshalve met conservatieve aannamen over de beschikbaarheid van restwarmte. Om goed zicht te hebben op de beschikbaarheid van restwarmte op de lange termijn wordt nu verder onderzoek gedaan. Op basis van de resultaten zullen de cijfers over de beschikbaarheid richting RES 2.0. worden geactualiseerd.	paragraaf 1.3 - 3 - 5.1 - 8.2
289	Capelle aan den IJssel	Goede regionale structuur warmte	Zorgen voor een goede regionale structuur warmte waar Capelle aan den IJssel op kan aansluiten.	Voor grote delen van Capelle aan den IJssel liggen warmtenetten met regionale warmtebronnen voor de hand. Hiervoor is aansluiting op een regionale warmtestructuur nodig. Wel zijn wij benieuwd of de afstand tot de bronnen in de haven niet te groot zijn om dit efficiënt te laten zijn. Wat is de toekomst van de ROCA centrale in dit licht? Verder gaan wij er vanuit dat ruimte blijft voor lokale keuzes wat betreft de warmtetransitie zoals de te benutten warmtebronnen en het te kiezen alternatief voor aardgas. Daarbij zijn wij ons bewust van het feit dat de warmtetransitie -- bij uitstek in onze regio - vraagt om een goede afstemming tussen regio en gemeente(n).	Warmte	Ter voorbereiding van de RES 1.0 zijn scenario's uitgewerkt die op basis van uiteenlopende uitgangspunten de mogelijke inzet en verdeling van warmte weergeven binnen de regio als geheel. Op basis van deze scenario's wordt in de RES 1.0 een toekomstige regionale warmtestructuur geschetst. Onderdelen van die structuur zijn de mogelijkheden tot besparing, de warmtevraag van gemeenten en de beschikbaarheid van eigen lokale bronnen en de transportmogelijkheden voor grootschalige regionale bronnen als restwarmte en geothermie. De gekozen warmtestructuur zal leiden tot de relatief laagste totale kosten, tevens wordt daarin aan andere randvoorwaarden als duurzaamheid en betrouwbaarheid voldaan. Diverse onderwerpen zullen op basis van de te schetsen regionale warmtestructuur nog verder onderzoek en uitwerking vergen, zoals bijv. de toekomst van de ROCA-centrale. Dergelijke vervolgacties worden in de RES 1.0. aangegeven, ter verdere uitwerking op weg naar RES 2.0.	Paragraaf 3 - 7.2 - 8.2
290	Capelle aan den IJssel	Innovatie en belangrijke rol waterstof	Oproep om als regio in te zetten op het stimuleren en ondersteunen van innovaties in het algemeen en specifiek op het gebied van waterstof.	Wij vragen expliciet aandacht voor de belangrijke ral die waterstof op termijn kan spelen in het energiesysteem, zeker met onze gunstige uitgangspositie op dit gebied. Daarom is onze wens om regionaal stevig in te zetten op het stimuleren en ondersteunen van innovaties op dit gebied. Wij vinden overigens dat de aandacht voor innovatie in de hele RES sterker naar voren mag komen. Tot slot missen wij in het overzicht van projecten met groengas of waterstof het waterstof tankstation dat eind 2020 geopend wordt in Capelle aan den IJssel.	Brandstoffen	Om de energietransitie te doen slagen is het inderdaad nodig om innovaties op een goede wijze in de RES op te nemen en regionaal te versnellen. Specifiek voor waterstof wordt hiervoor regionaal in de Economic Board Zuid-Holland gewerkt aan het stimuleren van het waterstof-energiesysteem. Op het moment van opstellen van de Concept RES was dit nog in ontwikkeling. In de RES 1.0 is er meer aandacht voor deze activiteiten. De activiteiten hebben een focus die zich richt op inzet in de industrie en voor zwaar transport (overeenkomstig met de ladder op p33 van de Concept RES).	5.3
291	Capelle aan den IJssel	Vergoeding uitvoeringslasten gemeenten	De energietransitie vraagt om een grote inzet van gemeenten. Vergoeding van de uitvoeringslasten is een voorwaarde om de doelstellingen van de RES te kunnen realiseren.	Eén van de voorwaarden waaronder de VNG namens de gemeenten een handtekening onder het Klimaatakkoord heeft gezet, is dat gemeenten een vergoeding ontvangen voor de toename van uitvoeringslasten. Het is goed te constateren dat de gemeenten in deze regio dit gezamenlijk te blijven benadrukken. Het is onze wens dat in de RES duidelijk wordt vermeld dat vergoeding van de uitvoeringslasten voorwaardelijk is om de regionale doelstellingen te kunnen realiseren. Daarbij verzoeken wij ook de uitvoeringslasten van de RES voor gemeenten in beeld te brengen.	Algemeen	In de RES-regio wordt de noodzaak van goede randvoorwaarden zoals de financiering van uitvoeringslasten onderkend. Er wordt gestreefd naar een zo goed mogelijk inzicht in zowel stimuleringsregelingen (zoals SDE, saldering) als wet- en regelgeving. Daarmee wordt in beeld gebracht welke randvoorwaarden er (nationaal) moeten worden ingevuld om succesvol de transitie door te kunnen maken. Dat betreft dus ook de inzet die er vanuit gemeenten, provincie en waterschap nodig is om tot succesvolle uitvoering te komen. De RES biedt geen inzicht in wat per gemeente nodig is om daarin te voorzien, mede omdat de RES an sich niet verplichtend is en gemeenten vooral zelf invulling geven aan ontwikkelprojecten en de prioritering bepalen. Dit inzicht is wel deels terug te vinden in de eerste conclusies vanuit het Artikel 2 onderzoek naar de uitvoeringslasten van het Klimaatakkoord. Het onderzoek is inmiddels afgerond en hier terug te vinden: https://www.raadopenbaarbestuur.nl/actueel/nieuws/2020/09/24/aef-onderzoek-naar-uitvoeringskosten-klimaatakkoord-afgerond. Indien daarop aanvullende lobby nodig is zou dit primair via de koepels (VNG, IPO, UVW) moeten plaatsvinden en niet via de RES.	Paragraaf 2.4, paragraaf 3.3, paragraaf 6.2, paragraaf 8.2.1 en 8.2.3 (o.a. ad. 2 economische analyse)
292	Capelle aan den IJssel	Opslag van energie	De ruimtelijke impact van de opslag van energie in de RES concreet maken.	Anders dan bij de huidige fossiele bronnen is het nieuwe energie-aanbod niet goed af te stemmen op de vraag naar energie. Energie is niet altijd beschikbaar op het juiste moment of in de juiste vorm. Deze mismatch speelt op korte (seconden en uren), middellange (dagen en weken) en lange(maanden en seizoenen) termijn. De energietransitie zal ruimtelijke impact hebben. Voor elektriciteitsopwekking met zon en wind wordt dit in de RES zeer duidelijk. Dit missen we voor de opslag van energie. Ons verzoek is om dit in de RES concreet te maken zeker in relatie tot het feit dat ruimte in onze regio beperkt is.	Elektriciteit	De nieuwe vormen van energieopwek en energievraag vragen om een aanpassing van het energiesysteem. Dit is onderdeel van de netimpactanalyse en de systeemanalyse. Dit wordt onderkend en wordt besproken. Nu weliswaar nog op hoofdlijnen maar het is een continu doorlopend onderzoek dat steeds meer duidelijkheid kan geven als ook de ontwikkelingen in productie, vraag en netwerk vorderen. Daarom is door de netbeheerders een netimpactanalyse uitgevoerd t.a.v. de regionale inzet.	Paragraaf 8.3.4 (frame 4, netimpact) en hoofdstuk 6
84	Delft		Zet in op samenwerking met de kennisinstellingen en het bedrijfsleven in de regio. Op die manier kunnen we op de kennis en innovatieve kracht van de regio inzetten om nieuwe oplossingen voor de energietransitie te ontwikkelen.	Het college ondersteunt deze wens en zal voorstellen om de RES hierop waar mogelijk aan te scherpen.	Algemeen	Innovatie speelt een belangrijke rol in de regio en m.n. in de energietransitie. Dar geldt voor de periode tot 2030 maar nog meer voor de periode daarna. Dat wordt ook onderkend in de RES. Daarom lopen er twee sporen. Enerzijds wordt ingezet op wat (qua technieken) nu al kan om dichter bij de doelstelling te komen en anderzijds wordt steeds inzicht verkregen in welke technieken zich lenen voor opschaling. Betaalbaar, betrouwbaar, vellig en schoon zijn daarbij belangrijke criteria. Die kennis ontwikkelen we in de RES niet zelf maar benutten we vanuit de aangesloten partijen. b.v.. rond waterstof wordt de aansluiting met de partijen in de Economic Board Zuid-Holland , taskforce Energie (o.a. TUDelft, Innovation Quarter, Havenbedrijf en Stedin) onderhouden om laatste inzichten mee te kunnen nemen. Per uitvoeringslijn wordt aandacht gegeven aan innovatie'. Pilots kunnen batig zijn om ervaringen op te doen met nieuwe technieken.	Geen specifieke locatie in de tekst, is verweven. O.a. paragraaf 5.3, paragraaf 8.4
85	Delft		Omschrijf duidelijk de rolverdeling van de verschillende betrokken partijen. Onder het kopje “Wie doet straks wat” (blz. 34, Deel A) wordt de rolverdeling erg duidelijk gemaakt, dit gaat echter alleen over brandstoffen. Een soortgelijk kopje is ook voor warmte en elektriciteit een waardevolle toevoeging	Het college ondersteunt deze wens en zal voorstellen om de RES hierop aan te vullen.	Algemeen	We onderschrijven uw wens en om die reden wordt er in de RES 1.0 meer aandacht besteed aan de rolverdeling van de partijen binnen onze regio, met de kanttekening dat de relevante wet- en regelgeving op dit gebied nu in beweging is.	Paragraaf 1.2, paragraaf 2.5, paragraaf 3.3, paragraaf 4.3 en 5.3
86	Delft		Het eerlijk verdelen van lusten en lasten: iedere bewoner moet voordeel genieten van de Energietransitie.	Het college ondersteunt deze wens en zal voorstellen om de RES hierop waar mogelijk aan te scherpen.	Algemeen	Dank voor uw inzicht, we erkennen dat het verdelen van de lusten en lasten een belangrijk onderwerp is. In de RES wordt rechtvaardigheid (het eerlijk verdelen van lusten en lasten) als publiek belang opgenomen.	Paragraaf 2.2.4, paragraaf 2.4 en paragraaf 8.2.3
87	Delft		Een hoger percentage dan 50% voor lokaal eigendom.	Het college interpreteert deze wens als dat de regio een hoger percentage moet hanteren voor lokaal eigendom dan afgesproken in het Klimaatakkoord. Het college zal deze wens kenbaar maken aan de regio.	Algemeen	U heeft mooie ambities op dit vlak. Wij onderschrijven dat lokaal eigendom een belangrijk middel is om draagvlak te borgen. Op dit moment hebben we regionaal geen afspraken gemaakt over de ambitie in percentages. Wel hebben we afgesproken lokaal invulling te geven aan het streven van 50% lokaal eigendom zoals opgenomen in het Klimaatakkoord.	Paragraaf 2.3, paragraaf 8.3.4 en bron Factsheet 50% lokaal eigendom, Participatiecoalitie via https://departicipatiecoalitie.nl/document/factsheet-50-lokaal-eigendom]/
88	Delft		Het zorgvuldig doorlopen van het democratisch proces: lokaal en regionaal	Het college ondersteunt deze wens en zal voorstellen om de RES hierop waar mogelijk aan te scherpen.	Algemeen	We delen uw standpunt dat het doorlopen van een democratisch proces zorgvuldig dient te worden doorlopen. Hier gaat continue aandacht naar uit.	O.a. paragraaf 2.3, paragraaf 2.4, paragraaf 3.3, figuur 8.20 Randvoorwaarden

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
89	Delft		Voldoende aandacht voor landschappen: groen en ruimte	Voldoende aandacht voor landschappen: groen en ruimte: Het college ondersteunt deze wens en zal voorstellen om de RES hierop waar mogelijk aan te scherpen.	Elektriciteit	Hier is veel aandacht voor. Gezocht wordt naar inpassing vanuit de draagkracht van het landschap, welke type locaties bieden ruimte voor welk type energieopwekking. Deze inzichten maken we regionaal en zijn verder uitgewerkt in de RES 1.0. Op hun beurt vormen deze landschappelijke uitwerkingen als het ware de eerste 'filter' om aan de slag te gaan met een gebiedsproces. Ontwikkelingen kunnen gecombineerd worden met aanleg van extra groen of met een focus op het versterken van de biodiversiteit. In de RES 1.0 worden voorbeelden van dergelijke combinaties genoemd. Dat uitwerken gebeurt lokaal en niet op regionaal niveau. En vraagt een integrale benadering.	Komt op meerdere plekken terug, toelichting vooral in paragraaf 8.3. Daarnaast ook genoemd in paragraaf 2.1, 2.2, 4.1, 4.2, en 7.3.
90	Delft		Het moet betaalbaar blijven voor iedere burger	Het college ondersteunt deze wens en zal voorstellen om de RES hierop waar mogelijk aan te scherpen.	Algemeen	Betaalbaarheid van de transitie betreft meerdere aspecten. Het kan gaan om de transitie als geheel, de kosten en daarmee ook de toegankelijkheid voor inwoners, voor bedrijven, de netbeheerder en de publieke organisatie. In de RES wordt inzicht gegeven in deze aspecten. Niet overal kan dat al even concreet, veel in de transitie die we nog voor de boeg hebben is namelijk nog onbekend.	Paragraaf 2.4, 8.2.3 en paragraaf 8.2.4
91	Delft		Coronacrisis: pas op de plaats maken en niet doordenderen	Het college interpreteert deze wens als erkenning van de impact van de corona-crisis op de samenleving die vraagt om bezinning. Het college zal deze wens kenbaar maken aan de regio.	Algemeen	Dank voor uw signaal, we erkennen dat de coronapandemie ingrijpend is en maatschappelijk grote impact heeft. Gezien de onzekerheid omtrent de duur van de pandemie hebben NPRES en de regio besloten om door te gaan.	Geen verwijzing.
92	Delft		Snel aan de slag om CO2 uitstoot vóór 2030 te beperken	Het college interpreteert deze wens als een bevestiging van de doelstellingen en afspraken als gemaakt in het bestuursakkoord. Het college ondersteunt deze wens en zal voorstellen om de RES hierop waar mogelijk aan te scherpen.	Algemeen	Dank voor uw inzicht, we onderschrijven de visie van uw college dat dit een bevestiging is van de doelstellingen en afspraken. Deze blijven overeind in de RES 1.0.	Paragraaf 2.2
93	Delft		Actieve participatie met burgers en bedrijven t.b.v. breed maatschappelijk draagvlak	Het college interpreteert deze wens als een verzoek aan de regio om in te zetten op actieve participatie. In de regio is afgesproken dat participatie op lokaal niveau wordt georganiseerd en daarmee valt participatie buiten de scope van de regionale samenwerking.	Communicatie	Buiten scope: de regio houdt zich volgens afspraak niet bezig met actieve participatie. De regio ondersteunt de gemeenten met kennis/communicatieproducten.	paragraaf 2.3 en 7.1
94	Delft		Relatief weinig aandacht voor energiebesparing: in volgende versie hiervoor graag meer aandacht	Het college interpreteert deze wens als een verzoek om meer duidelijkheid over de rolverdeling tussen het lokale en regionale niveau als het gaat om energiebesparing in het algemeen en isolatie in het bijzonder (terugbrengen van de energievraag) en zal voorstellen om de tekst van de RES hierop waar mogelijk aan te scherpen.	Algemeen	We merken een gedeelde behoefte om besparing steviger te verankeren binnen de RES. Dat is begrijpelijk, we erkennen dat het een belangrijk onderwerp is. In het traject van de 2.0 zal ingegaan worden op de rolverdeling binnen de regio en bekijken we welke invulling besparing binnen de RES krijgt. In het Energieperspectief en de (concept) RES wordt uitgegaan van een minimale mate van isolatie van gebouwen (minimaal label C). In de berekeningen rondom het thema Warmte is dit het uitgangspunt. Isolatie is dan ook stap 1 in de RES aanpak. Dit levert een energiebesparing op van circa 25%. In de RES 1.0 is verdiepend onderzoek opgenomen. De isolatie-aanpak is primair een lokale aangelegenheid. Regionale samenwerking vindt plaats o.a. via Provincie Z-H en bijv. de regionale energieloketten. Voor wat betreft bedrijfsmatige activiteiten is in de informatieplicht (Wet Milieubeheer) opgenomen dat locaties die meer dan 50.000 kWh en/of 25.000 m3 gas per jaar gebruiken alle erkende maatregelen moeten nemen. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de handhaving. Naar verwachting moeten alle labelplichtige gebouwen in 2030 beschikken over een A-label. Dat leidt tot een aanzienlijke energiebesparing. Daarbij is afstemming/inspanning nodig om tot een adequate borging van b.v. informatieplicht en controle van energielabels te komen.	Paragraaf 2.4, paragraaf 4.1, paragraaf 6.1 en paragraaf 8.2.1
95	Delft		Waarborgen dat de gebruiker profiteert (geen monopolie)	Het college ondersteunt deze wens, maar constateert tegelijk dat het een verantwoordelijkheid is van het Rijk (m.n. Autoriteit Consument en Markt) om consumentenbescherming te organiseren. Het college kan zich wel voorstellen dat het beroep op het Rijk om deze verantwoordelijkheid te nemen nadrukkelijker wordt opgenomen in de tekst van de RES.	Algemeen	We onderschrijven de zienswijze van uw college. Het is een verantwoordelijkheid van het Rijk om consumentenbescherming te organiseren. De rol van het ACM wordt hierom opgenomen in de Warmtewet 2.0. Binnen uitvoeringslijn Warmte is gekeken welke instrumenten nodig zijn om de publieke belangen te kunnen borgen, waar vertrouwen ook bij hoort, dat o.a. geraakt wordt door een monopolie.	Paragraaf 2.4, paragraaf 3.3, paragraaf 8.2.3
96	Delft		Graag inzicht in de grote getallen en in wat er op de gemeente afkomt	Het college interpreteert deze wens als de behoefte om zicht te krijgen op wat mogelijk realiseerbaar is onze regio, uitgaande van het draagvlak in de samenleving en de draagkracht van het landschap. Het college zal deze wens kenbaar maken aan de regio. Het college ziet in de vertaling van regionaal naar gemeentelijk niveau ook een verantwoordelijkheid voor zichzelf, bijv. bij de ontwikkeling van het Warmteplan 2021.	Elektriciteit	Vanuit de draagkracht van het landschap zijn zoekgebieden naar voren gekomen die een onderdeel zijn van het bod. Theoretisch zou er veel meer opwek mogelijk zijn; door zoekgebieden vanuit de draagkracht van het landschap op te stellen, wordt een eerste filter gemaakt van de zoekgebieden die wat dat betreft haalbaar zijn. andere filters zijn draagvlak, netimpact etc. Op lokaal niveau kunnen nieuwe gebieden aangemerkt worden als kansrijk, wanneer er door nader onderzoek draagkracht wordt gezien. De regionale aanpak zorgt ervoor dat er niet specifiek op gemeenteniveau een uitsplitsing gemaakt wordt; wel op zoekgebied en verhaallijn niveau. Zo kan er gezamenlijk naar gebieden gekeken worden zodat de ontwikkelingen ingepast kunnen worden in ruimtelijke context.	Komt op meerdere plekken terug, toelichting vooral in paragraaf 8.3. Daarnaast ook genoemd in paragraaf 2.1, 2.2, 4.1, 4.2, en 7.3.
97	Delft		De restwarmte uit Rotterdam zal in de toekomst minder worden door de transitie naar meer duurzamere productie methoden waarbij minder warmte vrij komt. In de RES 1.0 zien wij graag terug hoe deze terugval zal worden opgevangen en lock-in effecten worden voorkomen	Het college zal voorstellen om de tekst van de RES hierop waar mogelijk aan te scherpen. Als voorlopige reactie geeft het college aan dat de verwachting is dat in de regio Rotterdam Den Haag de restwarmte minder wordt, maar dat er voldoende warmte overblijft en de bronnen van warmte duurzamer worden. Het college van B&W zal voorstellen om te beschrijven hoe een eventuele terugval opgevangen zal worden. Daarnaast zal het college van B&W zich in de regio hard maken om te zorgen dat overheden waakzaam blijven om toekomstige lock-in effecten te vermijden.	Warmte	In de Rotterdamse haven is nu veel restwarmte aanwezig. Ondanks de overschakeling van de industrie naar duurzame bronnen zal in de industrie veel warmte vrij blijven komen. Om zoveel mogelijk restwarmte te kunnen benutten houden we rekening met een verlaging van de temperatuur van de te leveren warmte. Hierdoor kan ook aardwarmte gekoppeld worden aan het regionale net. We rekenen nu zekerheidshalve met conservatieve aannamen over de beschikbaarheid van restwarmte. Om goed zicht te hebben op de beschikbaarheid van restwarmte op de lange termijn wordt nu verder onderzoek gedaan. Op basis van de resultaten zullen de cijfers over de beschikbaarheid richting RES 2.0. worden geactualiseerd.	Paragraaf 1.3 - 3 - 5.1 - 8.2
98	Delft		Hoe zal participatie opwegen tegen de ruimtelijke spreiding van energievoorzieningen? Of in andere woorden: Hoe zorgen we er voor dat niet alle windmolens in de tuin van welwillende mensen komen te staan, maar ook in verhouding over de regio worden verspreid?	Het college interpreteert deze bedenking als een waarschuwing om tot zorgvuldige en evenwichtige keuzes te komen en de lusten en lasten in de regio te verdelen. Als voorlopige reactie geeft het college aan dat de volgorde bij het bepalen van locaties voor de opwek van duurzame elektriciteit is om eerst de draagkracht van het landschap bepalen en om vervolgens inwoners te betrekken bij het onderzoeken van de daadwerkelijke realiseerbaarheid. Deze volgordelijkheid zorgt voor een spreiding van grootschalige opwek door de regio heen op basis van draagkracht van het landschap.	Algemeen	Dank voor uw afwegingen. We onderschrijven de reactie van uw college: vanuit de draagkracht van het landschap is gekeken naar potentiële locaties om opwekking van duurzame elektriciteit in te passen. Vervolgens wordt er gekeken naar andere 'filters', zoals de impact op het net, de businesscase, de samenhang met bijvoorbeeld milieuaspecten en (maatschappelijk) draagvlak. Deze afwegingen vinden lokaal, in gebiedsgerichte processen, plaats.	Paragraaf 2.1, paragraaf 2.2.2 en paragraaf 7.3.5
99	Delft		Graag zien wij in de RES 1.0 een toelichting, zoals in het hoofdstuk "Positie kiezen: waterstof en groengas", waarom er niet voor kernenergie wordt gekozen. Wij vinden de duiding van de strategische keuzes die in de RES worden gemaakt over de samenstelling van de toekomstige energie voorziening van belang om draagvlak voor de keuzes te borgen	Het college zal voorstellen om de tekst van de RES hierop waar mogelijk aan te scherpen met een korte toelichting waarom niet voor kernenergie wordt gekozen.	Brandstoffen	De mogelijkheid om te kiezen voor kernenergie is in de RES buiten beschouwing gelaten. Op dit moment is er in Nederland geen sprake van uitbreiding van de rol van kernenergie en de discussie hieromtrent is momenteel te weinig concreet om dit als serieuze optie in de RES op te nemen. Het besluit om een kernenergiecentrale te bouwen hangt af van landelijke besluitvorming en indien hier daadwerkelijk toe wordt besloten zal de bouw zeker 10 jaar vergen, en daarmee niet in 2030 (=focus RES) gerealiseerd zijn. In de RES regio RDH zijn door de Rijksoverheid geen locaties aangewezen voor de plaatsing van Kerncentrales. In de RES 1.0 zal hierover een tekst worden opgenomen.	Paragraaf 1.3
100	Delft		De verdeling van de kosten tussen de diverse overheden	Het college interpreteert deze bedenking als een verzoek om aandacht voor een eerlijke verdeling van de financiële consequenties van keuzes in de energietransitie tussen overheden in de regio en tussen Rijk en decentrale overheden. Het college zal deze bedenking onder de aandacht brengen in de regio.	Algemeen	Betaalbaarheid van de transitie betreft meerdere aspecten. Het kan gaan om de transitie als geheel, de kosten en daarmee ook de toegankelijkheid voor inwoners, voor bedrijven, de netbeheerder en de publieke organisatie. In de RES wordt inzicht gegeven in deze aspecten. Niet overal kan dat al even concreet, veel in de transitie die we nog voor de boeg hebben is namelijk nog onbekend. Binnen het thema Warmte vormt betaalbaarheid een van de belangrijkste waarden waarnaar is gekeken. Er wordt onderzocht welke instrumenten nodig zijn om de betaalbaarheid van de transitie te borgen. Kostenverdeling is op dit moment nog niet aan de orde. Wel wordt gekeken naar de totale maatschappelijke kosten en de verdeling over de keten, echter is dit algemeen van aard en bedoeld om een vergelijking tussen alternatieven te kunnen maken.	Paragraaf 2.4, 8.2.3 en paragraaf 8.2.4
101	Delft		Het niet gebruiken van alle Eneco-gelden voor deze RES	Het college interpreteert deze bedenking als een signaal vanuit de raad aan zichzelf. De gemeenteraad gaat over de besteding van de Eneco-gelden. Daarmee valt deze bedenking buiten de scope van de wensen en bedenkingen om mee te geven in reactie op de tekst van de concept-RES.			

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
102	Delft		Het meewerken van overheden om daken van zonnepanelen te voorzien	Voldoende aandacht voor Het meewerken van overheden om daken van zonnepanelen te voorzien. Het college interpreteert deze bedenking als een bevestiging van de doelstellingen en afspraken als gemaakt in het bestuursakkoord. Het is bestaand beleid van het college om te faciliteren dat geschikte daken van particulieren en bedrijven van zonnepanelen worden voorzien. Het college constateert verder dat dit vooral beïnvloed wordt door rijksbeleid en zal er op aandringen dat het beroep op het Rijk om hierin haar verantwoordelijkheid te blijven nemen goed wordt verwoord in de RES.	Elektriciteit	Wij delen uw standpunt dat het stimuleren van zonne-energie blijvend van belang is. Dit kunnen gemeenten stimuleren door de daken van gemeentelijke gebouwen en ander maatschappelijk vastgoed te benutten voor zonnepanelen. De algehele inzet op zon op daken neemt in de RES 1.0 een belangrijke rol in, zowel in aanpak als in de geformuleerde ambitie. De regio zet zich in om de aanpak 'zon op daken' nader te concretiseren en speelt een rol in het articuleren van de randvoorwaarden die nodig zijn om de ambitie te kunnen realiseren. Dat betreft ook die voorwaarden waar andere overheden een andere rol hebben, zoals het ontwikkelen van passende financiële instrumenten.	Paragrafen 2.2, 4.2 en 8.3
103	Delft		Er komt een economische crisis: wat betekent dit voor de energiestrategie en moeten we hier wel mee doorgaan?	Het college van B&W zal deze bedenking onder de aandacht brengen bij de regio.	Algemeen	U stelt een goede vraag. Een economische crisis zal van grote impact zijn op de gehele maatschappij en daarmee ook op de energietransitie. In de betaalbaarheid van de energietransitie is het van belang waarborgen in te bouwen zodat deze niet buiten bereik raken in economisch minder voorspoedige tijden.	Paragraaf 2.4, 8.2.3 en paragraaf 8.2.4
104	Delft		Lokale warmtenetten, zoals Warmtelinq en Warmtenet: het beschermen van de belangen van consumenten	Het college interpreteert deze bedenking als een waarschuwing om voldoende aandacht te hebben voor de bescherming van consumentenbelangen. Het college constateert tegelijk dat het een verantwoordelijkheid is van het Rijk (m.n. Autoriteit Consument en Markt) om dit te borgen. Het college kan zich wel voorstellen dat het beroep op het Rijk om deze verantwoordelijkheid te nemen nadrukkelijker wordt opgenomen in de tekst van de RES. Het college constateert verder dat hier in het overleg met het Rijk in voorbereiding op de Warmtewet 2.0 vanuit de decentrale overheden nadrukkelijk aandacht voor is.	Warmte	Bescherming van de consument is belangrijk aandachtspunt. In de RES wordt geanalyseerd welke instrumenten, zowel financieel als wet en regelgeving, er nodig zijn om de consument te beschermen. Dit valt onder de publieke belangen betaalbaarheid en rechtvaardigheid. De RES zal zelf geen invulling kunnen geven aan deze instrumenten maar maakt wel inzichtelijk wat er nodig is.	paragraaf 8.2 - Juridisch rapport sturingsinstrument en publieke belangen - Juridische analyse Warmtewet 2.0
105	Delft		Hoe kan iedereen van subsidies profiteren (met name de onderkant van de samenleving)?	Het college interpreteert deze bedenking als een voorstel om kritisch te kijken naar mogelijke effecten van subsidiebeleid zoals het vergroten inkomensongelijkheid en vanuit de RES-regio ook een sterker beroep te doen op het Rijk om hiervoor meer aandacht te hebben en de kansen om te profiteren van subsidies m.n. bij de onderkant van de samenleving te vergroten. Deze bedenking wordt gedeeld door het college. Voor een belangrijk deel ligt dit in de invloedssfeer van het Rijk. Voor zover het college hierin zelf haar verantwoordelijkheid kan pakken – bijv. via het Energieloket – wordt dit opgepakt.	Algemeen	In de RES-regio wordt de noodzaak van goede randvoorwaarden zoals betaalbaarheid onderkend. Er wordt gestreefd naar een zo goed mogelijk inzicht in zowel stimuleringsregelingen (zoals SDE, saldering) als wet- en regelgeving. Daarmee brengen we in beeld welke randvoorwaarden er (nationaal) moeten worden ingevuld om succesvol de transitie door te kunnen maken. Daarmee onderschrijven we de reactie van uw college dat dit in de landelijke invloedssfeer valt.	Paragraaf 2.4, paragraaf 7.3.5, paragraaf 8.3.4 frame 2 (haalbaarheid en doelbereik)
106	Delft		In hoeverre is het realistisch te vertrouwen op de kansen, opbrengsten en de betaalbaarheid van Geothermie	Het college interpreteert deze bedenking als een voorstel om kritisch te kijken naar de risico's van geothermie en stelt voor om hierop de tekst van de RES aan te vullen.	Warmte	In het vervolgonderzoek richting de RES 1.0 werkt de RES regio samen met EBN en InvestNL aan het beter in beeld krijgen van de mogelijkheden voor geothermie. Dit leidt tot een aanscherping van het potentieel. De veiligheidsrisico's van geothermie zijn in de RES enkel algemeen te formuleren: deze hangen uiteindelijk samen met een specifieke projectlocatie. Het Staatstoezicht op de Mijnen ziet toe op deze risico's. Vanwege het generieke karakter van de risico's zullen deze niet uitgebreid worden omschreven in de RES. U kunt een omschrijving van de veiligheidsrisico's teruglezen op https://www.geothermie.nl/index.php/nl/veiligheid.	Paragraaf 2.2 - 2.4 - 8.2 - externe verwijzing, zie antwoord.
107	Delft		In hoeverre is het te verwachten dat het aanbod van restwarmte vanuit de Rotterdamse haven blijvend groot blijft en zo niet wat is hiervan de impact?	Het college zal voorstellen om de tekst van de RES hierop waar mogelijk aan te scherpen. Zie verder de reactie onder bedenking a. = punt 97, De restwarmte uit Rotterdam zal in de toekomst….	Warmte	Graag verwijs ik u naar het antwoord op uw eerdere vraag over de toekomstige beschikbaarheid van restwarmte. Voor de volledigheid is het antwoord op deze vraag hier nogmaals integraal opgenomen. In de Rotterdamse haven is nu veel restwarmte aanwezig. Ondanks de overschakeling van de industrie naar duurzame bronnen zal in de industrie veel warmte vrij blijven komen. Om zoveel mogelijk restwarmte te kunnen benutten houden we rekening met een verlaging van de temperatuur van de te leveren warmte. Hierdoor kan ook aardwarmte gekoppeld worden aan het regionale net. We rekenen nu zekerheidshalve met conservatieve aannamen over de beschikbaarheid van restwarmte. Om goed zicht te hebben op de beschikbaarheid van restwarmte op de lange termijn wordt nu verder onderzoek gedaan. Op basis van de resultaten zullen de cijfers over de beschikbaarheid richting RES 2.0. worden geactualiseerd.	Paragraaf 1.3 - 3 - 5.1 - 8.2
108	Delft		Waarom wordt er nauwelijks aandacht besteed aan het terugbrengen van de vraag naar warmte door goede isolatie?	Het college interpreteert deze bedenking als een verzoek om meer duidelijkheid over de rolverdeling tussen het lokale en regionale niveau als het gaat om energiebesparing in het algemeen en isolatie in het bijzonder (terugbrengen van de energievraag) en zal voorstellen om de tekst van de RES hierop waar mogelijk aan te scherpen.	Algemeen	We merken een gedeelde behoefte om besparing steviger te verankeren binnen de RES. Dat is begrijpelijk, we erkennen dat het een belangrijk onderwerp is. In het traject van de 2.0 zal ingegaan worden op de rol die de regio hierbinnen kan vervullen en bekijken we welke invulling besparing binnen de RES krijgt. In het Energieperspectief en de (concept) RES wordt uitgegaan van een minimale mate van isolatie van gebouwen (minimaal label C). In de berekeningen rondom het thema Warmte is dit het uitgangspunt. Isolatie is dan ook stap 1 in de RES aanpak. Dit levert een energiebesparing op van circa 25%. In de RES 1.0 is hier verder onderzoek opgenomen. De isolatie-aanpak is primair een lokale aangelegenheid. Regionale samenwerking vindt plaats o.a. via Provincie Z-H en bijv. de regionale energieloketten. In de informatieplicht is opgenomen dat locaties die meer dan 50.000 kWh en/of 25.000 m3 gas per jaar gebruiken alle erkende maatregelen moeten nemen. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de handhaving. Naar verwachting moeten alle labelplichtige gebouwen in 2030 beschikken over een A-label. Dat leidt tot een aanzienlijke energiebesparing. Daarbij is afstemming/inspanning nodig om tot een adequate borging van b.v. informatieplicht en controle van energielabels te komen.	Paragraaf 2.4, paragraaf 4.1, paragraaf 6.1 en paragraaf 8.2.1
109	Delft		Het bevriezen van het proces om te komen tot een RES door de Coronacrisis	Het college van B&W zal deze bedenking onder de aandacht brengen bij de regio.	Algemeen	Dank voor uw signaal, we erkennen dat de coronapandemie ingrijpend is en maatschappelijk grote impact heeft. Gezien de onzekerheid omtrent de duur van de pandemie heeft NPRES en de regio echter besloten door te gaan.	Geen verwijzing.
110	Delft		Het plaatsen van windmolens langs de A4	Voldoende aandacht voor Het plaatsen van windmolens langs de A4, Het college van B&W zal deze bedenking onder de aandacht brengen bij de regio.	Elektriciteit	In de RES 1.0 wordt vanuit ruimtelijk perspectief en haalbaarheid gekeken naar de kansen voor windenergie langs snelwegen. Daartoe is de 'verhaallijn energieopwekking langs infrastructuur' in beeld gebracht. Daarin wordt nadere bekeken op welke wijze energieopwekking landschappelijk een rol kan spelen. deze inzichten vindt u terug inde RES en zijn een aanzet voor gemeenten om mogelijkheden voor windenergie via een gebiedsproces nader te verkennen. Dit gebeurd in het proces na de RES 1.0.	Paragraaf 8.3
367	Den Haag			Den Haag streeft er naar om klimaatneutraal te zijn in 2030 waarvoor een routekaart nodig is met heldere en meetbare tussendoelen. De RES dient aan deze ambitie ondersteunend te zijn.	Algemeen	Dank voor uw inzichten. U heeft een mooi streven aan uzelf gesteld om energieneutraal te zijn in 2030. In de RES 1.0 wordt breed gekeken naar de verschillende oplossingen: er wordt invulling gegeven aan de ambitie van 35 TWh hernieuwbare energie, en er is onderzocht op welke wijze de regio dit kan realiseren. Op dit moment wordt dit gedaan o.b.v. beproefde technieken.	Paragraaf 2.2
368	Den Haag			We moeten vaart maken om de CO2-uitstoot te reduceren. Iedereen moet daaraan kunnen bijdragen, en partijen (bewoners, bedrijven, gemeenten) moeten zich gestimuleerd weten om zich extra in te zetten voor CO2-besparing. Voorkomen moet worden dat maatregelen voor het omlaag brengen van de CO2-uitstoot kunnen dienen ter compensatie van een minder ambitieuze CO2-aanpak elders.	Algemeen	U kaart een belangrijk punt aan. In de Concept RES is aangegeven dat de regionale aanpak niet in de plaats van de lokale aanpakken komt, maar versterkend en verbindend werkt. Bevoegdheden blijven waar ze zijn en horen. Wél is er een gedeelde verantwoordelijkheid benoemd om de energietransitie uit te voeren en keuzes te stimuleren die bijdragen aan de (mondiale) CO2-doelstellingen. De RES wordt niet afgerekend op CO2-doelen, waarmee de ambitie van de ene gemeente geen vrijbrief voor anderen is om minder reductie te realiseren. Er wordt voortgebouwd op de al lopende samenwerkingen en lokale acties, en de RES zal geen remmend effect hebben op processen die sneller kunnen. De RES 1.0 bouwt hier op voort en gaat in op de oplossingen die bijdragen aan de CO2-doelstellingen.	Paragraaf 1.2
369	Den Haag			Den Haag en Rotterdam hebben als gebieden verschillende karakteristieken en verschillende potenties voor duurzame warmte. Den Haag heeft voldoende realistisch inzetbare duurzame warmtebronnen voor de basislast, zoals blijkt uit het rapport 'Hybride Warmtenetten' van CE Delft i.s.m. CMAG, en zet in op lagetemperatuurverwarming via netwerken waarbij lokale hernieuwbare bronnen en initiatieven voorrang krijgen op energiebronnen van buiten de stad. Energie vanuit de Regio zal voor Den Haag met name nodig zijn voor de piek-warmte in de winter en op het gebied van elektriciteit.	Warmte	Dank voor uw reactie, de rapportage is ons bekend. In het traject richting de RES 1.0 wordt een verdere studie uitgevoerd naar de rol van regionale warmtenetten in de regio. In deze studie wordt naast de basislast ook gekeken naar piek- en back-up, en welke warmtebronnen waarvoor kunnen worden ingezet. Partijen zullen in het vervolgtraject wel met elkaar dienen te verkennen hoe de regionale invulling van piek en back-up zo invulling kan krijgen dat het duurzaam maar ook betaalbaar is.	Paragraaf 8.2

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
370	Den Haag			Keuzevrijheid voor en betrokkenheid van bewoners is van groot belang voor de transitie, en kunnen met de diversiteit aan lagetemperatuur-bronnen en met open, kleinschalige warmtenetten het beste worden gewaarborgd. Afnamegaranties voor het voeden van grootschalige warmtenetten mogen niet door en voor Den Haag worden afgegeven.	Warmte	Dank voor uw reactie. U geeft een helder signaal. De regio treedt niet in de autonomie van de gemeenten hoe ze invulling wilt geven aan het begrip keuzevrijheid. Voor de grootschalige warmtenetten ondersteunt het RES proces het samenbrengen van (partijen die betrokken zijn bij) vraag, aanbod en infrastructuur. Met als doel om voor de regiopartijen inzichtelijk te maken hoe warmte optimaal (en wenselijk) inzet kan worden. Wanneer het afgeven van garanties voor gemeenten niet passend is zal dit onderdeel zijn van de verdere projectuitwerking en samenwerking met betrokken partijen.	Paragraaf 2.3 - 3.1 - Juridisch rapport sturingsinstrument en publieke belangen - Juridische analyse Warmtewet 2.0
371	Den Haag			Gestreefd wordt naar energie-evenwichten, waarbij zomerse lokale overschotten aan warmte opgepot kunnen worden voor koude wintermaanden. De ontwikkeling van seizoensopslagmogelijkheden voor warmte zijn hiervoor essentieel.	Warmte	Het concept van warmteopslag is, hoewel beperkt, opgenomen in de RES. In het traject richting de RES 1.0 wordt een verdere studie uitgevoerd naar de rol van regionale warmtenetten in de regio, hierbij wordt vraag en aanbod ook over het jaar heen met elkaar gematcht. Hieruit zal meer informatie komen over de noodzaak van warmteopslag voor regionale warmtenetten. Richting de RES 2.0 zal hier mogelijk concretere invulling aan gegeven kunnen worden, mede als regiopartijen hier gezamenlijk belang aan hechten.	paragraaf 3 - 6.1
372	Den Haag			De focus in de concept-RES ligt nog teveel op restwarmte en hogetemperatuurverwarming waarbij niet duidelijk wordt gemaakt hoe deze restwarmte duurzaam zal worden. Voor Den Haag is het van belang dat in de RES wordt benadrukt dat de verduurzaming van het havencomplex een belangrijke voorwaarde vormt waar het gaat om levering van restwarmte in het RES-gebied.	Warmte	Duurzame restwarmte van het HIC is ook als een belangrijk randvoorwaarde opgenomen in het Energieperspectief 2050. De RES volgt deze lijn. Het HIC is overigens intensief betrokken bij het RES-traject.	Paqragraaf 1.3 - 2.1 - 2.2 - 3
373	Den Haag			Bij hoge- en middentemperatuurverwarming via netwerken zet Den Haag in op lokale geothermie. Voor alle hoofdnetten wordt gestreefd naar een aanvoertemperatuur van maximaal 70 graden om geschikt te worden gemaakt voor Haagse aardwarmte. De Warmtelinq (voorheen Leiding door het Midden) ligt gevoelig in Den Haag. Door het stadsbestuur zijn de volgende harde voorwaarden gesteld die ook in de RES moeten worden opgenomen: •Het netwerk moet geschikt gemaakt worden voor lokale warmte (zoals geothermie). •Lokale duurzame initiatieven krijgen altijd voorrang bij het leveren van warmte aan Haagse huishoudens. •Er moet sprake zijn van een open net - toegankelijk voor meerdere warmteleveranciers - en een onafhankelijk netbeheer. •Tarieven voor de klanten van het warmtenet blijven redelijk en dit wordt onafhankelijk getoetst. •Bedrijven die restwarmte leveren gaan versneld verduurzamen.	Warmte	Dank voor uw aandachtspunten. De Concept-RES richt zich in deze fase op de gewenste inzet van warmte in de regio. Publieke waarden, randvoorwaarden en sturingsinstrumenten spelen daarbij een belangrijke rol en worden verder uitgewerkt in de RES 1.0. Daarbij is de RES een zo volledig mogelijk weergave van de, op dit moment, geïnventariseerde voorwaarden van alle regio-partijen. Het staat de gemeenten uiteraard vrij aanvullende voorwaarden te stellen.	Paragraaf 3.2 - 3.3 - 8.2 - Juridisch rapport sturingsinstrument en publieke belangen
374	Den Haag			De bij de RES betrokken overheden staan open voor nieuwe initiatieven en technieken, en starten met pilots. Succesvolle pilots worden voorbeelden om op te schalen, maar alle pilots zijn bedoeld om ervan te kunnen leren. Deze kennis wordt ook actief gedeeld binnen het RES-gebied en daarbuiten.	Algemeen	De betrokken partijen in onze regio open staan inderdaad open voor nieuwe initiatieven en technieken. Daar waar mogelijk faciliteert de regio kennisdeling (o.a. pilots). In de RES zelf wordt van energiebronnen gebruik gemaakt van die bronnen die voldoende 'volwassen 'zijn en opschaalbaar zijn. E.e.a. bezien vanuit de regionale beschikbaarheid daarvan. De beoogde mix van die bronnen is in het Energieperspectief 2050 weergegeven en is nog altijd de onderlegger onder de regionale aanpak. Deze aanpak is gebaseerd op feitelijke informatie en analyse, niet o.b.v. meningen. Innovaties van nu kunnen in de toekomst breed toepasbaar zijn. Die informatie is echter pas beschikbaar als dat moment er is en dat is niet nu. Daarom zullen bepaalde keuzes minder succesvol blijken dan andere en dat vraagt om aanpassingsvermogen en tevens inzet op die aspecten die nu met een voldoende mate van zekerheid gerealiseerd kunnen worden. Iedere 2 jaar wordt de RES herijkt en is er een natuurlijk momentum om die innovaties die er klaar voor zijn een grote(re) rol te geven in de strategie.	O.a. paragraaf 1.1, paragraaf 6.1, paragraaf 8.2.2, paragraaf 8.3.1, paragraaf 8.3.2
375	Den Haag			Participatie ontbreekt in de concept-RES terwijl dit juist cruciaal is voor het welslagen van de energietransitie. Voor de RES moeten bewoners, bedrijven en belanghebbenden proactief worden geconsulteerd. Getrapte consultatie via gemeenten volstaat niet, en we denken als Den Haag graag mee hoe de participatie van onze bewoners bij de verdere totstandkoming van de RES vorm kan krijgen. Om de RES weloverwogen en met zo veel mogelijk draagvlak uit te werken, is veel interactie nodig met alle belanghebbenden in het maatschappelijke, bestuurlijke en inhoudelijke domein.	Communicatie	In de RES wordt onderschreven dat participatie van belanghebbenden een belangrijke voorwaarde is voor het slagen van de energietransitie. (Vroegtijdige) proces- en projectparticipatie zijn daartoe middelen die door de gemeenten ingezet worden. De regio faciliteert/stimuleert voornamelijk met kennisoverdracht (inclusief breed bruikbare producten). In de RES 1.0 wordt aandacht besteed aan de invulling van proces- en projectparticipatie zowel in de uitvoeringslijnen als in de communicatieaanpak. Een regionale inbreng op dit vlak zal altijd vanuit de gemeenten moeten worden gevraagd en begeleidt. Deze wens is daarmee primair aan de gemeente/het college gericht en indien nodig kan t.b.v. nadere inkleuring vanuit de regio worden meegedacht en meegewerkt. De betrokkenheid van inwoners in de energietransitie is volop in de aandacht, ook van de media. Hieruit blijkt des te meer dat het succes van de energietransitie mede bepaald wordt door de wil en mogelijkheden die iedere inwoner of organisatie heeft om mee te doen. Participatie brengt dat in beweging. Hierbij is van belang dat te organiseren op het moment dat die betrokkenheid ook echt betekenisvol is. Dat is in elk geval zo wanneer ontwikkelingen dichtbij zijn en de leefwereld danwel portemonnee van inwoners raken. Idealiter vindt het gesprek plaats rond concrete projecten. De gemeente organiseert dit al volop en dat vraagt ook continue reflectie of dat passend is. Daar waar nodig kan de RES regio faciliteren.	2.2, 2.3, 3.3, 4.3, 6.2 (en verder verweven in document)
376	Den Haag			Ook mee-participeren - in de zin van deelnemen c.q. mede-eigenaar zijn – is cruciaal voor het welslagen van de energietransitie. Den Haag heeft vele burgerinitiatieven in de stad die voorop lopen met initiatieven, kennis en concrete plannen. Graag zien we in de RES sterker terug dat burgerinitiatieven worden omarmd en ondersteund.	Communicatie	In de RES 1.0 is onderschreven dat lokaal eigendom een belangrijk middel is om draagvlak te borgen. Tevens is het streven in het Klimaatakkoord 50% lokaal eigendom. Hiervoor is in de RES 1.0 dus aandacht. Daarbij is dit voor de uitwerking primair aan de gemeenten om te organiseren. Energie Samen (het samenwerkingsverband van Energiecoöperaties) is veelal bereid daarin een faciliterende rol te spelen. De RES agendeert en faciliteert de contacten en kan een rol spelen in informatieoverdracht.	2.2, 2.3, 3.3, 4.3, 6.2 (en verder verweven in document)
377	Den Haag			De bij de RES betrokken overheden moeten de opgave en de plannen om klimaatneutraal te worden duidelijker naar voren brengen in de communicatie naar bewoners, bedrijven en maatschappelijke instellingen. Goede voorbeelden van lokale duurzaamheidsinitiatieven worden zichtbaar gemaakt om het vliegwieleffect te versterken.	Algemeen	De ambitie van de RES regio is een betaalbare, betrouwbare, veilige en schone energievoorziening voor iedereen in de regio Rotterdam Den Haag in 2050. De ambitie is niet om als regio klimaatneutraal of energieneutraal te zijn. Goede voorbeelden helpen echter wel om het vliegwieleffect te bereiken en kunnen deze ook in het netwerk en de communicatie delen.	I. (voorwoord), paragraaf 1.2, paragraaf 2.2
378	Den Haag			Voor elektriciteit heeft de regio in de Concept-RES een ambitieus bod opgenomen richting het Nationaal Programma RES. Voor Den Haag ligt in stedelijk zoekgebied voor zon-op-dak de grootste opgave als onderdeel van de gemeentelijke aanpak voor de opwek van schone stroom en het benutten van daken voor het opwekken van energie en klimaatadaptatie. Binnen de gemeentegrenzen zijn geen mogelijkheden aanwezig voor grote windturbines. Wel houdt de gemeente de mogelijkheid open voor geïntegreerde denksystemen, die met windenergie stroom opwekken. Deze systemen moeten nog doorontwikkeld en efficiënter worden.	Elektriciteit	In de RES1.0 is het ambitieuze ambitieniveau inderdaad verwerkt en daarin is een belangrijke rol weggelegd voor zonne-energie in de gebouwde omgeving. Dat is mede ingegeven door het verstedelijkte karakter van de regio. Er wordt daarnaast voortdurend gewerkt aan nieuwe technieken en innovaties op het gebied van energieopwekking. Dat biedt kansen om de transitie sneller en met minder impact, zowel financieel als ruimtelijk door te kunnen maken. De RESregio steunt en waardeert deze innovaties en neemt deze tevens mee in de uiteindelijke realisatie.	paragraaf 8.3.4 verhaalijn stedelijk gebied en paragraaf 8.3.3
379	Den Haag			In de Concept-RES wordt veel aandacht besteed aan de regionale transport van warmte en locaties voor grootschalige opwek van duurzame elektriciteit. Het belang van energiebesparing sneeuwt daardoor onder. Juist energiebesparing levert een belangrijke bijdrage aan de haalbaarheid en betaalbaarheid van de energietransitie en moet een volwaardige plaats krijgen in de verdere uitwerking van de RES, zowel regionaal als lokaal.	Algemeen	We merken een gedeelde behoefte om besparing steviger te verankeren binnen de RES. Dat is begrijpelijk, we erkennen dat het een belangrijk onderwerp is. In het traject van de 2.0 zal ingegaan worden op de rolverdeling binnen de regio en bekijken we welke invulling besparing binnen de RES krijgt. In het Energieperspectief en de (concept) RES wordt uitgegaan van een minimale mate van isolatie van gebouwen (minimaal label C). In de berekeningen rondom het thema Warmte is dit het uitgangspunt. Isolatie is dan ook stap 1 in de RES aanpak. Dit levert een energiebesparing op van circa 25%. In de RES 1.0 is verdiepend onderzoek opgenomen. De isolatie-aanpak is primair een lokale aangelegenheid. Regionale samenwerking vindt plaats o.a. via Provincie Z-H en bijv. de regionale energieloketten. Voor bedrijven is in de informatieplicht (Wet Milieubeheer) opgenomen dat locaties die meer dan 50.000 kWh en/of 25.000 m3 gas per jaar gebruiken alle erkende maatregelen moeten nemen. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de handhaving. Naar verwachting moeten alle labelplichtige gebouwen in 2030 beschikken over een A-label. Dat leidt tot een aanzienlijke energiebesparing. Daarbij is afstemming/inspanning nodig om tot een adequate borging van bijv. informatieplicht en controle van energielabels te komen.	Paragraaf 3.2, paragraaf 6.1, paragraaf 7.3.4, paragraaf 7.3.5, paragraaf 8.2.1

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
380	Den Haag			Er moet bij de uitwerking van de RES meer worden ingespeeld op natuurlijke momenten en individuele beslissingen. Op die manier wordt lage temperatuur afgifte veel betaalbaarder en kan dit aansluiten bij momenten waarop er in huis toch al aanpassingen plaats vinden. Niet alles in één keer. Decentrale warmteoplossingen moeten worden gestimuleerd, waarbij lokale bronnen op een intelligente manier worden gecombineerd met een groter systeem. Dat is dus niet top-down, en altijd op basis van vrijwilligheid van de bewoners/klanten (ook als ze zelf huurder zijn). Sturen op de laagste maatschappelijke kosten en behoud van draagvlak betekent meer stimuleren van kleine stappen op natuurlijke momenten.	Warmte	Dank voor deze belangrijke aandachtspunten. Vanuit de RES is het streven inzichtelijk te maken welke bovengemeentelijke kansen er in de regio zijn voor de inzet van warmte. Zonder hierbij in de autonomie van de gemeenten te treden hoe zij hun warmtetransitie invulling dienen te geven. In het traject richting de RES 1.0 wordt een verdere studie uitgevoerd naar de rol van regionale warmtenetten in de regio. Hierbij wordt ook gekeken hoe lokale bronnen hun rol in de gemeente kunnen blijven vervullen.	Paragraaf 2.2. - 3.1 - 8.2
381	Den Haag			De energietransitie is een investering in de toekomst waarbij voor Den Haag betaalbaarheid voor particuliere energieconsumenten een belangrijk uitgangspunt is. Graag zien we in de RES aandacht voor het belang van subsidies en fondsen om rendabele investeringen voor de energietransitie te versnellen en onrendabele investeringen te ondersteunen. Wanneer voor de transitie naar een klimaatneutraal gebouw de laatste 10% energiegebruik in de piek-winterperiode nu nog een onevenredig hoge investering vraagt, kiezen we ervoor om eerst de eerste 90% te realiseren.	Algemeen	Betaalbaarheid van de transitie is een gedeelde zorg. Het betreft meerdere aspecten en wordt expliciet benoemd als publiek belang dat geborgd moet worden. Het kan gaan om de transitie als geheel, de kosten voor inwoners, voor bedrijven in het bijzonder, de netbeheerder en de publieke organisatie. Het belang voor gezamenlijk lobby voor wat betreft de financiële en wettelijke randvoorwaarden, zoals subsidies en fondsen, van de energietransitie heeft onze aandacht en is ook terug te zien in de RES 1.0, zie paragraaf: . De keuzes die gemaakt worden in het klimaatneutraal maken van gebouwen, is aan een lokale aangelegenheid.	Paragraaf 3.3, paragraaf 6.2, paragraaf 8.2.1, 8.2.3 (o.a. ad. 2 economische analyse) en paragraaf 8.3.4 (frame 2 haalbaarheid en doelbereik)
382	Den Haag			De energiebelasting voor grote en kleine spelers zou door het rijk gelijk(er) moeten worden getrokken. Dit draagt bij aan een gelijk speelveld dat noodzakelijk is voor het stimuleren en leveren van energie vanuit nieuwe, hernieuwbare bronnen. Gelieve dit als aanbeveling in de RES op te nemen.	Algemeen	Een gelijk speelveld creëren dat bijdraagt aan de stimulans van duurzame energie is een mooi streven. Het is inderdaad aan het Rijk om een dergelijke energiebelasting in te stellen. De verdeling van lusten en lasten c.q. rechtvaardigheid zijn hiermee nauw verbonden. In de RES wordt rechtvaardigheid (het eerlijk verdelen van lusten en lasten) als publiek belang opgenomen.	Paragraaf 2.4, paragraaf 8.2.3
383	Den Haag			Graag zouden we aandacht willen vragen voor het fundamentele verhaal van Rifkin dat is gebruikt voor de metropool Rotterdam Den Haag. Dit kan ondersteunend zijn aan de gezamenlijk nog te maken keuzes in de RES: https://www.iqheadquarter.nl/rne/wp-content/uploads/sites/12/2017/04/The-Third-Industrial-Revolution-Final-Report-RNE.pdf	Algemeen	De 'Roadmap Next Economy' heeft terecht de energietransitie neergezet als een van de belangrijke economische factoren voor de regio. Dit document heeft in 2017 mede de basis gelegd voor de ontwikkeling die er in de regio is geweest om in samenwerking op de energietransitie inzet te plegen. Dit heeft o.a. begin 2018 geleid tot de uitgangspunten waarop samenwerking verder vorm kon krijgen. Deze zijn nog altijd de basis onder het RES-proces.	Paragraaf 2.1, en uitgangspuntennotitie Concept RES via: https://www.resrotterdamdenhaag.nl/proces/documenten/ (bijlagen Concept RES)
118	Hellevoetsluis		Motie Klare Taal!!	Overwegende dat: • de discussie moet op een voor iedereen toegankelijke wijze gevoerd worden • het concept RES moeilijk leesbaar is • de opgave abstract is • de kaarten onduidelijk zijn Geeft het College de volgende uitgangspunten mee: • maak de RES 1.0 voor iedereen toegankelijk • gebruik begrijpelijke taal en maak (meer) gebruik van andere communicatiemiddelen dan geschreven tekst • maak dat iedereen de kaarten begrijpt	Communicatie	Dank voor de input. We nemen leesbaarheid en aantrekkelijkheid mee bij het schrijven en het opmaken van het product RES 1.0. Ook beeldmateriaal incl. kaarten zullen gebruikt en gecontroleerd worden. Als gevolg van de inhoudelijke uitdaging blijft echter wel een omvangrijk en complex product met een korte samenvatting.	In (opmaak) document verweven. High res figuren.
119	Hellevoetsluis		Motie Participatie RES	Overwegende dat: • draagvlak in de energie transitie van groot belang is • iedere inwoner uitgedaagd wordt om mee te doen met het realiseren van de uitwerking van de energiestrategie • betrokkenheid van inwoners essentieel is bij deze energie transitie Geeft het College de volgende uitgangspunten voor dit participatie traject mee: • gebruik diverse participatie instrumenten • benader (diverse soorten) inwoners op een bij hun passende wijze, waaronder specifiek jongeren • zoek mogelijkheden om inwoners die zich niet laten horen te betrekken • begin tijdig / zo vroeg mogelijk de bewoners er bij te betrekken • maak de participatie concreet en duidelijk • streef naar een hoog niveau op de participatie-ladder • zie koppelkansen met andere lopende trajecten in de gemeente en de regio	Communicatie	Antwoord bestaat uit meerdere onderdelen: 1) het benaderen van inwoners, bedrijven, maatschappelijke organisaties is volgens afspraak een aangelegenheid van de gemeenten zelf en wordt niet door de regio gedaan, 2) de regio ondersteunt de gemeenten met algemene kennis/communicatie op gebied van participatie en adviseert verschillende participatieinstrumenten (Participatie via volksvertegenwoordigers zoals in de wensen en bedenkingen procedure is ook een voorbeeld in deze regio) , 3). de regio overlegt met gemeenten en stimuleert proces- en projectparticipatie inclusief koppelkansen o.a. door voorbeelden te delen. Ook input van Jong RES landt zo bij de gemeenten. 4) Uitvoering van burgerparticipatie is volgens afspraak buiten scope van RES R DH.	paragraaf 2.3, 7.1, 8.1, verder verweven in hele document
120	Hellevoetsluis		Motie Landschappelijke inpassing	Overwegende dat: • het realiseren van duurzame energie samen dient te gaan met de versterking van de bebouwde omgeving, het landschap, de natuur en de recreatie • energieprojecten de inwoners gaan raken in de beleving van hun omgeving Geeft het College de volgende uitgangspunten mee: • projecten niet weg te moffelen • waar duurzame energiebronnen worden ontwikkeld in het landschap, moeten natuur en recreatie versterkt worden • maak van de projecten geen kale elementen in het landschap, maar onderdeel van het landschap	Elektriciteit	We werken toe naar zoekgebieden vanuit de draagkracht van het landschap en bieden handvatten voor uitwerking (lokaal) in gebiedsprocessen. Daarbinnen kunnen integrale afwegingen worden gemaakt. De aanpak die u voorstaat, het integraal afwegen en verbinden van (maatschappelijke) opgaven vormt een belangrijke, kwalitatieve voorwaarde voor de verdere ontwikkeling van de zoekgebieden. Dit wordt in de RES 1.0 onderschreven.	Komt op meerdere plekken terug, toelichting vooral in paragraaf 8.3. Daarnaast ook genoemd in paragraaf 2.1, 2.2, 4.1, 4.2, en 7.3.

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
121	Hellevoetsluis		Motie Water als energiebron	constateert dat: • Er een concept-RES (Regionale Energiestrategie) voorligt waar hoofdzakelijk aandacht is voor wind- en zonne-energie, en in mindere mate aquathermie, • Het maatschappelijk draagvlak voor windturbines en zonnevelden laag is, • Water kan dienen als energiebron, o.a. door blauwe energie fosmose-energie ontstaan door zoet/zout-waterscheiding) en waterenergie (energie door waterkracht), • Er reeds veel succesvolle proeven zijn met water als energiebron, o.a. met blauwe energie bij de Afsluitdijk en getijdenenergie in Zeeland, en • Te verwachten is dat verdere ontwikkelingen op dit gebied op afzienbare termijn te voorzien zijn, is van mening dat: • Voorne-Putten een groene long en rustpunt binnen de sterk verstedelijkte regio is, waarbij de openheid van het landschap een belangrijke factor is, • Voorne-Putten door haar ligging met water rondom zeer kansrijke opties biedt om water te gebruiken als energiebron, bijvoorbeeld door zoet/zout-waterscheiding bij het Haringvliet en waterenergie door getijdenverschillen bij de Maasvlakte, draagt het college op om: • De energieregio Rotterdam-Den Haag op te roepen om water als mogelijke energiebron op te nemen in de RES, en • Samen met de andere gemeenten op Voorne-Putten, de provincie Zuid-Holland en Rijkswaterstaat onderzoek te doen naar de haalbaarheid van water als energiebron	Warmte	Aquathermie is een zeer interessante bron voor lage temperatuurwarmte. In de RES 1.0 wordt er aandacht besteed aan de rol van aquathermie in de energievoorziening. Dit soort warmte is echter niet heel geschikt om over grote afstanden te transporteren, en is daarmee een geschikte bron voor lokale warmtenetten. Het is belangrijk dat de waterschappen mogelijkheden om van aquathermie gebruik te maken verder in beeld brengen in onderzoeken en pilotprojecten, en met de gemeenten verkennen welke kansen er zijn om gebruik te maken van aquathermie als duurzame warmtebron.	Paragraaf 1.3 - 3.1 - 8.2.2 - 8.5
122	Hellevoetsluis		Motie Optimale benutting geschikte zonnedaken locaties	constateert dat: • Er een concept-RES (Regionale Energiestrategie) voorligt die onder meer zwaar inzet op gebruik van zonne-energie, • De gemeente Hellevoetsluis al langer inzet op maximale benutting van daken van gemeentelijke gebouwen voor plaatsing van zonnepanelen, • Dat veel geschikte daken van andere gebouwen en locaties in Hellevoetsluis in potentie ruimte bieden voor duizenden zonnepanelen, maar op dit gebied nog 'braak' liggen, is van mening dat: • De gemeente Hellevoetsluis zich maximaal moet inspannen om alle geschikte daken en locaties in te zetten voor zonnepanelen, Verzoekt het college om: • Door middel van een planmatige aanpak beheerders van bedrijven (w.o. glastuinbouw), kantoren, maatschappelijke instellingen w.o.. schoolgebouwen) en appartementencomplexen (m.n. wooncorporaties een VvE's) te motiveren en aan te zetten om hun daken, waar geschikt, maximaal in te zetten voor het plaatsen van zonnepanelen, • De procedures voor het verkrijgen van vergunningen voor het plaatsen van zonnepanelen zo veel mogelijk te vereenvoudigen, en • E.e.a. vast te leggen in een werkprogramma,	Elektriciteit	Met het zoekgebied zon op daken wordt gestreefd naar maximale benutting van geschikte daken. Daarin weerspiegelt deze wens zich ook in de RES 1.0. De aanpak die op lokaal niveau gekozen wordt is aan de gemeente. De RES ondersteunt daarin middels inzicht in de kansen die er liggen, monitoring en identificeert knelpunten daar waar de regionaal spelen. Indien passend wordt actie ondernomen om deze knelpunten onder de aandacht te brengen van b.v. andere overheden. Het doel is dat de randvoorwaarden aanwezig zijn om succesvol de lokale en regionale ambitie te kunnen realiseren.	Paragrafen 2.2, 4.2 en 8.3
123	Hellevoetsluis		Motie "onderzoek naar kernenergie"	Constaterende dat: • de ontwerp Regionale Energie Strategie een tussenstand van verkenningen voor duurzame elektriciteit en warmte is; • de daadwerkelijke invulling van de Regionale Energie Strategie vorm krijgt in RES 1.0; • kernenergie in de landelijke afspraken nu niet wordt meegenomen. Overwegende dat: • kernenergie een C02-arme en constante energiebron is; • de afval van kernfusie en of thorium relatief klein is en veilig opgeslagen kan worden; • zonne-energie en windenergie geen constante energiebronnen zijn omdat deze afhankelijk van weersomstandigheden zijn; • ook In "Den Haag" stemmen opgaan om een marktverkenning te doen naar de toepassing van kernenergie in de toekomstige energiemix. Verzoekt het college om: 1. samen met de overige gemeenten in de regio Rotterdam-Den Haag een brief te sturen naar de minister van Klimaat waarin aangedrongen wordt op een onderzoek naar de mogelijke rol van kernenergie (kernfusie en/of thorium) in de energiemix;	Warmte	De mogelijkheid om te kiezen voor kernenergie is in de RES buiten beschouwing gelaten. Op dit moment is er in Nederland geen sprake van uitbreiding van de rol van kernenergie en de discussie hieromtrent is momenteel te weinig concreet om dit als serieuze optie in de RES op te nemen. Het besluit om een kernenergiecentrale te bouwen hangt af van landelijke besluitvorming en indien hier daadwerkelijk toe wordt besloten zal de bouw zeker 10 jaar vergen, en daarmee niet in 2030 (=focus RES) gerealiseerd zijn.	Paragraaf 1.3 - 3.2
124	Hellevoetsluis		Motie "geen biomassa".	Constaterende dat: • in de Regionale energiestrategie de mogelijkheid van biomassa wordt genoemd als één van de hernieuwbare energiebronnen waarvan in de toekomst gebruik kan worden gemaakt; • in Vierpolders al een initiatief is voor de realisatie van een biomassa installatie. Overwegende dat: • het onduidelijk is of biomassa een bijdrage levert aan de C02 teruggang; • biomassa slecht is voor de luchtkwaliteit. Verzoekt het college om: 1. een brief te sturen waarin onze bedenking wordt aangegeven tegen het toepassen van biomassa als een hernieuwbare energiebron in de RES.	Warmte	In het Klimaatakkoord is vastgelegd dat Nederland zich zal inzetten om de uitstoot van broeikasgassen te verlagen. Hiervoor dienen fossiele brandstoffen, die momenteel nog het overgrote deel van de energie leveren, vervangen te worden. In het klimaatakkoord worden verschillende alternatieve energiebronnen genoemd die een oplossing kunnen bieden. Aangezien er niet direct een volledig doeltreffende oplossing voorhanden is, zal het toekomstige energiesysteem gebruik moeten maken van verschillende alternatieve energiebronnen (en -dragers). Zowel het Nederlandse klimaatakkoord als verschillende Europese en internationale klimaatafspraken wijzen biobrandstoffen uitdrukkelijk aan als zijnde een deel van de oplossing. De Rijksoverheid werkt met een duurzaamheidskader voor de inzet van biomassa. Zij hanteren hierbij de volgende inzet: Het kabinet kiest voor een verantwoorde inzet van biogrondstoffen met een voortvarende aanpak voor tijdige afbouw van de stimulering van laagwaardige toepassingen zoals het verbranden van hout voor de opwekking van elektriciteit en warmte, met een focus op toepassing in sectoren waar op middellange termijn geen alternatieven beschikbaar zijn zoals lucht- en scheepvaart, en voor opschaling van hoogwaardige toepassingen zoals de chemie (https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/10/16/duurzaamheidskader-biogrondstoffen). Deze volgorde komt overeen met de ladder van inzet zoals opgenomen in de concept RES (deel A, P33). Hiernaast heeft het kabinet aangekondigd dat er landelijk wordt gewerkt aan strengere luchtkwaliteitseisen voor biomassacentrales in wijken.	Paragraaf 1.3 - 5.2

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
125	Hellevoetsluis		Motie "Geen energie-eiland in de Haringvliet".	Constaterende dat: in de Regionale energiestrategie het Haringvliet is aangewezen als zoekgebied voor grootschalige toepassing van wind- en zonne-energie; Overwegende dat: • Haringvliet een belangrijke rol speelt voor (watersport)toerisme en recreatie voor Hellevoetsluis; • plannen zijn om het gebied in 2021 aan te wijzen tot Nationaal Park (NL Delta); • het eiland Voorne-Putten al een grote bijdrage heeft/danwel gaat leveren voor de realisatie van windturbines. • er onvoldoende draagvlak onder de bevolking bestaat voor het plaatsen van windturbines in de Haringvliet Verzoekt het college om: 1. een brief te sturen waarin onze bedenking wordt aangegeven tegen de zoeklocatie in de Haringvliet voor grootschalige wind- en zonne-energie in de RES na 2030.	Elektriciteit	In de RES 1.0 wordt voor zover dat mogelijk is invulling gegeven aan techniekspecifieke zoekgebieden voor wind- en zonenergie. Deze aanpak is in de eerste plaats gericht op die situaties waarbij de ruimtelijke kwaliteit niet te zeer te lijden heeft onder de energieopwekking (draagkracht van het landschap). In tweede instantie gaat het om realiseerbaarheid in de zin van tijdsdoorloop, businesscase, netwerk en belemmeringen in b.v. ecologie of van juridische aard. Deze filters kunnen ertoe leiden dat voor de periode tot 2030 realisatie niet wenselijk of niet haalbaar is, maar ook het tegenovergestelde kan het geval zijn. Het realiseren van de regionale ambitie vraagt daarna een inspanning om daar waar nodig draagvlak te versterken en niet de opgave door te schuiven of aan anderen te laten. In de concept-RES is omwille van de haalbaarheid geen rekening gehouden met realisatie van windenergie in het Haringvliet voor 2030.	Komt op meerdere plekken terug, toelichting vooral in paragraaf 8.3. Daarnaast ook genoemd in paragraaf 2.1, 2.2, 4.1, 4.2, en 7.3.
126	Hellevoetsluis		Motie Stabiel Elektriciteitsnet"	Constaterende dat: • in de Regionale Energiestrategie (RES) voor Voorne-Putten vooral gekeken wordt naar elektriciteit opgewekt uit wind en zonne-energie. Overwegende dat: • wind- en zonne-energie weersafhankelijke energie opwekt; • voor een stabiel elektriciteitsnet vraag en aanbod altijd in evenwicht moeten zijn; • bij een te hoog percentage weersafhankelijke elektriciteitsproductie de stabiliteit van het net vermindert, tenzij er voldoende (dure) reserve productiecapaciteit dan wel opslag van elektriciteit aanwezig is. Verzoekt het college om de volgende uitgangspunten kenbaar te maken bij de regio: de stabiliteit van het elektriciteitsnet te waarborgen, door een slimme combinatie van weersafhankelijke en niet weersafhankelijke elektriciteitsproductie in combinatie met elektriciteitsopslag; • alvorens keuzes te maken goede berekeningen uit te laten voeren naar stabiliteit van het net, waarbij ook de optie van elektriciteit opslag wordt meegenomen.	Elektriciteit	In de RES zoeken we landelijk naar inpassing van duurzame vormen van energieopwekking. De decentralisatie van deze opwek, verandering van bron, de veranderende vraag naar elektriciteit etc. vragen om een aanpassing van de energie-infrastructuur/het energiesysteem. De impact van deze veranderingen inzichtelijk maken is onderdeel van de netimpactanalyse en de systeemanalyse. Dit wordt onderkend en wordt besproken in de RES 1.0, zei het dat de informatie op dit moment nog niet concreet genoeg is om uitspraken te kunnen doen die aansluiten bij het gevraagde detailniveau. deze vraag is een doorlopende vraag die gedurende het gehele proces tot 2030 en mogelijk verder aandacht vraagt.	Paragraaf 8.3 en paragraaf 8.5
127	Hellevoetsluis		Motie "Samenwerking met het bedrijfsleven en industrie in de regio"	Overwegende dat: • Voorne-Putten dicht aan ligt tegen het haven en industrieel complex in de regio Rijnmond; • dit kansen biedt voor een goede samenwerking met bedrijfsleven en industrie op het gebied van het leveren van energie voor de regio. Verzoekt het college om de volgende uitgangspunten kenbaar te maken bij de regio: te proberen een wisselwerking te laten ontstaan door uitwisseling van energie, bijvoorbeeld door die wordt opgewekt door de industrie, terug te leveren aan huishoudens in de regio; • onderzoek te doen naar een optimale afstemming bij levering van energie tussen het bedrijfsleven, de industrie en de inwoners; • hier goede afspraken over te maken zodat zo min mogelijk reservecapaciteit nodig is om de stabiliteit van het net te waarborgen.	Warmte	Dit is onderdeel van de scenario's studie die voor de hele regio wordt uitgevoerd. Hier zal dus vanzelfsprekend ook naar Voorne-Putten worden gekeken.	Paragraaf 3 - 7.2 - 8.2
128	Hellevoetsluis		Motie "Energie moet voor iedereen betaalbaar blijven"	Overwegende dat: • energie tot de elementaire levensbehoeften van mensen behoort; • Inwoners afhankelijk zijn van private energieaanbieders; Verzoekt het college om de volgende uitgangspunten kenbaar te maken bij de regio: • te zorgen dat alle inwoners toegang blijven4 houden c(Q tot een betaalbare leverantie van energie: • dit uitgangspunt op te nemen bij de verdere ontwikkeling van de RES in de komende periode om te voorkomen dat de specifieke aandacht voor de RES de basiswaag omtrent beschikbaarheid van energie gaat verdringen.	Algemeen	Betaalbaarheid van de transitie betreft meerdere aspecten. Het kan gaan om de transitie als geheel, de kosten en daarmee ook de toegankelijkheid voor inwoners, voor bedrijven, de netbeheerder en de publieke organisatie. In de RES wordt inzicht gegeven in deze aspecten. Niet overal kan dat al even concreet, veel in de transitie die we nog voor de boeg hebben is namelijk nog onbekend. Binnen het thema Warmte vormt betaalbaarheid een van de belangrijkste waarden waarnaar is gekeken. Er wordt onderzocht welke instrumenten nodig zijn om de betaalbaarheid van de transitie te borgen. Kostenverdeling is op dit moment nog niet aan de orde. Wel wordt gekeken naar de totale maatschappelijke kosten en de verdeling over de keten, echter is dit algemeen van aard en bedoeld om een vergelijking tussen alternatieven te kunnen maken. Zie voor nadere invulling paragrafen:	Paragraaf 2.4, 8.2.3 en paragraaf 8.2.4
62	HH Delfland			De wisselwerking met de haven is onduidelijk en kwetsbaar. De concept RES lift mee op activiteiten op grond van de haven. Dat is verstandig, want daar is ruimte. Maar zijn er afspraken over gemaakt? De concept RES heeft restwarmte uit de haven nodig. Zijn er afspraken gemaakt hoelang deze beschikbaar blijft?	Warmte	Voor de opwekking van elektriciteit is het grondgebied van de Haven niet meegenomen. In de Rotterdamse haven is nu veel restwarmte aanwezig. Ondanks de overschakeling van de industrie naar duurzame bronnen zal in de industrie veel warmte vrij blijven komen. Om zoveel mogelijk restwarmte te kunnen benutten houden we rekening met een verlaging van de temperatuur van de te leveren warmte. Hierdoor kan ook aardwarmte gekoppeld worden aan het regionale net. We rekenen nu zekerheidshalve met conservatieve aannamen over de beschikbaarheid van restwarmte. Om goed zicht te hebben op de beschikbaarheid van restwarmte op de lange termijn wordt nu verder onderzoek gedaan. Op basis van de resultaten zullen de cijfers over de beschikbaarheid richting RES 2.0. worden geactualiseerd.	Paragraaf 1.3 - 3 - 5.1 - 8.2
63	HH Delfland			Daarnaast berust de invoeding in de warmtenetten op veel geothermie. In theorie is de ondergrond van de regio daarvoor zeer geschikt. Maar in de praktijk vallen boringen vaak tegen, heeft het Staatstoezicht op de Mijnen bedenkingen omdat zij de aanpak soms niet professioneel vinden. Hoe wordt verzekerd dat de noodzakelijke omvang er ook komt?	Warmte	Die zekerheid (van beschikbaarheid van geothermiebronnen) is er niet, wel kan je rekenen met marges en rekening houden met onzekerheid. Verder werkt EBN hard aan het verkrijgen van betere inzichten (en dus het verlagen van die onzekerheid). In de RES werken we in partnerschap met EBN en InvestNL aan richtinggevende informatie voor de warmtetransitie in deze regio.	Paragraaf 8.2
64	HH Delfland			De concept RES maakt veel werk van 'verhaallijnen' in welk soort landschap welk type energie (wind, zon, grootschalig, kleinschalig) het beste past. Dat is interessant. Maar initiatiefnemers hoeven zich daar niets van aan te trekken. Zij dienen een aanvraag in voor subsidie SDE++, los van de vraag of de plek waarvoor zij dat doen in de concept RES staat. Hoe verzekert c.q. bevordert de regio zich ervan dat de 'verhaallijnen' sporen met daadwerkelijke investeringen?	Elektriciteit	De verhaallijnen is een gekozen methodiek om te komen tot specifieke zoeklocaties. Nieuwe potentiële locaties kunnen ook worden aangewezen, welke tevens in het RES proces worden meegenomen. De daadwerkelijke ontwikkeling van locaties geschiedt in reguliere beleidsprocessen, waar lokaal invulling aan gegeven wordt, en waar de verhaallijnen uit de RES als kader kunnen worden gebruikt. Dat is uiteindelijk aan de ontwikkelende gemeente. Regionaal wordt hier in ondersteund door bijvoorbeeld analysekaarten en visualisaties van mogelijke inpassingen.	Paragraaf 7.3
65	HH Delfland			De concept RES veronderstelt vormen van stimulans van hernieuwbare energie die nu niet specifiek gegeven wordt. Bv kleinschalige (en dus duurdere) windmolens op boerenerven. Dat zou een interessant idee kunnen zijn, maar hoe wordt het gesprek aangegaan ervoor te zorgen dat die stimulans er ook komt.	Algemeen	In de RES 1.0 kijken we naar de wijze waarop we de ambitie kunnen invullen met behulp van grootschalige opwek van zon en wind. Dit is in lijn met het Klimaatakkoord. Daarnaast is in de ambitie van de regio ook de opwekking kleinschalig via zon op daken een plek gegeven. De nadere uitwerking van bijv. kleine windmolens betreft in de RES 1.0 vooral een lokale aangelegenheid. Deze is nu niet meegerekend in de ambitie en zou dus extra/vervangend kunnen zijn voor processen die nu al lopen.	Paragraaf 4.1

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
66	HH Delfland			De concept-RES lijkt zich erbij neergelegd te hebben dat burgers eigenlijk geen grootschalige windenergie meer willen en voorziet voor nieuwe projecten vrijwel alleen nog zon-PV. Dat leidt tot maatschappelijk hoge kosten: zon-PV in het westen van Nederland heeft aanzienlijk meer subsidie nodig dan windenergie, en de netten moeten er veel sterker voor verzwaard worden. Is nu echt onderzocht of dat de keuze is die burgers van de regio maken – ook als ze het kostenplaatje erbij zouden kennen?	Algemeen	Bedankt voor uw aanvulling. De zoekgebieden in de concept RES zijn door gemeenten als potentiële locaties aangewezen. Richting de RES 1.0 zijn deze geconcretiseerd, waarbij ook aandacht is voor betaalbaarheid, systeemefficiëntie en het maken van combinaties tussen bijvoorbeeld zon en wind. Windmolens zijn daar nadrukkelijk onderdeel van en m.n. het aspect netimpact en grondgebruik spelen mee in de verdere concretisering. Daarbij is vooral de gemeente in positie om dat proces te begeleiden. De regio ondersteunt met informatie en analyse.	Paragraaf 4.2, paragraaf 4.3
67	HH Delfland			Een risico voor de RES en het draagvlak is de betaalbaarheid voor iedereen.	Algemeen	Betaalbaarheid van de transitie betreft meerdere aspecten. Het kan gaan om de transitie als geheel, de kosten voor inwoners, voor bedrijven in het bijzonder, de netbeheerder en de publieke organisatie. In de RES wordt inzicht gegeven in deze aspecten. Niet overal kan dat al even concreet, veel in de transitie die we nog voor de boeg hebben is namelijk nog onbekend. Wel wordt bij warmte onderzocht wat belangrijke instrumenten zijn om die betaalbaarheid te borgen.	Paragraaf 2.4, 8.2.3 en paragraaf 8.2.4
68	HH Delfland			Heeft de regio voldoende samengewerkt met omringende regio's? De 'verhaallijn' langs de A12 voor hernieuwbare energie eindigt waar de regio eindigt, maar loopt in de regio rond Gouda niet verder door. Goeree Overflakkee en de Hoeksche Waard laten hun concept RES ook afhangen van de wisselwerking met de Rotterdamse haven. Als iedereen los van elkaar veronderstelt dat het havengebied in grote mate oplossingen biedt, is dat een gok.	Algemeen	De aansluiting op aangrenzende regio's heeft (ruimtelijk) aandacht binnen de uitvoeringslijn elektriciteit. Zo is op hoofdlijnen bekeken hoe de zoekgebieden onderling samenhangen, maar ook samenhangen met bovenregionaal beleid en, inderdaad, aangrenzende RES regio's. Tegelijkertijd zal dit punt ook in het vervolgproces aandacht vergen. Onderlinge samenwerking met soortgelijke gemeenten, waarbij ervaringen kunnen worden uitgewisseld helpt daarbij.	Paragraaf 4.3
69	HH Delfland			Is er al iets meer over de contouren van de RES over de glastuinbouw in Westland en Lansingerland? Hierin kunnen wellicht interessante koppelkansen optreden.	Algemeen	In de RES 1.0 is hier aandacht voor. In het proces zijn relevante koppelkansen in beeld gebracht. M.n. rond waterbassins van tuinders kan dit al op korte termijn worden opgepakt, wat door betrokken gemeenten wordt vertaald in een plan van aanpak. Randvoorwaarden, zoals subsidies en juridische beperkingen zijn ook de komende tijd onderwerp van gesprek.	Paragraaf 7.3.3 en paragraaf 7.3.5 en paragraaf 8.3.3.
70	HH Delfland			De waterschappen spelen een zeer kleine rol in de concept-RES. Wat kan Delfland nu daadwerkelijk doen om hier een voor anderen (burgers, bestuurders) meer zichtbare bijdrage aan te leveren?	Communicatie	Waterschappen spelen qua uitvoering vooral een rol op en rond eigen assets. Daarnaast is van belang dat overheden gezamenlijk optrekken in de energietransitie om daar wat passend kansen in samenhang te benutten. De rol van waterschappen in de groengas-ontwikkeling is duidelijk zichtbaar. De komende tijd kan rond aquathermie een belangrijke rol ingenomen worden in samenwerking met gemeenten waar dat kansrijk is. Vanuit communicatief perspectief is zichtbaarheid letterlijk te nemen en in te vullen door bijvoorbeeld uitingen op websites, leaflets etc. De opgenomen video bij een waterschap is een ander voorbeeld. Met alle betrokken communicatiemensen in de regio (provincie, gemeenten, waterschappen, andere maatschappelijke partijen) wordt steeds overlegd hoe gezamenlijk en individueel zichtbaarheid bevorderd/uitgevoerd kan worden. Dit staat blijvend op de agenda van de RES.	Geen verwijzing
71	HH Delfland	warmte en elektriciteit	Wensen:	Warmtenetten: Burgers mogen/moeten zelf coöperaties vormen om warmtenet te beheren en warmte te leveren. Klimaatakkoord. Hier op letten. Beslissingen worden genomen in gemeenten samen met burgers. Prijs warmtenet onbekend. Burgers hebben keuzevrijheid om niet mee te doen. Zie Falen warmtebedrijf Rotterdam. Maar 50.000 burgers kozen voor aansluiting terwijl warmtenet voor 400.000 aansluitingen geschikt is. En zonnepanelen op daken leveren meer zon dan zonneweides. Zon op dak: Elektriciteitsnet kosten minder. Opslag is ook nodig! 's Nachts en in de winter. Nu kunnen we nog de tekorten opvangen met bestaande, door fossiele brandstof gevoede netten. Hoge temperatuur warmte nu nog door gebruik aardgas in productieprocessen. Kosten voor burger worden hoog, net als voor hoge temperatuur warmtenetten.	Warmte	T.a.v. de opmerkingen, puntsgewijs irt warmte: 1. de analyses richten zich nu op waar warmtenetten mogelijk zijn. De wijze van realisatie en het governance model is daarmee nog niet vastgelegd. een coöperatief model is hiermee nog steeds mogelijk. Dit ligt bij de burgers en de gemeenten. 2. groengas is ook methaan en wordt meegenomen in de RES. In warmte wordt gekeken naar de hele keten en de warmtevraag door het jaar heen. hiermee wordt er dus ook gekeken naar de invulling van de warmtevraag in piek en back up situaties, vormen van groen gas liggen hier voor de hand. 3. voor aqua thermie zie eerdere beantwoording 4. analyse van warmtebedrijf Rotterdam is te kort door de bocht, dit kan niet zo gesteld worden. Wel is het zo dat de uitrol van warmtenetten voor bestaande bouw zeer lastig is (de propositie voor de eindgebruiker is niet aantrekkelijk genoeg). in onze analyses wordt ook onderzocht welk instrumentarium (regulatorisch en financieel) nodig is om de transitie vorm te geven.	Paragraaf 1.3 - 3 - 7.4 - 8.2 - 8.5 - Juridisch rapport sturingsinstrument en publieke belangen
72	HH Delfland	Besparen		Inzetten op besparen van energie. Hiervoor de nodige instrumenten benutten en dit een prominente plek geven in de strategie.	Algemeen	Terecht wordt aangegeven dat inzetten op energiebesparing een onmisbaar onderdeel is van de aanpak van de energietransitie, ook in onze regio. In de (concept) RES wordt uitgegaan van een minimale mate van isolatie van gebouwen (minimaal label C); dit is gebaseerd op de eerdere analyse van de RES-partijen, welke is vastgelegd in het document "Energieperspectief 2050 - Energiestrategie regio Rotterdam Den Haag", dat als bijlage bij de Concept-RES is opgenomen. In de scenario-analyses die voor het onderdeel warmte ten grondslag liggen aan de RES 1.0 is dit het uitgangspunt. Deze isolatiestap kan leiden tot ca. 27% energiebesparing. In de RES 1.0 wordt aan het belang van het onderwerp nadrukkelijk aandacht gegeven, ook voor wat betreft de nodige instrumenten. De afspraak is dat isolatie-aanpak primair een rol is van de gemeenten; in de gemeentelijke beleidsplannen, waaronder de Transitievisies Warmte wordt daaraan veelal ook invulling gegeven. Onderlinge samenwerking vindt daarbij bijv. plaats met de regionale energieloketten en de taakuitvoering van de omgevingsdiensten t.b.v. de naleving van de wettelijke verplichtingen voor energiebesparing door bedrijven. Tegelijkertijd lijkt er een behoefte om besparing steviger te verankeren binnen de RES. Voorzien is om in het traject van de RES 2.0, (2023) met de gemeenten te onderzoeken of een specifiekere rol voor de regio met betrekking tot het onderwerp energiebesparing gewenst is.	Paragraaf 2.4, paragraaf 4.1, paragraaf 6.1 en paragraaf 8.2.1
73	HH Delfland	Inzet van warmte		De positieve gevolgen van beschikbare warmte in kaart brengen voor de inwoners. Inzetten op besparen van energie. Regionale warmte infrastructuur en een betrouwbaar warmtesysteem voor het verdelen en opslaan is noodzakelijk. Hoe ziet de taakverdeling eruit?	Warmte	Het governance vraagstuk is een belangrijk vraagstuk dat nog onvoldoende is uitgewerkt. Hier ligt deels een taak bij de rijksoverheid (o.a. door inrichten van de warmtewet en omgevingswet). Daarnaast proberen we in de RES wel inzichtelijk te maken wat er nodig is om de transitie vorm te geven. > Bespreken OT	paragraaf 1.2 - 2.1 - 2.2 - 6.1 - 8.2 - 8.5
74	HH Delfland	Zon op dak		Zijn er inspanningen van meer zon-op-dak projecten? Draagt het bij aan het vergroten van de betrokkenheid van inwoners dan is het een pre.	Elektriciteit	Voor zon-op-dak-projecten geldt tevens dat acceptatie een belangrijk goed is. Alle projecten die van onderop en vanuit lokaal eigendom worden geïnitieerd hebben de voorkeur boven projecten die 'opgelegd' zijn. Uw standpunt wordt ook regionaal onderkend en hiermee is rekening gehouden in de uitwerking van de RES 1.0. Voor het realiseren van zon op daken is de betrokkenheid van inwoners inderdaad belangrijk: dit is primair een lokale aangelegenheid. Daarnaast wordt, bijvoorbeeld in samenwerking met de participatiecoalitie, regionale ervaring opgedaan en gedeeld om lokaal eigendom te stimuleren. Het streven van 50% lokaal eigendom zoals in het Klimaatakkoord opgenomen is door de regio geadopteerd.	Paragrafen 4.2 en 8.3
75	HH Delfland	Lokaal eigenaarschap		Hoe ziet lokaal eigenaarschap er in de praktijk uit? Kiezen voor samenwerkingsverbanden waarbij maatschappelijk draagvlak gecreëerd is en inwoners kunnen profiteren van de projecten heeft voorkeur.	Algemeen	Wij onderschrijven dat lokaal eigendom een belangrijk middel is om draagvlak te borgen. Tevens is het streven in het Klimaatakkoord 50% lokaal eigendom. Hiervoor is in de RES 1.0 dus aandacht, zie:	Paragraaf 2.3, paragraaf 8.3.4 en bron Factsheet 50% lokaal eigendom, Participatiecoalitie via https://departicipatiecoalitie.nl/document/factsheet-50-lokaal-eigendom]/

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
76	HH Delfland	Kwaliteit van het Landschap/de ruimte		Voor duurzame productie van elektriciteit heeft regio zelf doelen. De eigen energievraag is geen leidend uitgangspunt, ruimtelijke kansen wel. Worden projecten met hoge kans op realisatie vóór 2030 echt gesteund door inwoners?	Elektriciteit	Zowel de regio als gemeenten en andere stakeholders dragen verantwoordelijkheid in een vroeg stadium inwoners actief te betrekken en daadwerkelijke participatie te realiseren. 'De regio neemt daarin een faciliterende rol in om gemeenten te ondersteunen bij participatie en betrekken van inwoners. Draagvlak versterken vergt een inspanning die gemeenten rond bredere energiethema's als rond projecten leveren. Daarbij is draagvlak niet gelijk aan iedereen is het eens of staat er achter.	Paragrafen 2.3, 4.3 en 7.3
77	HH Delfland	Opslag van energie en netwerk		Welke rol spelen de netbeheerders bij energie-efficiënte? De economische impact lijkt op diverse plekken voelbaar te zijn, wanneer kan er een goede afweging komen in welke mate investeringen zich kunnen terugverdienen?	Algemeen	Investeringen van de netbeheerders vinden uiteindelijk hun weg naar de energierekening van onze inwoners en kunnen ook de gemeentelijke begroting gaan raken. Een van de vier afwegingscriteria in de elektriciteitsopgave is het efficiënt benutten van netten. Daarnaast wordt vanuit het hoofdstuk energiesysteem nadrukkelijk gezocht naar efficiënte benutting van de infrastructuur die er al is. Om dat belang daadwerkelijk mee te kunnen wegen maken de netbeheerders een netimpactanalyse (bijlage) en werken zij in het ontwikkelen van de RES en de stappen die daarna gezet moeten worden nauw samen met gemeenten en ontwikkelaas aan het beheersen en bijsturen op de kosten. Dat betekent daarmee ook een minder groot ruimtebeslag van bijv. aanvullende transormatorstations, kabels en (hoogspannings-) leidingen.	Paragraaf 7.3.5, paragraaf 7.5, paragraaf 8.5 en bron Netimpactanalyse: RES regio Rotterdam Den Haag – Netimpactanalyse. Westland Infra, Stedin, Liander en TenneT. Netbeheer Nederland. 22 april 2020.
78	HH Delfland	Arbeidsmarkt en scholing		De kennis en ervaring op niveau brengen om energietransitie in diverse sectoren mogelijke te maken. Tevens zorgdragen dat de arbeidsmarkt de eisen voor scholing en kwalificaties in relatie tot de energietransitie aankan.	Algemeen	Hartelijk dank voor uw reactie. De energietransitie is een grote opgave waar we als gehele maatschappij voor staan. Het omscholen/opleiden van vakmensen/professionals in dit gebied is derhalve belangrijk, maar is niet in scope van de RES. Wel faciliteert de regio in het delen van kennis en informatie in de regio met de betrokken partijen.	Paragraaf 2.4
79	HH Delfland	Participatie en communicatie		Wat is het verhaal van Rotterdam en Den Haag? Hiervoor een gedragen visie ontwikkelen waarbij de gemeente zelf de contacten legt. Een regionale participatieplan kan draagvlak versterken. Succesvolle experimenten van inwonersparticipatie delen.	Communicatie	Het inhoudelijke verhaal wordt uitgewerkt in het algemene RES-proces, het is het resultaat van de samenwerking. Het participatieplan maakt onderscheid tussen procesbetrokkenheid en (financieel) project. In alle uitvoeringslijnen hebben de verschillende vormen en niveaus van participatie de aandacht, de uitvoering ligt bij de gemeenten. In de communicatie (ter bevordering van participatie) worden voorbeelden gedeeld door de regio ter ondersteuning van de gemeenten.	Geen verwijzing
80	HH Delfland	Samenwerking overheden		Interdepartementaal werken is gewenst. Eenduidige afspraken maken met het Rijk. De opdracht van de RES is om met een bod te komen naar het Rijk, zodanig dat op landelijk niveau aan de 2030-doelstelling kan worden voldaan. Worden doelen van waterschappen (groengas) gehaald eind 2020?	Algemeen	Hartelijk dank voor uw reactie. We onderschrijven het belang van interdepartementaal samenwerken. Om de doelstellingen van de RES uit te kunnen voeren, zijn in de RES 1.0 randvoorwaarden gesteld aan het Rijk (o.a. financiering, subsidieregelingen en meer). De regio heeft niet specifiek inzicht in of de doelen van waterschappen eind 2020 worden behaald. Dit is aan de waterschappen zelf.	Paragraaf 2.4, paragraaf 3.3, paragraaf 5.3
81	HH Delfland	Financiën		Mis een helder financieel kader. Wie gaat wat betalen? Alle maatregelen die zich binnen 20 jaar terugverdienen hebben de voorkeur.	Algemeen	De kosten en de betaalbaarheid van de transitie betreft meerdere aspecten. Het kan gaan om de transitie als geheel, de kosten voor inwoners, voor bedrijven in het bijzonder, de netbeheerder en de publieke organisatie. In de RES wordt inzicht gegeven in deze aspecten. Niet overal kan dat al even concreet, veel in de transitie die we nog voor de boeg hebben is namelijk nog onbekend.	Paragraaf 2.4, 8.2.3 en paragraaf 8.2.4
82	HH Delfland	Als u naar het totaalbeeld van de RES'en kijkt, heeft u dan nog wensen en bedenking over samenhang, integraliteit, doelbereik en bovenregionale aspecten?		De opdracht van de RES is om met een bod te komen naar het Rijk, zodanig dat we op landelijk niveau aan de 2030 doelstelling kunnen voldoen. De opdracht is dus NIET om de energietransitie tot 2050 met de technieken van vandaag op te proberen lossen.	Algemeen	Bedankt voor uw aanvulling; uw duiding van de doelstellingen klopt. In de RES besteden we aandacht aan de formulering van deze doelstellingen.	Paragraaf 2.2
83	HH Delfland	Delfland energieleverancier! - Delfland energieneutraal?	De Partij voor de Dieren ziet voor Delfland een rol weggelegd als energieleverancier. Dit volgt letterlijk uit ons verkiezingsprogramma. Bedenkingen ten aanzien van de invoering van de RES hebben wij vooral richting de toebedeling van de energieproductie. Aangezien een deel van onze energieproductie, voornamelijk uit projecten door HVC, buiten de regio liggen geeft dit niet een compleet beeld van de werkelijke situatie. De vraag is of dit invloed heeft op onze eigen ambitie richting energieneutraal.	De Partij voor de Dieren ziet voor Delfland een rol weggelegd als energieleverancier. Vooral op eigen terreinen dus maximale inzet op kleinschalige wind- en zonne-energie. Initiatieven op het gebied van aqua- en geothermie moeten wij nauwgezet volgen. Daarnaast zien wij een grote rol in productie van groen gas en lokale duurzame warmtenetten rond de AWZI's De discussie die wij in de VV moeten voeren is of Delfland een netto of bruto energieleverancier wil zijn. Het zuiveren van afvalwater kost veel energie. Daarnaast is de energievraag afhankelijk van fluctuaties in het aanbod van afvalwater. Zowel kwantitatief als kwalitatief. De vraag is of wij als Delfland onze gehele energievraag willen dekken of bij piekbelastingen gebruik maken van het energienetwerk. Uiteraard moeten wij ook deze piekbelasting zoveel mogelijk mitrigeren samen met de omgeving.	Algemeen	Dit is een mooi idee. De RES gaat niet over de ambities voor het Hoogheemraadschap, maar wij nemen de gewenste acties en activiteiten van het Hoogheemraadschap mee in deze of toekomstige versies van de RES. Het Hoogheemraadschap is actief betrokken bij de uitwerking van de RES.	Paragraaf 4.2, paragraaf 8.2.3, paragraaf 8.3.2
390	HHSK	HHSK is energieneutraal in 2025.		HHSK heeft als doelstelling om in 2025 evenveel energie duurzaam op te wekken als het jaarlijks verbruikt. Hiervoor wordt ingezet op drie sporen: opwek van biogas via de vergisting van het zuiveringsslib; productie hernieuwbare elektriciteit via zonnepanelen en een waterkrachtcentrale en inzet op aquathermie, in het bijzonder de benutting van warmte uit het gezuiverde afvalwater.	Warmte	Aquathermie is een zeer interessante bron voor lage temperatuurwarmte. In de RES 1.0 wordt er aandacht besteed aan de rol van aquathermie in de energievoorziening. Dit soort warmte is echter niet heel geschikt om over grote afstanden te transporteren, en is daarmee een geschikte bron voor lokale warmtenetten. Het is belangrijk dat de waterschappen, als RES-partner, hun mogelijkheden om van aquathermie gebruik te maken verder in beeld brengen in onderzoeken en pilotprojecten, en met de gemeenten verkennen welke kansen er zijn om gebruik te maken van aquathermie als duurzame warmtebron.	Paragraaf 1.3 - 3.1 - 8.2.2 - 8.5
391	HHSK	Zonnepanelen op water op gespannen voet met de waterkwaliteit		HHSK vraagt graag uw aandacht voor de mogelijke schadelijke effecten bij de energieopwekking door middel van zonnepanelen op water. Ons grootste zorgpunt hierbij is de kans op verslechtering van de waterkwaliteit.	Elektriciteit	Het verder concretiseren van zoekgebieden vindt grotendeels plaats ná vaststellen van de RES 1.0. Dan wordt door gemeenten gekeken naar de specifieke situatie. Dit behelst ook de impact van inpassing op het huidig ruimtegebruik, milieuaspecten en bijvoorbeeld waterkwaliteit en -veiligheid. De punten zoals u deze aangeeft zullen dan ook in de nadere concretisering van zoekgebieden op/bij water meegenomen moeten worden. Zo kunnen voorwaarden worden opgesteld waarmee duidelijk wordt waarom inpassing van duurzame energie op die plek wel of juist geen doorgang kan vinden.	Paragraaf 4.3 (het vervolg), paragraaf 7.3 (proces)
392	HHSK	Zonnepanelen en windturbines op dijken op gespannen voet met de waterveiligheid		HHSK vraagt graag extra uw aandacht voor de mogelijke effecten van energieopwekking op de waterveiligheid. Zonnepanelen op dijken geven schaduw en daarmee kans op verslechtering van de erosiebestendigheid van de dijk. Daarnaast kunnen constructies beperkend zijn voor het uitvoeren van inspecties en onderhoud. Windmolens vormen mogelijk een probleem bij de stabiliteit en de veiligheid. Vandaar dat Schieland en de Krimpenerwaard op dit punt (zeer) terughoudend is en aanvullende voorwaarden en zekerheden zal verlangen van de initiatienemer.	Elektriciteit	Het verder concretiseren van zoekgebieden vindt grotendeels plaats na vaststellen van de RES 1.0. Dan wordt door gemeenten gekeken naar de specifieke situatie. Dit behelst ook de impact van inpassing op het huidig ruimtegebruik, milieuaspecten en bijvoorbeeld waterkwaliteit en -veiligheid. De punten zoals u deze aangeeft zullen dan ook in de nadere concretisering van zoekgebieden op/bij water meegenomen moeten worden. Zo kunnen voorwaarden worden opgesteld waarmee duidelijk wordt waarom inpassing van duurzame energie op die plek wel of juist geen doorgang kan vinden.	paragraaf 8.3.4 Frame 2 en paragraaf 7.6

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
393	HHSK	Aquathermie is mogelijk een belangrijke energiebron in de warmtetransitie		HHSK ziet kansen in aquathermie als duurzame warmtevoorziening van de regio en werkt graag samen met de regio bij de verdere verkenning. Het benutten van Thermische Energie uit Oppervlaktewater (TEO) heeft veel potentie maar vraagt om een zorgvuldige beoordeling ten aanzien van de waterkwaliteit. Naast thermische energie uit oppervlaktewater is ook Thermische Energie uit Afvalwater (TEA) een mogelijke warmtebron voor de energietransitie. Hierbij wordt in eerste instantie vooral gekeken naar warmte uit het effluent (gezuiverd afvalwater).	Warmte	Aquathermie is een zeer interessante bron voor lage temperatuurwarmte. In de RES 1.0 wordt er aandacht besteed aan de rol van aquathermie in de energievoorziening. Dit soort warmte is echter niet heel geschikt om over grote afstanden te transporteren, en is daarmee een geschikte bron voor lokale warmtenetten. Het is belangrijk dat de waterschappen, als RES-partner, hun mogelijkheden om van aquathermie gebruik te maken verder in beeld brengen in onderzoeken en pilotprojecten, en met de gemeenten verkennen welke kansen er zijn om gebruik te maken van aquathermie als duurzame warmtebron.	Paragraaf 1.3 - 3.1 - 8.2.2 - 8.5
1	Krimpen aan den IJssel	Betaalbaarheid, haalbaarheid, randvoorwaarden	Financiële en wettelijke randvoorwaarden zijn essentieel voor uitvoering van het Klimaatakkoord en daarmee ook voor de Concept RES. Dit moet tekstueel benadrukt worden en naar voren komen in gezamenlijke lobby.	Een van de grootste zorgen in deze energietransitie is de betaalbaarheid en haalbaarheid voor iedereen. Niet voor niets hebben de gemeenten tijdens de BALV van 29 november voorwaardelijk ingestemd met het Klimaatakkoord. Financiële en wettelijke randvoorwaarden zijn essentiële voor de uitvoering van het Klimaatakkoord maar daarmee ook voor hetgeen is opgeschreven in de Concept RES. Dit kan niet genoeg benadrukt worden in de gezamenlijke lobby maar ook in de teksten van de RES 1.0. Betaalbaarheid is ook een belangrijke randvoorwaarde om te zorgen voor draagvlak onder onze inwoners, maatschappelijke organisaties en ondernemers.	Algemeen	Betaalbaarheid van de transitie is een gedeelde zorg. Het betreft meerdere aspecten en wordt expliciet benoemd als publiek belang dat geborgd moet worden. Het kan gaan om de transitie als geheel, de kosten voor inwoners, voor bedrijven in het bijzonder, de netbeheerder en de publieke organisatie. Het belang voor een gezamenlijke lobby voor wat betreft de financiële en wettelijke randvoorwaarden van de energietransitie heeft onze aandacht en is ook terug te zien in de RES 1.0.	Paragraaf 2.4 en paragraaf 8.2.4
2	Krimpen aan den IJssel	Energiebesparing en het benutten van het dakoppervlak moet financieel aantrekkelijk zijn	Voor het behalen van de doelen in de RES zijn wij afhankelijk van landelijke subsidies en wet en regelgeving. Een goede invulling hiervan is voorwaardelijk voor ons commitment aan de RES 1.0.	Door energie te besparen hoeft er minder geïnvesteerd te worden in duurzame bronnen. Energiebesparing in de gebouwde omgeving is dan ook een belangrijk doel. Daaraan toegevoegd is het zo veel mogelijk benutten van het dakpotentieel voor de opwek van zonne-energie. Dit vraagt grote maar essentiële investeringen. De terugverdientijd hangt af van landelijke subsidies en wet en regelgeving. Denk hierbij aan energiebespaarsubsidies (zoals de SEEH), het mogelijke alternatief voor de salderingsregeling maar ook financieringsinstrumenten. Voor grootschalige opwek van duurzame energie er is een afhankelijkheid van provinciaal- en landelijkbeleid (bijvoorbeeld de SDE++ subsidie). Onze wens is dat in de RES 1.0 duidelijk wordt geschetst dat wij als regio op dit punt afhankelijk zijn van beleid op Rijksniveau en dat dat voorwaardelijk is voor ons commitment aan de RES 1.0.	Algemeen	We onderschrijven het belang van passende randvoorwaarden en financieringsinstrumenten. Deze zijn écht nodig om stappen te kunnen zetten op het gebied van energiebesparing en grootschalige opwek maar ook op andere vlakken van de energietransitie. Het in kaart brengen van de benodigde randvoorwaarden en sturings- en financieringsinstrumenten is daarom een belangrijk onderdeel van de RES 1.0. Ook is er in de uitvoeringslijnen elektriciteit en warmte expliciet aandacht voor energiebesparing. De gemeenten delen onderling de kennis en ervaring, om de gemeentelijke inzet rond besparing mogelijk te maken.	Paragraaf 2.4, paragraaf 4.1 en paragraaf 6.1
3	Krimpen aan den IJssel	Dominantie technische potentieel (rest)warmte	Werk in de RES 1.0 het onderdeel warmte breder uit. Geef meer aandacht aan de financiële haalbaarheid, draagvlak en andere (aantrekkelijke) alternatieven.	In de Concept RES wordt uitgebreid aandacht besteed aan de potentie van (rest) warmte in onze regio. Enerzijds terecht, dat is ook wat onze regio uniek maakt en biedt ook mogelijkheden voor naast gelegen regio's. Wij verwachten dat warmtenetten zeker een rol moeten spelen. Tegelijkertijd is er meer van belang dan alleen het technisch potentieel. Ook voor restwarmte gelden de geformuleerde randvoorwaarden waaronder betaalbaarheid. Naast betaalbaarheid is haalbaarheid en draagvlak van belang. Wellicht zijn andere routes denkbaar die beter, goedkoper, sneller dan wel duurzamer zijn. Wij verwachten dat het onderdeel warmte in de RES 1.0 breder uitgewerkt wordt en dat er meer aandacht komt voor de financiële component. Ook verwachten we dat gemeenten waar (rest)warmte een minder dominante rol speelt zich meer herkennen in de geschetste warmtelijnen in de Concept RES. Wij kijken vanuit het perspectief van de regio maar door de lens van Krimpen aan den IJssel.	Warmte	Het is zeker de bedoeling om in de RES 1.0 een bredere analyse en vergelijking van de regionaal beschikbare warmte op te nemen. Dit doen we op basis van een voor de RES 1.0. uitgevoerd scenario onderzoek en analyses die de Gasunie uitvoert voor het ontwerp van een integrale warmtetransportstructuur binnen de gehele provincie Zuid-Holland. De scenario's schetsen de mogelijkheden om met regionaal grootschalig beschikbare bronnen (geothermie en restwarmte) te voorzien in de warmtebehoefte van gemeenten waar de eigen specifieke gemeentelijke bronnen in onvoldoende mate beschikbaar zijn. Ook naar Krimpen aan den IJssel is aan de hand van de scenario's gekeken naar de kansen voor bovengemeentelijke warmte. Vergelijking van de scenario's vindt plaats op basis van betaalbaarheid, en ook duurzaamheid, betrouwbaarheid, rechtvaardigheid en vertrouwen). Op basis van al deze inzichten wordt in het RES 1.0. een richtinggevende koers voor het jaar 2050 geformuleerd voor de inzet van lokaal en regionaal beschikbare warmte. Het is de eerste keer dat een dergelijke diepgaande scenarioanalyse is uitgevoerd, met gebruik van alle inzichten van de beschikbare bronnen en de warmtevraag van gemeenten. Het zal zeker deze eerste keer nog niet tot concrete inzichten voor alle gemeenten leiden. Voor de gemeenten waarvoor de scenario's nog geen helder inzicht geven over het tegen aanvaardbare kosten kunnen voorzien in de transportstructuur voor regionale warmte zal nader onderzoek na RES 1.0. moeten worden uitgevoerd, teneinde die duidelijkheid wel te kunnen geven en de resultaten daarvan in 2023 in de RES 2.0. te kunnen opnemen.	Paragraaf 3.3 - 8.2 - Eindrapportage consortium Royal haskoningDHV
4	Krimpen aan den IJssel	Hybride warmtepompen in combinatie met duurzame gas is onderbelicht	De potentie van groengas moet niet beperkt worden tot onze eigen regio en er moet meer aandacht zijn voor de route hybride warmtepompen in combinatie met duurzame gas.	Terecht wordt geconstateerd dat de potentie van biomassa voor het produceren van groengas is beperkt in onze regio. Naar de inzet van groengas moet kritisch gekeken worden maar wij zien niet in waarom de potenties van groengas beperkt zou moeten worden tot onze eigen regio. Daarmee wordt een optie die voor sommige delen van onze regio mogelijk (beperkt) noodzakelijk is te snel uitgesloten. De optie hybride warmtepompen in combinatie met duurzame gas moet specifieker een plek krijgen in de RES 1.0.	Warmte	De RES gaat er niet vanuit dat groengas enkel met reststromen uit eigen regio wordt opgewerkt. Echter, ook landelijk is de toekomstige beschikbaarheid van groengas beperkt. Om deze reden is in de RES een ladder opgenomen. Deze ladder komt overeen met het recente rijks- duurzaamheidskader biogrondstoffen (https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/10/16/duurzaamheidskader-biogrondstoffen). Gezien de beperkte beschikbaarheid, en nog grote onduidelijkheid of deze gassen in voldoende mate beschikbaar komen, zet de regio voor de gebouwde omgeving dan ook vooral in op toekomstbestendigere strategieën zoals vraagreductie en het realiseren van de regionale warmte-infrastructuur voor die buurten waar dit een goede oplossing is. Een hybride warmtepomp vereist geen regiobrede strategie maar kan voor delen in de regio tijdelijk een oplossing bieden. Deze techniek kunnen gemeenten opnemen in hun eigen Transitie Visie Warmte.	Paragraaf 1.3 - 5 - 8.4
5	Krimpen aan den IJssel	Zon en wind zijn niet zomaar uitwisselbaar	In de RES 1.0 is duidelijkheid over hoeveel zon en hoeveel wind er in onze regio opgewekt gaat worden en waar dit gaat gebeuren.	De regionale inzet vanuit onze RES regio komt uit binnen de bandbreedte van 3,2 – 2,8 TWh aan grootschalige wind- en zonne-energie (tot 2030. Wij hebben er begrip voor dat in deze fase de potentie in zowel zon als wind is uitgedrukt. Het wekt echter de suggestie dat zon en wind uitwisselbaar zijn. Dat zien wij anders, denk aan de impact op het elektriciteitsnet maar vooral ook de ruimtelijke inpassing. Wij verwachten dat in de RES 1.0 deze uitwisselbaarheid niet terugkomt zodat wij een duidelijker beeld kunnen vormen van de ruimtelijke consequenties in onze regio. De hoeveelheid natuur in onze regio is beperkt. De druk vanuit andere opgaves als woningbouw en klimaatadaptatie is groot. Wij vinden het belangrijk om een substantiële bijdrage te leveren aan de landelijke opgave maar niet ten koste van alles.	Elektriciteit	Wij onderschrijven dat zon en wind niet uitwisselbaar zijn, inderdaad omdat zowel de impact op het net als op het landschap anders is. Gedurende het proces naar de Concept RES is wel gesproken over techniekkeuzes, maar dit was op dat moment nog buiten scope: de focus lag op het identificeren van potentiële locaties voor het opwekken van duurzame energie in bredere zin. De RES 1.0 richt zich er wél op techniekkeuzes te maken. Dit zal nog niet op alle locaties mogelijk zijn, maar daar waar (onderbouwd) mogelijk komt dat terug.	Paragraaf 4.3
6	Krimpen aan den IJssel	Aansluiting andere RES regio's	Geef een duidelijk beeld van de aansluiting op en samenwerking met aangrenzende RES regio's.	Onze RES regio grenst aan meerdere andere RES regio's. Wij hebben begrepen dat er zeker onderlinge contacten zijn met deze buurt RES regio's. Tegelijkertijd zouden wij op hoofdlijnen graag meer zicht hebben op hoe de aansluiting op en samenwerking met deze regio's is. Onze wens is dat hier in de RES 1.0 meer aandacht voor is. Krimpen is als verstedelijkte plattelandsgemeente niet uniek in deze regio, we zien veel kenmerken van onze gemeente terug in andere gemeenten in deze regio maar het is wel goed als ook de positie van randgemeenten goed terug te zien is in de RES 1.0.	Algemeen	De aansluiting op aangrenzende regio's heeft (ruimtelijk) aandacht binnen onze uitvoeringslijnen waaronder Elektriciteit. Zo bekijken we op hoofdlijnen hoe de zoekgebieden onderling samenhangen, maar ook samenhangen met bovenregionaal beleid en, inderdaad, aangrenzende RES-regio's. Tegelijkertijd zal dit punt ook in het vervolgproces aandacht vergen. Onderlinge samenwerking met soortgelijke gemeenten, waarbij ervaringen kunnen worden uitgewisseld helpt daarbij. De RES'en in de aangrenzende regio's kijken niet expliciet naar duurzame brandstoffen. Binnen deze uitvoeringslijn is geen verder contact geweest met andere RES-regio's. Wel letten wij op of er in andere regio's pilotprojecten gaande zijn waar wij van kunnen leren. Voor warmte(uitwisseling) is er nadrukkelijk bovenregionale samenwerking. Hetzij via de provinciale studie (systeemstudie Zuid-Holland) danwel bilateraal en vanuit processen zoals Warmtesamenwerking Oostland.	Paragraaf 5.2, paragraaf 7.2, paragraaf 7.3.5, paragraaf 8.2.3 en 8.3.4 (beleidskaders en wet- en regelgeving -> bovenregionaal beleid)
7	Krimpen aan den IJssel	Visuele aantrekkelijkheid en leesbaarheid	Vergroot de visuele aantrekkelijkheid en leesbaarheid van onze RES. Weest trots op al het moois wat onze regio te bieden heeft op het gebied van energie.	We hebben respect voor al het werk wat verricht is sinds de laatste lokale consultatie in september 2019 en snappen die druk die er was om tot dit concept te komen. Voor de RES 1.0 vragen wij u om meer aandacht te hebben voor de visuele aantrekkelijkheid en de leesbaarheid. Wij vormen met elkaar een prachtige RES regio waar nu al veel mooie dingen gebeuren op het gebied van de energietransitie. Ook zijn we al vroeg van start gegaan om in deze regio gezamenlijk op te trekken op het gebied van energie. Daar mogen we trots op zijn en het is goed om dat (met mooie beelden) terug te zien in de RES 1.0.	Communicatie	Dank voor de input. Leesbaarheid en aantrekkelijkheid is een nadrukkelijk aandachtspunt geweest voor het opstellen van de RES 1.0. Gezien die complexiteit en de doelgroep (volksvertegenwoordigers) blijft het echter wel een omvangrijk en complex product met een samenvatting. De RES 1.0 bevat alle informatie die op dit moment voor handen is en relevant kan zijn voor de oordeelsvorming door decentrale volksvertegenwoordigende organen. Ook op onze website kunt u veel informatie terugvinden.	Voorwoord en in totaal document verweven

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
8	Krimpen aan den IJssel	Meer aandacht voor innovatie	Geef innovatie een prominentere rol binnen de pijlers. Vooral voor randgebieden kan innovatie erg belangrijk zijn.	Binnen de concept-RES zijn drie belangrijke pijlers benoemd. Voor elke pijler zijn een aantal mogelijke kansrijke oplossingsrichtingen benoemd. Deze oplosrichtingen en andere innovaties dienen een prominentere rol te krijgen. Echter deze kansrijke oplossingen bieden niet altijd een uitkomst voor de randgebieden van onze regio. Voor warmte is er bijvoorbeeld een groot potentieel aan restwarmte in deze regio, maar dat biedt geen uitkomst voor het vraagstuk warmte voor een gemeente als Krimpen aan den IJssel. Voor dit soort situaties is er meer behoefte aan innovatievere oplossingen. Randgebieden zijn daarom ook een uitgelezen mogelijkheid om innovaties te introduceren.	Algemeen	De RES gaat t.a.v. de onderdelen van het energiesysteem uit van bewezen oplossingen. Om o.a. te bepalen welke rol (huidige) innovaties daarbinnen kunnen spelen wordt gemonitord. De RES wordt elke twee jaar geactualiseerd. Gekeken naar het voorbeeld warmte is het nog wel relevant te noemen dat de Regionale Strategie Warmte zich primair richt op bovengemeentelijke kansen. In randgebieden kunnen duurzame brandstoffen mogelijk een rol spelen. Naar verwachting is er tot 2030 nog zeer grote onzekerheid over de beschikbaarheid, maar ook over de prijs van deze brandstoffen voor de woningen in de regio. In de tussentijd kunnen gemeenten zelf met pilots de daadwerkelijke mogelijkheden verder verkennen.	Geen specifieke locatie in de tekst, is verweven. O.a. paragraaf 5.3, paragraaf 8.4
9	Lansingerland	Aandacht voor een aantrekkelijk aanbod voor glastuinbouw		Zoals terecht in het document beschreven is, kan met verdere toepassing van collectieve warmte in de glastuinbouw een enorme reductie van aardgasverbruik en CO2-emissies worden gerealiseerd in deze regio. Belangrijkste uitgangspunt daarbij is dat de propositie van restwarmte niet onaantrekkelijk moet zijn t.o.v. de (aardgas)referentie. Wij vinden het van groot belang dat we bij het gebruik van restwarmte in het warmtenet geen afhankelijkheid, en daarmee een lock-in, van fossiele warmtebronnen creëren. Daarnaast mag het gebruik van restwarmte in het warmtenet geen financiële prikkel opleveren die milieubelastende warmteopwekking stimuleert. Het totaalpakket van wetgeving, stimuleringsmaatregelen en belastingen dient derhalve afgestemd te worden tot één aantrekkelijk pakket om de transitie te stimuleren. Denk hierbij aan SDE++, Opslag Duurzame Energie etc. Dit is nu niet altijd het geval. Wij roepen op om deze noodzaak sterk te verwoorden in de RES.	Warmte	Om tot een optimale uitrol van het transportnet te komen dient er ingezet te worden op een nauwe samenwerking tussen de transitie in het glastuinbouwgebied en de gebouwde omgeving. Deze twee opgaven kunnen elkaar daarmee versterken en zorgen voor versnelling en optimalisatie van de warmtetransitie. Op dit moment is de business case voor het transformeren van de warmtevoorziening voor glastuinbouw en gebouwde omgeving veelal niet positief en dus lastig haalbaar. De betaalbaarheid voor de eindgebruikers is niet gegarandeerd. Enerzijds kan dit verbeterd worden door wet- en regelgeving, anderzijds vraagt dit effectieve financierings- en bekostigingsinstrumenten. Dit zijn onderwerpen waar met name de Rijksoverheid aan zet is en waar een actieve inzet vanuit partijen uit de regio belangrijk is om bij de Rijksoverheid het belang en de mogelijke wijzen van invulling te bepleiten. De ervaring tot nu toe is dat per onderwerp bezien wordt wie het beste inzet kan verrichten (clusters van gemeenten gezamenlijk, gemeenten tezamen met marktpartijen of een directe inzet namens de RES). Om deze punten bij de Rijksoverheid onder de aandacht te brengen is het in kaart brengen van de benodigde randvoorwaarden en sturingsinstrumenten daarom een belangrijk onderdeel van de RES 1.0. In de RES 2.0 worden de benodigde instrumenten aan de hand van concrete casussen nader uitgewerkt. Deze zullen zeker ook betrekking hebben op juist de belangrijke samenhang in de lokale en regionale warmtetransitie en tussen glastuinbouw en de gebouwde omgeving. Ten aanzien van uw zorg over het voorkomen van financiele prikkels voor milieubelastende warmteopwekking: dit is een onderwerp waarover in het kader van het wetsontwerp collectieve warmtevoorziening wordt gesproken en waarbij duurzaamheidseisen gesteld worden aan restwarmte en opties worden besproken om ervoor te zorgen dat restwarmte tegen uitkoppelkosten moet worden aangeboden en er derhalve geen vergoeding daarvoor meer mag worden gevraagd. De RES regio heeft ook actief bijgedragen bij de consultering van het concept van dit wetvoorstel. Daarnaast is het belangrijk onderscheid te maken naar verschillende vormen van warmte uit de industrie. Waar aftapwarmte CO2 uitstoot kent, is restwarmte zonder fossiele oorsprong geen milieubelastende warmte. Deze vorm van restwarmte is dus wenselijk om te gebruiken en niet weg te gooien.	paragraaf 2.2.1 - 3.1 - 3.3 - 7.6 - Juridisch rapport sturingsinstrument en publieke belangen
10	Lansingerland	Lokaal draagvlak voor de energietransitie	Bij het uitwerken van de concept RES naar de RES 1.0 zien wij lokaal draagvlak meer gepositioneerd als randvoorwaarde voor het welslagen van de totale regionale opgave die de RES is.	In de concept RES zien wij op meerdere plekken het belang van vroegtijdige procesparticipatie en financiële participatie (bv. lokaal eigendom) terugkomen, maar veelal als randvoorwaarde om opweklocaties mogelijk te kunnen maken. Wij zien lokaal draagvlak als een zeer belangrijke, zo niet de belangrijkste, voorwaarde voor het welslagen van de algehele energietransitie. Vanuit die optiek zou lokaal draagvlak ook een plek moeten krijgen in de RES 1.0: als belangrijke randvoorwaarde voor het slagen van die RES. Participatie is onontbeerlijk om dat draagvlak te kunnen bereiken, vooral in een relatief dicht bebouwd en dicht bevolkt stukje Nederland. Wij verwijzen in dit verband ook naar de op 8 mei jl. aan meerdere regiopartijen gezonden brief van EnergieSamen en de NMZH over dit onderwerp. De daarin opgenomen handreiking voor het vroegtijdig organiseren van participatie in het kader van de RES, onderschrijven wij.	Communicatie	Draagvlak en acceptatie van belanghebbenden zijn inderdaad belangrijke voorwaarden voor het slagen van de energietransitie. (Vroegtijdige) proces- en projectparticipatie zijn daartoe middelen die door de gemeenten ingezet worden. De regio faciliteert/stimuleert voornamelijk met kennisoverdracht (inclusief breed bruikbare producten). In de RES 1.0 wordt aandacht besteed aan de invulling van proces- en projectparticipatie zowel in de uitvoeringslijnen als in de communicatieaanpak. Bij die kennisoverdracht en de invulling in de RES 1.0 zijn EnergieSamen en NMFZH betrokken. Dat geldt voor de productie van elektriciteit maar ook voor warmteprojecten.	paragraaf 2.2, 2.3, 3.3, 4.3, 6.2, 8.1
11	Lansingerland	Betaalbaarheid van de energietransitie	In de RES 1.0 wensen wij duidelijk terug te lezen hoe het betaalbaarheidsprincipe geborgd wordt, met name met het oog op huishoudens met een kleinere portemonnee.	Het principe van betaalbaarheid wordt meerdere malen –terecht– genoemd als één van de leidende principes bij de regionale aanpak van de energietransitie. Daarin herkennen wij duidelijk een belangrijk punt zoals neergelegd in het Energieperspectief 2050. Uit de concept RES wordt echter onvoldoende duidelijk hoe dat geborgd wordt. Onvoldoende duidelijk is nu hoe de betaalbaarheid van de energietransitie een rol speelt in afwegingen die nog gemaakt moeten worden, bijvoorbeeld ten aanzien van de Regionale Structuur Warmte en installaties voor grootschalige opwek rekening houden met dit aspect. Specifiek vragen wij aandacht voor de gevolgen die de RES heeft (of kan hebben) voor huishoudens met een kleinere portemonnee. In iedere stap die we als samenleving de komende decennia zetten in de energietransitie, dienen we oog te houden voor de gevolgen voor kwetsbare groepen. In de RES 1.0 zien wij dan ook graag terug hoe het principe van betaalbaarheid geborgd moet worden in toekomstige keuzes, waarbij er expliciete aandacht geschonken moet worden aan huishoudens die nu al moeite hebben hun energierekening te betalen.	Algemeen	Betaalbaarheid van de transitie betreft meerdere aspecten. Het kan gaan om de transitie als geheel, de kosten voor inwoners, voor bedrijven, de netbeheerder en de publieke organisatie. In de RES wordt inzicht gegeven in deze aspecten. Niet overal kan dat al even concreet, veel in de transitie die we nog voor de boeg hebben is namelijk nog onbekend. Wel wordt bij warmte onderzocht wat belangrijke instrumenten zijn om die betaalbaarheid te borgen. T.b.v. de Regionale Structuur Warmte (RSW) zijn scenario's uitgewerkt. Bij deze scenario's is mede gekeken naar de verschillen in maatschappelijke kosten tussen de verschillende scenario's voor de warmtetransitie in de gebouwde omgeving. Op basis van de scenario's zal in de RES 1.0. een richtinggevend toekomstbeeld voor een regionale warmtestructuur 2050 worden opgenomen, die in de komende jaren verder moet worden uitgewerkt. Aandachtspunt hierbij is de belangrijke samenhang met en de randvoorwaarden voor de glastuinbouw.	Paragraaf 2.4 en paragraaf 8.2.4
12	Lansingerland	Optrekken met ministeries om unieke kans van warmterotonde voortvarend te realiseren		Wij onderschrijven het feit dat de kans voor verduurzaming door de warmterotonde van unieke omvang in Nederland is. Dit vraagt echter een zeer complex proces en grote investeringen, zoals ook adequaat beschreven in het document. Iedere overheid heeft hierin zijn eigen rol. Dit kan alleen voortvarend en succesvol worden gerealiseerd als deze overheden nauw samenwerken. We zouden dan ook graag zien dat een proactieve nauwe samenwerking, met name met de rijksoverheid, er prominenter in komt. Zo is het bijvoorbeeld niet ondenkbaar dat dit netwerk door zijn grootte niet goed aansluit bij reguliere wetgeving en subsidieregelingen. Hier kan maatwerk nodig zijn om de kansen in dit gebied te verzilveren. Inzichtelijk maken welke randvoorwaarden ontbreken, of op welke aspecten wordt gewacht, is wat ons betreft een formulering die deze gewenste nauwe samenwerking nog onvoldoende weerspiegelt.	Warmte	Vanuit de Uitvoeringslijn warmte onderschrijven we het belang van een stevige samenwerking van overheden en overige betrokken partijen. Om te zorgen dat de uitkomsten van de RES realistisch en robuust zijn, is er vanuit de RES met de Gasunie, de provincie en het Ministerie van EZK (als opdrachtgevers van het Integraal Ontwerp) een basis gelegd voor samenwerking. Zo zijn de eerste concept uitkomsten van het Integraal Ontwerp Warmtetransportsysteem Zuid Holland meegenomen als input voor de RES. Dit heeft geleid tot afstemming bij het delen van data, en de resultaten van onderzoek. Tevens is dit een basis gebleken om ook op ad-hoc basis uitvoeringsproblemen met de Ministeries op ambtelijke en waar nodig bestuurlijk niveau te bespreken. De vervolgstap voor de organisatie van de uitvoering van de RES 1.0 is om in de komende periode ook met deze landelijke partijen in gesprek te gaan of er tot een gezamenlijke agenda kan worden gekomen waar alle relevante partijen die betrokken zijn, dus ook de Rijksoverheid, onderdeel van zijn. Voor de studies die leiden tot de Regionale Structuur Warmte is samenwerking gezocht met Energiebeheer Nederland en InvestNL. Ook is er vanuit de regio gebruik gemaakt van de consultatie op het ontwerp van de Wet Collectieve Warmte om juist ook het specifieke van de regionale samenhang en integratie te benadrukken en een betere plek te geven in het wetsontwerp.	Paragraaf 7.6 - 8.2.3 - Juridisch rapport sturingsinstrument en publieke belangen
13	Lansingerland	Draagkracht van het landschap	Ook in het vervolgtraject naar de RES 1.0 wensen wij blijvende aandacht voor waar wij ons als regio comfortabel bij voelen ten aanzien van de ruimtelijke implicaties van de grootschalige opwek van duurzame energie.	Wij onderschrijven de gekozen werkwijze om bij de totstandkoming van zoekgebieden uit te gaan van de draagkracht van de landschapstypen die wij hebben in onze regio. Dit is een essentieel vertrekpunt om de latere ruimtelijke inpassing van duurzame opwek op te baseren. We bepalen dan namelijk eerst wat we kunnen (en waar we ons comfortabel bij voelen), in plaats van te redeneren vanuit hetgeen we moeten. Tegelijkertijd willen wij niet dat deze werkwijze ertoe leidt dat moeilijke keuzes vooruit worden geschoven of dat er standaard voor de makkelijkste optie wordt gekozen. Realisme is verstandig, maar in de brede transitie moeten we wel degelijk veel, en zal een bepaald gevoel van comfort soms moeten wijken. Bij het uitwerken van de concept RES naar de RES 1.0 wensen wij een voortzetting van de gekozen realistische benadering van dit vraagstuk, waarbij er wel duidelijk wordt aangegeven onder welke omstandigheden het comfort (de draagkracht van het landschap) dient te wijken in het licht van de enorme opgave waar we voor staan.	Elektriciteit	Ook in de RES 1.0 is inderdaad de potentiële (nieuwe) opwekking van duurzame elektriciteit benaderd vanuit de draagkracht van het landschap. Gedurende het nader uitwerken van zoekgebieden (ook na de RES 1.0) staat de haalbaarheid, het draagvlak, de netimpact en de ruimtelijke inpassing centraal. Zo blijft de draagkracht van het landschap centraal staan, ook wanneer de realisatie gaat schuren met de ambitie. Als regio blijven we er op richten dat er vanuit ruimtelijke kwaliteit gekeken wordt naar realisatiekansen, ook voor nieuwe/extra ontwikkelingen. Dat zal tevens van gemeenten vragen om daar waar locatieontwikkelingen complexer zijn, b.v. vanwege diverse belangen die afgewogen moeten worden en/of er gewerkt moet worden aan verbetering van draagvlak, daar óók voortvarend op wordt ingezet. Zo wordt voorkomen dat de opgave onnodig wordt doorgeschoven, in tijd of naar elders.	Komt op meerdere plekken terug, toelichting vooral in paragraaf 8.3. Daarnaast ook genoemd in paragraaf 2.1, 2.2, 4.1, 4.2, en 7.3.

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
14	Lansingerland	Toevoegen risicoparagraaf	In de RES 1.0 verwachten wij een risicoparagraaf terug te zien.	De concept-RES gaat weliswaar op verschillende plekken in op enkele specifieke risico's (bv.: vollooprisico v.w.b. warmte, of netverzwaring v.w.b. elektriciteit) maar ontbeert een integrale risicoparagraaf met mitigatiemaatregelen. Om lokaal een goede afweging te kunnen maken over het al dan niet vaststellen van de RES 1.0, is een duidelijk overzicht van alle bij de RES behorende risico's noodzakelijk.	Algemeen	We onderschrijven dat het van belang is om integraal naar risico's te kijken en deze daar waar van toepassing te adresseren. Er wordt aandacht aan besteed in een algemene risicoparagraaf en de specifieke risico's per uitvoeringslijn zijn in de desbetreffende hoofdstukken benoemd. In het hoofdstuk Systeemsamenhang is een risicoparagraaf opgenomen, die meer algemeen en beschouwend van aard is. In het hoofdstuk Warmte zijn risico's zoals het vollooprisico in relatie tot de benodigde instrumenten opgenomen.	Algemeen: Paragraaf 2.4 Warmte: paragraaf 8.2.Elektriciteit: paragraaf 4.3 Brandstoffen: paragraaf 5.3 en Systeemsamenhang: paragraaf 6.2
15	Lansingerland	Meer aandacht voor energiebesparing	In de RES 1.0 wensen wij meer specifieke aandacht voor energiebesparing.	De concept-RES gaat hoofdzakelijk over te maken keuzes ten aanzien van duurzame opwek en warmtevraagstukken. Dat is begrijpelijk, maar in onze beleving wordt er te weinig aandacht geschonken aan de rol van energiebesparing, terwijl dit een onmisbaar onderdeel van het bestrijden van de klimaatcrisis is. In de RES 1.0 zien wij dan ook graag explicieter terugkomen welke rol energiebesparing moet hebben in de regionale energiestrategie, waarbij in ieder geval duidelijk wordt welke rol de regio daarin speelt en waar de gemeente en eventuele andere lokale partijen een verantwoordelijkheid hebben.	Warmte	Terecht wordt aangegeven dat energiebesparing een onmisbaar onderdeel is van de aanpak van de energietransitie, ook in onze regio. In de (concept) RES wordt uitgegaan van een minimale mate van isolatie van gebouwen (minimaal label C); dit is gebaseerd op de eerdere analyse van de RES partijen, welke is vastgelegd in het document 'Energieperspectief 2050 - Energiestrategie regio Rotterdam Den Haag', dat als bijlage bij het concept-RES is opgenomen. In de scenario-analyses die voor het onderdeel warmte ten grondslag liggen aan de RES 1.0 is dit het uitgangspunt. Deze isolatiestap kan leiden tot ca. 27% energiebesparing. In de RES 1.0 zullen we aan het belang van een onderwerp nadrukkelijk aandacht geven. De regionale afspraak is dat de isolatie-aanpak primair een rol is van de gemeenten; in de gemeentelijke beleidsplannen, waaronder de TVW wordt daaraan invulling gegeven. Onderlinge samenwerking vindt daarbij bijvoorbeeld plaats bij de regionale energieloketten en de taakuitschrijving van de omgevingsdiensten t.b.v. de naleving van de wettelijke verplichting voor energiebesparing door bedrijven. Tegelijkertijd merken wij een behoefte om besparing steviger te verankeren binnen de RES. Voorzien is om in het traject van de RES 2.0, (2023) met de gemeenten te verkennen of een specifiekere aanpak voor de regio bij het onderwerp energiebesparing gewenst is.	paragraaf 1.2 - 2.1 - 2.2 - 6.1 - 8.2 - 8.5
16	Lansingerland	Meer aandacht voor rol van regionale overheden	In de RES 1.0 wensen wij meer specifieke aandacht voor de sturende en/of coördinerende rol van regionale overheden	De RES heeft een regionaal karakter, terwijl het grootste deel van de hieruit voortvloeiende uitvoeringsvraagstukken bij de betrokken gemeenten komen te liggen. Dat is begrijpelijk, gelet op o.a. het principe van lokaal draagvlak, maar toch achten wij een vorm van regionale sturing of coördinatie van belang. Zo voorkomen we dat iedere partij "slechts zijn gedeelte oppakt", zonder oog te houden voor de bredere opgave. Als suggestie geven wij mee in de RES 1.0 de eventuele rol van de provincie in dat verband te onderzoeken en te duiden.	Algemeen	Wij onderschrijven deze wens. De RES is een proces en product van de partijen. De kracht daarbij ligt erin dat regionaal is gezocht naar kansen zodat deze benut kunnen worden voor lokale aanpak. Tegelijkertijd kan iedere gemeente voor zich een lokale aanpak vormgeven, sterker; dat is al geruime tijd goed op weg en mét resultaten. Er zijn echter gezamenlijk ambities geformuleerd, zowel op kwantiteit als kwaliteit. Dat vraagt derhalve een coördinatierol op regionaal niveau voor de looptijd van het Klimaatakkoord. Dat geldt bijv. voor de betrokkenheid van inwoners en 50% lokaal eigendom alsook hoe e.e.a. aan blijft sluiten op de regionale visie. Het gaat ook om doelrealisatie, blijven we op koers? Daarbij werken we aan een monitoringsmechanisme en het voorstel is om de governance, waar ook de provincie in zit voort te blijven zetten tot einde 2030. Van belang is dat al deze inspanningen voor wat betreft opwek van elektriciteit ertoe moeten leiden dat uiterlijk in 2025 vergunningen moeten zijn verleend.	Partijen in de RES: paragraaf 1.2 Governance paragraaf 2.5
48	Leidschendam-Voorburg	tekeningen behorende bij de verhaallijnen	tekeningen in de RES 1.0 moeten duidelijk zijn	Aandachtspunt is dat de tekeningen behorende bij de verhaallijnen onder meer door het gebruik van de pastelkleuren zeer slecht leesbaar zijn maar ze zijn ook te klein.	Communicatie	Dank voor de input. Leesbaarheid en aantrekkelijkheid heeft een belangrijke rol gespeeld in het (doelgroepgericht) schrijven en opmaken van het product RES 1.0. Het blijft echter wel een omvangrijk en complex product met een samenvatting. Dit betreft ook de kaarten. Met zowel detaillering, kleurgebruik als de omvang is rekening gehouden.	In (opmaak) document verweven, high res figuren.
49	Leidschendam-Voorburg	aandacht voor goede planologische inpassing	Geen ruimte voor windturbines in de gemeente Leidschendam-Voorburg. De gekozen bandbreedte biedt ruimte voor alternatieven.	De concept RES is een technisch stuk waarin op voorhand geen cijfermatige doelstellingen zijn geformuleerd. De selectie van kansrijke gebieden voor de opwek van wind- en zonne-energie is gebaseerd op technische haalbaarheid en realisatie voor 2030. Richting de RES 1.0 moet dan ook nog blijken of realisatie voor 2030 realistisch is omdat de lokale situatie nog niet is meegenomen. De gemeenteraad van Leidschendam-Voorburg heeft bij het vaststellen van de uitgangspunten voor de lokale energiestrategie besloten geen ruimte te bieden aan windturbines in de gemeente. De raad vindt het realiseren van windturbines of- molens binnen het grondgebied van de gemeente niet wenselijk en ook niet mogelijk, omdat er geen goede planologische inpassing mogelijk is. In lijn met de verhaallijn voor de A4-zone ziet de gemeenteraad kansen om de inzet van zonne-energie op en langs infrastructuur te verkennen en mee te nemen in de eerste transitieperiode tot 2030. Om die reden kan Leidschendam-Voorburg zich vinden in de gekozen bandbreedte voor elektriciteit, die ruimte geeft om oplossingen in de regio die toch niet gerealiseerd kunnen worden, in te ruilen voor andere oplossingen met een hogere slagingskans.	Elektriciteit	In de RES 1.0 wordt voor zover dat mogelijk is invulling gegeven aan techniekspecifieke zoekgebieden voor wind- en zonenergie. Deze aanpak is in de eerste plaats gericht op die situaties waarbij de ruimtelijke kwaliteit niet te zeer te lijden heeft onder de energieopwekking (draagkracht van het landschap). In tweede instantie gaat het om realiseerbaarheid in de zin van tijdsdoorloop, businesscase, netwerk en belemmeringen in b.v. ecologie of van juridische aard. Deze filters kunnen ertoe leiden dat voor de periode tot 2030 realisatie niet wenselijk of niet haalbaar is, maar ook het tegenovergestelde kan het geval zijn. Het realiseren van de regionale ambitie vraagt daarna een inspanning om daar waar nodig draagvlak te versterken.	Komt op meerdere plekken terug, toelichting vooral in paragraaf 8.3. Daarnaast ook genoemd in paragraaf 2.1, 2.2, 4.1, 4.2, en 7.3.
50	Leidschendam-Voorburg	regionale warmte inzetten waar dit een betaalbare en efficiënte oplossing is.	aandacht in de Regionale Structuur warmte voor de afspraak om enkel waar warmte de beste optie is elektrificatie te voorkomen	Regionaal is afgesproken dat enkel waar warmte een betaalbare en efficiënte oplossing is, elektrificatie van de warmtevraag wordt voorkomen. In de Regionale Structuur Warmte gaat gewerkt worden aan hoe we warmte optimaal kunnen benutten en uitwisselen in de regio. Wij begrijpen de inzet op regionale warmte maar zien dat specifiek voor onze gemeente niet als de meest kansrijke oplossing. Leidschendam-Voorburg wil met name inzetten op lokale warmte, innovatie en all-electric oplossingen.	Warmte	Het is goed te horen dat u de regionale inzet op collectieve warmte begrijpt. U geeft aan deze warmte voor uw gemeente niet als de meest kansrijke oplossing te zien. U bepaald als gemeente zelf welke warmtetechnieken u in uw gemeente wilt inzetten. Dit gebeurd in de Transitievisie Warmte. In de RES kijken we naar bovengemeentelijke kansen om warmte zo optimaal mogelijk in te zetten in de regio. Dit geeft gemeenten inzicht in de mogelijkheden die zij zelf, of tezamen met buurgemeenten kunnen benutten. Het is aan de gemeenten zelf om in hun TVW de afweging te maken op welke wijze ze regionale en lokale warmte uiteindelijk willen inzetten, daarbij kan de Regionale Strategie Warmte (RSW) uit de RES ondersteunend werken.	Paragraaf 2.2 - 2.3
51	Leidschendam-Voorburg	meer aandacht voor innovatie	inzetten op innovaties i.s.m. kennisinstellingen	Voor een regio die bekend staat om zijn sterke innovatieve kracht komt innovatie niet voldoende aanbod. Daarom wil de gemeente meer aandacht vragen in de RES voor het toepassen van innovatieve manieren van duurzame elektriciteitsopwekking. Innovatie is vooral van belang voor de lange termijn en wordt wel aangestipt in relatie tot waterstof, groen gas etc. het zou wenselijk zijn een aparte paragraaf innovatie op te nemen met mogelijk een rol voor kennisinstellingen (TU Delft, TNO etc.) en het bedrijfsleven.	Algemeen	Innovatie speelt een belangrijke rol in de regio en m.n. in de energietransitie. Dat wordt ook onderkend in de RES. Daarom lopen er twee sporen. Enerzijds wordt ingezet op wat (qua technieken) nu al kan om dichter bij de doelstelling te komen en anderzijds wordt steeds inzicht verkregen in welke technieken zich lenen voor opschaling. Betaalbaar, betrouwbaar, vellig en schoon zijn daarbij belangrijke criteria. Die kennis ontwikkelen we in de RES niet zelf maar benutten we vanuit de aangesloten partijen. M.n. rond waterstof wordt de aansluiting met de partijen in de Economic Board Zuid-Holland, taskforce Energie (o.a. TU Delft, Innovation Quarter, Havenbedrijf en Stedin) onderhouden om laatste inzichten mee te kunnen nemen. Per uitvoeringslijn wordt aandacht gegeven aan innovatie.	Geen specifieke locatie in de tekst, is verweven. O.a. paragraaf 5.3, paragraaf 8.4, Economic Board Zuid-Holland: paragraaf 7.6
35	Maassluis	Betaalbaar warmtenet	Wij willen met klem vragen om in de RES 1.0 duidelijk aan te geven dat de oplossing omtrent een warmtenet in een model gevat moet worden, waarbij voor de consument de kosten van het verwarmen van een woning niet hoger zal zijn, liefst lager ten opzichte van het verwarmen middels aardgas.	Van belang is dat men zoekt naar een goede balans tussen een passend tempo om natuur en groen te sparen en tevens de investeringen niet uit de pas te laten lopen. Verder vinden wij dat Maassluis niet voorop hoeft te lopen in de transitie omdat we 1. Niet een oneindig budget hebben en 2. nog niet alle technische mogelijkheden zijn uitgekristalliseerd. Verder baart het ons zorgen dat er nog veel onduidelijk is omtrent de praktische invoering van een warmtenet. Financieel en juridisch zijn de zaken nog niet geregeld en er is binnen de raad geen beeld van de zienswijze die onze gemeente zal indienen op de warmtenet 2.0. Als laatste willen wij met klem vragen om in de RES 1.0 duidelijk aan te geven dat de oplossing omtrent een warmtenet in een model gevat moet worden, waarbij voor de consument de kosten van het verwarmen van een woning niet hoger zal zijn, liefst lager ten opzichte van het verwarmen middels aardgas.	Warmte	In de RES 1.0 is nadrukkelijk aandacht voor het kostenaspect van warmteopties. Dit komt terug in de Regionale Structuur Warmte (RSW), als onderdeel van de RES 1.0.. Daarbij is het belangrijk om de kosten van verschillende alternatieven per wijk te bezien en daarop keuzen te maken. Bij een groot aantal wijken blijkt dat collectieve warmte dan het minst dure alternatief is, voor andere wijken zal dat niet het geval zijn. In de vergelijking met de bestaande lage gasprijzen zal collectieve warmte, en ook de alternatieven veelal duurder uitvallen, het publieke belang 'betaalbaarheid' is om die reden ook in het RES als randvoorwaarde geformuleerd en is bij de opbouw van de RSW mede rekening gehouden met de keuze voor een regionale warmtestructuur met in totaal de relatief laagste totale kosten.	Paragraaf 2.2 - 2.4 - 3 - 3.3

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
37	Maassluis	Zoekgebieden	Er zijn 7 zoekgebieden waarvan de ruimte tussen Maassluis en Vlaardingen langs de A20 ook in beeld is. Deze open ruimte moet in onze optiek open blijven en niet worden "vervuild" door de skyline van dit gebied onherstelbaar te veranderen.	In ons dichtbevolkte gebied is het in onze optiek hard nodig dat de open ruimte beschikbaar blijft voor mens en dier.	Elektriciteit	In de zoektocht naar zoekgebieden zal altijd vanuit de draagkracht van het landschap worden bezien of locaties ruimtelijk acceptabel zijn. Dit betekent dat het behouden/versterken van open landschap wordt meegenomen bij de nadere concretisering van zoekgebieden voor opwekking van duurzame energie. Deze zoektocht vindt plaats onder regie van de gemeente en m.n. na vaststelling van de RES 1.0	Komt op meerdere plekken terug, toelichting vooral in paragraaf 8.3. Daarnaast ook genoemd in paragraaf 2.1, 2.2, 4.1, 4.2, en 7.3.
39	Maassluis	Meer stabiliteit in het energiesysteem	Meer aandacht voor lokaal gebruik van energie op het juiste moment.	Naast de inpassing voor grootschalige elektriciteitsvragers in het net dient er ook aandacht te zijn voor de stimulering van technische mogelijkheden om per gebruiker, per toepassing of als geografisch gebied de capaciteitsvraag af te vlakken. Dat kan enerzijds door techniek en andere toepassingen, maar ook met een per uur wisselende prijs die afhankelijk is van vraag en aanbod.	Elektriciteit	In de RES zoeken we landelijk naar inpassing van duurzame vormen van energieopwekking. De decentralisatie van deze opwek, verandering van bron, de veranderende vraag naar elektriciteit etc. vragen om een aanpassing van de energie-infrastructuur/het energiesysteem. De impact van deze veranderingen inzichtelijk maken is onderdeel van de netimpactanalyse en de systeemanalyse. Dit wordt onderkend en wordt besproken; deze vraag is een doorlopende vraag die gedurende het gehele proces aandacht vraagt. Beprijzing, netcapaciteit, 'afvlakken' vraagt regelgeving op landelijk niveau. Daarin speelt de RES geen rol.	Hoofdstuk 6 (systeemstudie) en 8.5
41	Maassluis	Financiële kant warmtebronnen en -transport	Punt van zorg dat de kosten voor de infrastructuur en de aansluitingen van een restwarmtenet	In de concept-RES valt te lezen dat we 'warmtekansen moeten benutten'. In de regio is veel restwarmte aanwezig en wij zien ook dat we daar goed gebruik van kunnen maken voor het verwarmen van huizen. Een punt van zorg daarbij is echter dat de kosten voor de infrastructuur en de aansluitingen van een dergelijk restwarmtenet hoog of anders onduidelijk zijn, waardoor de aanleg ervan niet wordt doorgezet.	Warmte	De onduidelijkheid is over de kosten van warmtenetten is een van de redenen geweest om ter voorbereiding van de RES 1.0. nader onderzoek te doen. In een aantal scenario's voor een regionale warmtestructuur zijn de mogelijkheden van aansluiting van (delen van) gemeenten onderzocht. Voor deze scenario's zijn tevens de kosten van de warmtenetten en andere kosten in kaart gebracht, op basis van de ervaring van (private en publieke) partijen. Daarbij is inzicht gebracht in welke instrumenten er nodig zijn om het betaalbaar te maken. Daarbij is ook vertrouwen een belangrijk (benoemd) belang. Dit vraagt (o.a.) transparantie in bijvoorbeeld de kosten voor een bewoner, maar ook hoe de kosten tot stand zijn gekomen. Deze afwegingen zijn onderdeel van de Regionale Structuur Warmte (RSW) in de RES 1.0. .	Paragraaf 2.2 - 2.4 - 3- 8.2
43	Maassluis	Waterstof en groen gas	Te voorzichtige inzet op het gebruik van waterstof en groen gas.	De vooruitgang op het gebied van waterstof en groen gas gaat sneller dan te lezen valt in de concept-RES. Wij geven als bedenking mee dat er te voorzichtig wordt ingezet op het gebruik van waterstof en groengas voor 2030.	Brandstoffen	Om de energietransitie te doen slagen is het inderdaad nodig om innovaties op een goede wijze mee te nemen. In de uitvoeringslijn brandstoffen van de Concept-RES wordt terdege rekening gehouden met de mogelijkheid dat de ontwikkelingen sneller kunnen gaan dan nu verwacht. Dit is weergegeven door gebruik te maken van potentiële reikwijdtes. Toekomstige ontwikkelingen zullen meer duidelijkheid geven of de ontwikkelingen aan de onder of bovenzijde van de reikwijdtes zal uitkomen. De RES wordt iedere twee jaar geactualiseerd om innovaties mee te kunnen nemen.	5.3
45	Maassluis	Warmtenet	Er is een groot risico dat de kosten voor het realiseren van een warmtenet te hoog worden.	Het realiseren van een warmtenet levert nu al de nodige (politieke) onrust op. Ik denk hier bijvoorbeeld aan het getouwtrek rond de leiding Rotterdam-Leiden. De kosten voor gemeenten en consumenten lopen torenhoog op. Het is de vraag of dit realistische oplossingen zijn.	Warmte	In de RES 1.0 is nadrukkelijk aandacht voor het kostenaspect van warmteopties. Dit komt terug in de Regionale Strategie Warmte (RSW). Daarbij is het belangrijk om de kosten van verschillende alternatieven per wijk te bezien en daarop keuzen te maken. Bij een groot aantal wijken blijkt dat collectieve warmte dan het minst dure alternatief is, voor andere wijken zal dat niet het geval zijn. In de vergelijking met de bestaande lage gasprijzen zal collectieve warmte, en ook de alternatieven veelal duurder uitvallen, het publieke belang 'betaalbaarheid' is om die reden ook in het RES als randvoorwaarde geformuleerd en is bij de opbouw van de RSW mede rekening gehouden met nivellering van kosten.	Paragraaf 2.2 - 2.4 - 3 - 3.3
46	Maassluis	Windmolens en zonnepanelen	Zet het land niet vol met windmolens en zonnepanelen.	Windmolens en zonnepanelen zorgen voor overlast en horizonvervuiling. Een ongebreidelde uitbreiding hiervan, zowel in de stedelijke gebieden als op het platteland, gaat uiteindelijke ten koste van de leefbaarheid (rust en ruimte).	Elektriciteit	Met het ondertekenen van het Klimaatakkoord zijn afspraken gemaakt hoe we de klimaatdoelstellingen van Parijs vertalen naar Nederlands beleid en uitvoeringsafspraken. Onderdeel daarvan is de doelstelling om in 30 RES regio's te onderzoeken op welke wijze minimaal 35 TWh duurzame energie op land kan worden opgewekt. Als RES-regio Rotterdam Den Haag dragen wij hier aan bij, om vanuit de draagkracht van het landschap geschikte zoekgebieden nader te concretiseren waar inpassing van die opwekking plaats kan vinden. In de RES 1.0 worden weloverwogen richtingen bepaald t.a.v. de realisatie van de regionale ambitie. Daarop volgend zal onder regie van gemeenten gewerkt worden om de beoogde productie te realiseren in samenwerking met de omgeving en de regio. Daarbij spelen ruimtelijke afwegingen de meest belangrijke rol. De RES is een proces, wanneer er in de loop van tijd betere technieken of technieken die minder ruimte innemen technisch haalbaar zijn worden deze ook meegenomen in het traject.	Paragafen 1.1, 2.2, 4.2 en 4.3.
47	Maassluis	Gebruik van biomassa	Het gebruik van biomassa moet niet worden gestimuleerd	Het gebruik van biomassa is in de ogen van Forum voor Maassluis niet duurzaam en het gebruik daarvan moet daarom niet worden gestimuleerd.	Brandstoffen	In het klimaatakkoord is vastgelegd dat Nederland zich zal inzetten om de uitstoot van broeikasgassen te verlagen. Hiervoor dienen fossiele brandstoffen, die momenteel nog het overgrote deel van de energie leveren, vervangen te worden. In het klimaatakkoord worden verschillende alternatieve energiebronnen genoemd die een oplossing kunnen bieden. Aangezien er niet direct een volledig doeltreffende oplossing voorhanden is, zal het toekomstige energiesysteem gebruik moeten maken van verschillende alternatieve energiebronnen (en -dragers). Zowel het Nederlandse klimaatakkoord als verschillende Europese en internationale klimaatafspraken wijzen biobrandstoffen uitdrukkelijk aan als zijnde een deel van de oplossing. Uw zorgen over de duurzaamheid van deze biobrandstoffen zijn terecht. De Rijksoverheid werkt hierom met een duurzaamheidskader voor de inzet van biomassa. Zij hanteren hierbij de volgende inzet: Het kabinet kiest voor een verantwoorde inzet van biogrondstoffen met een voortvarende aanpak voor tijdige afbouw van de stimulering van laagwaardige toepassingen zoals het verbranden van hout voor de opwekking van elektriciteit en warmte, met een focus op toepassing in sectoren waar op middellange termijn geen alternatieven beschikbaar zijn zoals lucht- en scheepvaart, en voor opschaling van hoogwaardige toepassingen zoals de chemie (https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/10/16/duurzaamheidskader-biogrondstoffen). Deze volgorde komt overeen met de ladder van inzet zoals opgenomen in de RES 1.0. De RES regio stimuleert momenteel de ontwikkeling van deze biogrondstoffen niet actief. De belangrijkste instrumenten hiervoor zijn de landelijke rijksregelgevingen zoals de SDE+. Het duurzaamheidskader zal ook van toepassing zijn om in aanmerking te komen voor deze financieringsinstrumenten.	5.2

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
384	Maassluis	Biobrandstoffen	Afzien van gebruik van biobrandstoffen.	D66 Maassluis vindt dat er moet worden afgezien van het gebruik van biobrandstoffen, gezien de milieuconsequenties hiervan en een aankomend mogelijk verbod.	Brandstoffen	In het Klimaatakkoord is vastgelegd dat Nederland zich zal inzetten om de uitstoot van broeikasgassen te verlagen. Hiervoor dienen fossiele brandstoffen, die momenteel nog het overgrote deel van de energie leveren, vervangen te worden. In het Klimaatakkoord worden verschillende alternatieve energiebronnen genoemd die een oplossing kunnen bieden. Aangezien er niet direct een volledig doeltreffende oplossing voorhanden is, zal het toekomstige energiesysteem gebruik moeten maken van verschillende alternatieve energiebronnen (en -dragers). Zowel het Nederlandse Klimaatakkoord als verschillende Europese en internationale klimaatafspraken wijzen biobrandstoffen uitdrukkelijk aan als zijnde een deel van de oplossing. De zorgen over de duurzaamheid zijn terecht. De Rijksoverheid werkt hierom met een duurzaamheidskader voor de inzet van biomassa. Zij hanteren hierbij de volgende inzet: Het kabinet kiest voor een verantwoorde inzet van biogrondstoffen met een voortvarende aanpak voor tijdige afbouw van de stimulering van laagwaardige toepassingen zoals het verbranden van hout voor de opwekking van elektriciteit en warmte, met een focus op toepassing in sectoren waar op middellange termijn geen alternatieven beschikbaar zijn zoals lucht- en scheepvaart, en voor opschaling van hoogwaardige toepassingen zoals de chemie (https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/10/16/duurzaamheidskader-biogrondstoffen). Deze volgorde komt overeen met de ladder van inzet zoals opgenomen in de concept RES (deel A, P33). Een verbod op de inzet van biogrondstoffen is momenteel nog niet aan de orde	5.2
217	Midden Delfland	De bijzondere positie van Midden-Delfland		Midden-Delfland is het eerste Bijzonder Provinciaal Landschap van Nederland. Deze status geeft het belang aan van het open en groen houden van het waardevolle agrarisch veenweidelandschap tussen de steden in onze metropoolregio. De kernopgave van onze gemeente is bij oprichting van de gemeente vastgelegd. Het is onze opdracht het groene landschap te beschermen en te verbinden met de stedelijke omgeving. Deze opdracht werd verwoord in de gebiedsvisie Midden-Delfland" 2025 en het Landschapontwikkelingsperspectief Midden-Delfland" 2025 (LOP). Het LOP werd opgesteld in samenspraak met alle omliggende gemeenten, gebiedsorganisaties en de provincie Zuid-Holland en is integraal vastgesteld in de afzonderlijke Raden. In het LOP wordt de openheid van het gebied met een agrarische identiteit als één van de kernkwaliteiten benoemd. Het buitengebied van Midden-Delfland is van groot belang voor het vestigingsklimaat van inwoners en bedrijven in de metropoolregio Rotterdam Den Haag. Immers, onderdeel van een goed vestigingsklimaat is een prettige omgeving om te wonen, werken en recreëren. Als groene hart van de regio speelt het buitengebied van Midden-Delfland hierin een belangrijke rol. De metropoolregio bevestigt dit in haar strategische agenda. Het gebied biedt onze regio nog meer kansen, bijvoorbeeld rondom klimaatadaptatie en —mitigatie, gezondheid en voedselvraagstukken. Ons landschap is dus het beschermen waard. Niet alleen voor onze eigen inwoners, maar juist ook voor de 2 miljoen inwoners van de hele regio. Bij het werken aan een duurzame samenleving zijn naast de energietransitie daarom ook andere thema's van belang. Ontwikkelopgaven moeten in samenhang bekeken en zorgvuldig gewogen worden.	Elektriciteit	In de RES 1.0 worden deze uitgangspunten onderschreven via de beschreven verhaallijnen en de gekozen aanpak. Ruimtelijke kwaliteit en een zorgvuldig gekozen ontwikkelproces, waarbij integraliteit en het koppelen van opgaven staat centraal is de norm. De openheid van midden-Delfland wordt ook benoemd in de verhaallijn open landschap.	Paragraaf 8.3.4 (verhaallijn open landschap)
218	Midden Delfland	Wij onderschrijven het bod		In de concept-RES wordt uitgegaan van de opwek van 2.8 tot 3.2 TWh aan duurzame elektriciteit in onze regio. Hieraan ligt een uitgebreide inventarisatie van mogelijkheden en onmogelijkheden ten grondslag. De concept-RES gaat daarnaast uit van volop kansen voor het ontwikkelen van duurzame warmtenetten, het gebruik van restwarmte uit de haven en het toepassen van geothermie. Met het grote warmtepotentieel in onze regio versterken we het bod ten aanzien van de opwek van duurzame elektriciteit. Het totale bod beschouwen wij als realistisch met een gezonde dosis ambitie. Wij onderschrijven dit bod.	Algemeen	Dank voor uw onderschrijving, we zijn het eens dat het totale bod realistisch is en een gezonde dosis ambitie toont.	Geen verwijzing.
219	Midden Delfland	Meer nadruk op Bijzonder Provinciaal Landschap		Onze regio gaat in de concept-RES in de basis uit van de draagkracht van het landschap. Dat uitgangspunt onderschrijven wij van harte. In de concept-RES komt echter te weinig expliciet naar voren welke bijzondere status het Bijzonder Provinciaal Landschap heeft. Daarom vragen wij u in de RES 1.0 expliciet te benoemen dat het Midden-Delflandgebied (onze gemeente en het landelijk gebied en recreatiegebieden van 7 omliggende gemeenten) de status heeft van Bijzonder Provinciaal Landschap. Daarnaast vragen wij u explicieter te omschrijven hoe belangrijk dit gebied is voor het vestigingsklimaat in onze metropoolregio. Zo onderbouwen we beter waarom de draagkracht van het landschap voor onze regio zo'n belangrijk uitgangspunt is.	Elektriciteit	Dit aspect wordt onderschreven in de RES 1.0. daarin is specifiek aandacht gegeven aan het Bijzonder Provinciaal Landschap Midden- Delfland als ook het Groene Hart en Voorne-Putten.	Paragraaf 8.3.4 (verhaallijn open landschap)
220	Midden Delfland	Betere duiding van de zoekgebieden		De teksten in de concept-RES zijn een goede weergave van de gesprekken die de afgelopen maanden werden gevoerd. Afwegingen, uitsluitingen en prioriteiten worden voldoende helder. Echter, nuanceringen en uitsluitingen ten aanzien van de verschillende zoekgebieden zijn niet duidelijk genoeg vertaald in de overzichtskaarten waarop de zoekgebieden visueel worden aangeduid. Kaarten gaan gemakkelijk een eigen leven leiden en tekstuele nuances kunnen daarbij worden vergeten. Mogelijk worden politiek gevoelige discussies met deze kaarten onnodig opnieuw aangewakkerd. Daarom vragen wij u de kaarten met zoekgebieden aan te passen. Wij vragen u de contouren van het Bijzonder Provinciaal Landschap apart aan te geven en in de legenda duidelijk te maken dat het open agrarisch veenweidegebied géén onderdeel uitmaakt van de zoekgebieden voor grootschalige opwek van windenergie en zonne-energie op land.	Elektriciteit	De RES 1.0 biedt een nadere uitwerking van de Concept RES, waarin tevens aandacht is voor de weergave in kaarten. Daartoe is een nieuwe set kaarten opgenomen, waarin deze wens is meegenomen. In de bijlage is te zien waar de zoekgebieden overlappen met (bovenregionaal) ruimtelijk beleid.. Dit betekent niet altijd dat hier geen ontwikkeling kan plaatsvinden, maar wel dat er extra nauwkeurig naar inpassing en dergelijke moet worden gekeken.	Paragraaf 4.2 (overzichtskaart) en paragraaf 8.3.4 (frame 1: ruimtelijke kwaliteit, en frame 2: haalbaarheid en doelbereik).
221	Midden Delfland	Onze bijdrage aan de RES		Voor een goede, kwalitatief hoogwaardige inpassing van elementen van een nieuw energielandschap in het open gebied zien wij voldoende mogelijkheden voor zon op dak en het plaatsen van kleine windmolens op (voormalig) agrarische erven. Zo kan ons buitengebied op termijn energieneutraal worden, zonder afbreuk te doen aan de ruimtelijke kwaliteit van het Bijzonder Provinciaal Landschap en de betekenis ervan voor onze regio. Om wind- en zonne-energie toe te passen zonder afbreuk te doen aan het open landschap en historische panden, zien wij mogelijkheden voor grote windmolens in het havengebied en middelgrote windmolens uit het zicht, bijvoorbeeld op industrieterreinen of langs snelwegen. Energieopwekking door zonnepanelen op daken past goed binnen de kaders van onze gemeente en deze kans willen wij optimaal benutten. Op daken van bedrijven op Bedrijventerrein Harnaschpolder komen zonnepanelen. Totaal gaat dit om 10 tot 15 hectare aan zonnepanelen. Dat levert meer groene stroom op dan alle woningen in Den Hoorn verbruiken. Dichtbij infrastructuur en in en rondom de dorpskernen zien wij mogelijkheden voor het aanpassen van wet- en regelgeving om meer of innovatieve vormen van energieopwekking mogelijk te maken. Aan de randen van het buitengebied en nabij kassen zien wij kansen voor nieuwe geothermiebronnen, die middels warmtenetten energie kunnen leveren aan de bebouwde omgeving. Wij werken actief mee aan de realisatie van WarmtelinQ en het WarmteSyteem Westland (WSW). Op deze manier levert ons gebied een eigen, significantie bijdrage aan de energietransitie in onze regio. Deze manier van werken aan een nieuw energielandschap sluit aan bij de concept-RES zoals deze nu voorligt.	Elektriciteit	Fijn te lezen dat Midden-Delfland een actieve bijdragen levert aan de RES. Het is goed om te weten dat gemeenten en ondernemers samenwerken om zonnepanelen op daken, kleinere windmolens en zonnepanelen op waterbassins bij kassen te realiseren. Wat ons betreft maken we op deze manier gebruik van oplossingen die passen binnen onze ruimtelijke kwaliteit. Wij houden andere innovaties in de gaten en zullen deze tijdens kennissessies delen.	Paragraaf 7.3 beschrijft het proces hoe hier toe te komen, waarbij in paragraaf 4.3 informatie is opgenomen over het vervolg

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
222	Midden Delfland	Hanteer de juiste balans tussen regionaal en lokaal		Onze gemeente kenmerkt zich door lokale kracht en duurzame burgerinitiatieven, waaronder een eigen energiecoöperatie en een initiatiefgroep voor warmtetransitie. Veel bedrijven en verenigingen treffen al vergaande duurzaamheidsmaatregelen. In de glastuinbouw werken ondernemers aan de realisatie van nieuwe geothermiebronnen en warmtenetten. Samen met de agrarische sector werken we aan de realisatie van een energieneutraal buitengebied. Juist bij dit soort lokale initiatieven willen wij aansluiten om het aanwezige potentieel optimaal te benutten. Waar nodig en mogelijk stimuleren wij ook nieuwe lokale initiatieven. Om maatschappelijk draagvlak en bewustwording te bevorderen is het van belang om de relatie tussen het opwekken van duurzame energie en gebruik ervan zichtbaar te maken. Het geeft inwoners voldoening om zeggenschap te hebben over de ruimtelijke inrichting in hun buurt en om eigen investeringen terug te zien. Wij vragen u daarom om zorg te blijven dragen voor een juiste balans tussen regionaal vorm te geven plannen en lokaal uit te voeren initiatieven. Kies voor een top-down aanpak bij kansrijke grootschalige initiatieven waarbij regionale samenwerking cruciaal is. Laat voldoende ruimte voor het bottom-up stimuleren van lokale initiatieven die bijdragen aan het maatschappelijk draagvlak voor de energietransitie en die passen binnen de uitgangspunten van de RES en bij de kernopdracht van onze gemeente. Zorg, met andere woorden, voor de juiste balans tussen regionale samenwerking en lokale autonomie en communiceer dit helder aan alle betrokkenen en stakeholders. Dat helpt ons bij het realiseren van de doelstellingen en ambities zoals verwoord in de concept-RES.	Algemeen	We erkennen de kracht van lokale initiatieven en het draagvlak dat hiervoor bestaat. Deze bottom-up stimulering sluit aan bij de regionale afspraak om "lokaal, lokaal" te houden en daar waar nodig regionaal te ondersteunen en faciliteren. De balans tussen regionale samenwerking en lokale autonomie heeft onze nadrukkelijke aandacht, waar we met elkaar aandacht aan (moeten blijven) geven. Het is goed te lezen dat u daar actief aan deelneemt; het RES-proces is een nauwe samenwerking.	Paragraaf 2.3, paragraaf 3.2 (regie bij de gemeenten), paragraaf 4.3
168	Nissewaard	Landschappelijke inpassing	Het realiseren van duurzame wind- en zonenergie gaat samen met versterking van het landschap, de natuur en de recreatie	Energieprojecten gaan de inwoners raken in de beleving van hun omgeving. Windturbines en zonakkers worden ingepast in het landschap, waarbij natuur en recreatie versterkt worden. Zo worden de turbines en panelen geen kale elementen in het landschap, maar onderdeel van het landschap met meerwaarde voor inwoners, natuur en recreatie.	Elektriciteit	In de RES 1.0 speelt ruimtelijke kwaliteit een prominente rol. Dat gaat over draagkracht van het landschap; op welke manier kan energieopwekking een rol hebben in bepaalde (type) landschappen. Een verscheidenheid aan mogelijkheden is opgenomen aan de hand van verhaallijnen, waarbij de mogelijkheid van combinatie tussen energieopwekking en recreatie tevens expliciet is opgenomen. In tweede instantie gaat het over realiseerbaarheid van projecten voor 2030 en de aanpak via gebiedsgerichte processen door de gemeenten. Daarbij staat integraliteit centraal. De geformuleerde wens wordt daarmee weerspiegeld in de aanpak die de RES voorstaat maar vooral ook lokaal realiteit zal moeten worden. Deze realisatie gebeurd aan de hand van lokale gebiedsprocessen, waarbij integrale, bij het gebied passende keuzes kunnen worden gemaakt.	Paragraaf 4.1 en 8.3.4 (verhaallijnen)
169	Nissewaard	Participatie	Iedere inwoner wordt uitgedaagd om mee te doen	Bij deze transitie is betrokkenheid van inwoners essentieel. Gevraagd wordt om de inwoners en andere belanghebbenden mee te nemen en daarbij de volgende aanbevelingen te gebruiken: - Gebruik diverse participatie instrumenten - Benader (groepen) inwoners op een bij hun passende wijze - Zoek mogelijkheden om inwoners die zich niet laten horen te betrekken - Begin tijdig / zo vroeg mogelijk - Maak de participatie concreet en duidelijk - Streef naar een hoog niveau op de participatieladder	Communicatie	Antwoord bestaat uit meerdere onderdelen: 1) het benaderen van inwoners, bedrijven, maatschappelijke organisaties is volgens afspraak een aangelegenheid van de gemeenten zelf en wordt niet door de regio gedaan, 2) de regio ondersteunt de gemeenten met algemene kennis/communicatie op gebied van participatie en adviseert verschillende participatieinstrumenten (Participatie via volksvertegenwoordigers zoals in de wensen en bedenkingen procedure is ook een voorbeeld in deze regio) , 3). de regio overlegt met gemeenten. 4) Uitvoering van inwonersparticipatie is volgens afspraak buiten scope van RES R DH.	paragraaf 2.3, 7.1, 8.1, verder verweven in hele document
170	Nissewaard	Klare taal	Voer de discussie over de energietransitie op een voor iedereen toegankelijke wijze	De concept RES is moeilijk leesbaar. De opgave is abstract. De kaarten zijn onduidelijk. - Maak de RES 1.0 voor iedereen toegankelijk - Gebruik begrijpelijke taal en maak (meer) gebruik van andere communicatiemiddelen dan geschreven tekst - Maak dat iedereen de kaarten begrijpt - Maak de opgaven voor Nissewaard concreet	Communicatie	Het antwoord is tweeledig: 1) We nemen leesbaarheid en aantrekkelijkheid mee bij het schrijven en het opmaken van het product RES 1.0. Ook beeldmateriaal incl. kaarten zullen gebruik en gecontroleerd worden. Als gevolg van de inhoudelijke uitdaging blijft echter wel een omvangrijk en complex product met een korte samenvatting. 2) de opgaven voor Nissewaard concreet maken is geen communicatief vraagstuk/buiten scope.	In opmaak document verwerkt (m.u.v. opmerking buiten scope).
171	Nissewaard	Open landschap	Het open polderlandschap wordt niet aangewezen als locatie voor windmolens	Het open polderlandschap in het buitengebied van de gemeente is van belang voor bewoners, voor natuur, recreatie en voor de agrarische activiteiten. Het plaatsen van windmolens past daar niet bij.	Elektriciteit	In de RES 1.0 wordt voor zover dat mogelijk is invulling gegeven aan techniekspecifieke zoekgebieden voor wind- en zonenergie. Deze aanpak is in de eerste plaats gericht op die situaties waarbij de ruimtelijke kwaliteit niet te zeer te lijden heeft onder de energieopwekking (draagkracht van het landschap). In tweede instantie gaat het om realiseerbaarheid in de zin van tijdsdoorloop, businesscase, netwerk en belemmeringen in b.v. ecologie of van juridische aard. Deze filters kunnen ertoe leiden dat voor de periode tot 2030 realisatie niet wenselijk of niet haalbaar is maar ook het tegenovergestelde kan het geval zijn. Het realiseren van de regionale ambitie vraagt voor het vervolg een inspanning om daar waar nodig draagvlak te versterken en niet de opgave door te schuiven of aan anderen te laten.	Paragraaf 7.3
172	Nissewaard	Biomassacentrale	Er komt geen biomassa centrale	Biomassa is een vorm van energie productie waarvoor natuurlijke producten moeten worden gebruikt. Er is voortdurende stroom aan materiaal nodig. Dat gaat lijken op een vicieuze cirkel.	Warmte	De RES regio initieert geen warmteprojecten. De verantwoordelijkheid voor goedkeuring van projecten ligt bij de gemeentelijke overheden. In de RES schetst de regio de mogelijkheden voor een regionaal warmtesysteem. Het verstoken van houtige biomassa is geen onderdeel van het onderzoek dat hiervoor in uitvoering is. Op nationaal niveau is ook aandacht voor de inzet van houtige biomassa voor warmteprojecten. Het kabinet kiest voor een verantwoorde inzet van biogrondstoffen met een voortvarende aanpak voor tijdige afbouw van de stimulering van laagwaardige toepassingen zoals het verbranden van hout voor de opwekking van elektriciteit en warmte (https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/10/16/duurzaamheidskader-biogrondstoffen).	Paragraaf 1.3 - 5.2
173	Nissewaard	Participatie	Energieverenigingen en coöperaties worden betrokken bij de uitwerking van de RES	Energieverenigingen en coöperaties bieden bewoners kansen om actief deel te nemen in projecten. Het kleinschalige karakter daarvan verlaagt de drempel om mee te doen.	Algemeen	Participatie wordt lokaal ingevuld door gemeenten. Het betrekken van inwoners bij ontwikkeling van plannen is inderdaad van belang voor een succesvolle energietransitie. Het streven van 50% lokaal eigendom in energieprojecten wordt herkend en onderkend in de RES 1.0. Daarbij is tevens de opstelling dat de wijze waarop daar invulling aan gegeven wordt aan gemeenten is en in lokaal beleid en instrumentarium verankerd dient te worden. De RES maar ook het Nationaal Programma RES en Energie Samen bieden handreikingen en faciliteren daar waar nodig.	Paragraaf 2.3, paragraaf 8.3.4 (frame 3) en bron Factsheet 50% lokaal eigendom, Participatiecoalitie via https://departicipatiecoalitie.nl/document/factsheet-50-lokaal-eigendom]/
174	Nissewaard	Organiseer maatschappelijke betrokkenheid	Zorg dat alle inwoners en relevante stakeholders de mogelijkheid krijgen om zowel in de voorbereidende beleidsfase van het RES-proces. In de projectfase kunnen direct omwonenden in de eerste plaats meedenken en bij de energieprojecten kunnen meeprofiteren, daarna kunnen ook de andere inwoners meeprofiteren.	De energietransitie heeft de komende jaren grote invloed op de inwoners van Voorne-Putten. De keuzes die in de RES gemaakt worden, brengen in een latere fase zichtbare ingrepen in hun directe leefomgeving met zich mee, bijvoorbeeld door de komst van windmolens of zonnevelden. Het in een zo vroeg mogelijk stadium betrekken van inwoners, maatschappelijke organisaties, lokale ondernemers en marktpartijen bij de ontwikkeling van de RES komt het maatschappelijke draagvlak voor de ingrepen ten goede en maakt de (ruimtelijke inpassing van de) energieprojecten beter. Bovendien beschikken zij over kennis van de regio die de kwaliteit van de RES kan vergroten.	Communicatie	Dank voor de inbreng. Draagvlak is een belangrijke voorwaarden voor het slagen van de energietransitie. (Vroegtijdige) proces- en projectparticipatie zijn daartoe middelen die door de gemeenten zelf ingezet worden. Inwonersparticipatie wordt volgens afspraak niet door de regio uitgevoerd. De regio faciliteert/stimuleert voornamelijk met kennisoverdracht/breed bruikbare producten. Richting RES 1.0 en in de RES 1.0 wordt hieraan aandacht besteed zowel in de uitvoeringslijnen als in de communicatieaanpak.	paragraaf 2.3, 7.1, 8.1, verder verweven in hele document
175	Nissewaard	Mogelijke rol alternatieve technieken en innovaties	Monitor doorlopend de mogelijke rol en opschaalbaarheid van andere dan de bewezen technieken voor de opwek en opslag van elektriciteit, zoals de toepassing van waterkracht, waterstof of kernenergie, ten behoeve van de herijking van de RES.	De Concept RES richt zich op het gebied van de grootschalige opwek van elektriciteit hoofdzakelijk op wind- en zonne-energie. Andere duurzame alternatieve bronnen en opslagmethoden worden niet uitgesloten, maar vallen wel buiten de focus. De monitoring van de mogelijke rol van andere duurzame alternatieven en innovaties moet een duidelijkere plaats krijgen in het proces van de RES. Zoals de technieken die op dit moment nog een langere ontwikkeltijd hebben dan voor de tijdshorizon van 2030. Deze technieken kunnen hiermee bij de aanscherping/aanpassing van de RES'en iedere twee jaar mogelijk een significantere bijdrage leveren aan de energievraag dan op dit moment kant worden voorzien.	Algemeen	Op dit moment geven we invulling aan de RES met beproefde technieken. Daarbij kijken/zoeken we inderdaad naar mogelijkheden om innovaties toe te passen, waarmee we invulling kunnen geven aan de ambitie - wellicht met minder ruimtegebruik, lagere kosten, etc. De ontwikkeling van technologieën gaan snel en verdienen daarmee blijvende aandacht. Dit is de reden dat de RES om de twee jaar wordt bijgesteld. Innovaties worden vanzelfsprekend in de RES meegenomen zodra deze beproefd bijdragen aan opwekking van duurzame energie. Huidige inzichten laten op dit moment lage potentie zien als het gaat andere vormen van opwek, we houden dit echter wel in de gaten.	Geen specifieke locatie in de tekst, is verweven. O.a. paragraaf 5.3, paragraaf 8.4

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
176	Nissewaard	Zon in open landschap	Onderzoek bij de uitwerking van het zoekgebied 'overige' op welke wijze en onder welke voorwaarden zonnevelden in de jonge zeekleipolders kunnen worden ingepast.	De jonge zeekleipolders lenen zich vanwege de grootschalige en rationale verkaveling (in beperkte mate) voor de inpassing van zonnevelden, mits randvoorwaarden worden opgesteld met betrekking tot de omvang, verspreiding, hoeveelheid en ruimtelijke kwaliteit, passend bij de openheid van de polders. Onderzoek daarom samen met de agrariërs, regio, landschapsdeskundigen en andere stakeholders op welke wijze zonnevelden in de jonge zeekleipolders kunnen worden ingepast. Met aandacht voor behoud van de kwaliteit van het landschap, koppelingen met opgaven op het gebied van biodiversiteit, verduurzaming en circulariteit van de landbouw.	Elektriciteit	De verhaallijnen zoals in de Concept RES aangegeven zijn in de RES 1.0 nader onderzocht en uitgediept. Ze zijn voorzien van verdere duiding en mogelijke inpassing (zoals de verhaallijn open landschap), maar niet op een zodanig gedetailleerd niveau dat alle typen open landschap zijn voorzien van duiding. In het vervolg op de RES 1.0 kunnen lokale gebiedsprocessen worden opgezet met stakeholders om dit specifiek voor de jonge zeekleipolders te doen, en al dan niet tot realisatie te komen en/of concrete zoeklocaties binnen de genoemde verhaallijn aan te wijzen.	Paragraaf 7.3 en paragraaf 8.3
177	Nissewaard	Recreatieve energielandschappen	Zet bij de uitwerking van het zoekgebied voor duurzame energiebronnen langs de A15 en de verhaallijn recreatief energielandschap in op investeringen in het landschap en het behoud van een gezonde en aantrekkelijke woon- en leefomgeving in en rond de kernen.	Het verder uitbreiden van de groenstructuur in noordrand van Voorne-Putten tot een robuuste, landschappelijke buffer biedt mogelijkheden om zonnevelden en windmolens in te passen, de recreatieve potentie beter te benutten en het zicht op het Haven Industrieel Complex en windmolens te beperken. Door te investeren in het landschap kan de draagkracht van het landschap voor de inpassing van duurzame energiebronnen worden vergroot. De inpassing van duurzame energiebronnen is alleen wenselijk wanneer een gezond woon- en leefomgeving in en rond de kernen wordt gewaarborgd met aandacht voor de draagkracht van het landschap.	Elektriciteit	Deze wens en bespiegeling wordt volledig ondersteund in de RES 1.0. De verhaallijnen beschrijven in de RES 1.0 meer gedetailleerd op welke manier een koppeling gemaakt kan worden met andere opgaven, of ruimtelijke inpassing.	Paragraaf 7.3
178	Nissewaard	Instrumentarium voor het stimuleren van zon op dak in bebouwd gebied	Maak instrumentarium beschikbaar om kleinschalige opwekking van zonne-energie op daken te stimuleren, geef als gemeente het goede voorbeeld en stel daarbij ambitieuze maar realistische doelstellingen.	Er zijn nog vele, mogelijk geschikte daken die onbenut blijven voor zonne-energie. Het aanbrengen van zonnepanelen op eigen dak wordt door belastingvoordeel en gemeentelijke duurzaamheidsleningen gestimuleerd, maar vergt alsnog een eigen investering. De gemeente kan (en wil) het aanbrengen van zonnepanelen op particuliere woningen niet verplichten. Ondersteuning bij de uitwerking van dit vraagstuk en het faciliteren van inwoners en ondernemers is gewenst.	Elektriciteit	In de RES 1.0 speelt zonne-energie op daken een belangrijke rol. Daarmee wordt deze wens weerspiegeld op regionaal niveau. Ook het vraagstuk van de (financiële)_ randvoorwaarden wordt herkend en vormt onderdeel van de aanpak. Daarbij dient de scheiding tussen lokale en regionale rol in acht te worden genomen. De regio faciliteert gemeenten daar waar gepast met advies en analyse en kan indien er een kennelijke randvoorwaarde ontbreekt dat onder de aandacht brengen bij relevante actoren. De regio voorziet niet in uitvoeringscapaciteit voor lokale aanpakken.	Paragraaf 8.3
179	Nissewaard	Flankerend beleid/visie	De raad van Nissewaard verzoekt de MRDH RES-regio om met de provincie in overleg te gaan om nieuw beleid, danwel een visie (door de provincie) te laten ontwikkelen en vast te stellen. Ten behoeve van de uitvoering van projecten die nodig zijn om de RES-opgave te realiseren.	De opgave van de RES kan alleen uitgevoerd worden als flankerend beleid van Rijk en provincie Zuid-Holland hiervoor voldoende ondersteuning biedt. Het huidige beleid beperkt de ontwikkeling van projecten, samenwerking met de provincie heeft als doel om te zoeken naar de beste oplossing op de beste plek. Als voorbeeld willen we werken aan betere afstemming met betrekking tot de locaties in de RES voor windmolens (zoals het Haringvliet) en zonneweides in de polders in het middengebied van Voorne-Putten. Tevens is er behoefte aan duidelijkheid ten aanzien van het wel of niet toestaan biomassacentrales en het verbinden van voorwaarden hieraan.	Algemeen	We erkennen dat voor de uitvoering aansluiting van flankerend beleid nodig is, ruimtelijke ontwikkelingen hebben daarom onze aandacht. In de uitvoeringslijn Elektriciteit is er bijvoorbeeld een toets gedaan op zoeklocatie-niveau; op de samenhang met bovenregionale visies en ruimtelijke kaders, zoals van de provincie of het rijk (NOVI). Hetzelfde geldt voor de samenhang met aangrenzende RES-regio's en opgaven zoals het Groene Hart. Er is gekeken of op de in ontwikkeling zijnde plannen zoals straks in de RES 1.0 opgenomen, in lijn zijn met bovenregionale uitgangspunten (in ontwikkeling). Daar waar nodig zoeken we gezamenlijk naar mogelijkheden om punten te agenderen bij provincie of het Rijk. Voor de realisatie van hernieuwbare brandstoffen heeft de provincie een visie en strategie waterstof opgesteld.	O.a. paragraaf 5.3 (Povinciale waterstofvisie) en paragraaf 8.3.4 (frame 2, beleidskaders en wet- en regelgeving, ruimtelijke haalbaarheid, aansluiting bij omliggende RES-regio's)
180	Nissewaard	Voorne-Putten energieneutraal als maximale ambitie	De maximale inzet voor Voorne Putten is een energieneutraal Voorne-Putten. Ten behoeve van ons groene en open landschap.	Voorne Putten heeft de ambitie om in de toekomst, uiterlijk in 2050 energieneutraal te worden. De RES is een van de instrumenten om invulling te geven aan deze ambitie. Uit een landschappelijke verkenning naar de inpassing van de energietransitie op Voorne-Putten blijkt dat het vanuit landschappelijk oogpunt een hele opgave is. Energieneutraal is voor Voorne-Putten dan ook het uitgangspunt voor haar maximale bijdrage in de RES.	Algemeen	Goed om te horen dat Voorne-Putten als ambitie heeft om in 2050 CO-2 neutraal te worden en dat de RES daarvoor als invulling dient. We nemen notie van uw streven.	Geen verwijzing.
181	Nissewaard	Betaalbaarheid en haalbaarheid energietransitie voor iedereen	Neem in de RES 1.0 op dat de regio mede-afhankelijk is van beleid op Rijksniveau voor bewustwording en faciliteren van financiële voordelen energiebesparing en aanleg zon op daken. In een gezamenlijke lobby naar de RES 1.0 van Voorne-Putten richting de regio. Het belang van financiële en wettelijke randvoorwaarden moeten benadrukt worden en naar voren komen in gezamenlijke lobby van Voorne Putten richting de regio.	Een van de grootste zorgen in deze energietransitie voor Voorne Putten is de betaalbaarheid en haalbaarheid voor iedereen. Financiële en wettelijke randvoorwaarden zijn essentieel voor de uitvoering van het Klimaatakkoord, maar daarmee ook voor hetgeen is opgeschreven in de RES. Dit kan niet genoeg benadrukt worden in de gezamenlijke lobby van Voorne Putten, maar ook in de teksten van de RES 1.0. Betaalbaarheid is ook een belangrijke randvoorwaarde om te zorgen voor draagvlak onder onze inwoners, maatschappelijke organisaties en ondernemers. Tegelijkertijd vraagt optimale benutting van het dakpotentieel voor de opwek van zonne-energie grote investeringen. Bewustwording over de voordelen en mogelijkheden van energiebesparing kan worden versterkt door informatie en communicatiecampagnes op landelijk en gemeentelijk niveau.	Algemeen	Dank voor uw inbreng. Vanuit verschillende gemeenten hebben wij het signaal ontvangen dat de uitvoering en daarmee de haalbaarheid een belangrijke randvoorwaarde is van de energietransitie, waar financiering van het Rijk als noodzakelijk wordt gezien. In de RES 1.0 zal de betaalbaarheid als randvoorwaarde worden opgenomen.	Paragraaf 2.4 en paragraaf 8.2.4
182	Nissewaard	Afstemming met andere RES-regio's	Vraag de MRDH-RES-regio de afstemming met de RESregio's Goeree-Overflakkee en de Hoeksche Waard te faciliteren.	Voorne-Putten en de eilanden Goeree-Overflakkee en de Hoeksche Waard vormen samen de Zuid-Hollandse Delta. De RES'en van de regio's Rotterdam-Den Haag, Goeree Overflakkee en de Hoeksche Waard kunnen een grote impact hebben op de ruimtelijke kwaliteit van de Zuid-Hollandse Delta als geheel. Afstemming over de ruimtelijke uitwerking van de strategieën van de verschillende RESregio's is daarom wenselijk.	Algemeen	De afstemming met (buur)regio's en de ruimtelijke samenhang met o.a. (bovenregionale) ruimtelijke kaders heeft inderdaad de aandacht. Met (buur)regio's vindt algemene afstemming plaats. Vooral binnen de provincie is dit frequent. In de RES 1.0 wordt tevens inzicht gegeven in de raakvlakken met ruimtelijke processen die op een grotere schaal spelen dan de regio. Het betreft o.a. Groene Hart, provinciale- en Nationale omgevingsvisie en de raakvlakken met energieopwekking (bestaand) net buiten de regiogrens. Er wordt vooralsnog niet ingezoomd op specifieke gebieden binnen de regio's, anders dan de zoekgebieden. In het vervolg op de RES 1.0 kan dit wel meer aandacht krijgen, o.a. via gebiedsprocessen waarmee invulling wordt gegeven aan energieopwekking i.c.m. andere opgaven.	Paragraaf 8.3.1, paragraaf 8.3.4
183	Nissewaard	Haalbaarheid proces	Vraag de MRDH-RES-regio om landelijk het signaal af te geven dat de hoge ambitie, om de RES 1.0 begin 2021 gereed te hebben, grote impact heeft op het proces.	De uitwerking van de concept-RES naar RES 1.0 dient op basis van het Nationaal Programma RES begin 2021 gereed te zijn. Voor het ontwikkelen van een realistische en kwantitatief aanbod is nodig een integrale gebiedsgerichte uitwerking van de opgave, afstemming met omliggende RES-regio's, draagvlak onder grondeigenaren en inwoners, toets van de financiële en technische haalbaarheid en wijziging van het provinciaal en gemeentelijk omgevingsbeleid. Dit vraagt om grote maatschappelijke, bestuurlijke en ambtelijke inzet. De planning om te komen tot een RES 1.0 is daarmee krap waardoor de zorgvuldigheid van het proces onder druk staat.	Algemeen	De ambtelijke en bestuurlijke (werk)druk voor gemeenten is hoog, dat is een aandachtspunt en erkennen we ook als regio. Ook de VNG vraagt hier aandacht voor. De zorgvuldigheid binnen het proces is daarmee een terechte zorg, al wordt ook gezien dat iedereen hard samenwerkt om de doelstellingen van het landelijke programma te halen.	Geen verwijzing.
184	Nissewaard	elektriciteitsnet, elektriciteit	Onderzoek of het elektriciteitsnet het scenario 'Alles op elektrisch' aan kan	Auto's en woningen op elektrisch zal tot een hogere elektriciteitsvraag leiden en het is nog maar de vraag of de leveranciers in deze elektriciteitsbehoefte kunnen voorzien en of het elektriciteitsnet deze hogere vraag aan kan.	Elektriciteit	De nieuwe vormen van energieopwek en verwachte toename van de energievraag vragen om aanpassingen van het energiesysteem. Dit is onderdeel van de netimpactanalyse en de systeemanalyse. Dit wordt onderkend en wordt besproken. Het is een continu doorlopend onderzoek. In de RES richten we ons niet op het realiseren van opwekking van duurzame energie waarmee we in onze eigen energiebehoefte kunnen voorzien: we zoeken naar mogelijkheden waarmee we bij kunnen dragen aan de nationale doelstelling van 35 TWh. Ontwikkelingen op het gebied van toenemende energie zijn desalniettemin een belangrijk onderzoekspunt. Daarom is door de netbeheerders een netimpactanalyse uitgevoerd t.a.v. de regionale inzet.	Paragraaf 8.3 (en Hoofdstuk 6, over het Energiesysteem als geheel)
185	Nissewaard	Aardwarmte, geothermie, elektriciteit	Onderzoek mogelijk gebruik van aardwarmte	Nissewaard schijnt gebruik te kunnen maken van aardwarmte. Wellicht interessant om te onderzoeken of aardwarmte kan bijdragen in de warmtebehoefte en warm water voor woningen en panden. Als het mogelijk is, is er minder elektriciteit nodig en het is ook nog eens duurzaam en schoon.	Warmte	Alle gemeenten in de regio worden meegenomen in het lopende onderzoek om in de RES 1.0 meer te kunnen zeggen over de mogelijkheden van bovengemeentelijke warmte-uitwisseling. Het gebruik van lokale bronnen ligt bij de gemeenten zelf.	Paragraaf 3 - 7.2 - 8.2
186	Nissewaard	Restwarmte, windmolens	Onderzoek mogelijk gebruik van restwarmte	Nissewaard ligt nabij de Rotterdamse industrie. De industrie, maar ook de Afvalverwerking Rijnmond (AVR) zouden energie aan een warmtenet kunnen leveren. Wellicht interessant om te onderzoeken of hier mogelijkheden zijn voor een warmtenet ten behoeve van woningen en panden, dit eventueel in combinatie met mogelijke aardwarmte uit Nissewaard. Als het mogelijk is, is er minder elektriciteit nodig en het is ook nog eens duurzaam.	Warmte	Alle gemeenten in de regio worden meegenomen in het lopende onderzoek om in de RES 1.0 meer te kunnen zeggen over de mogelijkheden van bovengemeentelijke warmte-uitwisseling. Het gebruik van lokale bronnen ligt bij de gemeenten zelf.	Paragraaf 3 - 7.2 - 8.2

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
187	Nissewaard	Clustering zoekgebieden windmolens	De wens is om de zoekgebieden voor het plaatsen van nieuwe windmolens zoveel mogelijk te laten aansluiten bij gebieden waar reeds horizonvervuiling aanwezig is, zoals langs A wegen, Wij willen terughoudend zijn met het plaatsen van grote windmolens in gebieden waar nog geen sprake is van horizonvervuiling. Daarbij heeft de fractie CU-SGP de wens dat de mogelijkheid van het plaatsen van kleine windmolens bij boerenerven in participatie met boeren wordt onderzocht.	Clustering van zoekgebieden heeft voor windmolens het voordeel dat zodoende geen nieuwe gebieden ten prooi vallen aan horizonvervuiling en deze clustering een minder verrommeld landschap tot gevolg heeft, waardoor het draagvlak voor windmolens onder de inwoners van Nissewaarde mede kan worden vergroot.	Elektriciteit	Deze wens is in lijn met de verhaallijnen zoals in de RES beschreven. Deze zijn t.o.v. de Concept RES nader uitgewerkt en bieden een basis voor gebiedsprocessen op lokaal niveau. Hierbij staan gemeenten aan de lat om techniek- en ontwerpkeuzes te maken. De regio ondersteunt hier in met verschillende onderzoeken, zoals het ontwerpende onderzoek, waar bij verschillende verhaallijnen benoemd wordt of het ruimtelijk wenselijker is om een ontwikkeling in een lijnopstelling te zetten.	Dit komt op meerdere plekken terug, bijvoorbeeld in paragraaf 2.2 en 4.1. Ook in paragraaf 7.3 en 8.3 wordt nadere toelichting gegeven.
188	Nissewaard	Zonnecollectoren in de gebouwde omgeving	De wens is in te zetten op een hogere ambitie dan de, in het raadsvoorstel genoemde 40% van de hiervoor geschikte grote daken en grote (publieke) parkeerterreinen in de regio voor het realiseren van zonnecollectoren in de gebouwde omgeving.	Het gebruik van minimaal 40% van de geschikte daken voor zonnecollectoren wordt een reële ambitie geacht en ziet ook mogelijkheden voor het plaatsen van zonnecollectoren op niet voor tuinbouw gebruikte kassen en op de woningen die de komende jaren gebouwd zullen worden, ervan uitgaande dat deze niet zijn meegenomen in de berekening van het totaal aantal geschikte daken.	Elektriciteit	Wij achten o.b.v. onderzoek zon op 40% van de geschikte daken als een realistische ambitie, daarmee sturen we aan op een lineaire opbouw van het aantal panelen tot 2050 waarbij 100% van de geschikte daken de ambitie is. maar gemeenten zijn vrij te streven naar een hoger percentage. Het plaatsen van zonnepanelen op niet gebruikte kassen is vanuit andere belangen (verdringing) niet altijd wenselijk. Op de bedrijfsdaken is dat uiteraard wel een mogelijkheid. Er is binnen de glastuinbouw meer draagvlak voor zonnepanelen op waterbassins en overhoeken en dat kan bijdragen aan het realiseren van het in de RES opgenomen percentages.	Paragraaf 8.3.3
189	Nissewaard	Alle inwoners moeten tegen betaalbare voorwaarden toegang blijven houden tot leverantie van energie	Zorg dat alle inwoners toegang blijven houden tot een betaalbare leverantie van energie. Neem dit uitgangspunt op bij de verdere ontwikkeling van de RES in de komende periode en voorkom hiermee dat de specifieke aandacht voor de RES de basisvraag omtrent beschikbaarheid van energie gaat verdringen.	Energie behoort tot de elementaire levensbehoeften van mensen. De privatisering van energieleveranciers, zoals bij de recente verkoop van de aandelen ENECO, maakt inwoners afhankelijk van private aanbieders van energie. Ondanks de ambitieuze doelstellingen opgenomen in de RES lijkt het ons van eminent belang om af te spreken en vast te leggen dat alle inwoners van onze gemeente toegang blijven houden tot betaalbare energie en zou de doorontwikkeling in het kader van de RES een bijdrage moeten leveren aan een schoner en duurzamer Nederland.	Algemeen	We onderschrijven uw inzicht dat energie tot de elementaire levensbehoeften van mensen behoort. Betaalbaarheid van de transitie betreft meerdere aspecten en wordt expliciet benoemd als publiek belang dat geborgd moet worden. Het kan gaan om de transitie als geheel, de kosten voor inwoners (en daarmee de toegankelijkheid), voor bedrijven in het bijzonder, de netbeheerder en de publieke organisatie. In de RES wordt inzicht gegeven in deze aspecten. Niet overal kan dat al even concreet, veel in de transitie die we nog voor de boeg hebben is namelijk nog onbekend. Wel wordt bij warmte onderzocht wat belangrijke instrumenten zijn om die betaalbaarheid te borgen.	Paragraaf 2.4 en paragraaf 8.2.4
190	Nissewaard	Zoek een goede balans tussen energiebronnen afkomstig van wind, zon en fossiele brandstoffen	Stabiliteit van het elektriciteitsnet waarborgen door een slimme combinatie van weers-afhankelijke en niet-weersafhankelijke elektriciteitsproductie in combinatie met elektriciteitsopslag	Piekbelastingen van het energienet brengen veel kosten met zich mee en daarom is het noodzakelijk om een goede balans aan te brengen tussen de verschillende energiebronnen afkomstig van wind, zon en fossiele brandstoffen. Wij verzoeken alvorens keuzes te maken goede berekeningen uit te laten voeren waarin o.a. de maximale belasting en vraag naar energie zijn meegenomen.	Algemeen	Dank voor uw inbreng. In het proces naar de RES 1.0 wordt in systeemanalyses kwalitatief gekeken naar de systeemsamenhang en mogelijke oplossingen om piekbelastingen op te kunnen vangen en een evenwichtig energiesysteem te kunnen garanderen.	Paragraaf 8.5
191	Nissewaard	Samenwerking met het bedrijfsleven in de regio	Energieleveranties vanuit wind en zon laten zich niet goed afstemmen op de energieleveranties die niet afhankelijk zijn van de natuur. Vraagbehoefte vanuit het bedrijfsleven en de industrie kan mogelijk beter afgestemd worden op het gebruik van particulieren. Probeer een wisselwerking te laten ontstaan door uitwisseling van energie bijvoorbeeld door warmte die wordt opgewekt door de industrie terug te leveren aan huishoudens in de eigen regio.	Er dient een optimale afstemming te zijn bij de levering van energie tussen particulieren en bedrijfsleven. Hierover moeten vooraf goede afspraken worden gemaakt om te voorkomen dat er overcapaciteit nodig is om pieken in de leveranties op te moeten vangen.	Systeemanalyse	Het afstemmen van aanbod en vraag tussen particulieren en bedrijven is geen onderdeel van de RES. Wel wordt in de systeemanalyse in algemene zin gekeken naar wat er nodig is om te komen tot een betrouwbaar, toekomstbestendig en efficiënt energiesysteem. Het balanceren van vraag en aanbod van de energiestromen en de noodzaak van omvorming en opslag wordt benoemd. Deze omschrijving zal kwalitatief van aard zijn. Het op lokaal afstemmen van dit type vraag en aanbod zal onderdeel moeten zijn van lokale projecten.	6.1
192	Nissewaard	Combineren RES en Warmte	Opwekken en besparen van energie staat in nauw verband met de manier waarop de gebouwde omgeving nu en in de toekomst worden verwarmt. Maak dit verband in de RES inzichtelijker en stimuleer de toepassing van de ordening in de ontwerpprincipes voor warmte in de Transitievisies Warmte.	Het onderdeel Regionale Structuur Warmte (RSW) in de RES wordt gevoed met uitkomsten uit de gemeentelijke Transitievisies Warmte (TVW). De keuzes die hier in door de lokale gemeenten worden gemaakt bepalen deels de regionale vraag naar elektriciteit en daarmee samenhangend een deel van de regionale opwekopgave. Het wel of niet verwarmen van panden met elektriciteit kan hierdoor invloed hebben op de hoeveelheid op te wekken energie in TWh. Nu zijn de effecten van de gemaakte keuzes in de verschillende TVW's niet inzichtelijk en valt hier ook niet vanuit de RES in te sturen of van te leren. Met diverse nadelige gevolgen en balansverstoringen als mogelijk gevolg.	Systeemanalyse	Het klopt dat keuzen in de gemeentelijke transitievisie warmte (TVW) van invloed kunnen zijn op het energiesysteem als geheel. In de Regionale Strategie Warmte (RSW) is met name gekeken naar de rol die bovengemeentelijke uitwisseling van warmte kan spelen om de lokale warmtetransitie te versterken. Een grotere elektriciteitsvraag leidt overigens niet automatisch tot een grotere regionale opgave voor opwek: het is niet de ambitie van de regio om in haar eigen elektriciteitsbehoefte te voorzien. Wel kan dit gevolgen hebben voor het elektriciteitsnet. Deze gevolgen zijn door de provincie Zuid-Holland onderzocht in een systeemstudie. De uitkomsten zijn kwalitatief en algemeen van aard meegenomen in de RES 1.0.	3.1, 8.2
129	Pijnacker-Nootdorp		Meer aandacht voor besparing	In deze concept RES wordt energiebesparing nauwelijks als deeloplossing genoemd. Een enkele keer wordt het aangehaald, maar nergens wordt er dieper op ingegaan. Waar bijvoorbeeld bij brandstoffen al concrete keuzes gemaakt lijken te zijn en de zoekgebieden voor windmolens en PV-velden al gedefinieerd worden in deze RES, staat er over de uitvoering van energiebesparing niets. Geen ambitie, geen plan van aanpak. Sterker nog, op de plekken waar er wel dieper op ingegaan wordt, lijkt het zelfs ontmoedigd te worden, in het bijzonder: p.18 deel A: "Aandacht is nodig voor de effecten van verbeteren van woningisolatie in relatie tot ventilatie. In potentie een negatief effect op de gezondheid van de bewoners." p.32 deel B: "Er zitten grenzen aan het verbeteren van de energie-efficiëntie: een woning maximaal isoleren is weliswaar energie-efficiënt, maar dit leidt niet altijd tot een evenredige verlaging van de energiekosten. Soms is het verstandiger om tot een zeker niveau te isoleren, en niet verder. Want het uiteindelijke doel is niet alleen een duurzaam, maar ook een betrouwbaar en betaalbaar energievoorziening." Onze fractie wenst meer (positieve) aandacht voor energiebesparing in de RES en een concreet plan van aanpak om deze besparing te realiseren in alle velden (woningen, industrie, glastuinbouw, transport, etc.).	Algemeen	We merken een gedeelde behoefte om besparing steviger te verankeren binnen de RES. Dat is begrijpelijk, we erkennen dat het een belangrijk onderwerp is. In het traject van de 2.0 zal ingegaan worden op de rol die de regio hierbinnen kan vervullen en bekijken we welke invulling besparing binnen de RES krijgt. In het Energieperspectief en de (concept) RES wordt uitgegaan van een minimale mate van isolatie van gebouwen (minimaal label C). In de berekeningen rondom warmte is dit het uitgangspunt. Deze isolatiestap kan leiden tot ca. 27% energiebesparing. De isolatie-aanpak is primair een lokale aangelegenheid. Regionale samenwerking vindt plaats o.a. via Provincie Z-H en bijv. de regionale energieloketten. In de informatieplicht is opgenomen dat locaties die meer dan 50.000 kWh en/of 25.000 m3 gas per jaar gebruiken alle erkende maatregelen moeten nemen. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de handhaving. Naar verwachting moeten alle labelplichtige gebouwen in 2030 beschikken over een A-label. Dat leidt tot een aanzienlijke energiebesparing. Daarbij is afstemming/inspanning nodig om tot een adequate borging van b.v. informatieplicht en controle van energielabels te komen.	Paragraaf 2.4, paragraaf 4.1, paragraaf 6.1 en paragraaf 8.2.1
130	Pijnacker-Nootdorp		Lange termijnvisie	Waar enerzijds (terecht) gewaarschuwd wordt om niet te investeringen in technologie die op lange termijn niet wenselijk is, waar het waterstofgas betreft, lijkt men dit argument vergeten als het gaat over regionale energierotondes. Bij de dimensionering en business case gaat men uit van restwarmtestromen die gebaseerd zijn op een veelal op fossiele brandstoffen gebaseerde industrie en het verbranden van afval. Twee bedrijfstakken die binnen enkele decennia totaal omgevormd zullen zijn, waarbij de hoeveelheid restwarmte naar verwachting ook sterk zal zijn gereduceerd. De lange termijnvisie voor deze investering ontbreekt, terwijl de hele warmtestrategie eraan opgehangen wordt. Een 'lock-in' situatie waarbij we onnodig lang afhankelijk blijven van fossiele industrie en afvalverbranding dreigt hier. Het is wat onze fractie betreft noodzakelijk om deze keuze in de RES opnieuw tegen het licht te houden en op zijn haalbaarheid op de lange termijn te toetsen. In het bijzonder vragen wij hierbij aandacht voor (het tegengaan van) voorgenoemde lock-in situatie. Ook de nadrukkelijke keuze voor biogas en 'blauwe' waterstof is onverstandig met het oog op de lange termijn. Biogas is schaars en beter (hoogwaardiger) inzetbaar als chemische bouwsteen dan als brandstof. Blauwe waterstof is gebaseerd op fossiele brandstof en daarmee per definitie niet houdbaar op de lange termijn. Daarbij komen nog de problematiek en risico's van CO2 opslag. Ook hier speelt het risico te lang te blijven hangen in een tijdelijke oplossing. Volledige inzet op duurzame elektriciteit lijkt onze fractie een veel betere investering dan inzet op deze twee tijdelijke brandstoffen.	Warmte	U gaat in uw wensen en bedenkingen in op de risico's op lock-in voor een aantal energiedragers. In deze reactie gaan we eerst in op restwarmte, en vervolgens op uw opmerkingen over de inzet van groengas en waterstof. Voor wat betreft restwarmte heeft u een punt dat de beschikbaarheid van restwarmte. zeker op de langere termijn, nog onvoldoende inzichtelijk is. Het uitgangspunt van de inzet van restwarmte is dat deze in 2050 geen fossiele oorsprong heeft. In de transitie ernaar toe kan tijdelijk wel restwarmte met fossiele oorsprong worden gebruikt. In het traject naar de RES 1.0 is nader onderzoek gedaan naar de mogelijkheden van regionale warmtenetten, waarbij ook in meer detail is gekeken naar de daadwerkelijk beschikbare warmte in het Havengebied en de potentie van geothermie. In de RES 1.0 zal hier dus meer informatie over zijn opgenomen, maar de verwachting is dat er nog niet volledige zekerheid kan worden gegeven over de toekomstige beschikbaarheid. Het risico op lock-in blijft een aandachtspunt, welke ook na de totstandkoming van de RES 1.0 verder zal worden onderzocht. Acties hiervoor zullen in de RES 1.0 worden opgenomen. Voor wat betreft groengas en waterstof stelt u terecht dat deze beter (en hoogwaardiger) inzetbaar zijn als chemische bouwsteen dan als brandstof. Dit is ook de inzet van de regio, welke is opgenomen in de ladder van inzet van groengas en waterstof (zie concept-RES Deel A). Echter, niet overal in het energiesysteem zal elektriciteit als energiedrager een mogelijke oplossing zijn.	Paragraaf 8.2 (m.b.t. restwarmte)
131	Pijnacker-Nootdorp		Overige bedenkingen	De term 'pijplijn projecten' voor alle projecten die al gepland staan, is wat onhandig, want kan verward worden met letterlijke aanleg van pijpen.	Communicatie	Dank voor de opmerking, In de Concept RES is dit reeds gebruikt. De afweging is om dit in de RES 1.0 ook te blijven hanteren. Daarbij wordt een toelichting opgenomen.	begrippenlijst

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
132	Pijnacker-Nootdorp		Overige bedenkingen	Is er voldoende rekening gehouden met het niet gebruik kunnen maken van de SDE+ regeling in de business case? Deze subsidieregeling kent vaak een loting.	Algemeen	Dank voor uw inzicht. In de RES 1.0 en met name voor wat betreft het thema Warmte wordt er niet gefocust op het gebruik van huidige regelingen en de verdeling van kosten. Dit volgt in een nadere concretisering. Wel worden de analyses uitgevoerd met en zonder subsidie, zodoende wordt daar de gevoeligheid in aangetoond. Voor elektriciteit geldt dat de beschikbaarheid van subsidies een belangrijke voorwaarde is om tot positieve business cases, en daarmee realisatie, te komen. Dit is in de RES 1.0 meegenomen als randvoorwaarde.	Paragraaf 2.4, paragraaf 7.3.5, paragraaf 8.3.4 frame 2 (haalbaarheid en doelbereik, financiele regelingen)
133	Pijnacker-Nootdorp		Overige bedenkingen	Hoewel in de RES onderkend wordt dat participatie belangrijk is, hebben ons toch al van verschillende kanten klachten bereikt dat organisaties zich gepasseerd/nietgehoord voelen. Graag meer aandacht en een concreter plan hiervoor.	Communicatie	Dank voor de mededeling, we nemen het mee voor zover het communicatie regionale proces betreft. Volgens afspraak is inwonersparticipatie een gemeentelijke aangelegenheid. Partijen die regionaal actief zijn op het onderwerp hebben in het proces een rol kunnen hebben, indien u aangeeft welke partijen nu niet de weg naar de RES organisatie hebben kunnen vinden zullen we actief in contact treden. In communicatie-overleg met gemeenten komen verschillende doelgroepen aan de orde en staat aandacht voor de eigen inwonersparticipatie zowel rechtstreeks, als via maatschappelijke organisaties en volksvertegenwoordigers op de agenda. De regio vervult hierin desgevraagd en ondersteunende rol, voorziet in informatie b.v. vanuit NPRES en voorziet in regionale producten.	Geen verwijzing
394	Pijnacker-Nootdorp			Met het Platform zijn wij van mening dat energie reductie bijzondere aandacht verdiend. Het is namelijk nu niet mogelijk om energie of energiebesparingseisen te stellen bij (ruimtelijke) vergunningsaanvragen voor nieuw te vestigen bedrijven. Terwijl wij als gemeente onszelf wel energie- en uitstootgrenzen opleggen. Het instrumentarium ontbreekt daarvoor. De CDA Fractie ziet graag dat er wel instrumenten beschikbaar komen, zoals een gemeentelijke, sluitende energieadministratie en daarnaast de mogelijkheid op energiegebied criteria te hanteren voor nieuwe bedrijvigheid binnen de gemeentegrenzen. Juist omdat dit op landelijk en provinciaal niveau gedaan zou moeten worden ten behoeve van alle gemeenten in Nederland vindt de CDA het van groot belang dat dit aspect wordt doorgeven aan de hogere niveaus en wordt opgepakt.	Algemeen	We onderschrijven de wens om besparing steviger te verankeren binnen de RES. Dit punt wordt dus overgenomen. Ook onderschrijven we het (nationale) belang om passende wet- en regelgeving te ontwikkelen om ook lokaal, bij nieuwe ontwikkelingen zoals nieuwbouw of vestiging van bedrijven instrumenten te hebben om ook vanuit energie en CO2 reductie te kunnen bijsturen. Besparing en het meenemen van bedrijven in de transitie krijgt ook in de RES 1.0 meer aandacht. Ter illustratie: de Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH) ontwikkelt een aanpak voor bedrijventerreinen ('Next Economy Bedrijventerreinen'), waarin wordt gewerkt aan o.a. energietransitie maar ook andere aspecten die bijdragen aan een toekomstbestendig vestigingsklimaat. De RES en de MRDH werken samen in deze aanpak om de verduurzaming van bedrijven te stimuleren. Regionale samenwerking vindt daarnaast o.a. plaats via Provincie Zuid-Holland en bijv. de regionale energieloketten. Voor bedrijven is in de informatieplicht (Wet Milieubeheer) opgenomen dat locaties die meer dan 50.000 kWh en/of 25.000 m3 gas per jaar gebruiken alle erkende maatregelen moeten nemen. Gemeenten zijn uiteindelijk verantwoordelijk voor de handhaving. Een aanvullend instrumentarium vraagt om verdere invulling van landelijke wet- en regelgeving, waarin het Rijk een rol moet spelen. Via de regio kan hiervoor aandacht worden gevraagd middels een lobby richting het Rijk in het traject richting RES 2.0.	Paragraaf 2.4, paragraaf 3.2, paragraaf 6.1, paragraaf 7.3.4, paragraaf 7.3.5, paragraaf 7.6, paragraaf 8.2.1
395	Pijnacker-Nootdorp			In de regio is er een overschot aan warmte. Er wordt gesteld dat kan worden benut voor belendende regio's. Dat is op zich uitstekend. Maar er is ook een tekort aan elektriciteit. Daarbij is het ons niet in detail duidelijk of belendende regio's of de Noordzee onze regio zou kunnen helpen. Het trekken van grenzen is arbitrair. En gelukkig zijn de gemeentegrenzen inmiddels vervangen door regionale grenzen, maar waarom niet nog iets breder kijken, waardoor de leefbaarheid van deze drukbevolkte regio van Nederland niet onnodig ver onder druk zal komen te staan?	Algemeen	Wij delen uw inzicht dat er altijd (ook) vanuit grotere schaalniveaus gekeken moet worden naar de energieopgave. Dat gebeurt ook nadrukkelijk. Zowel t.a.v. warmte als elektriciteit. Zo werken we nauw samen met provincie Zuid-Holland om onderzoeken en analyses t.b.v. het warmtesysteem op elkaar te laten aansluiten. Ook met landelijke partijen zoals de Gasunie, Energiebeheer Nederland en het Rijk wordt informatie uitgewisseld. Dat leidt dus ook tot betere inzichten over wat er binnen en wat buiten de regio gebruikt kan worden. Voor elektriciteit kennen we een net andere opgave. We behoeven niet onze eigen elektriciteitsvraag in te vullen met windmolens en zonnepanelen. In de regio wordt uitgegaan van de leefbaarheid; draagkracht van het landschap en aandacht voor de ruimtelijke kwaliteit zijn het kader waarbinnen wordt gezocht naar oplossingen. Gezien de verschillende (ruimtelijke) opgaven in een drukbevolkte regio als de onze, is de integraliteit en samenhang met deze opgaven van belang. In de RES 1.0 is hier aandacht voor. Ook is er is continu contact en samenwerking met de aangrenzende regio's, maar ook provincie, Nationaal Programma RES en het Rijk om de samenhang te borgen. Uiteindelijk is er natuurlijk wel voldoende elektriciteit nodig. Dat zal dus (op termijn) voor een aanzienlijk deel buiten de regio worden opgewekt. De ambitie in de RES 1.0 is dat binnen de regio 8 a 9% van de landelijke doelstelling (35 TWh in 2030) wordt ingevuld.	Paragraaf 1.2, paragraaf 1.3, paragraaf 2.5, paragraaf 3.2, paragraaf 4.1, paragraaf 4.3, paragraaf 7.6
396	Pijnacker-Nootdorp			De CDA fractie is van mening dat de ambitie voor kleinschalig zon (40% van de beschikbare daken) te laag is. Inmiddels zijn er panelen die een voldoende rendement (ook financieel) hebben om ook op oost, west en zelfs op noord georiënteerde daken voldoende rendement te kunnen genereren. Een doelstelling van 60% zou ons inziens niet misstaan. Ook zon op waterbassins is zeker in glastuinbouwgebieden een uitstekende oplossing die nog volledig wordt genegeerd in de Concept RES van het grootste glastuinbouwgebied ter wereld. De CDA fractie vermoedt een sterke lobby van de grote energiereuzen om deze vormen decentrale energieopwekking sterk te ontmoedigen om zodoende de machtspositie en het voortbestaan van de grote centrale energiebedrijven in stand te houden, zelfs als dat ten koste zou gaan van de energie- en klimaatdoelstellingen.	Elektriciteit	In de RES 1.0 is een belangrijke rol weggelegd voor zonne-energie in de gebouwde omgeving. Dat is mede ingegeven door het verstedelijkte karakter van de regio. Wij achten o.b.v. onderzoek in 2030 zon op 40% van de geschikte daken als een realistische ambitie, daarmee sturen we aan op een lineaire opbouw van het aantal panelen tot 2050 waarbij 100% van de geschikte daken de ambitie is. Uiteraard zijn gemeenten vrij te streven naar een hoger percentage. In de RES 1.0 is aandacht voor zon op waterbassins in glastuinbouwgebieden zoals het Westland, Voorne-Putten en Oostland. Er is binnen de glastuinbouw draagvlak voor zonnepanelen op waterbassins en overhoeken en dat kan bijdragen aan het realiseren van het in de RES opgenomen percentages. Dit is prominenter in beeld gebracht in de RES 1.0	2.2.2 (belangrijkste keuzes elektriciteit)
397	Pijnacker-Nootdorp			Een groot punt van zorg is het draagvlak onder de bevolking. Brede burgerparticipatie is van groot belang. De CDA fractie begrijpt dat er eerst een concept moet liggen, waarop vervolgens inspraak wordt gezocht. De CDA fractie hecht aan intensieve betrokkenheid van de burgers.	Communicatie	In de RES wordt onderschreven dat participatie van belanghebbenden van groot belang is voor het slagen van de energietransitie. (Vroegtijdige) proces- en projectparticipatie zijn daartoe middelen die door de gemeenten ingezet worden. De regio faciliteert/stimuleert voornamelijk met kennisoverdracht (inclusief breed bruikbare producten). In de RES 1.0 wordt aandacht besteed aan de invulling van proces- en projectparticipatie als in de communicatieaanpak. Het gesprek met inwoners is aan gemeenten, die kennen de omgeving en alle andere aspecten die een rol spelen rond energiebeleid en -projecten. De inbreng in de RES van datgene dat is opgehaald zal dus via de gemeenten moeten worden gevraagd en begeleid. De betrokkenheid van inwoners in de energietransitie is volop in de aandacht, ook van de media. Hieruit blijkt des te meer dat het succes van de energietransitie mede bepaald wordt door de wil en mogelijkheden die iedere inwoner of organisatie heeft om mee te denken en te doen. Participatie brengt dat in beweging. Hierbij is van belang dat te organiseren op het moment dat die betrokkenheid ook echt betekenisvol is. Dat is in elk geval zo wanneer ontwikkelingen dichtbij zijn en de leefwereld danwel portemonnee van inwoners raken. Idealiter vindt het gesprek plaats rond concrete projecten. De gemeente organiseert dit al volop en dat vraagt ook continue reflectie of dat passend is. Daar waar nodig kan de RES regio faciliteren.	2.2, 2.3 (verder veweven in document)

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
398	Pijnacker-Nootdorp			Ook de concurrentie met andere ruimte belangen is een punt van grote zorg. Vandaar dat ook de CDA fractie van mening is: eerst een integrale afweging van het ruimtegebruik in de omgevingsvisie, alvorens het deelbelang van de Energietransitie een plek krijgt. Wat daarbij extra zorgen baart, is de duurzaamheid (lange termijn houdbaarheid) van voorgestelde maatregelen. De voorbeelden hiervan zijn: windturbines met een levensduur van ca. 20 jaar dragen niet bij aan de doelstelling voor 2050, houtstook als biomassa is een boekhoudkundige truc gebleken, "van het gas af" wordt inmiddels zelfs door Urgenda niet meer als reëel gezien.	Algemeen	De regio herkent zich zeer in uw standpunt dat goede inpassing van energiemaatregelen een integrale afweging vraagt, onder andere in de omgevingsvisie maar ook rond concrete projecten. Ter ondersteuning van die afwegingen, die door iedere gemeente zelf zullen worden gemaakt biedt de RES handvatten en inzicht. In het proces naar de RES 1.0 is veel aandacht geweest voor de integrale afweging. Dat doen we om goede voeling te houden met de realiseerbaarheid van de regionale ambitie. Zo is b.v. onderzocht welke andere opgaven er zijn, waar die stimulerend of remmend werken op de realisatie en hoe de ambitie zich verhoudt met provinciale en landelijke kaders (VRM, POVI, de NOVI). Daarbij is ook inzicht gebracht in wat omliggende regio's op het gebied van energieopwekking doen. Ook in het verdere proces heeft deze link met andere (ruimtelijke) opgaven een centrale rol en wordt ingezet op bijvoorbeeld dubbel ruimtegebruik. Hier wordt in de RES 1.0 op ingegaan, we onderschrijven het belang van integraliteit. In de regio wordt uitgegaan van bewezen oplossingen waarbij de duurzaamheid van de maatregelen zelf ook de aandacht krijgt. De transitie is daarmee niet klaar als de RES wordt gevolgd. Deze opgave vraagt voortdurend aandacht. Er komen nieuwe technieken, er vallen mogelijkheden af en technieken worden efficiënter. Ook de opinie t.a.v. bepaalde technieken is continu in beweging. Daarom herijken we iedere 2 jaar de RES om aan te blijven sluiten bij de actualiteit.	paragraaf 4.1, paragraaf 7.3.5, paragraaf 8.3.4, paragraaf 8.5
399	Pijnacker-Nootdorp			Ook is onvoldoende uitgewerkt een visie op innovatie en het effect dat dat zal hebben op de energievoorziening en het energieverbruik. Waterstof, gebruik van bestaand gasnet en kernenergie zijn enkele onderbelichte punten, waarbij de CDA fractie hecht aan een eerlijke inzet van subsidie instrumenten. Waarom biomassa wel miljarden subsidies en waarom kernenergie niet? Ook het beschikken over een zo breed mogelijke energiemix is van strategisch belang voor de regio. Niet alles zetten op 1 bron, maar spreiding is van belang.	Algemeen	Innovatie speelt een belangrijke rol in de regio en met name in de energietransitie. Het gaat dan zowel om efficiëntere productie en apparaten (vraagzijde), slim transport en voorkomen van extra investeringen in netten, als de aanbodzijde. Maar zoals ook gesteld kan het gaan om energiedragers zoals waterstof, wat gemaakt worden met fossiele of duurzame energie (en een tussenvariant waarbij de CO2 wordt afgevangen en opgeslagen). Dat wordt ook onderkend in de RES. Daarom lopen er twee sporen. Enerzijds wordt er ingezet op wat (qua technieken) nu al kan om dichter bij de 2030 doelstelling te komen, dat is namelijk de opdracht vanuit het Klimaatakkoord en anderzijds wordt continu inzicht verkregen in welke technieken zich lenen voor opschaling. Betaalbaar, betrouwbaar, veilig en schoon zijn daarbij belangrijke criteria. Die kennis ontwikkelen we in de RES niet zelf maar benutten we vanuit de aangesloten partijen. Rond waterstof wordt de aansluiting met de partijen in de Economic Board Zuid-Holland, taskforce Energie (o.a. TU Delft, Innovation Quarter, Havenbedrijf en Stedin) onderhouden om laatste inzichten mee te kunnen nemen. Nieuwe technieken, maar ook ontwikkelingen zoals kernenergie of thorium worden nauwlettend gevolgd om wanneer daartoe aanleiding is deze op te nemen in de regionale aanpak en de energiemix. Daarvoor dient ook de tweejaarlijkse herziening van de RES. Waterstof en Groengas kennen een positie in de RES binnen hoofdstuk 'Brandstoffen'. De achtergrondnotitie Brandstoffen is met de RES 1.0 geactualiseerd. Het stimuleringsbeleid vanuit het Rijk is geen onderdeel van de RES, wél signaleren we mogelijke knelpunten en maken deze inzichtelijk voor partijen.	Paragraaf 1.3, paragraaf 5.1, paragraaf 5.2, paragraaf 5.3, paragraaf 6.1, paragraaf 8.2.2, paragraaf 8.3.1, paragraaf 8.3.2
400	Pijnacker-Nootdorp			De CDA Fractie vindt het dus onbegrijpelijk dat kernenergie volstrekt buiten de concept RES is gehouden. Er is al een kleine onderzoekkerncentrale aanwezig in de regio, de Maasvlakte biedt ruimte (er worden kolencentrales buiten gebruik gesteld, met bestaande passende elektriciteitsinfrastructuur) en ook belendende regio's zouden kunnen voorzien in een deel van de elektriciteitsbehoefte van onze regio om zo de businesscase van een grote kerncentrale sluitend te kunnen maken. Het CDA wenst nadrukkelijk dat kernenergie als optie op landelijk én regionaal niveau wordt betrokken in de energiestrategie.	Brandstoffen	De mogelijkheid om te kiezen voor kernenergie is inderdaad in de RES vooralsnog buiten beschouwing gelaten. Op dit moment is er in Nederland geen sprake van uitbreiding van de rol van kernenergie en de discussie hieromtrent is momenteel te weinig concreet om dit mee te nemen als optie om per 2030 gerealiseerd te hebben. Het besluit om een kernenergiecentrale te bouwen hangt af van landelijke besluitvorming en indien hier daadwerkelijk toe wordt besloten zal de bouw zeker 10 jaar vergen, en daarmee niet in 2030 (focus van de RES) gerealiseerd zijn. In de RES richten we op ons energiebronnen die voldoende 'volwassen' en opschaalbaar zijn. E.e.a. bezien vanuit de regionale beschikbaarheid daarvan. In de RES-regio Rotterdam Den Haag zijn door de Rijksoverheid geen locaties aangewezen voor de plaatsing van kerncentrales. In de RES 1.0 zal hierover een tekst worden opgenomen. Elke twee jaar wordt de RES herzien; zodra er landelijk meer duidelijkheid is geschept, zal dit in de RES worden opgenomen.	Paragraaf 1.3
401	Pijnacker-Nootdorp			Ten slotte stelt de CDA fractie dat er binnen haar gemeente en directe omgeving geen draagvlak is voor windturbines. Vanwege de dichte bebouwing en spaarzame natuurgebieden is er geen draagvlak onder de bevolking en er is geen politiek draagvlak voor zoekgebieden in en rond de gemeente, ook niet langs infrastructuur zoals de A12 of het Prins Clausplein.	Elektriciteit	In de RES 1.0 wordt geen uitspraak gedaan over specifieke ontwikkellocaties. Voor zover dat mogelijk is wordt invulling gegeven aan technieksspecifieke zoekgebieden voor wind- en zonenergie. Deze aanpak is in de eerste plaats gericht op die situaties waarbij de ruimtelijke kwaliteit niet te zeer te lijden heeft onder de energieopwekking (draagkracht van het landschap). In tweede instantie gaat het om realiseerbaarheid in de zin van tijdsdoorloop, businesscase, netwerk en belemmeringen in b.v. ecologie of van juridische aard. Deze filters kunnen ertoe leiden dat voor de periode tot 2030 realisatie niet wenselijk of niet haalbaar is, maar ook het tegenovergestelde kan het geval zijn. Het realiseren van de regionale ambitie vraagt daarna een inspanning om daar waar nodig draagvlak te versterken. Daarmee worden opties voor windmolens en zonnevelden niet buiten onderzoek gehouden.	paragraaf 4.2 en paragraaf 4.3 en paragraaf 8.3.4
193	PZH	Procesparticipatie en lokaal eigendom	Procesparticipatie door inwoners en bedrijven:	Geef richting de RES1.0 en daarna (meer) inhoud aan procesparticipatie door inwoners en bedrijven. Daarbij geven wij de volgende uitgangspunten mee: - Betrek verschillende doelgroepen uit de samenleving, waaronder specifiek jongeren. Gebruik nieuwe concepten zoals bijvoorbeeld een burgerraad. - Zorg dat participatiemogelijkheden voor inwoners en belanghebbenden niet wordt ingeperkt door de coronacrisis, zorg dat er mogelijkheden zijn om mee te denken, doen en werken op een veilige manier (analoog en digitaal). - Begin zo vroeg mogelijk met de participatie (want ook het scheppen van kaders en bepalen van uitgangspunten en criteria gebeurt het beste samen met de samenleving). - Behaal tijdens het participatieproces minimaal het niveau (de trede) van meewerken/meedoen/dialoog op de participatieladder. - Zorg dat de verwachtingen voor deelnemers aan de voorkant gemanaged worden. - Zorg voor dat deelnemers aan het participatieproces op een gelijk kennisniveau worden gebracht, zodat de dialoog op een gelijkwaardig niveau gevoerd kan worden. - Zoek meekoppelkansen met andere lopende participatietrajecten in de gemeente, bijvoorbeeld rond de transitievisies warmte en omgevingsvisies/omgevingsplannen.	Communicatie	Dank voor de inbreng. Draagvlak is een belangrijke voorwaarden voor het slagen van de energietransitie. (Vroegtijdige) proces- en projectparticipatie zijn daartoe middelen die door de gemeenten zelf ingezet worden. Inwonersparticipatie wordt volgens afspraak niet door de regio uitgevoerd. De regio faciliteert/stimuleert voornamelijk met kennisoverdracht/breed bruikbare producten. Richting RES 1.0 en in de RES 1.0 wordt hieraan aandacht besteed zowel in de uitvoeringslijnen als in de communicatieaanpak.	paragraaf 2.3, 7.1, 8.1, verder verweven in hele document
194	PZH	Procesparticipatie en lokaal eigendom	Procesparticipatie door inwoners en bedrijven:	Neem in de RES1.0 op hoe het traject rondom de participatie is verlopen, hoe de deelname eruit zag, wat de belangrijke uitkomsten waren en deze zijn meegenomen in het proces.	Communicatie	Dank voor de inbreng. Dit krijgt in de RES 1.0 meer aandacht. Voor de RES 1.0 zal de Handreiking van Nationaal Programma RES het uitgangspunt zijn waarin stappen, visie, aanpak communicatie/participatie in de regio is opgenomen. In de energieregio Rotterdam Den Haag is, in samenspraak met alle betrokken partijen, de keuze gemaakt dat inwonersparticipatie een aangelegenheid is van de gemeenten. Hierbij is de regio ondersteunend, met algemeen toepasbare kennis/communicatie en het bieden van een platform waarin kennis en ervaringen van gemeenten over participatie, en de uitkomsten daarvan, onderling kunnen worden gedeeld en van elkaar wordt geleerd. De regio brengt op hoofdlijnen in beeld hoe de lokale participatie nader vorm krijgt. De exacte invulling van het participatieproces is aan de gemeenten en draagt daarmee bij aan het creëren of behouden van draagvlak voor lokale processen in de RES 1.0, bijvoorbeeld de bepaling van zoeklocaties voor hernieuwbare opwek. Hiermee draagt inwonersparticipatie bij aan de realisatie van het bod of inzet van de regio. Uitkomsten van lokale participatie krijgen hun plek in de RES 1.0 via de inbreng door bestuurders en ambtenaren van de deelnemende partijen.	paragraaf 7.1/2.3, 3.1/3.3, 4.1/4,3, 8.1, verder verweven in hele document

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
195	PZH	Procesparticipatie en lokaal eigendom	Procesparticipatie door gemeenteraden, Provinciale Staten en algemene besturen van de waterschappen	Betrek de gemeenteraden, Provinciale Staten en algemene besturen van de waterschappen goed bij het proces richting de RES1.0 en de keuzes die daarin gemaakt worden.	Algemeen	Gemeenteraden, PS en algemene besturen van waterschappen worden betrokken in het proces naar de RES 1.0. We delen het inzicht dat dit essentieel is voor goede procesparticipatie en een breed gedragen RES 1.0. Al vanaf de ontwikkeling van het Energieperspectief (vanaf 2018) zijn diverse bijeenkomsten georgaiseerd over de regionale energietransitie en daarbij is volop mogelijkheid geweest om mee te denken. Het proces van de wensen en bedenkingen is daar nu de laatste van. Daarin bieden we tevens een extra mogelijkheid om voor vaststelling, op de concept nota van beantwoording te reageren. Daarnaast worden er in het RES-proces diverse workshops en webinars voor volksvertegenwoordigers georganiseerd over diverse onderwerpen.	Geen verwijzing.
196	PZH	Procesparticipatie en lokaal eigendom	Lokaal eigendom/ financiële participatie	Bedenking: In de meeste RES'en is 50% lokaal eigendom opgenomen als streven, maar nog te weinig uitgewerkt hoe dit gerealiseerd gaat worden.	Algemeen	U maakt een terecht punt. In de RES 1.0 krijgt dit meer aandacht: de (ambtelijke) voorkeur is uitgesproken dat aan dit streven lokale invulling (in lijn met overige participatie) wordt gegeven. Het NPRES ontwikkelt hiervoor handreikingen.	Paragraaf 2.3, paragraaf 8.3.4 (frame 3) en bron Factsheet 50% lokaal eigendom, Participatiecoalitie via https://departicipatiecoalitie.nl/document/factsheet-50-lokaal-eigendom]/
197	PZH	Procesparticipatie en lokaal eigendom	Lokaal eigendom/ financiële participatie	Wens: Geef in de RES1.0 aan hoe (50%) lokaal eigendom en financiële participatie wordt gerealiseerd en bereikbaar wordt voor iedereen. Leg ook de relatie met eventuele benodigde aanpassingen in het omgevingsbeleid.	Algemeen	U maakt een terecht punt. In de RES 1.0 krijgt dit meer aandacht: de (ambtelijke) voorkeur is uitgesproken dat aan dit streven lokale invulling (in lijn met overige participatie) wordt gegeven. Het NPRES ontwikkelt hiervoor handreikingen.	Paragraaf 2.3, paragraaf 8.3.4 (frame 3) en bron Factsheet 50% lokaal eigendom, Participatiecoalitie via https://departicipatiecoalitie.nl/document/factsheet-50-lokaal-eigendom]/
198	PZH	Inhoudelijke thema's waarvoor een uitwerking wordt gevraagd	Integraliteit en omgevingsvisie	Wens: De keuzes die uiteindelijk landen in de RES1.0 hebben consequenties voor de omgeving. Daarom is het belangrijk dat bij de keuzes integrale afwegingen worden gemaakt waar ook de andere aspecten van de leefomgeving worden meegenomen. Maak inzichtelijk wat de keuzes betekenen voor de doorwerking in ander (ruimtelijk) beleid en welke ambities en regels er straks in de gemeentelijke en provinciale omgevingsvisies en omgevingsplannen (-verordening) moeten landen.	Algemeen	Bedankt voor uw aanwijzingen: deze onderwerpen hebben in de RES 1.0 een nadere uitwerking gekregen. Tegelijkertijd zal dit ook naar de RES 2.0 en verder aandacht blijven vragen. De mate van concreetheid die we in de RES 1.0 met elkaar bereiken geeft ons in elk geval de mogelijkheid om ruimtelijke vertalingen te maken. Hierbij is ook een belangrijke rol weggelegd voor de gemeenten, die aan zet zijn om de integrale afweging en ontwikkeling van een locatie te maken/doen.	O.a. in paragraaf 8.3.1. en in paragraaf 8.3.4
199	PZH	Inhoudelijke thema's waarvoor een uitwerking wordt gevraagd	Besparen	Bedenking: Besparen is in de meest RES'en nog weinig uitgewerkt / geconcretiseerd.	Algemeen	In de (concept) RES wordt uitgegaan van een minimale mate van isolatie van gebouwen (minimaal label C). In de berekeningen rondom warmte is dit het uitgangspunt. Deze isolatiestap kan leiden tot ca. 27% energiebesparing. De isolatie-aanpak is primair een lokale aangelegenheid. Regionale samenwerking vindt plaats o.a. via Provincie Z-H en bijv. de regionale energieloketten. Tegelijkertijd merken wij een behoefte om besparing steviger te verankeren binnen de RES. In het traject van de 2.0 zal ingegaan worden op de rol die de regio hierbinnen kan vervullen. In de informatieplicht is opgenomen dat locaties die meer dan 50.000 kWh en/of 25.000 m3 gas per jaar gebruiken alle erkende maatregelen moeten nemen. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de handhaving. Naar verwachting moeten alle labelplichtige gebouwen in 2030 beschikken over een A label. Dat leidt tot een aanzienlijke energiebesparing. Daarbij is afstemming/inspanning nodig om tot een adequate borging van b.v. informatieplicht en controle van energielabels te komen.	Paragraaf 2.4, paragraaf 4.1, paragraaf 6.1 en paragraaf 8.2.1
200	PZH	Inhoudelijke thema's waarvoor een uitwerking wordt gevraagd	Besparen	Wens: Neem in de RES1.0 op hoe de regio komt tot een strategie/uitvoeringsprogramma voor besparing.	Algemeen	In de (concept) RES wordt uitgegaan van een minimale mate van isolatie van gebouwen (minimaal label C). In de berekeningen rondom warmte is dit het uitgangspunt. Deze isolatiestap kan leiden tot meer dan 20% energiebesparing. In de RES 1.0 zal meer aandacht worden besteed aan deze uitgangspunten en het belang van energiebesparing voor de energietransitie. De isolatie-aanpak is primair een lokale aangelegenheid. Regionale samenwerking vindt plaats o.a. via Provincie Z-H en bijv. de regionale energieloketten. Tegelijkertijd merken wij een behoefte om besparing steviger te verankeren binnen de RES. In het traject van de RES 2.0 zal ingegaan worden op de rol die de regio hierbinnen kan vervullen. Vanuit de landelijke overheid wordt hier ook aan gewerkt. Zo is in de informatieplicht is opgenomen dat locaties die meer dan 50.000 kWh en/of 25.000 m3 gas per jaar gebruiken alle erkende maatregelen moeten nemen. Ook kantoren groter dan 100m2 hebben een verplichting voor een minimumlabel C in 2023, en label A in 2030. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de handhaving van deze eisen. Naar verwachting komt er meer wetgeving voor verbetering van de energieprestatie van gebouwen via de landelijke standaard en streefwaarden. Gebouweneigenaren zonder verplichting zullen met name moeten worden gestimuleerd en verleid om besparingsmaatregelen te nemen.	Paragraaf 2.4, paragraaf 4.1, paragraaf 6.1 en paragraaf 8.2.1
201	PZH	Inhoudelijke thema's waarvoor een uitwerking wordt gevraagd	Zon op dak:	Wens: Geef in de RES1.0 concreet aan wat de potentie is van zon op dak en met welke strategie de regio zon op dak wil realiseren.	Elektriciteit	Dit heeft in de RES 1.0 veel aandacht. Met behulp van Kadasterdata zijn de potentiële daken, huidige benutting en dus de resterende potentie inzichtelijk gemaakt. De daadwerkelijke verzilvering van deze potentie is een lokale aangelegenheid: elke gemeenten is gevraagd zelf een plan te ontwikkelen hoe dit te realiseren. Samenwerking binnen de regio wordt daarbij gefaciliteerd en toegejuicht.	Paragraaf 8.3.3 (en paragraaf 7.3 over het proces)
202	PZH	Inhoudelijke thema's waarvoor een uitwerking wordt gevraagd	Warmte	Bedenking: De afstemming tussen aanbod van warmte in de regio Rotterdam-Den Haag en de vraag naar warmte buiten de regio lijkt nog onvoldoende plaats te hebben gevonden.	Warmte	Focus ligt op deze regio, maar uitwisseling krijgt wel de aandacht. Zo is de regio betrokken bij een provinciebrede studie naar de mogelijkheden om warmte uit te wisselen buiten de RES regio.	Paragraaf 2.1 - 8.3.4
203	PZH	Inhoudelijke thema's waarvoor een uitwerking wordt gevraagd	Warmte	Wens: Het is wenselijk om de vraag en het aanbod van warmte binnen en tussen de regio's goed af te stemmen. Daar kan de provincie een rol in spelen.	Warmte	Dank voor uw zienswijze. Er vindt afstemming met andere regio's plaats, goed om te weten dat de provincie hier eventueel een rol in kan spelen. Dit nemen we mee.	Paragraaf 2.1 - 8.3.4
204	PZH	Inhoudelijke thema's waarvoor een uitwerking wordt gevraagd	Warmte	Wens: Maak richting de RES1.0 de vraag naar en het aanbod van warmte binnen de regio verder inzichtelijk. Ontwikkel een bronnenstrategie en ga op zoek naar alternatieven voor het geval er geen restwarmte van buiten de regio beschikbaar is of komt.	Warmte	We onderschrijven uw wens, dit is dan ook het beoogde resultaat van de RSW in de RES 1.0. Hierin wordt inderdaad een bronnenstrategie opgenomen.	Paragraaf 3.2 - 8.2
205	PZH	Inhoudelijke thema's waarvoor een uitwerking wordt gevraagd	Energie infrastructuur	Bedenking: De noodzaak tot opslag (van elektriciteit en warmte) is nog onderbelicht en biedt ook kansen in de RES'en.	Systeemanalyse	U maakt een terecht punt. In de uitvoeringslijn Systeem zal de noodzaak van opslag worden opgenomen als aandachtspunt.	6.1

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
206	PZH	Inhoudelijke thema's waarvoor een uitwerking wordt gevraagd	Energie infrastructuur	Wens: Blijf hierover in gesprek met de partners en zorg dat ambities en maatregelen in de RES1.0 aansluiten bij wat mogelijk is	Algemeen	Dank voor uw inzicht, we delen de noodzaak om in gesprek te blijven met partners. Zo zijn de netbeheerders continu in het gesprek betrokken. Daarnaast maakt de uitvoeringslijn Systeemsamenhang gebruik van de algemene inzichten die uit systeemstudie ZH volgen. Het vormt een punt van aandacht.	Geen verwijzing.
207	PZH	Inhoudelijke thema's waarvoor een uitwerking wordt gevraagd	Doorkijk naar 2050 en innovatie	Bedenking: Innovatie is onderbelicht in de RES'en, ook omdat focus ligt op de periode tot 2030 en bestaande technieken.	Algemeen	Het klopt dat de focus op de periode tot 2030 ligt. Innovaties worden echter vanzelfsprekend meegenomen in de RES zodra deze beproefd bijdragen aan de opwekking van duurzame energie.	Geen specifieke locatie in de tekst, is verweven. O.a. paragraaf 5.3, paragraaf 8.4
208	PZH	Inhoudelijke thema's waarvoor een uitwerking wordt gevraagd	Doorkijk naar 2050 en innovatie	Wens: Neem in de RES1.0 een doorkijk naar het beoogde energiesysteem in 2050 en de RES2.0 op en benoem hoe innovatieve technieken een rol (kunnen) spelen op deze termijn.	Algemeen	De RES focust zich vooralsnog op de horizon tot 2030 en gaat t.a.v. de onderdelen van het energiesysteem uit van bewezen oplossingen. Innovaties worden vanzelfsprekend in de RES meegenomen zodra deze beproefd bijdragen aan opwekking van duurzame energie. Om de RES actueel te houden wordt deze elke twee jaar herzien. Om o.a. te bepalen welke rol (huidige) innovaties kunnen spelen wordt er actief gemonitord.	Geen specifieke locatie in de tekst, is verweven. O.a. paragraaf 5.3, paragraaf 8.4
209	PZH	Inhoudelijke thema's waarvoor een uitwerking wordt gevraagd	Doorkijk naar 2050 en innovatie	Wens: Neem daarin ook de verwachte toename van de vraag naar koelte mee. De toenemende vraag naar koelte kan besparingsmaatregelen mogelijk teniet doen en heeft een relatie met bijvoorbeeld het zoeken naar mogelijkheden voor koelte-opslag en de Transitievisies Warmte.	Algemeen	Dank voor uw inzicht, u maakt een terecht punt. Het onderwerp koeling staat op onze radar en zal naar verwachting een steviger onderdeel van de RES 2.0 uitmaken.	O.a. paragraaf 8.5
210	PZH	Inhoudelijke thema's waarvoor een uitwerking wordt gevraagd	Haalbaar en betaalbaar	Wens: Maak richting de RES1.0 de haalbaarheid en betaalbaarheid van de plannen inzichtelijk. Geef daarbij aan wat daarbij de invloed is van keuzes die zijn gemaakt voor duurzame opwek van elektriciteit (in relatie tot bijvoorbeeld de benodigde aanpassing van de infrastructuur) en de inzet van warmtebronnen.	Algemeen	We erkennen dat haalbaarheid en betaalbaarheid belangrijke aandachtspunten zijn en nadrukkelijk onderdeel vormen van de totstandkoming van de plannen. Daar waar mogelijk worden deze inzichtelijk gemaakt, waarop regiopartijen hun keuze kunnen baseren.	Paragraaf 2.4, paragraaf 8.2.4, paragraaf 8.2.3 (ad 2 economische analyse), paragraaf 8.3.4 (frame 2, financiele haalbaarheid)
211	PZH	Inhoudelijke thema's waarvoor een uitwerking wordt gevraagd	Haalbaar en betaalbaar	Wens: Houd bij de RES rekening met de doorlooptijden, niet alleen voor de ruimtelijke planvorming, maar ook met het feit dat benodigde investeringsbeslissingen, bijvoorbeeld voor infrastructuur, genomen moeten worden lang voordat deze infrastructuur er ook is en gebruikt kan gaan worden	Algemeen	Dank voor uw signaal. Het is ons bekend dat doorlooptijden van belang zijn voor de ruimtelijke planvorming en benodigde investeringsbeslissingen. Deze zijn in de regio besproken. Zo is het vollooprisico een expliciet punt van aandacht bij uitvoeringslijn Warmte en kan na de aanleg van een leiding deze niet gelijk volledig benut worden.	Paragraaf 2.4, paragraaf 8.2.4, paragraaf 8.2.3 (ad 2 economische analyse), paragraaf 8.3.4 (frame 2, financiele haalbaarheid)
212	PZH	Inhoudelijke thema's waarvoor een uitwerking wordt gevraagd	Locatiekeuze en uitwerking scenario's	Wens: Neem de provinciale omgevingsvisie als uitgangspunt mee bij de uitwerking van scenario's.	Algemeen	De provinciale omgevingsvisie is inderdaad meegenomen in de uitwerking van de zoekgebieden. Deze worden bekeken in samenhang met de POVI (en andere bovenregionale kaders).	Paragraaf 8.3.1, paragraaf 8.2.4 (frame 1 en 2)
213	PZH	Inhoudelijke thema's waarvoor een uitwerking wordt gevraagd	Locatiekeuze en uitwerking scenario's	Wens: In de verdere uitwerking van de ruimtelijke scenario's richting de RES1.0 is het belangrijk dat een zorgvuldige afweging wordt gemaakt waarbij er nadrukkelijk aandacht is voor de landschappelijke en ruimtelijke kwaliteit, de netimpact en de juiste energiemix, de betaalbaarheid en participatie.	Algemeen	We onderschrijven uw inzicht. Regionaal zijn hier op de onderwerpen ruimtelijke inpassing, netimpact/systeemefficiëntie en acceptatie handreikingen in gedaan. Tegelijkertijd vraagt dit continue aandacht van gemeenten en andere betrokken partijen bijvoorbeeld gedurende de ontwikkeling van alle zoekgebieden.	Paragraaf 2.2, paragraaf 4.2, paragraaf 4.3, paragraaf 7.1, paragraaf 7.3 en paragraaf 8.3.4
214	PZH	Inhoudelijke thema's waarvoor een uitwerking wordt gevraagd	Locatiekeuze en uitwerking scenario's	Wens: Zoek tijdig afstemming met Provinciale Staten over concrete scenario's en locatiekeuzes, zodat ook wij een zorgvuldige afweging kunnen maken in het provinciale omgevingsbeleid.	Algemeen	Dank voor uw aanwijzing. De samenhang met de POVI wordt meegenomen, waarbij tevens gesprekken met de provincie worden gevoerd.	Geen verwijzing.
215	PZH	Inhoudelijke thema's waarvoor een uitwerking wordt gevraagd	Locatiekeuze en uitwerking scenario's	Wens: Zie nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen rondom energie ook als kans om een gebied integraal op te waarderen en te versterken. Zoek naar meekoppelkansen bij de ontwikkeling van locaties voor energieopwekking: bijvoorbeeld voor biodiversiteit, groen, recreatie, tegengaan bodemdaling, versterken landschappelijke kwaliteit.	Algemeen	Dank voor uw aanwijzing, ruimtelijke ontwikkelingen hebben onze aandacht. In de uitvoeringslijn Elektriciteit is er bijvoorbeeld een toets gedaan op zoeklocatie-niveau; op de samenhang met bovenregionale visies en ruimtelijke kaders, zoals van de provincie of het rijk (NOVI). Hetzelfde geldt voor de samenhang met aangrenzende RES-regio's en opgaven zoals het Groene Hart. Er is gekeken of op de in ontwikkeling zijnde plannen zoals straks in de RES 1.0 opgenomen, in lijn zijn met bovenregionale uitgangspunten (in ontwikkeling). Er is aandacht besteed aan het versterken en koppelen van opgaven en of er evt. aanpassing nodig is om de potentie wél te verzilveren. Dit wordt in de RES 1.0 opgenomen.	Paragraaf 8.3.1. en in paragraaf 8.3.4
216	PZH	Inhoudelijke thema's waarvoor een uitwerking wordt gevraagd	Locatiekeuze en uitwerking scenario's	Wens: Heb aandacht voor de samenhang in ruimtelijke kwaliteit tussen de Zuid-Hollandse regio's onderling en buurregio's in de andere provincies.	Algemeen	Dank voor uw aanwijzing. Dit is de focus (geweest) van het proces naar de RES 1.0. In de uitvoeringslijn Elektriciteit hebben gemeenten voor het invullen van de gebiedspaspoorten de mogelijkheid om integrale afwegingen te maken. Regionaal zijn hier op de onderwerpen ruimtelijke inpassing, netimpact/systeemefficiëntie en acceptatie handreikingen in gedaan. Er is goed contact met de buurregio's en daar waar nodig wordt er afgestemd over de samenhang in ruimtelijke kwaliteit. Bovendien is er in een onderzoeksvraag gekeken in welke specifieke zoekgebieden extra afstemming nodig is met buurt-RESsen omdat de zoekgebieden dichtbij elkaar liggen en daardoor invloed kunnen hebben op elkaar.	Paragraaf 8.3.4 (frame 2, aansluiting bij omliggende RES-regio's, aansluiting bij Groene Hart)
293	Ridderkerk	Draagvlak inwoners	Wens om de strategie uit te werken hoe draagvlak en bewustwording kan worden gecreëerd onder inwoners om vrijwillig van het gas af te gaan.	In de RES is veel aandacht voor de productie van duurzame energie, maar weinig aandacht hoe de verbruiker kan worden overtuigd om vrijwillig van het gas af te gaan. De teksten zijn erg algemeen en komen neer op dat er goed zal worden gecommuniceerd. Graag wat meer uitwerking hoe dit effectief kan plaatsvinden. Het wordt nu afgeschoven naar de individuele gemeenten.	Communicatie	Het zodanig beïnvloeden of overtuigen van verbruikers om van het gas af te gaan vraagt om een gedragsverandering. Gedrag is een component met invloed op de energievraag. De RES regio is hierbij echter niet het juiste schaalniveau om deze gedragsbeïnvloeding te realiseren. Wij zien dit meer als een taak van de nationale overheid of van lokale campagnes. Aangezien het effect van gedragsaanpakken nog ongewis is, is hier in de RES geen expliciete rekening mee gehouden. Wel kunnen subsidies en andere regelingen dit gedrag een duwtje in de juiste richting geven. In de RES 1.0 worden randvoorwaarden gesteld aan het Rijk (o.a. financiering, subsidieregelingen en meer).	2.4

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
294	Ridderkerk	Windenergie	Voorkeur voor zon langs de A15 bij de gemeente Ridderkerk en bedenking tegen windturbines.	Volgens de groene lijn op de overzichtskaart op blz. 16 wordt de A15 kansrijk geacht voor zon en wind. Ridderkerk heeft overlast van het verkeer op de snelwegen en er zijn al 3 windmolens gepland in het naastgelegen Nieuw-Reijerwaard. Extra geluidoverlast is niet acceptabel en ook ruimtelijk is het 'vol'. Graag de groene lijn wijzigen van dit gedeelte op de overzichtskaart in een gele lijn met voorkeur voor zon.	Elektriciteit	In de RES 1.0 wordt voor zover dat mogelijk is invulling gegeven aan techniek specifieke zoekgebieden voor wind- en zonne-energie. Deze aanpak is in de eerste plaats gericht op die situaties waarbij de ruimtelijke kwaliteit niet te veel te lijden heeft onder de energieopwekking (draagkracht van het landschap). Dit levert de zoekgebieden op die in de Concept-RES zijn opgenomen. In tweede instantie gaat het om de vraag of het realiseerbaar is gelet op bijvoorbeeld doorlooptijd, businesscase, aansluiting op het net, ecologische belemmeringen of juridische kaders. Het kan zijn dat uw voorbeeld omwille van technische of geluidsnormen onhaalbaar zal blijken voor windenergie voor de periode tot 2030. Die afweging wordt niet op regionaal niveau gemaakt maar is aan de gemeente. Ook het tegenovergestelde kan het geval zijn. Het realiseren van de regionale ambitie vraagt om een inspanning om daar waar het nodig is het draagvlak te versterken, o.m. door te zoeken naar combinaties met andere opgaven.	Paragraaf 7.3 en paragraaf 8.3
295	Ridderkerk	Betaalbaarheid	Wens om de strategie uit te werken hoe de kosten beheersbaar blijven voor onze inwoners in vergelijking met de huidige situatie op fossiele energiedragers.	Momenteel wordt de betaalbaarheid als uitgangspunt benoemd, maar ontbreekt een strategie hoe dit tot stand te brengen. De RES is vooral op productie van energie gericht en is erg mager met strategie voor de afnemers van energie.	Algemeen	Dank voor uw aandachtspunt. Betaalbaarheid heeft onze nadrukkelijke aandacht en waar mogelijk wordt daar concreet invulling aan gegeven. Zo combineert de uitvoeringslijn Warmte planvorming met publieke belangen zoals betaalbaarheid. Dit gaat hand in hand. Ook de uitvoeringslijn elektriciteit kijkt m.b.v. de netimpactanalyses op welke wijze de maatschappelijke kosten zo laag mogelijk gehouden kunnen worden. Dit kan bijvoorbeeld door het combineren van zon en wind bij een aansluiting op het net, of door het opwekken van energie dichtbij de vraag ernaar te realiseren. Dit zal verder vorm krijgen in de nadere concretisering van locaties voor opwekking van hernieuwbare energie. Een proces dat na de vaststelling van de RES 1.0 verder zal lopen.	Paragraaf 2.4, paragraaf 3.3, paragraaf 6.2, paragraaf 8.2.1, 8.2.3 (o.a. ad. 2 economische analyse) en paragraaf 8.3.4 (frame 2 haalbaarheid en doelbereik)
296	Ridderkerk	Concept RES	De acties met betrekking tot circulariteit van zonnepanelen en windturbines worden aangeduid als "Mogelijk". "Mogelijk" vervangen door "vereist" of ten minste "zeer wenselijk"	De classificatie 'mogelijk' maakt de invulling om te voldoen aan circulariteitsambities onterecht vrijblijvend.	Elektriciteit	Circulariteit van zonnepanelen en windturbines wordt in de concept RES door de regio inderdaad als voorwaardelijk bestempeld. De vertaling hiervan naar daadwerkelijke ontwikkelingen is een lokale aangelegenheid: op lokaal niveau kunnen dergelijke ambities worden vastgelegd in omgevingsbeleid, zodat ontwikkelingen van windturbines en zonnepanelen geschieden met circulaire materialen. De genoemde acties en activiteiten zijn om deze reden als 'mogelijk' bestempeld: regionaal kunnen hier geen verplichtingen over worden uitgesproken, slechts adviseren om dit in het omgevingsbeleid op te nemen.	Paragraaf 8.3
297	Ridderkerk	Concept RES	Bij een dergelijke installatie komt biogene Co2 vrij. Vermeld hoe en waar deze uitstoot wordt opgeslagen en geef aan wat er uiteindelijk gebeurt met de uitstoot.	Er is nogal wat te doen over biomassa installaties en duidelijkheid kan verontrusting wegnemen.	Brandstoffen	De ambitie van de initiatiefnemers van de Groen Gas Installatie Nieuw Reijerwaard is om vrijkomende CO2 op te vangen en nuttig in te zetten in de glastuinbouw of de (frisdrank)industrie. Een zinsnede hierover zal worden opgenomen in de RES 1.0.	5.1
298	Ridderkerk	RES	Doelstelling als betaalbaarheid is een belangrijk element voor onze inwoners.	Met een productieoverschot aan restwarmte in deze regio, lijkt restwarmte de meest reële optie voor deze omgeving. Echter als toekomstige gebruikers moet er ook voldoende prijstransparantie zijn. De referentie tussen energieprijzen en trends in relatie tot de factuurprijs van restwarmte moet een betrouwbaar en meetbaar beeld geven voor inwoners schone en relatief goedkope energie kunnen worden verkregen.	Warmte	Betaalbaarheid en rechtvaardigheid zijn twee belangrijke belangen die geborgd moeten worden voor een duurzaam energiesysteem. Richting de RES 1.0 worden modelstudies uitgevoerd die verder inzicht geven in de wijze hoe deze belangen geborgd worden. En welke randvoorwaarden of (juridische) instrumenten er nodig zijn om te zorgen dat de belangen worden geborgd.	Paragraaf 2.2 - 2.4 - 3 - 3.3
299	Ridderkerk	RES	Niet alle inwoners zullen gebruik kunnen maken van de voorziening van de restwarmte. Als alternatief zal deze groep afhankelijk zijn van relatief dure elektriciteit voorziening voor verwarming.	Voor inwoners, die niet aangesloten kunnen worden op restwarmte, blijven slechts duurdere energievormen ter beschikking. Om deze groep enigszins tegemoet te komen, vinden wij het initiatief van een lokale energie coöperatie van belang. Door kleinschalig energie op te wekken, (wind of zon) zou door samenwerking als producent en consument schone en relatief goedkope energie kunnen worden verkregen.	Warmte	Binnen de RES kijken we naar bovengemeentelijke kansen om warmte zo optimaal mogelijk in te zetten in de regio. De gemeenten bepalen echter zelf welke keuzes ze hierin maken. Indien voor relatief duurdere warmteopties wordt gekozen kan uw suggestie bijdragen aan de betaalbaarheid van en betrokkenheid bij de opgave. In de regio wordt tevens ingezet op kennisdeling, het voorbeeld dat geschetst wordt zou daarin ook voor anderen inspirerend kunnen werken.	Paragraaf 2.2 - 2.4 - 3 - 3.3
300	Ridderkerk	RES	Er moet een krachtige participatie komen van de overheid naar de burger toe.	Gedurende het gehele traject moet ruim voldoende worden geparticipeerd met de inwoners. De mate van kennisoverdracht naar de burger zal leidend zijn voor het succes van zo'n enorm project	Communicatie	Dank voor de input. Draagvlak is een belangrijke voorwaarden voor het slagen van de Energietransitie. Dat wordt in de RES 1.0 maar ook in tal van landelijke studies onderschreven. Inwonersparticipatie wordt volgens afspraak niet door de regio uitgevoerd, maar is een aangelegenheid van de gemeenten. De regio faciliteert/stimuleert voornamelijk met kennisoverdracht en breed bruikbare producten. In de RES 1.0 wordt aandacht besteed aan de invulling van proces- en projectparticipatie zowel in de uitvoeringslijnen als in de communicatieaanpak, ook voor de periode na de RES 1.0.	2.3, 7.1, 8.1, verder in hele document verweven
301	Ridderkerk	RES	Onze wens is, dat voor energieopwekking van zon. De optimalisatie van daken wordt toegepast. Daarmee heeft de inzet van z.g. zonneweiden niet onze voorkeur	Onze wens is, dat voor energieopwekking van zon. De optimalisatie van daken wordt toegepast. Daarmee heeft de inzet van z.g. zonneweiden niet onze voorkeur	Elektriciteit	Zon op daken is een belangrijke pijler in de regionale ambitie. Ook in de voorkeursvolgorde zoals deze in het Energieperspectief 2050 is verwoord is uw wens terug te vinden. Via de verhaallijnen is nader inzicht gegeven in welke type landschappen zich op welke manier lenen voor energieopwekking. Daarbij opgemerkt dat de meeste productie van daken zal moeten komen en er terughoudender met zon in veldopstelling wordt omgegaan. Deze volgorde is nadrukkelijk niet in tijd. Processen zonnevelden en zon op daken lopen parallel, de mate van zorgvuldigheid, sturen op meekoppelen van andere opgaven en publieke waarden is daarbij wel heel anders bij zon op velden dan op daken. Enkel de realisatie van zon op daken zal overigens niet voldoende zijn om de nationale ambitie van 35 TWh te behalen. Er zal ook op andere vormen moeten worden ingezet.	Paragraaf 8.3
302	Ridderkerk	Inpasbaarheid	De opgave en urgentie spreekt uit deze concept RES. Bestuurlijke afspraken moeten straks echter niet alleen gaan over te behalen resultaat, in de uitwerking moet ook altijd oog blijven voor inpasbaarheid.	We dragen met deze concept RES voor 8 tot 9% bij aan nationale opgave Klimaatakkoord. In verstedelijkt gebied. Inpassing vraagt veel aandacht. In samenvatting wordt echter aangegeven dat geen cijfermatige doelstellingen worden geformuleerd. Toch maakt onze fractie zich nog wel zorgen over inpasbaarheid in onze regio. Voorkomen moet worden dat straks de harde cijfers van te realiseren TWh de maat gaat bepalen.	Algemeen	Dank voor uw aandachtspunt. In de vorm van aandacht voor de draagkracht van het landschap, gebiedsprocessen én aandacht voor samenhang met ander (bovenregionaal) beleid kijken we gezamenlijk hoe we onze ambitie invulling kunnen geven. Inpasbaarheid vormt een belangrijk onderdeel van de verdere uitwerking.	Paragraaf 2.2, paragraaf 7.3.1, paragraaf 8.3.1 en paragraaf 8.3.4 (frame 1 ruimtelijke kwaliteit).
303	Ridderkerk	Warmtenet	In onze regio wordt voor groot deel ingezet op restwarmte/warmtenet. Hoe toekomstvast is dat? Is het rendabel te krijgen? En hoe voorkom je monopolypositie en daarmee hoge tarieven?	Hoe toekomstvast is een warmtenet? Blijft er in onze regio altijd een overschot aan warmte? En hoe voorkomen we dat we afhankelijk worden van 1 of een enkele commerciële partij die alleen door aandeelhouders gestuurd wordt?	Warmte	In de Regionale Strategie Warmte (RSW) 1.0 gaan we de bovengemeentelijke warmteinfrastructuur verder invulling geven. Hier is ook aandacht voor de tekomstvastigheid van deze oplossingen, de financiële haalbaarheid en welke randvoorwaarden of (juridische) instrumenten er nodig zijn om te zorgen dat de belangen worden geborgd. Een belangrijk aspect daarbij is de ontwikkeling van geothermie en de verduurzaming van de huidige restwarmtebronnen. Dat gebeurt niet vanzelf en vraagt om landelijke, maar ook provinciale en lokale sturing. De geschetste afhankelijkheid is op dit moment nadrukkelijk onderwerp van gesprek in de wet collectieve warmtevoorziening die in de maak is. Hierbij wordt in de huidige fase een rol voor de ACM voorzien om nadelige effecten van een monopolie te minimaliseren.	Paragraaf 2.4 - Juridisch rapport sturingsinstrument en publieke belangen - Juridische analyse Warmtewet 2.0
304	Ridderkerk	Zonneweides en natuur	De aanleg van zonneweides mag niet ten koste gaan van bestaande natuur (inclusief klaverbladen langs de rijkswegen). Natuur moet ook beleefbaar blijven. Ook maken we ons zorgen over kappen van (oude) bomen t.b.v. aanleg warmtenet	Voorkomen moet worden dat zonneweides en warmtenetten het aanwezige groen in onze stedelijke omgeving verder reduceren. We plaatsen zonnepanelen dan ook liever tegen steen en beton (bijv. geluidsschermen) dan in of op het groen (ook het groen en water bij bijv. Ridderster heeft natuurkwaliteit). Kies liever voor steen/beton of evt. akkers.	Elektriciteit	In de RES 1.0 is gekozen voor een aanpak vanuit de draagkracht van het landschap, en verdere uitwerking in lokale gebiedsprocessen. Op deze manier kijken we naar mogelijkheden om bij te dragen aan de nationale doelstelling van 35 TWh op een manier die past bij onze regio. In de verhaallijnen zijn ook ontwerp-/kwaliteitscriteria verwoord die ingaan op de elementen uit deze wens. Daarmee is hieraan gehoor gegeven. Met dien verstande dat dit altijd aandacht vraagt in lokale gebiedsprocessen t.b.v. realisatie.	Paragraaf 7.3, paragraaf 8.3

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
17	Rijnland	Rijnland vraagt extra aandacht voor de uitwerking van de participatie		Het is noodzakelijk voor een breed draagvlak om een participatieplan op te stellen voor de resterende fase tot RES 1.0 en verder voor zowel bestuurders als inwoners, ingelanden, bedrijven en organisaties. Voor de meeste regio's is de participatie en communicatie al voorzien in de periode na concept-RES, desalniettemin vraagt Rijnland extra aandacht hiervoor.	Communicatie	Het aangedragen punt krijgt aandacht en wordt meegenomen. Draagvlak en acceptatie van belanghebbenden zijn belangrijke voorwaarden voor het slagen van de energietransitie. (Vroegtijdige) proces- en projectparticipatie zijn daartoe middelen die door de gemeenten ingezet worden. De regio faciliteert/stimuleert voornamelijk met kennisoverdracht (inclusief breed bruikbare producten); zoals weergegeven in plan van aanpak (dec 2019) en updates. Tevens inspelend op actualiteit. In de RES 1.0 wordt aandacht besteed aan de invulling van proces- en projectparticipatie zowel in de uitvoeringslijnen als in de communicatieaanpak, ook voor de periode na de RES 1.0.	paragraaf 2.2, 2.3, 3.3, 4.3, 6.2, 8.1
18	Rijnland	Rijnland energieneutraal in 2025. Daarnaast verkennen we op welke wijzen		De concept-RESsen sluiten aan bij de ambities van Rijnland. Rijnland streeft ernaar om in 2025 evenveel energie duurzaam op te wekken als het jaarlijks verbruikt. We streven ernaar om dit zoveel mogelijk lokaal en additioneel te doen. Dit betekent dat Rijnland in 2025 ruim 600 TJ duurzame energie opwekt in de regio's. Zo gaat Rijnland de komende jaren 3 miljoen kubieke meter (ca. 70 TJ) extra biogas produceren uit zuiveringsslib. Dit biogas is een hoogwaardige energiedrager die kan worden ingezet voor de omgeving. Ook zien wij aquathermie als een belangrijke potentiële warmtebron voor de gebouwde omgeving. Rijnland werkt dan ook aan een verdere uitwerking van de condities en randvoorwaarden, en de mogelijke rol die Rijnland hierin kan innemen. Om ervaring en expertise op te doen participeren we nu, en ook de komende jaren, met partners in onderzoeken en pilotprojecten.	Warmte	Aquathermie is een zeer interessante bron voor lage temperatuurwarmte. In de RES 1.0 wordt er aandacht besteed aan de rol van aquathermie in de energievoorziening. Dit soort warmte is echter niet heel geschikt om over grote afstanden te transporteren, en is daarmee een geschikte bron voor lokale warmtenetten. Het is belangrijk dat de waterschappen, als RES-partner, hun mogelijkheden om van aquathermie gebruik te maken verder in beeld brengen in onderzoeken en pilotprojecten, en met de gemeenten verkennen welke kansen er zijn om gebruik te maken van aquathermie als duurzame warmtebron.	paragraaf 1.3 - 3.1 - 8.2.2
19	Rijnland	Rijnland ziet kansen voor een integrale benadering van de maatschappelijke opgaven en bevordering van multifunctioneel landgebruik		De energietransitie heeft invloed op de gehele fysieke leefomgeving, zowel boven- als ondergronds. Dit vraagt om een integrale belangenafweging met andere ruimtelijke opgaven, zoals de woningbouwopgave, klimaatadaptatie, biodiversiteitsherstel en de circulaire economie. Wanneer zonneweides en windmolens gecombineerd kunnen worden met een extensiever landbouwkundig gebruik biedt dat kansen voor peilverhogingen en daarmee beperking van bodemdaling en/of verzilting. Ook kunnen combinaties gevonden worden met waterberging, biodiversiteit, en/of CO2-vastlegging in de bodem.	Algemeen	In het proces naar de RES 1.0 is veel aandacht geweest voor de integrale afweging. Dit gebeurt op verschillende manieren, zo wordt in de uitvoeringslijn Elektriciteit ontwerpend onderzoek uitgevoerd met inbegrip van andere opgaven. Ook in het verdere proces heeft deze link met andere (ruimtelijke) opgaven een centrale rol en wordt ingezet op bijvoorbeeld dubbel ruimtegebruik.	Komt op verschillende plekken terug. O.a. paragraaf 3.3, paragraaf 7.3.5 en paragraaf 8.3.4.
20	Rijnland	Zonnepanelen op water zijn onder strikte voorwaarden mogelijk en bieden soms zelf kansen voor verbetering van waterkwaliteit..		Op dit moment vallen dergelijke constructies onder de Rijnlandse beleidsregels van plaatsgebonden drijvende objecten en/of bruggen en andere volledige overkluizingen, of het valt onder de algemene zorgplicht. Dit is mede afhankelijk van de gekozen constructie. Grootste zorgpunt hierbij is de kans op verslechtering van de waterkwaliteit door kans op: • Vermindering van de doorstroming • Vergroten van de hoeveelheid schaduw en daarmee beperking van plantengroei • Uitlogen van gebiedsvreemde stoffen door onjuist gebruik van materialen bij de constructie. Mogelijk biedt het plaatsen van zonnepanelen ook kansen om de waterkwaliteit te verbeteren. Zo kunnen door de juiste constructie juist schuilplaatsen ontstaan voor vissen en overige waterfauna en kan daarmee de waterkwaliteit juist verbeterd worden. Rijnland denkt na over specifiek beleid ten aanzien van dergelijke constructies. Tot die tijd hanteert Rijnland het uitgangspunt dat zon op water alleen mogelijk is wanneer: • De waterkwaliteit niet verslechtert, of juist verbetert • Het onderhoud van het watersysteem niet in geding komt • De doorstroming gegarandeerd blijft.	Elektriciteit	Het verder concretiseren van zoekgebieden vindt grotendeels plaats ná vaststellen van de RES 1.0. Dan wordt door gemeenten gekeken naar de specifieke situatie. Dit behelst ook de impact van inpassing op het huidig ruimtegebruik, milieuaspecten en bijvoorbeeld waterkwaliteit en -veiligheid. De punten zoals u deze aangeeft zullen dan ook in de nadere concretisering van zoekgebieden op/bij water meegenomen moeten worden. Zo kunnen voorwaarden worden opgesteld waarmee duidelijk wordt waarom inpassing van duurzame energie op die plek wel of juist geen doorgang kan vinden.	Paragraaf 4.3 en paragraaf 7.3
21	Rijnland	Zonnepanelen en windmolens op dijken zijn mogelijk een probleem voor de veiligheid.		Rijnland vraagt graag extra uw aandacht voor de mogelijke effecten van energieopwekking op de waterveiligheid. Zonnepanelen op dijken geven schaduw en daarmee kans op verslechtering van de erosiebestendigheid van de dijk. Daarnaast kunnen constructies beperkend zijn voor het uitvoeren van onderhoud. Windmolens vormen mogelijk een probleem bij de stabiliteit en de veiligheid. Vandaar dat Rijnland op basis van staand beleid zal toetsen of de waterveiligheid niet in het geding komt. Uitgangspunt hierbij is 'Nee, tenzij'.	Elektriciteit	Het verder concretiseren van zoekgebieden vindt grotendeels plaats na vaststellen van de RES 1.0. Dan wordt door gemeenten gekeken naar de specifieke situatie. Dit behelst ook de impact van inpassing op het huidig ruimtegebruik, milieuaspecten en bijvoorbeeld waterkwaliteit en -veiligheid. De punten zoals u deze aangeeft zullen dan ook in de nadere concretisering van zoekgebieden op/bij water meegenomen moeten worden. Zo kunnen voorwaarden worden opgesteld waarmee duidelijk wordt waarom inpassing van duurzame energie op die plek wel of juist geen doorgang kan vinden.	Paragraaf 4.3 en paragraaf 7.3
22	Rijnland	Onderzoek naar en realisatie van geothermie vraagt om zorgvuldige beoordeling door Rijnland		In alle RES regio's zal geothermie één van de mogelijke oplossingen zijn voor de warmtevraag. Daarvoor zullen er in de toekomst steeds meer geothermieprojecten worden gerealiseerd. In de transitie naar een duurzame collectieve warmtevoorziening is dit een zeer interessante bron. Aangezien onderzoek en realisatie mogelijk effect hebben op de waterschapstaken, wil Rijnland op voorhand een aantal aandachtspunten meegeven: • Aandacht voor het risico op kortsluitstromingen als gevolg van doorboren scheidende lagen; • Risico op versnelling van bodemdaling (met mogelijk risico voor (pers)leidingen en keringen); • Verstoring van het verticale evenwicht, waardoor opbarstrisico's toenemen; • Lozing van vrijkomend spoelwater bij het boren en de aanleg van het aardwarmtesysteem en ten gevolge van het ontwikkelen en onderhouden van aardwarmtesysteem; • Daarnaast zal aan de Algemene regels van Rijnland moeten worden voldaan, bijvoorbeeld ten aanzien van het boren in kern- en beschermingszones van keringen	Warmte	Vanuit de Uitvoeringslijn warmte onderschrijven we het in kaart brengen van de effecten van geothermie. Dit valt binnen de RES uiteindelijk onder de door de regio benoemde uitgangspunt 'betrouwbaarheid'. In de RES 1.0 is op hoofdlijnen opgenomen welke aspecten rondom aardwarmte een rol spelen. De precieze beschrijving van effecten zal mogelijk onderdeel zijn van de RES 2.0 (of daarna). Daarnaast is de concrete uitwerking en uitvoering van projecten onderdeel van reguliere vergunningsprocedures, daarbij zijn lokale overheden betrokken maar is ook een rol voor Staatstoezicht op de mijnen. Dat is vooral ingegeven vanuit beperken veiligheidsrisico's.	Paragraaf 2.2 - 2.4 - 8.2
23	Rijnland	Rijnland ziet graag zo min mogelijk energieopwekking in Natura 2000 gebieden		Rijnland erkent dat Natura 2000 gebieden waardevolle gebieden zijn die belangrijk zijn voor de instandhouding van landschap en biodiversiteit. Rijnland staat daarom terughoudend tegenover energieopwekking in Natura 2000 gebieden.	Algemeen	Na vaststellen van de RES worden zoekgebieden voor opwekking van duurzame energie o.b.v. de draagkracht van het landschap nader geconcretiseerd. Gemeenten hebben daarin het voortouw. In het geval dat Natura 2000-gebieden 'geraakt' worden, wordt een nauwkeurige afweging gemaakt i.s.m. belanghebbenden.	O.a. paragraaf 2.2.2 en 8.3.4
24	Rijnland	Aquathermie is mogelijk een belangrijke energiebron in de warmtetransitie		Rijnland heeft in het coalitieakkoord opgenomen dat het de energie die in het water is opgeborgen graag wil (laten) ontsluiten. Het past de waterschappen om voorop te lopen bij innovaties die aan de waterschapstaken zijn gebonden. Rijnland ziet kansen door een innovatieve en ondernemende rol te spelen in aquathermie. Daarom werken we ook onder andere samen in de proeftuin Katwijk Hoornes Aardgasvrij, het burgerinitiatief Oegstgeest Poelgeest en de pilot voor TEA in Nieuwveen.	Warmte	Aquathermie is een zeer interessante bron voor lage temperatuurwarmte. In de RES 1.0 wordt er aandacht besteed aan de rol van aquathermie in de energievoorziening. Dit soort warmte is echter niet heel geschikt om over grote afstanden te transporteren, en is daarmee een geschikte bron voor lokale warmtenetten. Het is belangrijk dat de waterschappen, als RES-partner, hun mogelijkheden om van aquathermie gebruik te maken verder in beeld brengen in onderzoeken en pilotprojecten, en met de gemeenten verkennen welke kansen er zijn om gebruik te maken van aquathermie als duurzame warmtebron.	Paragraaf 1.3 - 3.1 - 8.2.2 - 8.5
25	Rijnland	Het benutten van Thermische Energie uit Oppervlaktewater (TEO) heeft veel potentie maar vraagt om een zorgvuldige beoordeling ten aanzien van de waterkwaliteit.		Rijnland ziet kansen in aquathermie als duurzame warmtevoorziening van de regio en werkt graag samen met de regio bij de verdere verkenning. Bij de inzet van TEO wordt warmte aan het oppervlakte water onttrokken en vindt een koudelozing plaats. Met name in kleine wateren kan grootschalige inzet van TEO leiden tot afkoeling van het oppervlaktewater. In sommige gevallen heeft dat een positief effect en voorkomt het te veel opwarming in de zomer. Maar het is mogelijk dat te veel afkoeling een negatief effect heeft op de ecologische waterkwaliteit. Nader onderzoek is nodig om hier meer over te kunnen zeggen, dit pakt Rijnland graag in gezamenlijkheid met de partners in de RES regio's op.	Warmte	Aquathermie is een zeer interessante bron voor lage temperatuurwarmte. In de RES 1.0 wordt er aandacht besteed aan de rol van aquathermie in de energievoorziening. Dit soort warmte is echter niet heel geschikt om over grote afstanden te transporteren, en is daarmee een geschikte bron voor lokale warmtenetten die in de RES nader wordt uitgewerkt. De regio ondersteunt graag het nadere onderzoek en slaat graag de brug naar de gemeentelijke samenwerkingspartners.	Paragraaf 1.3 - 3.1 - 8.2.2 - 8.5
26	Rijnland	Het benutten van Thermische Energie uit Afvalwater (TEA) vanuit		Naast thermische energie uit oppervlaktewater is ook Thermische Energie uit Afvalwater (TEA) een mogelijke warmtebron voor de energietransitie. De onttrekking van warmte uit de influentleidingen is echter alleen mogelijk als het zuiveringsproces niet teveel negatief wordt beïnvloedt. De warmtewinning moet niet zorgen dat de temperatuur bij de zuivering te laag wordt en het moet niet zorgen voor een onnodige toename in risico op calamiteiten.	Warmte	Aquathermie is een zeer interessante bron voor lage temperatuurwarmte. In de RES 1.0 wordt er aandacht besteed aan de rol van aquathermie in de energievoorziening. Dit soort warmte is echter niet heel geschikt om over grote afstanden transporteren, en is daarmee een geschikte bron voor lokale warmtenetten. Wij roepen de waterschappen op om deze boodschap ook in de lokale transitievisies warmte naar voren te brengen met daarbij die aspecten die belangrijk zijn om tot realisatie te komen en welke risico's er meespelen.	Paragraaf 1.3 - 3.1 - 8.2.2 - 8.5

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
27	Rijnland	Rijnland vraagt aandacht voor het gezamenlijk uitwerken van de warmte-infrastructuur voor warmte in de regio's, ook in relatie tot laagthermische		In samenwerking met de regio willen we ook een verdere uitwerking doen van de infrastructuur zodat vraag en aanbod op elkaar aansluiten. Denk hierbij aan de onttrekking van warmte uit water en de afzet via warmtenet.	Warmte	Aquathermie is een zeer interessante bron voor lage temperatuurwarmte. Met dit soort warmte wil je niet over grote afstanden transporteren, en is daarmee een bron voor lokale warmtenetten. De focus van de RES is de regionale uitwisseling van warmte en dit vraagt om grote en hogere temperatuur bronnen (restwarmte en aardwarmte). Graag wordt vanuit de regio gewerkt aan het benutten van de potentie aquathermie, via de lokale warmtetransitievisies. en daartoe kan richting de RES 2.0 nadere worden afgestemd over de kansen en infrastructurele aspecten.	Paragraaf 1.3 - 3.1 - 8.2.2
28	Rijnland	Er zijn geen concrete aandachtpunten of opmerkingen op basis van de kaarten/plannen die nu voorliggen.		De RES Rotterdam-Den Haag valt maar voor een klein deel binnen het werkgebied van Rijnland. In dit deel liggen geen grote assets van Rijnland waar specifieke kansen of bedreigingen liggen voor grootschalige energie opwek.	Algemeen	Dank voor dit inzicht; het betreft een heldere reactie en draagt bij aan het inzicht t.a.v. opweklocaties in de regio.	Geen verwijzing.
223	Rijnland	*Inleiding op aquathermie wensen en bedenkingen, zie 24 t/m 27*		Aquathermie Rijnland verkent op welke wijze vanuit onze water gerelateerde taken actief bij zullen dragen aan de energietransitie in de regio. De rol die Rijnland hierin kiest is maatwerk. Dit wordt per project bepaald door het dagelijks bestuur op basis van de door het algemeen bestuur meegegeven kaders. Het besluit om een ondernemende rol te spelen in een project wordt altijd aan het algemeen bestuur voorgelegd. Rijnland werkt momenteel aan een verdere uitwerking van de kaders en randvoorwaarden voor de benutting van aquathermie. Denk daarbij aan juridische, bestuurlijke en financiële consequenties. Ook worden in de uitwerking de consequenties voor de ecologie, biodiversiteit, waterkwaliteit en andere met de kerntaken van Rijnland verband houdende aspecten verder uitgewerkt. Vooruitlopend op besluitvorming hierover wil Rijnland graag een aantal aandachtspunten meegeven.	Warmte	Waardevol om hiervan op de hoogte te zijn en blijven.	Nvt
224	Rijnland	*Inleiding op alle wensen en bedenkingen van Rijnland (filter op Rijnland om deze te zien)*		Met belangstelling heeft het algemeen bestuur van het Hoogheemraadschap van Rijnland kennis genomen van de concept-RESsen. Rijnland heeft de afgelopen maanden intensief samengewerkt met belanghebbenden in vier RES regio's: Holland Rijnland, Noord-Holland Zuid, Midden-Holland en Rotterdam-den Haag. Rijnland is verheugd te zien dat de partners in de vier regio's veel werk verzet hebben om te komen tot deze concept RESsen, waarin ambitieuze doelstellingen geformuleerd zijn voor de energietransitie. Ondanks de complexiteit van de materie en de verschillende belangen hebben alle partijen een concept-RES weten op te leveren. Doordat provincies, gemeenten en waterschappen de totstandkoming van de RESsen gezamenlijk naar zich toe hebben getrokken, geldt het RES-proces als een praktijkproef voor gelijkwaardige interbestuurlijke samenwerking. Dat betekent ook dat we elkaar wat kunnen geven en gunnen. Deze dynamiek hopen wij vast te kunnen houden in de verdere uitwerking naar de RES 1.0. Naast deze aanmoediging voor het vervolg, wil het algemeen bestuur van Rijnland middels deze zienswijze (wensen en bedenkingen) een eerste reactie geven op de concept-RESsen. Het merendeel van de onderstaande aandachtspunten zijn in de diverse werkgroepen en stuurgroepen al onder de aandacht gebracht. Naast het nogmaals onder de aandacht brengen daarvan, gaat het om een verdieping, aanvulling of aanscherping op het specifieke onderwerp. Het eerste deel is van toepassing voor	Algemeen	Dank voor uw reactie en bemoedigende woorden. We onderkennen de nauwe, interbestuurlijke samenwerking in de regio en hopen deze ook vast te kunnen houden in het vervolgtraject. Goed dat u ons nogmaals op uw aandachtspunten wijst, we nemen hier kennis van.	Geen verwijzing.
225	Rijnland	Rijnland energieneutraal in 2025. Daarnaast verkennen we op welke wijzen Rijnland vanuit onze water gerelateerde taken actief bij zal dragen aan de energietransitie in de regio		Toelichting: De concept-RESsen sluiten aan bij de ambities van Rijnland. Rijnland streeft ernaar om in 2025 evenveel energie duurzaam op te wekken als het jaarlijks verbruikt. We streven ernaar om dit zoveel mogelijk lokaal en additioneel te doen. Dit betekent dat Rijnland in 2025 ruim 600 TJ duurzame energie opwekt in de regio's. Zo gaat Rijnland de komende jaren 20.06078120.060781 2 3 miljoen kubieke meter (ca. 70 TJ) extra biogas produceren uit zuiveringsslib. Dit biogas is een hoogwaardige energiedrager die kan worden ingezet voor de omgeving. Ook zien wij aquathermie als een belangrijke potentiële warmtebron voor de gebouwde omgeving. Rijnland werkt dan ook aan een verdere uitwerking van de condities en randvoorwaarden, en de mogelijke rol die Rijnland hierin kan innemen. Om ervaring en expertise op te doen participeren we nu, en ook de komende jaren, met partners in onderzoeken en pilotprojecten.	Brandstoffen	Dank voor deze informatie. Biogas (en eventueel opwerking naar groengas) is voor deze regio een zeer belangrijk product.	5.2
336	Rijswijk		GEEN BLANCO CHEQUE	Constaterende dat: - het college aan de gemeenteraad heeft gevraagd via moties wensen en bedenkingen mee te geven op de concept Regionale Energiestrategie Rotterdam-Den Haag (RES); - betaalbaarheid als eerste uitgangspunt is genoemd in de concept RES; - in de concept RES geen uitspraken worden gedaan over de kosten van de plannen; - het Planbureau voor de Leefomgeving aangeeft dat het verduurzamen van huizen financieel onaantrekkelijk is; - de gemeente nu al te maken heeft met een miljoenentekort; Overwegende dat: - de energietransitie alleen kan slagen als het betaalbaar is voor alle Rijswijkers; - de plannen grote gevolgen hebben voor wat de gemeente allemaal moet regelen aan subsidies, aanpassingen in de publieke ruimte en 'investeringen'. - we nooit een blanco cheque kunnen en willen afgeven voor deze plannen; Verzoekt het college: in de RES 1.0 inzicht te hebben gegeven in: 1. wat de uitvoering van de plannen die volgen uit de RES 1.0 de gemeente Rijswijk direct en indirect gaan kosten; 2. wat de plannen en ambities die volgen uit de RES gemiddeld voor kosten met zich meebrengen voor de Rijswijkers; 3. bovengenoemde punten zo snel mogelijk na de raadsvergadering in te dienen bij de projectorganisatie van de RES.	Algemeen	Bedankt voor uw overweging. In de RES 1.0 worden niet de kosten en de baten doorgerekend. Voor wat betreft uitvoeringslijn Warmte worden wel de totale kosten over de keten berekend van verschillende scenario's en een vergelijking gemaakt met andere alternatieven voor de warmtetransitie. Dit geeft echter vooral inzicht in de verschillen tussen de alternatieven. Er worden geen berekeningen op lokaal/gemeentelijk niveau gedaan.	Paragraaf 3.3, paragraaf 6.2, paragraaf 8.2.1, 8.2.3 (o.a. ad. 2 economische analyse) en paragraaf 8.3.4 (frame 2 haalbaarheid en doelbereik)

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
337	Rijswijk		VEILIGHEID VOOROP	Constaterende dat: - het college aan de gemeenteraad heeft gevraagd via moties wensen en bedenkingen mee te geven op de concept Regionale Energiestrategie Rotterdam-Den Haag (RES); - er in de concept-RES wordt gesproken over 2,8 tot 3,2 TWh grootschalige en 0,8TWh kleinschalige opwekking via zonne- en windenergie binnen onze regio; - van alle geschikte daken tenminste 40% vóór 2030 met zonnepanelen bedekt moet zijn; - er recentelijk zonnepanelen in brand vlogen aan de Menagerie en de Wildbaan in Rijswijk; - bij brandende zonnepanelen kleine glasdeeltjes vrijkomen, die in de wijde omgeving schade kunnen toebrengen aan natuur, mens en dier; Overwegende dat: - veiligheid voor de Rijswijkers altijd voorop hoort te staan; - een toename aan woningbranden door zonnepanelen onwenselijk is; - we natuur, mens en dier tegen de glasdeeltjes van brandende zonnepanelen moeten beschermen; Verzoekt het college: 1. onderzoek te laten doen naar de brandveiligheid van zonnepanelen en de schade die glasdeeltjes uit brandende zonnepanelen kunnen aanbrengen; 2. De resultaten hiervan te delen voorafgaand aan de behandeling van de RES 1.0; 3. bovengenoemde punten zo snel mogelijk na de raadsvergadering in te dienen bij de projectorganisatie van de RES;	Elektriciteit	In de RES speelt veiligheid een cruciale rol. Dat geldt uiteraard ook voor het aangedragen punt. Er wordt uitgekeken naar de resultaten van betreffende onderzoek. Deze zullen in de aanloop naar de RES 2.0 een rol kunnen spelen als ook in het verhogen van het kennisniveau van de regio als geheel op dit thema. De RES onderhoudt tevens contacten met de beide veiligheidsregio's (Haaglanden en Rotterdam Rijnmond) t.a.v. veiligheid en zij verzoeken ook die organisaties een rol te geven in de totstandkoming en verspreiding van het onderzoek.	paragraaf 7.6
338	Rijswijk		HELDERE TAAL	Constaterende dat: - het college aan de gemeenteraad heeft gevraagd via moties wensen en bedenkingen mee te geven op de concept Regionale Energiestrategie Rotterdam-Den Haag (RES); - de concept RES voorschrijft dat communicatie “begrijpelijk” en “laagdrempelig” moet zijn; - in de concept RES zinnen te zin vinden zijn als: o “Deze verhaallijnen zijn een combinatie van landschapskenmerken en de ruimtelijk-energetische ontwerpprincipes uit het Energieperspectief 2050” o “In het kader van de RES richten de samenwerkende overheden zich vervolgens op het iteratieve proces van afstemming op de lokale vraag en daarin mede voorzien via bovenlokale bronnen en de (boven-) regionale ontwikkeling van bronnen en warmtetransport.”; Overwegende dat: - iedereen moet kunnen begrijpen wat er in de RES staat; - de concept RES niet voldoet aan de eisen die het zelf aan de communicatie heeft gesteld; Verzoekt het college: 1. erop toe te zien dat de RES 1.0 in begrijpelijke taal wordt geschreven. 2. bovengenoemde punten zo snel mogelijk na de raadsvergadering in te dienen bij de projectorganisatie van de RES;	Communicatie	We hebben de leesbaarheid en aantrekkelijkheid meegenomen bij het schrijven en het opmaken van het product RES 1.0. Als gevolg van de inhoudelijke uitdaging blijft echter wel een omvangrijk en complex product met een korte samenvatting.	In (opmaak) document verweven. High res figuren. Samenvatting.
339	Rijswijk		KLIMAATOPWARMING?	Constaterende dat: - het college aan de gemeenteraad heeft gevraagd via moties wensen en bedenkingen mee te geven op de concept Regionale Energiestrategie Rotterdam-Den Haag (RES); - de concept RES een gevolg is van afspraken uit het Parijs-akkoord en het Nederlandse Klimaatakkoord; - in het Parijs-akkoord is afgesproken om maximaal 2 graden klimaatopwarming toe te staan; - in het Nederlandse klimaatakkoord is afgesproken om in 2030 49% minder CO2 uit te stoten dan in 1990; - in de concept RES geen uitspraken worden gedaan over het effect van de maatregelen op het tegengaan van klimaatopwarming of de vermindering van CO2-uitstoot; Overwegende dat: - het onwenselijk is om in te stemmen met plannen die veel geld gaan kosten zonder dat we weten wat het effect van de maatregelen is; Verzoekt het college: in de RES 1.0 inzicht te hebben gegeven in: 1. voor hoeveel procent de plannen bijdragen aan het terugdringen van de CO2-uitstoot in Nederland; 2. in hoeverre de plannen bijdragen aan het tegengaan van de mondiale klimaatopwarming; 3. bovengenoemde punten zo snel mogelijk na de raadsvergadering in te dienen bij de projectorganisatie van de RES;	Systeemanalyse	Dank voor uw inbreng. In de Concept-RES is benoemd dat we een gedeelde verantwoordelijkheid hebben om de energietransitie uit te voeren en keuze te stimuleren die bijdragen aan de (mondiale) CO2-doelstellingen. In de RES 1.0 geven we echter geen inzicht in de CO2-reductie en de vertaling naar de effecten op klimaatverwarming, deze kunnen niet als onderdeel van de RES worden uitgevoerd.	1.1, 1.2
340	Rijswijk		PLAN B WARMTE-PROJECTEN	Constaterende dat: - het college aan de gemeenteraad heeft gevraagd via moties wensen en bedenkingen mee te geven op de concept Regionale Energiestrategie Rotterdam-Den Haag (RES); - in de concept RES wordt gesproken van een energiemix om duurzame energie op te wekken. Dit om te voorkomen dat de vraag naar elektriciteit te sterk toeneemt. - er wordt uitgegaan van “veel potentie in deze regio aan warmte en de ambitie deze te benutten” via onder andere warmtenetten en geothermie; - in de concept-RES staat dat voor deze oplossingen “heldere taakverdeling, wet & regelgeving en financiële instrumenten nog ontoereikend zijn”; Overwegende dat: - plannen realistisch moeten zijn om te weten wat we kunnen verwachten. - het erop lijkt dat we zonder de warmte-projecten niet kunnen voldoen aan de ambities uit het Klimaatakkoord; - er in de concept RES niet wordt gesproken over wat er gebeurt als heldere taakverdeling, wet & regelgeving en financiële instrumenten voor de warmteprojecten ontoereikend blijven; Verzoekt het college: 1. in de RES 1.0 een plan B te hebben voor als de warmte-projecten niet kunnen worden uitgevoerd; 2. bovengenoemde punten zo snel mogelijk na de raadsvergadering in te dienen bij de projectorganisatie van de RES;	Warmte	Dank voor uw motie. Voor de RES 1.0 is een onderzoek uitgevoerd naar de mogelijke meerwaarde die een bovengemeentelijke warmte-uitwisseling heeft, en waar niet. In de transitievisie warmte geven gemeenten aan waar zij welke warmtetechnieken in hun gemeenten voorzien. De RES-regio initieert geen projecten, maar mocht blijken dat dat warmte-plannen deels onuitvoerbaar zijn in de praktijk, dan is het aan de gemeente zelf en/of in overleg met de RES-projectorganisatie om een alternatief op te stellen in een volgende versie van de transitievisie warmte. Deze informatie wordt vervolgens meegenomen in volgende versies van de RES.	Paragraaf 1.2 - 7.2

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
345	Rijswijk		investeringsfonds lokale energie transitie	Constaterende dat: - In het coalitieakkoord ten aanzien van de energievisie is opgenomen dat de gemeente zich zal inzetten voor oplossingen voor groepen die zelf moeilijk kunnen investeren; Overwegende dat: - Het oprichten van een investeringsfonds kan bijdragen aan de transitie naar een energieneutraal Rijswijk; - Een gemeentelijk investeringsfonds daarnaast kan bijdragen aan het streven naar 50% eigendom van de lokale omgeving, en dit tegemoet komt aan de wens van de overheid om de investeringen ten goede te laten komen aan de burgers van Rijswijk; - Door invulling te geven aan de regiefunctie er een impuls wordt gegeven aan de uitrol van lopende projecten en nieuwe innovaties; Spreekt als haar mening uit dat - De dekking van dit fonds meegenomen wordt in de afwegingen over de besteding van de Enecogelden; - Opbrengsten van de uit het fonds gefinancierde investeringen, zoals minder energieverbruik, jaarlijks terug zouden moeten vloeien in het fonds; Verzoekt het college: - Om met dit op de agenda te zetten op 27 oktober van het gezamenlijk Forum over de besteding van de Enecogelden. -Een startnotitie te schrijven voor de oprichting van een revolverend Investeringsfonds Energietransitie; - In dit voorstel mede te betrekken hoe belanghebbenden investeringsverzoeken kunnen indienen.	Algemeen	De geplaatste wens ziet toe op een lokale aanpak; het vormen van een investeringsfonds voor de Rijswijkse aanpak. Het is daarmee relevant voor de regiogemeenten om kennis van te nemen en wellicht om samen kunnen te werken. Een dergelijke inzet vormt geen onderdeel van de aanpak en inhoud van de RES 1.0.	Geen verwijzing.
346	Rijswijk		Burgerberaad	Constaterende dat: - het college de raad heeft verzocht om via moties haar wensen en bedenkingen op de concept Regionale Energiestrategie Rotterdam Den Haag (concept RES) kenbaar te maken, - in de concept RES is aangegeven dat gemeenten verantwoordelijk zijn voor proces- en projectparticipatie richting inwoners, het maatschappelijk middenveld en het bedrijfsleven, Overwegende dat: - een burgerberaad bijdraagt aan de transitie naar een energieneutraal Rijswijk, leidt tot gedragen oplossingen en een groter vertrouwen in de politiek, - er reeds goede voorbeelden zijn van burgerberaad (citizens' assemblees) in bijvoorbeeld Ierland over abortuswetgeving en homohuwelijk, en in het VK en Frankrijk over klimaat, Verzoekt het college: - een burgerberaad te organiseren, - bovengenoemd punt zo snel mogelijk na de raadsvergadering op 6 oktober 2020 in te dienen bij de projectorganisatie RES als wensen en bedenkingen voor de verdere uitwerking van de concept RES naar de RES 1.0,	Algemeen	Dank voor uw overdenking en goede voorbeelden van de inzet van een burgerberaad. Draagvlak is een belangrijke voorwaarden voor het slagen van de energietransitie. We onderschrijven het belang van goede en tijdige participatie, waarbij groepen inwoners (en andere belanghebbenden) op een passende wijze worden betrokken bij de inpassing van de energietransitie en profiteren van de opbrengsten. Inwonersparticipatie wordt volgens afspraak niet door de regio uitgevoerd maar is een aangelegenheid van de gemeenten. Het opzetten van een burgerraad daarmee ook.	2.3, 7.1, 8.1, verder in hele document verweven
347	Rijswijk		Duurzaam opgewekte restwarmte	Constaterende dat: - het college de raad heeft verzocht om via moties haar wensen en bedenkingen op de concept Regionale Energiestrategie Rotterdam Den Haag (concept RES) kenbaar te maken, - een belangrijk onderdeel van de concept RES energie uit restwarmte vanuit het Haven Industrieel Complex te Rotterdam is, Overwegende dat: - een financiële prikkel in het opwekken van milieubelastende restwarmte het opwekken van duurzame restwarmte tegengaat en daarmee het doel van de regionale energiestrategie, - het mogelijk is om de energie intensieve industrie verder te verduurzamen door het stimuleren van duurzaam opgewekte restwarmte (bijvoorbeeld door wel te betalen voor het gebruik van duurzaam opgewekte restwarmte, maar juist een prijs te vragen voor het afvoeren van niet-duurzaam opgewerkte restwarmte in het warmtenet), Verzoekt het college: - ervoor te zorgen dat er geen financiële prikkel uitgaat van het opwekken van milieubelastende restwarmte, - bovengenoemd punt zo snel mogelijk na de raadsvergadering op 6 oktober 2020 in te dienen bij de projectorganisatie RES als wensen en bedenkingen voor de verdere uitwerking van de concept RES naar de RES 1.0,	Warmte	Dit is een belangrijk aandachtspunt. Er is alleen sprake van restwarmte als dit een restproduct is. Om deze reden kan en mag geen sprake van opwek van warmte ten behoeve van het leveren van warmte aan het warmtenet. In dit geval zou de warmte niet CO2 vrij zijn, zoals pure restwarmte nu wel is. In het Energieperspectief is het uitgangspunt vastgelegd dat restwarmte in 2050 geen fossiele oorsprong mag hebben.	Paragraaf 1.3 - 8.2
348	Rijswijk		Koppel maatschappelijke opgaven	Constaterende dat: - het college de raad heeft verzocht om via moties haar wensen en bedenkingen op de concept Regionale Energiestrategie Rotterdam Den Haag (concept RES) kenbaar te maken, - met het uitvoeren van de RES er grote ruimtelijke projecten zijn gemoeid zoals WarmtelinQ (voorheen Leiding door het Midden), Overwegende dat: - met het uitvoeren van grote ruimtelijke projecten er werk met werk kan worden gemaakt door het te koppelen met andere grote maatschappelijke opgaven als circulair, klimaatadaptatie en biodiversiteit, - bijvoorbeeld bij de aanleg van WarmteLinQ het mogelijk is de werkstrook in te richten met functies die inzetten op een toename van biodiversiteit zoals waterbergingscapaciteit en een natuurvriendelijke aanleg, Verzoekt het college: - ervoor te zorgen dat grote ruimtelijke projecten die onderdeel zijn van de RES waar mogelijk integraal met andere grote maatschappelijke opgaven als circulair, waterbestendigheid en biodiversiteit worden uitgevoerd, - bovengenoemd punt zo snel mogelijk na de raadsvergadering op 6 oktober 2020 in te dienen bij de projectorganisatie RES als wensen en bedenkingen voor de verdere uitwerking van de concept RES naar de RES 1.0,	Warmte	Het klopt dat warmtenetten (mn in de ondergrond) meer ruimte innemen dan elektriciteit en gasleidingen zal worden benoemd. De motie verzoekt dat het college ervoor zorgt dat grote ruimtelijke projecten die onderdeel zijn van de RES waar mogelijk integraal met andere grote maatschappelijke opgaven als circulair, waterbestendigheid en biodiversiteit worden uitgevoerd. Dit is een verstandige keuze, die de gemeente in haar eigen beleid kan opnemen.	Paragraaf 8.2 - 8.5

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
349	Rijswijk		Innovatie	Constaterende dat: - het college de raad heeft verzocht om via moties haar wensen en bedenkingen op de concept Regionale Energiestrategie Rotterdam Den Haag (concept RES) kenbaar te maken, - in de concept RES staat dat "innovatie in alle uitvoeringslijnen een belangrijk thema" is, Overwegende dat: - het verstandig is om nu, in tijden van corona, als overheden te investeren in het creëren van een nieuwe, duurzame economie, - voor een succesvolle energietransitie we zowel nieuwe als slim aangepaste bestaande technieken nodig hebben en dat we daarvoor ruimte moeten geven aan innovatie, - de regio Rotterdam Den Haag een unieke ligging heeft aan de zee en dit mogelijkheden geeft voor getijdenenergie, Verzoekt het college: - ervoor te zorgen dat er meer aandacht naar innovatie gaat, - op regionaal niveau te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn voor het winnen van getijdenenergie in de Noordzee en over de uitkomst de raden te informeren, - een regionaal innovatiefonds, waarvan het geld wordt geïnvesteerd in onderzoek en nieuwe technieken die bijdragen aan het creëren van een duurzame economie, onderdeel te laten zijn van de RES 1.0, - bovengenoemde punten zo snel mogelijk na de raadsvergadering op 6 oktober 2020 in te dienen bij de projectorganisatie RES als wensen en bedenkingen voor de verdere uitwerking van de concept RES naar de RES 1.0,	Elektriciteit	In de RES wordt in lijn met het Klimaatakkoord met name ingezet op die technieken die voldoende doorontwikkeld en opschaalbaar zijn in de zin dat er een grote rol is weggelegd in de productievolumes die nodig zijn per 2030. Dat betekent dat in de RES 1.0 ingezet op windenergie en zonne-energie. Daarnaast wordt continu gemonitord welke technieken ver genoeg zijn om een significante rol te kunnen spelen in het energiesysteem. b.v. remenergie, warmte of stroom leverende wegen, Thorium, getijdenenergie en andere technieken. Indien daarvan sprake is dan zal de inzet daarvan ook meegenomen worden en landen in een actualisatie van de RES. Dat zal iedere 2 jaar plaatsvinden. Daarbij dient in ogenschouw genomen te worden dat de RES niet zelfstandig innovaties financiert of faciliteert. Daarbij wordt gesteund op andere organisaties en processen in de regio en daarbuiten. Een innovatiefonds zoals in deze wens is opgenomen maakt derhalve geen onderdeel uit van de RES 1.0.	Paragraaf 4.1, paragraaf 4.3
350	Rijswijk		Eerlijk om	Constaterende dat: - het college de raad heeft verzocht om via moties haar wensen en bedenkingen op de concept Regionale Energiestrategie Rotterdam Den Haag (concept RES) kenbaar te maken, - in de concept RES geen aandacht wordt gegeven aan het delen van de lasten en de lusten van de energietransitie, Overwegende dat: - investeringen in duurzaam wonen nu vooral worden opgebracht door de mensen met de minste investeringskracht. Ze dragen bij aan de subsidieregelingen waaruit meer vermogende mensen zonnepanelen aanschaffen, - huishoudens te maken hebben met stijgende energiebelastingen terwijl grootverbruikers nog steeds kortingen en subsidies krijgen op het gas dat ze verstoken, - alleen een rechtvaardige verdeling van lasten en lusten er voor kan zorgen dat niet alleen iedereen moet, maar ook mee kan doen, Verzoekt het college: - ervoor te zorgen dat er we de energietransitie uitvoeren naar het principe 'eerlijk om': een rechtvaardige verdeling van lasten en lusten waardoor iedereen mee kan doen, - bovengenoemd punt zo snel mogelijk na de raadsvergadering op 6 oktober 2020 in te dienen bij de projectorganisatie RES als wensen en bedenkingen voor de verdere uitwerking van de concept RES naar de RES 1.0,	Algemeen	Het principe 'eerlijk om' is vertaald in de RES in het publieke belang "rechtvaardigheid" waarbij het onder andere gaat om de eerlijke verdeling van de lusten en de lasten. In de plannen van de RES wordt in de afweging gekeken naar het borgen van de publieke belangen (die naast rechtvaardigheid ook betaalbaarheid, duurzaamheid, betrouwbaarheid en vertrouwen bevatten).	Paragraaf 2.4, paragraaf 8.2.3
351	Rijswijk		Energiebesparing	Constaterende dat: - het college de raad heeft verzocht om via moties haar wensen en bedenkingen op de concept Regionale Energiestrategie Rotterdam Den Haag (concept RES) kenbaar te maken, - energie die niet gebruikt wordt, niet hoeft te worden opgewekt, Overwegende dat: - er veel kansen zijn om energie te besparen, bijvoorbeeld door het vervangen van verouderde stookinstallaties, - in de concept RES weinig aandacht uitgaat naar het besparen van energie en er geen richting wordt gegeven hoe energiebesparing concreet gerealiseerd kan worden, - gemeenten grote kansen laten liggen op het besparen van energie door niet of nauwelijks te controleren of bedrijven en instellingen die veel energie gebruiken zich wel houden aan de energiebesparingsplicht, Verzoekt het college: - ervoor te zorgen dat de bestaande energiebesparingsplicht voor bedrijven en instellingen onderdeel wordt van de RES 1.0, - ervoor te zorgen dat er meer aandacht naar energiebesparing gaat en richting wordt geven hoe dat concreet gerealiseerd kan worden, - bovengenoemde punten zo snel mogelijk na de raadsvergadering op 6 oktober 2020 in te dienen bij de projectorganisatie RES als wensen en bedenkingen voor de verdere uitwerking van de concept RES naar de RES 1.0	Warmte	In de (concept) RES wordt uitgegaan van een minimale mate van isolatie van gebouwen (minimaal label C). Landelijk geldt er een energiebesparingsplicht voor kantoorpanden. Deze plicht vraagt niet om extra acties vanuit de RES-regio. De isolatie-aanpak voor woningen en bedrijven, alsmede de handhaving van deze energiebesparingsplicht is primair een lokale aangelegenheid. Regionale samenwerking vindt plaats o.a. via PZH en bijv. de regionale energieloketten. Tegelijkertijd is er een behoefte om besparing steviger te verankeren binnen de RES. In het traject naar de RES 2.0 zal verder ingegaan worden op de rol die de regio hierbinnen kan vervullen.	paragraaf 1.2 - 2.1 - 2.2 - 6.1 - 8.2 - 8.5
352	Rijswijk		Lokaal eigendom	Constaterende dat: - het college de raad heeft verzocht om via moties haar wensen en bedenkingen op de concept Regionale Energiestrategie Rotterdam Den Haag (concept RES) kenbaar te maken, - in de concept RES staat dat in het Klimaatakkoord staat "dat bij toekomstige ontwikkelingen tenminste 50% lokaal eigendom gewenst is." Overwegende dat: - lokaal eigendom onontbeerlijk is voor draagvlak voor de energietransitie, - hoe hoger het percentage lokaal eigendom is, des te meer Rijswijkers kunnen meeprofiteren van projecten, - gemeenten vrij zijn invulling te geven aan de landelijke ambitie van 50% lokaal eigendom, Verzoekt het college: - duidelijke kaders voor het begrip 'lokaal eigendom' uit te werken, - bij de uitwerking naar de RES 1.0 in te zetten op 50% als ondergrens en te streven naar een zo hoog mogelijk percentage voor lokaal eigendom, - bovengenoemde punten zo snel mogelijk na de raadsvergadering op 6 oktober 2020 in te dienen bij de projectorganisatie RES als wensen en bedenkingen voor de verdere uitwerking van de concept RES naar de RES 1.0,	Elektriciteit	Het streven van 50% lokaal eigendom in energieprojecten wordt herkend en onderkend in de RES 1.0. Daarbij is tevens de opstelling dat de wijze waarop daar invulling aan gegeven wordt aan gemeenten is en in lokaal beleid en instrumentarium verankerd dient te worden. De RES maar ook het Nationaal Programma RES en Energie Samen bieden handreikingen en faciliteren daar waar nodig.	paragraaf 8.3.4 en specifiek frame 3 en paragraaf 4.2

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
353	Rijswijk		GFT biovergisting	Constaterende dat: - het college de raad heeft verzocht om via moties haar wensen en bedenkingen op de concept Regionale Energiestrategie Rotterdam Den Haag (concept RES) kenbaar te maken, - alle mogelijke bronnen verkend dienen te worden om de opgave haalbaar te maken - de RES onterecht aangeeft dat biomassa niet aantrekkelijk zou zijn i.v.m. de kleine schaalgrootte Overwegende dat: - het mogelijk is om GFT afval te gebruiken om via vergisting warmte voor huishoudens op te wekken - de eerste installaties op dat vlak met succes draaien in Rotterdam en binnenkort in Den Haag - Hiermee op wijkniveau energie opgewekt kan worden -Dit de scheiding van GFT afval ten goede kan komen omdat mensen van nabij de vruchten ervan plukken - Dit een positief neveneffect heeft op de kosten voor afvalverwijdering Verzoekt het college: - ervoor te zorgen dat energieopwekking via biovergisting uit GFT een prominente plek krijgt in het warmte transitieplan - bovengenoemd punt zo snel mogelijk na de raadsvergadering op 6 oktober 2020 in te dienen bij de projectorganisatie RES als wensen en bedenkingen voor de verdere uitwerking van de concept RES naar de RES 1.0	Warmte	Uw verzoek is om in de lokale transitievisie warmte meer aandacht te hebben voor GFT vergisting en de kansen ervan. Het is aan de gemeente om dit op te nemen in uw Transitie Visie Warmte	Paragraaf 3.1
354	Rijswijk		Keuzevrijheid energie RES	Constaterende dat: - veel inwoners actief bezig zijn met de komende energietransitie. - veel mensen nog niet weten hoe zij kunnen en zullen bijdragen aan de transitie. - dat er nog altijd grote zorgen, vragen en onzekerheid zijn over de kostenverdeling van de energietransitie In overweging nemende dat: - de energietransitie een grote impact gaat hebben op het leven van alle inwoners. - inwoners een eigen bijdrage moeten leveren t.b.v. de transitie - niet iedereen dezelfde bijdrage kan en hoeft te leveren aan de transitie Verzoekt het college: - om in te zetten op keuzevrijheid in warmte en energie voor inwoners. Hiermee houdt de RES zelf opties open om in te zetten waar nodig en kunnen inwoners zelf meedenken en kiezen welke vorm hub energietransitie krijgt. Dit ter bevordering van de participatie en acceptatie van de transitie. - om aan te geven hoe de vraag naar energie opgevangen kan worden indien zonne- en windenergie niet kunnen voldoen aan de vraag - om aan te geven welke energiebronnen waar beschikbaar zijn. - bovengenoemde punten zo snel mogelijk na de raadsvergadering op 6 oktober 2020 in te dienen bij de projectorganisatie RES als wensen en bedenkingen voor de verdere uitwerking van de concept RES naar de RES 1.0.	Communicatie	Dat veel inwoners met de energietransitie bezig zijn of worden betrokken wordt onderschreven. Eerlijke kostenverdeling is eveneens een belangrijk onderwerp. In de RES wordt rechtvaardigheid (het eerlijk verdelen van lusten en lasten) als publiek belang opgenomen. Hoe de gemeente omgaat met het begrip keuzevrijheid is aan de gemeente; de regio treedt niet in de autonomie van de gemeenten hoe ze invulling wilt geven aan het begrip keuzevrijheid. Wel is er ingegaan op alternatieven voor zonne- en windenergie en waar deze beschikbaar zijn.	2.4, 6.1 en 6.2
355	Rijswijk		Mobiliteits aanpassingen	Constaterende dat: - het college de raad heeft verzocht om via moties haar wensen en bedenkingen op de concept Regionale Energiestrategie Rotterdam Den Haag (concept RES) kenbaar te maken, - alle mogelijke aanpakken en thema's verkend dienen te worden om de opgave haalbaar te maken - de RES zich beperkt tot de gebouwde omgeving en warmtebronnen Overwegende dat: - het elektrificeren van het vervoer volgens een studie van CE Delft veel haalbaarder is op korte termijn dan het verduurzamen van de gebouwde omgeving - er al steden zijn die hun wagenpark en het OV volledig op waterstof laten rijden - Dit een positief neveneffect heeft op de geluidsoverlast en met name op de luchtkwaliteit in Rijswijk als het vervoer niet meer op benzine rijdt Verzoekt het college: - Bij de planvorming het elektrificeren van het eigen wagenpark en het OV op te nemen - Bij de planvorming tevens het stimuleren van het elektrificeren van privé voertuigen mee te nemen - bovengenoemd punt zo snel mogelijk na de raadsvergadering op 6 oktober 2020 in te dienen bij de projectorganisatie RES als wensen en bedenkingen voor de verdere uitwerking van de concept RES naar de RES 1.0,	Brandstoffen	De MRDH is als vervoersautoriteit samen met de regiogemeenten bezig om acties te formuleren om mobiliteit te verduurzamen. Onderdeel van deze acties is een studie naar de ontwikkeling van duurzame mobiliteit. Wanneer resultaten van deze studie bekend zijn zullen ze worden opgenomen in de RES 1.0.	7.6
356	Rijswijk		Omgevingsmanagement	Constaterende dat: - het college de raad heeft verzocht om via moties haar wensen en bedenkingen op de concept Regionale Energiestrategie Rotterdam Den Haag (concept RES) kenbaar te maken, - in de concept RES staat dat tot nu toe private partijen hebben meegepraat en -gedacht aan de brede tafels waarna uitwerking puur door overheid is gebeurd / gebeurt aan de bestuurlijke tafels Overwegende dat: - lokaal eigendom onontbeerlijk is voor draagvlak voor de energietransitie, - de overheid in deze opgave slechts een regisserende rol heeft en private partijen de verduurzaming zelf moeten vormgeven - eigenaarschap ontstaat door aan de voorkant betrokken te worden en blijven ("alles wat je doet voor mij, zonder mij, doe je tegen mij" – Mahatma Ghandi) Verzoekt het college: - een duidelijke strategie voor het omgevingsmanagement met betrekking tot de RES uit te werken, - bij de uitwerking naar de RES 1.0 in te zetten op maximale betrokkenheid van belanghebbenden, - bovengenoemde punten zo snel mogelijk na de raadsvergadering op 6 oktober 2020 in te dienen bij de projectorganisatie RES als wensen en bedenkingen voor de verdere uitwerking van de concept RES naar de RES 1.0,	Communicatie	Hoe het omgevingsbeleid wordt ingevuld met betrekking tot de RES is een lokale aangelegenheid. We erkennen echter dat het participatie hier in een belangrijke rol speelt. De invulling van lokaal eigendom is een belangrijk middel om draagvlak te borgen. Op dit moment hebben we regionaal geen afspraken gemaakt over de ambitie in percentages. Wel hebben we afgesproken lokaal invulling te geven aan het streven van 50% lokaal eigendom zoals opgenomen in het Klimaatakkoord. Hiervoor is in de RES 1.0 dus aandacht, zie: <kan/zal precies worden ingevuld wanneer RES gereed is>	Geen verwijzing

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
357	Rijswijk		onderzoek gebruik kernenergie/kernfusie in energietransitie	Constaterende dat: - Rijswijk druk bezig is met de energietransitie in samenwerking met de regio, - er een duidelijk overschot is aan warmte, maar een enorm tekort aan elektriciteit, - de vraag naar elektriciteit de komende jaren alleen maar zal toenemen doordat we o.a. “gasloos” bouwen en er meer elektrische auto’s rijden, - willen voorkomen dat grote vrije/groene gebieden worden vol gelegd met zonnepanelen, - we windmolens op land zo weinig mogelijk willen toestaan, - we echt alle mogelijkheden tot het opwekken van elektriciteit in overweging moeten nemen als we daadwerkelijk willen toewerken naar een vermindering van CO2 uitstoot. Verzoekt het college: - samen met de andere gemeenten te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn voor het gebruik van kernenergie/kernfusie binnen de regio om zo te voldoen aan de elektriciteit behoefte en het verminderen van CO2 uitstoot, - voor de definitieve besluitvorming met de bevindingen te komen zodat daadwerkelijk alle opties de revue hebben gepasseerd en we een gedegen en weloverwogen beslissing kunnen maken op dit ingrijpende dossier.	Algemeen	De mogelijkheid om te kiezen voor kernenergie is in de RES buiten beschouwing gelaten. Op dit moment is er in Nederland geen sprake van uitbreiding van de rol van kernenergie en de discussie hieromtrent is momenteel te weinig concreet om dit als serieuze optie in de RES op te nemen. Het besluit om een kernenergiecentrale te bouwen hangt af van landelijke besluitvorming en indien hier daadwerkelijk toe wordt besloten zal de bouw zeker 10 jaar vergen, en daarmee niet in 2030 gerealiseerd zijn. In de RES-regio Rotterdam Den Haag zijn door de Rijksoverheid geen locaties aangewezen voor de plaatsing van kerncentrales. Dat neemt niet weg dat overige mogelijkheden van duurzame opwek van energie worden meegenomen in de RES 1.0, waarin rekening wordt gehouden met de draagkracht van het landschap.	Paragraaf 1.3
358	Rijswijk		Aandacht voor ongelijkheden binnen Sociale huurwoningen vanwege energietransitie:	Momenteel worden er nieuwe sociale woningen opgeleverd met ‘0 op de meter’ en zijn er ook sociale huurwoningen met een schrikbarend hoge energierekening. Het huren van één van die twee woningen mag niet tot ongelijkheden leiden in financiële situaties. Een vorm van compensatie – betaling vanwege een ingebouwde lage energierekening kan worden ingezet voor het verder omlaag brengen van energie gebruik van de sociale woningen met een hoog energie verbruik. Het doorvoeren van woningverbeteringen en het duurzaam maken gaat hand in hand bij renovatieprojecten. Verbeteringen aan de woning worden soms doorberekend in een huurverhoging. Ook verbeteringen t.b.v. verduurzaming worden soms op die manier in rekening gebracht, “tenslotte gaat de energierekening omlaag” is één van de argumenten. Dit vertroebelt oorzaak en gevolg en kan leiden tot scheve huren. Dit zou ook anders opgelost kunnen worden. Ook hier vragen wij aandacht voor ongelijkheden die kunnen ontstaan. Let op totale woonlasten!! Verzoekt het college: In verdere uitwerkingen acties op te nemen om ongelijkheden binnen sociale huurwoningen te vermijden.	Algemeen	In de uitgangspunten van de RES neemt betaalbaarheid een belangrijke rol in maar ook inclusiviteit. M.n. in de warmtetransitie krijgt dit aandacht door in de ontwikkelde scenario's van de Regionale Structuur Warmte waarin een kostenanalyse is gemaakt. Een deel van de vraag valt onder de verantwoordelijkheid van de gemeenten (immers maken zij de Transitie Visies Warmte en de Uitvoeringsplannen, hierin kan inclusiviteit en betaalbaarheid worden opgenomen). Voor de regio wordt gekeken naar de globale totale maatschappelijke kosten als manier om verschillende oplossingsrichtingen te kunnen vergelijken.	Paragraaf 3.3, paragraaf 6.2, paragraaf 8.2.1, 8.2.3 (o.a. ad. 2 economische analyse) en paragraaf 8.3.4 (frame 2 haalbaarheid en doelbereik)
386	Rijswijk	*Reactie inwoner*		De doelstelling is duidelijk: “we moeten van het gas af”. In het Concept RES wordt aangegeven dat we genoeg warmte in onze regio hebben voor ons gebied. We hoeven geen koude voeten te krijgen. Maar als simpele verbruiker denk ik niet alleen aan warme voeten; hoe krijg ik mijn pannetje aardappelen gaar? Kennelijk moet alles elektrisch worden. Voor een eenvoudige afnemer/verbruiker zal dat betekenen dat mijn 4-pits-gaskomfoor moet verdwijnen en worden vervangen door een elektrisch komfoor. Wie legt er extra bekabeling in mijn woning aan en wie draait er voor al die kosten op? En als iedereen in mijn straat extra elektrische energie gaat afnemen zal de huidige transportkabel niet meer voldoen; gaat Stedin dat oplossen en op wiens kosten? En als het donker wordt en mijn zonnepanelen (en al die andere zonnepanelen in onze regio) uitvallen waarmee kan mijn sobere huis-verlichting, mijn radio, mijn TV, mijn computer en al die andere apparatuur zoals mijn telefooncentrale, mijn huisalarm, mijn elektrische wekker en ga zo maar door dan gevoed worden? Het huidige Concept RES geeft mij op die vragen geen antwoord, wie kan mij wel antwoord geven? Ik ben er nog niet gerust op. Ik wens u veel wijsheid toe bij de vervolgstappen die de regio in de komende jaren zal moeten nemen.		Het geschetste dilemma is herkenbaar en heeft regionaal maar ook landelijk de nodige aandacht. Een deel van uw bedenkingen heeft te maken met het 'aardgasvrij' maken van de gebouwde omgeving. Daarvoor is met name de gemeente aan zet. In die aanpak wordt ook de betaalbaarheid van aanpassingen in de woning zoals elektrisch koken en aanpassingen in de woning onder de aandacht gebracht. De RES doet daarover geen uitspraken. De impact van alle maatregelen op het elektriciteitsnet zullen zoals u aangeeft inderdaad groot zijn. De netbeheerder werkt daarom samen met gemeenten en regio's samen om niet noodzakelijke investeringen te voorkomen en het bestaande net zo efficiënt mogelijk te benutten. Het zal uiteindelijk wel nodig zijn dat er investeringen in het elektriciteitsnet plaatsvinden. Echter, dat is niet alleen vanwege meer hernieuwbare elektriciteitsproductie. Ook (nieuwe) gasloze woonwijken en elektrisch rijden betekenen meer ondergrondse kabels en bovengrondse transformatoren. De kosten van netinvesteringen worden in het huidige reguleringsmodel gedragen door de aangeslotenen over een periode van tientallen jaren. Over de financiering van netinvesteringen in Nederland lopen gesprekken met de toezichthouder en de publieke aandeelhouders. In Nederland hebben we een zeer stabiel net, dat willen we ook in de toekomst houden. Netstabiliteit en leveringszekerheid vraagt daarom ook dat we goed kijken naar piek en back-up zodat we de situatie die u omschrijft niet krijgen. In het onderdeel systeemintegratie en elektriciteit wordt hier in de RES 1.0 nader op ingegaan. Hierbij is van belang dat dit ook echt een landelijke en wellicht Europese aanpak vraagt. Ook nu al zijn in Europa alle elektriciteitsnetten verbonden. met als doel: stabiliteit en kosten beheersen.	
387	Rijswijk	*Reactie inwoner*		Als inwoner van Rijswijk heb ik de RES even bekeken. Het is een hele lappendeken aan maatregelen geworden, met ongewisse uitkomst qua hoeveelheden opwek en in welke mate dit bijdraagt aan de energieopgave. Zoals gezegd is ook wet- en regelgeving nog niet op orde. Er wordt geen aandacht besteed (tenzij ik er overheen heb gelezen) aan verduurzaming van woningen en kantoren, teneinde de energievraag te verkleinen. Hoe doen we dat? Financiering voor verduurzaming van particulier bezit is nog steeds niet geregeld. Verder blijf ik mij verbazen dat er met geen woord gerept wordt over kernenergie. In de landen om ons heen een beproefd concept en tegenwoordig nog minder vervuilend (qua radioactief materiaal) dan vroeger. Een paar kerncentrales neerzetten, zal de puzzel toch een stuk gemakkelijker maken. En van het gas af? In Duitsland gaan ze juist aan het gas. Hoezo Europees afstemmen? Zoals de RES er nu ligt is het een onsamenhangend geheel van probeerseltjes en proefballonnetjes.		In de beschreven wens/bedenking worden diverse aspecten aangehaald die inderdaad van grote invloed zijn op de energietransitie, dank daarvoor. Daarbij is van belang te duiden welk van deze aspecten op gemeentelijk niveau liggen, welke landelijk(en internationaal) en welke aspecten onderdeel kunnen zijn van een regionale energiestrategie. Het is helder dat er nu wetgeving is die niet geheel aansluit bij wat er nodig is om de transitie in zijn geheel mogelijk te maken. Waar dat speelt maken we het expliciet in de RES 1.0. Dat gaat tevens over punten die genoemd zijn. Financiering/betaalbaarheid voor aanpassingen in woningen is er daar een van maar dat betreft ook wetgeving die gemeenten in staat stelt kosteneffectieve keuzes te maken voor het aardgasvrij maken van woningen. Beide aspecten liggen ter uitvoering op het niveau van gemeenten en de regio ondersteunt daarbij, o.a. met kennisuitwisseling en inzicht in regionale warmtebronnen. Gemeenten zijn ook aan zet als het gaat over besparingen op gebouwniveau en in de wijken. Het belang daarvan is duidelijker in de RES terug te vinden en daarmee wordt aan uw wens tegemoet gekomen. In de RES 1.0 is meer toegelicht over waar de gemeente aan zet is en waar de regio aan zet is. Landelijk is afgesproken dat er in 2030, 35TWh elektriciteit op duurzame wijze wordt opgewekt op land. In de Concept RES maar ook in de RES 1.0 is helder aangegeven welke bijdrage de regio wil leveren om dat ook te halen. In de Concept RES was dat een bandbreedte tussen 2.8 en 3.2 TWh. zo'n 8 a 9% van de landelijke doelstelling. Dat is herbevestigd in de RES 1.0. Voor de warmtetransitie is een dergelijk kwantitatief doel er niet voor regio's. Wel is afgesproken dat er landelijk 1.5 miljoen woningen aardgasvrij moeten zijn in 2030. Zoals gezegd is daar vooral een rol weggelegd voor gemeenten via de warmtetransitievisies. Er zijn naast de wet en regelgeving diverse zaken die aan het Rijk zijn om mee aan de slag te gaan. Dat betreft de keuze om aardgas uit te faseren maar ook het gebruik van Kernenergie. In het Klimaatakkoord is dat nu niet opgenomen en de regio's hebben niet de opdracht daarnaar te kijken. Daarnaast is van belang dat we kijken naar 2030 voor de realisatie. In die resterende ca. 10 jaar is het niet mogelijk kernenergie te ontwikkelen. Het zal dus vooral een rol spelen in de periode tussen 2030 en 2050. Indien er ontwikkelingen in die richting zijn dan nemen we dat mee in een actualisatie van de RES.	

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
388	Rijswijk	*Reactie inwoner*	BEGIN 1/2: Betekenis van de RES voor de gemeente De concept-RES is vooral een beschrijving van scenario's voor de verdere uitwerking. Er worden geen nieuwe gezichtspunten en gegevens aangedragen. Kijkend naar wat er in de gemeente Rijswijk allemaal moet gebeuren, biedt het naar mijn mening helaas niet heel erg veel concrete aanknopingspunten. Dat betekent dat, indien de gemeente Rijswijk met de uitwerking van de eigen plannen op de verdere uitwerking van de RES zou wachten, dit wat verloren tijd is, te meer omdat de concept-RES de bal nu weer teruglegt bij de gemeenten. Zij moeten ten behoeve van RES-1 laten weten hoe ze de energietransitie gaan aanpakken, zodat dit kan worden meegenomen in de verdere trajecten van de regionale strategie. Mijn aanbeveling is om als gemeente, ongeacht het huiswerk dat ten behoeve van RES-1 zou moeten worden gedaan, zelf voortvarend aan de slag te gaan, de verdere ontwikkelingen met de RES met belangstelling volgend. Dat geldt temeer omdat er bij de energietransitie zaken moeten worden gedaan met partijen, die er toe doen. Elektriciteitsproductie Een belangrijk landelijk knelpunt is dat veruit de grootste hoeveelheid aan elektriciteit in Nederland wordt opgewekt in gasgestookte energiecentrales. Aan deze manier van produceren zal een einde moeten komen, zowel om redenen van het gas, als de CO2 uitstoot. In het door het kabinet uitgewerkte klimaatakkoord wordt ervan uitgegaan dat In 2030 70 procent van alle elektriciteit komt uit hernieuwbare bronnen, dat wil zeggen met windturbines op zee en land en met zonnepanelen op daken en in zonneparken. De conceptRES gaat uit van een regionale bijdrage aan de nationale opgave met een bandbreedte van 3,2 – 2,8 TWh aan grootschalige wind- en zonne-energie (tot 2030), dat is tussen de 9 en 8 % van de nationale opgave.	VERVOLG 2/2: De concept-RES komt voor de uitwerking niet verder dan het noemen van zoekgebieden en de oproep om met, ook kleinschalige, initiatieven te komen. Dat is te weinig om de doelstellingen binnen 10 jaar te halen. Op deze manier gaat iedereen op iedereen wachten, terwijl er financieel-economische belangen zijn om te transformeren, zoals in de glastuinbouw in zekere zin het geval is. De te verwachten toename van de elektriciteitsbehoefte vraagt naar mijn mening een meer robuuste aanpak, die de grenzen van de regio Rotterdam – Den Haag te boven gaat. Daarbij 2 kan vooral worden gedacht aan innovatieve systemen en zeker ook aan getijdencentrales. Ons land kent daar slechts in beperkte mate voorbeelden van. Maar het kan omvangrijker en innovatiever. Andere landen laten dat zien. De zee bevat een enorme hoeveelheid energie en die is vrijwel constant beschikbaar. Om de kracht van het water om te zetten in elektriciteit zijn overigens niet altijd (stuw)dammen nodig. Op een testveld bij de Schotse Orkney-eilanden wordt bijvoorbeeld gewerkt met grote getijdenturbines die grotendeels onder water drijven. Daar heb je boven water nauwelijks weet van. Dat scheelt weer windmolens op zee. Uiteraard zal in de gemeente stevig moeten worden ingezet op het vergroten van het oppervlak aan zonnepanelen. Weliswaar is er een regionaal energieloket, maar dat gaat primair uit van initiatieven van bewoners en bedrijven. Uit particulier initiatief is 'Zon op Rijswijk Z-H CoOperatie' ontstaan, waaraan de gemeente materieel (dak Gemeentewerf) en financieel meewerkt. Dat is een goede zaak. Maar er is denk ik een grotere slag en actieve benadering nodig vooral ook van grote partijen, zoals woningcorporaties en eigenaren van grote bedrijfspanden met veel dakoppervlak. En om niet te vergeten: de gemeente zal bij het verlenen van omgevingsvergunningen moeten toezien op het effect van het bouwwerk op de zonnepanelen in directe omgeving. Warmtenet Voor Rijswijk is de komst van de geplande WarmtelinQ Vlaardingen-Den Haag (voorheen Lijn door het Midden genoemd) van belang. Hoe effectief dit voor Rijswijk is, hangt met name af van hoe de afname van deze restwarmte kan worden georganiseerd. Er moet bovendien massa zijn, anders begint de Gasunie niet aan het operationele aftakkingen van de hoofdleiding. Voor zover ik weet heeft de leiding een maximaal vermogen van 250 MW. Omgerekend zijn dat ongeveer 150.000 woningen (voor het gehele gebied), maar om daadwerkelijk zoveel woningen te kunnen verwarmen, moeten er wel lokale warmtenetten komen. Daar zal aan gewerkt moeten worden, eventueel in combinatie met geothermiebronnen. In de concept-RES wordt op hoe een en ander moet worden aangepakt niet ingegaan, ook niet wat betreft de gewenste richting. Wel wordt verwacht dat de lokale overheden de uitwerkingen (eind 2021) inleveren, zodat deze in RES-1 en -2 kunnen worden meegenomen. Er wordt overigens helaas niet duidelijk ingegaan op het feit dat de verwarmingsbronnen voor het water overwegend geen schone bronnen zijn en voor een deel op termijn ook zullen moeten verdwijnen. De Rotterdamse haven maakt geen onderdeel uit van de concept-RES. Daarmee is in het verband van de voorliggende concept-RES onduidelijk hoe de transitie van de verwarmingsbronnen zal gaan plaatsvinden. Een niet onbelangrijk aandachtspunt is dat het distributiebedrijf, dat wordt ingeschakeld, het monopolie voor de levering heeft. Warmte in gebieden zonder warmtenet Het gebruik van restwarmte zal (slechts) voor een deel van de gemeente kunnen worden ingezet. De andere delen van de gemeente zullen het overwegend moeten doen met elektrische systemen. Ook hierdoor zal het elektriciteitsgebruik na het beëindigen van de 3 gasdistributie behoorlijk toenemen. Daar komt bij dat vooral in de oudere woningvoorraad en oudere bedrijfspanen concepten als het gebruiken van elektrische warmtepompen en het "0 op de meter principe" moeilijk of alleen tegen zeer hoge kosten te realiseren zijn. Het op lage temperatuur verwarmen vraagt immers een zeer grondig geïsoleerd pand, vloerverwarming en radiatoren die met lage temperatuur goed kunnen functioneren. In de nieuwbouw en intensieve renovatie kan dat van meet af aan worden meegenomen, maar voor de bestaande voorraad ligt dat echt anders. Dat kan tot gevolg hebben dat, als er geen nieuwe slimme en innovatieve alternatieven komen, velen zullen gaan beslissen om als het gas verdwijnt (naast elektrisch koken) over de stappen op een elektrische CV ketel. Die is heel eenvoudig in te passen, is niet heel erg duur, maar vraagt wel veel stroom. Of die transitie veel duurder gaat worden, dan men nu betaalt, hangt af van het elektriciteitstarief van de private productie van wind- en zonnenergie en van de distributiebedrijven. Omdat het landschap hiervan nog verder versnipperd dreigt te gaan worden, zou een en ander wel eens averechts kunnen gaan uitpakken. Maar dat neemt niet weg dat het verstandig is om er rekening mee te houden, dat in de bestaande wat oudere bebouwing om de investeringskosten laag te houden massaal op elektrische CV ketels zal worden overgestapt en dat dit een toename van de elektriciteitsvraag met zich mee zal brengen. Lokale elektriciteitsnet Er is zeer waarschijnlijk een grondige update nodig van het stedelijke elektriciteitsnet. De concept-RES doet er melding van dat de knelpunten bij wijze van spreken onder schot zijn, maar wie er nu de regie heeft, anders dan de netwerkbeheerder, en hoe die wordt aangestuurd is onduidelijk. Voor de gemeente is het van belang proactief te acteren om te voorkomen dat Rijswijk bij de uitvoering achteraan gaat lopen. Groene waterstof en biogas Tenslotte. Ik vind het jammer dat in de concept-RES een afwachtende houding wordt ingenomen ten aanzien van groene waterstof en biogas. Dat is wat opmerkelijk, omdat dit goede alternatieven zijn voor fossiele brandstoffen, bijvoorbeeld ook voor het vrachtverkeer. En als tweede voorbeeld: groene waterstof kan in principe, met enige aanpassingen van branders e.d., gebruikmaken van het bestaande gasnet.		In deze inbreng is een brede kijk terug te zien op tal van elementen die een rol spelen in de energieopgave, dank daarvoor. Veel van deze elementen zullen herkenbaar in de RES 1. terugkomen. Niet limitatief zal hieronder op enkele elementen worden ingegaan. Het pleidooi om lokaal niet te wachten op de RES wordt herkend en is leidend in de regionale aanpak. De RES versterkt datgene wat er lokaal al gebeurt en biedt inzichten, kennis en gezamenlijke kansen voor versnelling/versterking van de aanpak. Innovatie wordt aangehaald, meer specifiek getijdencentrales. De RES kent en horizon tot 2030 en wordt geacht inzicht te geven in die duurzame energiebronnen (elektriciteit) die ook tot die tijd een significante bijdrage kunnen leveren aan de energiedoelen van de regio (en Nederland). Innovatie, ook getijdencentrales hebben nog een aanloop nodig om in die scope me te kunnen. Neemt niet weg dat áls dit een vlucht neemt het in een herijking van de RES meegenomen kan worden. Dat vindt iedere 2 jaar plaats. Zon op daken zal ook in de RES 1.0, conform de geuite wens een grote factor zijn in de regionale aanpak. Daarbij is een belangrijke rol weggelegd voor gemeenten. Die bieden de randvoorwaarden voor een stevige aanpak, de regio kan daarbij ondersteunen in b.v. kennisdeling en ondersteuning bij processen die bovengemeentelijk zijn en met stakeholders die ook in andere gemeenten een rol hebben zoals de koepels van woningbouwcorporaties. De geuite wens om de warmtevoorziening via o.a. de Warmteling verder te brengen staat stevig in de RES 1.0. Daarbij wordt terecht onderkend dat voor een soepele realisatie de randvoorwaarden er nog niet allemaal zijn. Het gaat dan om aanwijzingsbevoegdheden voor gemeenten maar ook om goede wettelijke basis om te kunnen omgaan met monopolyposities. In de RES 1.0 wordt daarbij nadrukkelijk geothermie én restwarmte benoemd als belangrijke pijlers voor de warmtetransitie. De afstemming tussen de RES en het Rotterdamse havengebied krijgt steeds meer vorm doordat er ook een energiestrategie voor het havencluster moet komen. Die strategie gaat ook over de verduurzaming van bronnen en inzet van waterstof in de procesindustrie. Daarop kan de RES inspelen met regionale aanpak. Ook wordt de relatie tussen warmteopties in woningen en kosten nader geduid. Hoe daarmee wordt omgegaan krijgt met name vorm in de warmte transitievisies die gemeenten maken. Dat gaat dan ook over isolatie, aanpassingen in de installatie en financiering daarvan. Tot slot wordt de positie van biogas en groene waterstof aangehaald. In de RES 1.0 is opnieuw onderzoek gedaan naar de mogelijke kansen van beide gassen in de gebouwde omgeving. Dat heeft niet geleid tot een wezenlijk ander regionaal standpunt. De toepassingen buiten de gebouwde omgeving, zoals zwaar transport en procesindustrie zijn veel aannemelijker op de korte en middellange termijn.	
389	Rijswijk	*Reactie inwoner*		N.a.v. de bekendmaking m.b.t. bovenstaand onderwerp in 'Groot Rijswijk', dd. 3/9 stuur ik u hierbij mijn input. Gelet op de datum hoop ik dat deze informatie toch nog meegenomen kan worden. Een opvallend (positief) punt in de bijbehorende stukken vond ik dat er gekozen wordt voor een aanpak die (o.a.) past bij de inwoners. Omdat niet iedere inwoner hetzelfde is betekent dit in mijn ogen dat we t.z.t. een keuze kunnen maken uit een aantal energiebronnen. Kijkend naar de huidige ontwikkelingen m.b.t. warmtenetten in bijv. Amsterdam (Sluisbuurt/Bijlmer) heeft dit grote voordelen; inwoners gaan soepeler mee in de plannen en gemeenten zijn minder tijd/energie kwijt aan lobby/rechtszaken. Het resultaat: een snellere transitie naar een schonere energievoorziening. Lang verhaal kort: leg straks niet 1 oplossing op aan ons als inwoner. Alvast bedankt en succes met dit lastige onderwerp		Hartelijk dank voor uw standpunt. In de RES 1.0 wordt m.n. vanuit de inhoudelijke mogelijkheden naar de i.c. warmteopties gekeken. Dat resulteert erin dat gemeenten inzicht krijgen in de kansen die er zijn buiten de gemeentegrenzen en daarmee kunnen werken aan goed, passende aanpakken voor het verduurzamen van de warmtevraag van woningen. Daarbij is de gemeentelijke aanpak bepalend en kosten voor de inwoners/huiseigenaren spelen een belangrijke rol. Daarbij is het streven om die optie aan te kunnen bieden die zowel bijdragen aan de CO2-doelen als betaalbaar zijn. Daarbij kan het zijn dat er soms verschillende keuzes te maken zijn en soms zullen die keuzes beperkter zijn.	
134	Rotterdam		Participatie	Voor realisatie van de gezamenlijke doelen in de regionale energiestrategie is draagvlak zeer belangrijk. Wij hechten dan ook veel waarde aan zorgvuldig opgezette en goede participatietrajecten voor alle projecten binnen de energietransitie. Wij verwachten dat dit in de RES 1.0 stevig tot uitdrukking komt.	Communicatie	De regio onderschrijft het belang van participatie bij het creëren van draagvlak. In de RES 1.0 zal nadrukkelijk aandacht worden besteed aan verschillende doelgroepen, verschillende niveaus van participatie en de mogelijkheden dit te stimuleren. Daarmee is communicatie en participatie primair aan gemeenten. De regio kan daarbij een faciliterende rol spelen.	paragraaf 2.3, 7.1, 8.1, verder verweven in hele document
135	Rotterdam		Zon op gevels en op/langs infrastructuur:	Rotterdam ziet voor de toepassing van zon op gevels en zon op/langs infrastructuur een grotere rol weggelegd dan nu wordt voorzien in de Concept RES. Rotterdam is hier een groot pleitbezorger van omdat we de potentie van deze bronnen nodig hebben om uiteindelijk te kunnen voldoen aan de verwachte elektriciteitsvraag in 2050. Daarnaast maken deze toepassingen slim gebruik van de schaarse ruimte in onze stedelijke omgeving wat nodig is om ruimtelijke kwaliteit te kunnen blijven waarborgen.	Elektriciteit	De regio onderschrijft de opvatting dat zon langs infrastructuur een belangrijke rol moet innemen en daarom brengen wij dit in de RES 1.0 maximaal tot uitdrukking. Tevens benoemen wij ook de kansen voor wind langs infrastructuur. Wel moet rekening gehouden worden met het feit dat we voor de uitvoering van zon en wind langs infrastructuur afhankelijk zijn van andere partijen, zoals bijvoorbeeld Rijkswaterstaat. Daarnaast zullen we structureel monitoren welke technieken ver genoeg zijn om een significante rol te spelen in het energiesysteem. Zodra technieken - zoals zon op gevels - ver genoeg zijn, nemen we ze mee in de tweejaarlijkse actualisatie van de RES.	Paragraaf 8.3
136	Rotterdam		Duinen Hoek van Holland geen geschikte locatie voor windturbines:	Wij zien windturbines in de duinen als onwenselijk. In de Concept RES is bij Hoek van Holland een zoekgebied voor windenergie opgenomen. Voor een deel van dat zoekgebied zien wij potentie voor windturbines (langs de strekdam), maar de duinen bij Hoek van Holland vinden we ongeschikt als locatie voor het plaatsen van windturbines. We verzoeken u de duinlocatie uit het zoekgebied te schrappen.	Elektriciteit	We zien potentie voor het ontwikkelen van windenergie in Hoek van Holland. Het zoekgebied wordt in de RES 1.0 breed aangegeven. Binnen het brede zoekgebied zal in het proces dat volgt op de vaststelling van de RES 1.0 door de gemeente nauwkeurig in beeld worden gebracht welke locaties daarvoor het meest geschikt zijn. In dat zoekproces toetsen we ook nadrukkelijk aan ecologische randvoorwaarden. Duingebieden vinden we geen geschikte locaties voor windmolens. We delen dus uw opvatting dat windmolens in het duingebied bij Hoek van Holland onwenselijk zouden zijn.	Paragraaf 7.3 en paragraaf 8.3
137	Rotterdam		Kleinschalige windmolens op bedrijventerreinen:	Naast het zoeken naar nieuwe locaties voor windparken maken ook repowering en wind op industrieterreinen een belangrijk onderdeel uit van het realiseren van de ambities voor de regio. Voor individuele windmolens zijn de Rotterdamse industrieterreinen ook potentiegebied. In het traject naar de RES 1.0 moet er ook aandacht komen voor ondersteuning van ondernemers om kleinschalige windmolens te realiseren.	Elektriciteit	In het Energieperspectief 2050 is repowering meegenomen. Ook in de verhaallijn bedrijventerreinen is in de concept RES-rekening gehouden met energieopwekking, al is dat regionaal beperkt tot zonne-energie. Dat neemt niet weg dat er lokaal breder gekeken kan worden en windmolens tevens inpasbaar zijn. Het realiseren van kleine windmolens is op dit moment nog geen onderdeel van de scope van de RES-aanpak maar kan dat zeker zijn in de gemeentelijke aanpak. Productie die daaruit voortkomt telt mee in de regionale ambitie en monitoring. Indien daarin ontwikkelingen zijn, zowel in techniek als kansen voor grootschalige toepassing nemen we dat mee in de tweejaarlijkse actualisatie van de RES.	Paragraaf 8.3
138	Rotterdam		Relatie met verduurzaming van de haven:	Rotterdam ziet het echter als gemiste kans dat het havenindustrieel complex buiten de reikwijdte van de RES valt, aangezien daar de grootste uitdaging in onze regio ligt om te vergroenen. In de uitwerking van de RES 1.0 zien we graag de relatie met de verduurzamingsopgave van het havenindustrieel complex terugkomen.	Algemeen	Bij de totstandkoming van de opdracht van de RES is expliciet gekozen om de energievraag-kant van het HIC buiten beschouwing te laten (1. Vanwege disproportionele omvang, 2. Vanwege eigen aanpak/proces aan de klimaattafel Industrie en de te vormen Cluster energiestrategie (CES). Wel is afgesproken om de uitwisseling van energie en de regionale meerwaarde mee te nemen in de RES, dat wordt o.a. op de thema's warmte en brandstoffen expliciet en intensief gedaan.	Bijv. paragraaf 3.3, paragraaf 5.1, paragraaf 8.2.2 en paragraaf 8.4
139	Rotterdam		Rekening houden met vogeltrek:	Wij vragen de vogeltrek en andere milieuaspecten zo vroeg als mogelijk mee te wegen bij het aanwijzen van windlocaties in de zoekgebieden. Daarnaast willen wij dat er in het traject naar de RES 1.0 onderzocht wordt of er aangesloten kan worden bij initiatieven die aanvaringen tussen vogels en windmolens tijdens de vogeltrek proberen te voorkomen.	Elektriciteit	In de RES 1.0 (en daarna) zullen we bij de concretisering van de zoekgebieden vogeltrek en andere milieuaspecten nadrukkelijk meewegen, zodat bij de uitwerking per gebied een integrale afweging kan worden gemaakt waar alle betrokken partijen, technische inzichten en initiatieven worden meegenomen.	Paragraaf 8.3
140	Rotterdam		Concreet uitwerken hoe restwarmte in de regio te benutten:	De restwarmte die wij in Rotterdam ter beschikking hebben moet zo goed en snel mogelijk in de rest van de regio ingezet kunnen worden. Vanuit de gemeente Rotterdam vinden wij het belangrijk dat er samenhang komt tussen de bestaande en toekomstige transportleidingen in de regio en dat er afspraken gemaakt worden hoe we hierin met elkaar samenwerken.	Warmte	In de RES 1.0 zal het gebruik van restwarmte een belangrijke plek innemen. Uiteindelijk is het wel aan gemeenten zelf om te bepalen op welke manier en wanneer ze deze restwarmte gaan benutten. Alle gemeenten in de regio zijn meegenomen bij de onderzoeken die nu in het kader van de RES 1.0 plaatsvinden naar de kansen van bovengemeentelijke warmte-uitwisseling. In het onderzoek worden de bestaande leidingen als uitgangspunt genomen, waarbij restwarmte uit de haven naast aardwarmte de belangrijkste bron is. Ondanks de overschakeling van de industrie naar duurzame bronnen zal in de industrie veel warmte vrij blijven komen. Om goed zicht te hebben op de beschikbaarheid van restwarmte op de lange termijn wordt nu verder onderzoek gedaan. Op basis van de resultaten zullen de cijfers over de beschikbaarheid richting RES 2.0. worden geactualiseerd.	Paragraaf 3 - 8.2 - 8.5

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
141	Rotterdam		Geen biomassa in de RES	Voor ons vormen de Rotterdamse visie duurzame biomassa en het SER-advies "biomassa in balans" het vertrekpunt om de inzet van biomassa in de RES te beschrijven. Vanuit de visie en het advies wordt de voorkeur gegeven aan het benutten van (duurzame) biomassa als grondstof in plaats van brandstof. We zien dat uitgangspunt graag vertaald in de RES 1.0.	Brandstoffen	Wij onderschrijven de uitgangspunten van het Duurzaamheidskader Biogrondstoffen gezien deze voortbouwt op het SER-advies 'Biomassa in Balans', waarbij biomassa zoveel mogelijk wordt ingezet voor een hoogwaardige toepassing (als biogrondstof) en niet/ zo min mogelijk als laagwaardige toepassing, zoals het verbranden van hout voor de opwekking van elektriciteit en warmte.	5.2
142	Rotterdam		Kansen voor Rotterdam als waterstofhub:	Door de sterke uitgangspositie van de Rotterdamse haven met onder meer de huidige energiestromen en de ervaring met de productie van waterstof, het werk dat is verricht in het kader van het Rotterdams Klimaatakkoord en de samenwerking met het Havenbedrijf en andere regionale partijen, is Rotterdam goed gepositioneerd om een zeer sterke waterstofhub te worden in Noordwest-Europa. Wij vertalen deze ambitie graag naar de RES 1.0.	Brandstoffen	Het Havengebied maakt formeel geen onderdeel uit van de RES, maar is voor de ontwikkelingen rondom waterstof wel degelijk relevant. We zullen deze kansen prominenter naar voren laten komen in de RES 1.0.	5.1, uitgebreider omschreven in 8.4
143	Rotterdam		Een definiëring van groengas:	De Concept RES beschrijft de inzet van groengas als duurzame transitiebrandstof. Wij werken in het traject naar de RES 1.0 graag samen aan een verdere definiëring van groengas, waarbij we ingegaan op de vervaardiging, gebruik van natuurlijke bronnen en de (indirecte) uitstoot van koolstofdioxide.	Brandstoffen	De zorgen over de duurzaamheid van de bronnen voor biomassa zijn terecht. De Rijksoverheid werkt hierom met een duurzaamheidskader voor de inzet van biomassa. Zij hanteren hierbij de volgende inzet: Het kabinet kiest voor een verantwoorde inzet van biogrondstoffen met een voortvarende aanpak voor tijdige afbouw van de stimulering van laagwaardige toepassingen zoals het verbranden van hout voor de opwekking van elektriciteit en warmte, met een focus op toepassing in sectoren waar op middellange termijn geen alternatieven beschikbaar zijn zoals lucht- en scheepvaart, en voor opschaling van hoogwaardige toepassingen zoals de chemie. In de RES 1.0 zullen we aansluiten bij deze definitie.	5.2
144	Rotterdam		Aandacht voor biodiversiteit:	Gelet op de afnemende biodiversiteit, vragen we aandacht voor de ambitie om met beleidskeuzes in de RES biodiversiteit niet te verstoren en waar mogelijk te verbeteren.	Algemeen	De regio herkent en onderkent het belang van biodiversiteit in de energietransitie. Het maakt onderdeel uit van een scala aan aspecten die een rol kunnen spelen bij energieprojecten. Bij de ontwikkeling van (schone) energieprojecten moet biodiversiteit vanzelfsprekend een rol spelen en onderdeel vormen van de zorgvuldige afwegingen die gemeenten maken rond projecten. Het is uiteindelijk aan gemeenten zelf te bepalen in welke mate dat wordt gedaan.	Paragraaf 7.3.5 (frame 1), paragraaf 8.3.4 (frame 1)
145	Rotterdam		Positieve neveneffecten van de energietransitie:	De reductie van de CO2-uitstoot is het voornaamste doel van de energietransitie. Deze en onder andere fijnstofreductie hebben ook aanzienlijk positieve gezondheidseffecten. Daarnaast kan er met de energietransitie ook bijgedragen worden aan het terugdringen van energiearmoede wanneer er gewaakt wordt over de betaalbaarheid. Naast de opgave en de stappen in de energietransitie die worden voorgesteld in de RES, zouden ook positieve neveneffecten sterker benadrukt moeten worden.	Algemeen	Wij zijn het met u eens dat de reductie van CO2-uitstoot en fijnstof positieve gezondheidseffecten kent, dit vormt de basis van de transitie die we doormaken. In de Concept-RES kwam dit aan bod in algemene bewoordingen. In de RES 1.0 zullen we nadrukkelijker aandacht besteden aan de positieve neveneffecten van de energietransitie.	Paragraaf 2.1
146	Rotterdam		Aandacht voor hittestress en koeling:	Vanwege klimaatverandering wordt ingeschat dat de vraag naar koeling (explosief) zal toenemen wat een groot effect kan hebben op (o.a.) de behoefte aan schoon opgewekte elektriciteit. Wij vinden dat hittestress en koeling een prominentere rol moet krijgen in het hoofdstuk Warmte van de RES 1.0.	Algemeen	Koeling is een onderbelicht onderwerp in de RES, terecht dat u dit onderwerp aankaart. We zetten dit onderwerp op de agenda voor de RES 2.0. Hittestress is overigens voor een groot deel een lokale aangelegenheid, met de eigen ruimtelijke inrichting (meer groen minder stenen/asfalt) kan de stad hitte-eiland - effecten fors verminderen. Ook de bouw van woningen en de aanleg van groene daken verminderen de hittestress in de stad.	Geen verwijzing.
29	Schiedam	Ruimtelijke implicaties		De ruimtelijke implicaties van een duurzame energievoorziening zijn terecht benadrukt in de concept RES. Echter ontbreekt het op lokaal niveau vaak aan specifieke kennis om in samenwerking met stedenbouwkundigen, planologen en landschapsarchitecten, de inpassing van deze systemen verder te kunnen concretiseren. Het regionale samenwerkingsverband kan worden versterkt door bijvoorbeeld een specialistengroep te organiseren die de gemeenten uit deze regio kan ondersteunen bij het maken van de juiste keuzes.	Algemeen	Om de RES verder te ontwikkelen is het belangrijk dat eenieder in staat is zijn/haar bijdragen te leveren. Daar waar de regio kan ondersteunen, kunnen we onderzoeken of deze ondersteuning geboden kan worden. We staan met elkaar voor deze opgave. Suggesties als deze, die toezien op de realisatiefase na vaststellen van de RES 1.0, kunnen onderdeel worden van een uitvoeringsstrategie. Deze zal na vaststelling van de RES 1.0 nader worden uitgewerkt.	Paragraaf 1.2, paragraaf 4.3, paragraaf 6.2
30	Schiedam	Duurzame alternatieven & ecologische implicaties		De waardevolste energiebronnen en -dragers in een duurzaam energiesysteem zijn degene met de meeste opbrengst i.c.m. de minste negatieve consequenties voor mens en milieu. Echter zijn er verschillende nieuwe alternatieven waarbij vraagtekens worden gezet m.b.t. de ecologische voetafdruk. Het is zaak om hier een beter beeld van te krijgen, alvorens een gedegen afweging kan worden gemaakt betreft hoe en in welke mate de nieuwe technieken in de regio kunnen worden geimplementeerd. Enkele voorbeelden zijn: Groengas: de biomassa benodigd voor groengas kan worden verkregen vanuit diverse bronnen. In de position paper brandstoffen wordt bijvoorbeeld kroos, maaisel en bagger genoemd als nieuwe potentiële bron. Voor een provincie waar de natuur al flink onder druk staat, roept dit de volgende vragen op. Wat is het effect van systematische onttrekking van organisch materiaal op een toch al broos ecosysteem? Bestaat het risico dat de ecosystemen en biodiversiteit in de regio hiermee nog verder onder druk komen te staan? Welke bronnen van biomassa zijn het minst schadelijk voor mens en milieu, en welke het meest? Geothermie en WKO systemen: bij het aanleggen van bodemenergiesystemen kan bodemverontreiniging de diepere water vervoerende lagen infiltreren die voor drinkwatervoorziening worden gebruikt. Bij geothermie en gesloten energiesystemen worden er chemische additieven gebruikt die kunnen gaan lekken, aldus Drinkwaterplatform. De gemeente Schiedam vraagt aandacht voor de Structuurvisie Ondergrond (STRONG) en de aanvullende Strategische Voorwaarden (ASV's) waar de drinkwatersector en de provincies momenteel aan werken. Water-, golf- en getijdekracht: zijn voorbeelden van alternatieve manieren van energie opwekking die onuitputtelijk zijn en waarbij geen schadelijke stoffen vrijkomen. Wel dient rekening gehouden te worden met het leven onderwater bij het implementeren van dit soort technieken. In de concept RES lijkt energie uit waterkracht vooralsnog geen rol te spelen. Gezien de potentie van wateren en waterwegen in de regio is dit een gemiste kans, daarom pleit Schiedam voor een haalbaarheidsstudie van deze bron in aanloop naar een RES 2.0. Het is duidelijk dat middelen, kennis en kunde bij menig gemeente ontbreken om meer inzicht te krijgen in bovengenoemde kwesties. Desalniettemin is diepere kennis over de nieuwe alternatieven van essentieel belang. Zo vergroten we de kans dat de keuzes die we nu maken voor de toekomst, in de toekomst de juiste keuzes blijken te zijn. Transparante onderzoeks- en communicatiemethoden betreffende de voor- en nadelen van alternatieve energiebronnen en –dragers, gebaseerd op feiten en niet op belangen, kan tevens het draagvlak voor de echt duurzame oplossingen vergroten.	Algemeen	In de RES wordt van energiebronnen gebruik gemaakt van die bronnen die voldoende 'volwassen' zijn en opschaalbaar zijn. E.e.a. bezien vanuit de regionale beschikbaarheid daarvan. De beoogde mix van die bronnen is in het Energieperspectief 2050 weergegeven en is nog altijd de onderlegger onder de regionale aanpak. Deze aanpak is gebaseerd op feitelijke informatie en analyse, niet o.b.v. meningen. Innovaties van nu kunnen in de toekomst breed toepasbaar zijn. Die informatie is echter pas beschikbaar als dat moment er is en dat is niet nu. Daarom zullen bepaalde keuzes minder succesvol blijken dan andere en dat vraagt om aanpassingsvermogen en tevens inzet op die aspecten die nu met een voldoende mate van zekerheid gerealiseerd kunnen worden. Iedere 2 jaar wordt de RES herijkt en is er een natuurlijk momentum om die innovaties die er klaar voor zijn een grote(re) rol te geven in de strategie.	Geen specifieke locatie in de tekst, is verweven. O.a. paragraaf 5.3, paragraaf 8.4
31	Schiedam	Gedrag		Gezien de vaak paradoxale vraagstukken inherent aan het gebruik van energie (in welke vorm dan ook), lijkt energiebesparing misschien wel de meest effectieve oplossing om klimaatverandering tegen te gaan. Energiebesparing wordt volgens de concept RES nagenoeg uitsluitend gerealiseerd door isolatie van gebouwen. Alhoewel het belang van goede isolatie evident is, valt minstens een vergelijkbare besparing te behalen met kleine aanpassingen in het dagelijks gedrag. Hier staat in de concept RES weinig tot niks over geschreven. Derhalve pleit Schiedam ervoor dat de component 'gedrag' meer aandacht verdient in de RES 1.0. Momenteel ontstaan er nieuwe initiatieven, zoals www.iedereendoetwat.nl van de RVO, die op duurzaam gedrag aansturen. Door deze initiatieven regionaal en lokaal meer te stimuleren blijft het duurzame energievraagstuk niet alleen een technische aangelegenheid, maar is het ook een collectieve missie voor een beter en gezonder leven waar iedereen aan kan bijdragen.	Algemeen	Gedrag is, naast isolatie, inderdaad een component met invloed op de energievraag. De RES regio is hierbij echter niet het juiste schaalniveau om deze gedragsbeïnvloeding te realiseren. Wij zien dit meer als een taak van de nationale overheid of van lokale campagnes. Aangezien het effect van gedragsaanpakken nog ongewis is, is hier in de RES geen expliciete rekening mee gehouden.	Geen verwijzing.
32	Schiedam	Kaarten		De kaarten in de concept RES zijn aan de kleine kant en vaak niet duidelijk uit te lezen. Waar het gebiedsontwikkelingen betreft acht Schiedam het wenselijk om in de RES 1.0 met grotere en gedetailleerdere kaarten te werken die meer tot de verbeelding spreken.	Communicatie	Dank voor de input. Leesbaarheid en aantrekkelijkheid heeft een belangrijke rol gespeeld in het (doelgroepgericht) schrijven en opmaken van het product RES 1.0. Het blijft echter wel een omvangrijk en complex product met een samenvatting. in de RES 1.0 hebben we meer aandacht voor de leesbaarheid van het gehele stuk, inclusief de kaarten. Met zowel detaillering als de omvang is rekening gehouden.	In (opmaak) document verweven. High res figuren.
33	Schiedam	Leesbaarheid		Momenteel vertoont de concept RES veel tekstuele herhalingen die de leesbaarheid van het document niet ten goede komen. Het participatieproces kan belemmert worden wanneer de inhoud van de RES te uitgebreid staat beschreven. Voor een pakkende RES 1.0 vraagt Schiedam aandacht voor een bondigere beschrijving van de strategie.	Communicatie	Dank voor de input. Leesbaarheid en aantrekkelijkheid heeft een belangrijke rol gespeeld in het (doelgroepgericht) schrijven en opmaken van het product RES 1.0. Het blijft echter wel een omvangrijk en complex product met een samenvatting.	In (opmaak) document verweven

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
34	Schiedam	Omrekentabellen/voorbeelden		Er komen veel energetische termen aan bod in de concept RES, omrekentabellen en concrete voorbeelden (bijv. in aantal woningen) kunnen van pas komen bij een beter begrip van de omvang van de energietransitie.	Communicatie	Dank voor de input. Leesbaarheid en aantrekkelijkheid heeft een belangrijke rol gespeeld in het (doelgroepgericht) schrijven en opmaken van het product RES 1.0. Het blijft echter wel een omvangrijk en complex product met een samenvatting.	In document verweven o.a. tabel in paragraaf 2.1, in 2.2.2. aantal woningen/elektriciteit, paragraaf 3.1 warmte, begrippenlijst
226	Schiedam	*Inleiding op alle wensen en bedenkingen van Schiedam (filter op Schiedam om deze te zien)*		Onderdeel zijnde van de energieregio Rotterdam Den Haag wil Schiedam haar verantwoordelijkheid nemen bij het verwezenlijken van de regionale energiestrategie. Ongeacht het feit dat iedere gemeente de transitie op eigen bodem zelf vorm moet geven, wordt het belang van regionale samenwerking erkent en benadrukt. Niet in de laatste plaats omdat wederzijdse afhankelijkheid een essentiële factor blijkt te zijn voor een succesvolle realisatie van een betaalbare, betrouwbare, veilige en schone energievoorziening voor iedereen. Daarnaast spelen er tal van andere beleidsprocessen en uitdagingen in de samenleving waar de energietransitie integraal mee kan worden vervlochten. Dat is dan ook de reden dat de gemeente Schiedam tot de onderstaande zienswijze op de concept RES is gekomen.	Algemeen	Dank voor uw reactie. De balans tussen regionale samenwerking en lokale autonomie is inderdaad een continu 'spel' waar we met elkaar aandacht aan (moeten blijven) geven. Het is goed te lezen dat u daar actief aan deelneemt; het RES-proces is een nauwe samenwerking.	Geen verwijzing.
227	Schiedam	227+228+229 hoort bij elkaar		De gemeente Schiedam onderschrijft de volgende uitgangspunten van de RES: a.Elektriciteit i.Het behalen van de doelstelling om 40% van het geschikte dakoppervlak te voorzien van zon- en/of windinstallaties per 2030.	Elektriciteit	Fijn dat de gemeente Schiedam het uitgangspunt het benutten van 40% van de geschikte daken onderschrijft en zien uit naar de aanpak die uw gemeente kiest. De regio biedt desgevraagd ondersteuning in data, monitoring en vooral kennisdeling.	Paragraaf 8.3 bevat informatie over zon in het stedelijk gebied
228	Schiedam	227+228+229 hoort bij elkaar		De gemeente Schiedam onderschrijft de volgende uitgangspunten van de RES: a.Elektriciteit ii.Het bewerkstelligen van minstens 50% lokaal eigendom bij grootschalige zonne- en windenergie projecten.	Elektriciteit	Dit heeft in de RES 1.0 meer aandacht gekregen dan in de concept RES: Dit aspect wordt in nauwe samenhang gezien met overige vormen van participatie. Het NP RES ontwikkeld hiervoor handreikingen en de participatiecoalitie is beschikbaar om gemeenten en lokale coöperaties te ondersteunen. Dit, en de vertaling naar omgevingsbeleid, is een lokale aangelegenheid, waarbij de genoemde handreikingen kunnen helpen.	Paragraaf 8.3.4 (frame 3, draagvlak)
229	Schiedam	227+228+229 hoort bij elkaar		De gemeente Schiedam onderschrijft de volgende uitgangspunten van de RES: a.Elektriciteit iii.Bij het verwezenlijken van gebiedsontwikkelingen, overeenkomstig de aangewezen zoekgebieden A4 en A20 uit de concept RES, de energietransitie doelstellingen mee te nemen in het afwegingskader.	Elektriciteit	De regio spreekt steun en waardering uit voor uw standpunt dat u de energiedoelstellingen t.a.v. de zoekgebieden A4 en A20 meeneemt in uw afwegingen, en zo bijdraagt aan de regionale doelstellingen. In de periode na de RES 1.0 wordt ingezet op gebiedsprocessen om de beoogde ontwikkelingen in te gaan vullen.	Paragraaf 7.3, paragraaf 8.3
230	Schiedam	230+231+232+233 hoort bij elkaar		De gemeente Schiedam onderschrijft de volgende uitgangspunten van de RES: b.Warmte i.Het inzetten op gebruik van aard- en restwarmte voor het verwarmen van woningen, gezien de regionale potentie die deze energiebron te bieden heeft.	Warmte	Hartelijk dank voor die notie	Nvt
231	Schiedam	230+231+232+233 hoort bij elkaar		De gemeente Schiedam onderschrijft de volgende uitgangspunten van de RES: b.Warmte ii.Middels de Transitievisie Warmte de benodigde warmtevraag van Schiedam, nu en in de toekomst, in kaart te brengen en kenbaar te maken voor concretisering van de lokale en regionale warmte-infrastructuur.	Warmte	Voor de totstandkoming van de RSW maken we zoveel mogelijk gebruik van de informatie uit de gemeentelijke TVW's. In veel gevallen is deze echter nog niet gereed. De RSW kan derhalve ook gebruikt worden voor het opstellen en/ of aanscherpen van de TVW.	Paragraaf 3.1
232	Schiedam	230+231+232+233 hoort bij elkaar		De gemeente Schiedam onderschrijft de volgende uitgangspunten van de RES: b.Warmte iii.Erop toezien dat de bron van restwarmte uit deze regio geen fossiele oorsprong zal hebben per 2050, meegerekend het Haven Industrieel Complex.	Warmte	Hartelijk dank voor die notie, die in lijn licht met uitgangspunt zoals opgenomen in het regionale Energieperspectief 2050.	Paragraaf 8.2
233	Schiedam	230+231+232+233 hoort bij elkaar		De gemeente Schiedam onderschrijft de volgende uitgangspunten van de RES: b.Warmte iv.De randvoorwaarden voor het realiseren van een warmte-infrastructuur verder helpen ontwikkelen.	Warmte	Hartelijk voor die nota en als partner van de RES is Schiedam hier van harte voor uitgenodigd.	Nvt
234	Schiedam			De gemeente Schiedam onderschrijft de volgende uitgangspunten van de RES: b.Communicatie i.Schiedam een actieve rol wenst te spelen in het communicatie- en kennisdelingsproces.	Communicatie	Dank voor deze inbreng. Schiedam is actief betrokken in de communicatiewerkgroep	Geen verwijzing
235	Schiedam	*Nawoord op alle wensen en bedenkingen van Schiedam (filter op Schiedam om deze te zien)*		Schiedam hoopt met deze zienswijze, waarin onze intenties worden benadrukt en aandachtspunten meegegeven, een nieuwe impuls te bieden ter verrijking van de concept RES tot een volwaardige en breed gedragen RES 1.0. Als afsluitende opmerking wil Schiedam het volgende delen. Gezien de beperkte capaciteit voor grootschalige windprojecten in de stad, realiseren we ons dat daarmee de druk op andere gemeenten, die ruimtelijk gezien meer mogelijkheden hebben, groter wordt. Voor deze gemeenten willen we onze waardering uitspreken, want het is goed mogelijk dat Schiedam in de toekomst een beroep moet doen op duurzame elektriciteit die elders wordt opgewekt. Tegelijkertijd zien we mogelijkheden om de potentie die de stad wel te bieden heeft optimaal te benutten, zodat ook Schiedam een waardige bijdrage kan leveren aan de energetische opgave van de regio, het land en de wereld.	Elektriciteit	Als regio zoeken we naar de manier waarop we met elkaar kunnen bijdragen aan de realisatie van de nationale doelstelling van 3,2 - 2,8 TWh. En spreekt steun en waardering uit voor de ambitie van de gemeente Schiedam om haar bijdrage daaraan naar vermogen te leveren.	N.v.t.
111	Vlaardingen		Biomassa in Vlaardingen RES	Verzoekt het college: In de lokale uitwerking van de RES in Vlaardingen een uiterste inspanning te leveren om geen verder gebruik te maken van houtige biomassa.	Warmte	De RES regio initieert geen warmteprojecten. De verantwoordelijkheid voor goedkeuring van projecten ligt bij de gemeentelijke overheden. In de RES schetst de regio de mogelijkheden voor een regionaal warmtesysteem. Het verstoken van houtige biomassa is geen onderdeel van het onderzoek dat hiervoor in uitvoering is. Op nationaal niveau is ook aandacht voor de inzet van houtige biomassa voor warmteprojecten. Het kabinet kiest voor een verantwoorde inzet van biogrondstoffen met een voortvarende aanpak voor tijdige afbouw van de stimulering van laagwaardige toepassingen zoals het verbranden van hout voor de opwekking van elektriciteit en warmte (https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/10/16/duurzaamheidskader-biogrondstoffen).	Paragraaf 1.3 - 3.1
112	Vlaardingen		Biomassa binnen RES	Verzoekt het college: Als gesprekspartner en mede-ontwikkelaar van de RES Rotterdam-Den Haag zich in te zetten om geen ruimte te bieden aan nieuwe initiatieven op het gebied van houtige biomassa;	Warmte	Ik verwijs u graag naar het antwoord op de voorgaande wens en bedenking van uw raad. Voor de volledigheid is het antwoord hier nogmaals opgenomen. De RES regio initieert geen warmteprojecten. De verantwoordelijkheid voor goedkeuring van projecten ligt bij de gemeentelijke overheden. In de RES schetst de regio de mogelijkheden voor een regionaal warmtesysteem. Het verstoken van houtige biomassa is geen onderdeel van het onderzoek dat hiervoor in uitvoering is. Op nationaal niveau is ook aandacht voor de inzet van houtige biomassa voor warmteprojecten. Het kabinet kiest voor een verantwoorde inzet van biogrondstoffen met een voortvarende aanpak voor tijdige afbouw van de stimulering van laagwaardige toepassingen zoals het verbranden van hout voor de opwekking van elektriciteit en warmte (https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/10/16/duurzaamheidskader-biogrondstoffen).	Paragraaf 3.1

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
113	Vlaardingen		Extra windmolen in plaats van zonneveld RES	Verzoekt het college: Als gesprekspartner en mede-ontwikkelaar van de RES Rotterdam – Den Haag zich uit te spreken dat het wenselijk is in te zetten op een windmolen op een nader te bepalen locatie binnen de gemeente Vlaardingen, in plaats van het aanleggen van een zonneveld in een groenstrook langs de A20 in Vlaardingen.	Elektriciteit	Indien er locaties zijn die vanuit de gemeente voorkeur hebben kunnen deze altijd worden ingebracht binnen het RES proces en dragen daarmee bij aan de opgave die er gezamenlijk is. In de RES 1.0 wordt voor zover dat mogelijk is invulling gegeven aan techniek specifieke zoekgebieden voor wind- en zonenergie. Deze aanpak is in de eerste plaats gericht op die situaties waarbij de ruimtelijke kwaliteit niet te zeer te lijden heeft onder de energieopwekking (draagkracht van het landschap). In tweede instantie gaat het om realiseerbaarheid in de zin van tijdsdoorloop, businesscase, netwerk en belemmeringen in b.v. ecologie of van juridische aard. Bij alternatieve invulling of nieuwe projecten, al dan niet ter vervanging zullen bovengenoemde criteria ook van belang zijn. Er staat de gemeente echter niets in de weg dit te onderzoeken en de regio ondersteunt dit graag met kennis en informatie.	Paragraaf 8.3
114	Vlaardingen		Er warmpjes bij zitten	Verzoekt het college: Te inventariseren welke kansen nu benut kunnen worden om in de toekomst eventueel zo eenvoudig mogelijk aan te kunnen sluiten op de warmtenetten om op deze manier de energietransitie vorm te geven.	Warmte	In onderzoek naar benodigde instrumenten wordt gekeken naar wat er nodig is om de transitievorm te geven. Er wordt niet op uitvoeringsniveau onderzocht hoe de fysieke aansluitingen eenvoudiger gemaakt kunnen worden.	Juridisch rapport sturingsinstrument en publieke belangen - Juridische analyse Warmtewet 2.0
115	Vlaardingen		Energiebesparing RES	Verzoekt het college om: Regionaal aan te dringen om naast de vele mogelijkheden in de regio Rotterdam-Den Haag voor hernieuwbare energie, ook de potentiële energiebesparingen te onderzoeken en in kaart te brengen, en deze op te nemen in een volgende RES.	Algemeen	We merken een gedeelde behoefte om besparing steviger te verankeren binnen de RES. Dat is begrijpelijk, we erkennen dat het een belangrijk onderwerp is. In het traject van de 2.0 zal ingegaan worden op de rol die de regio hierbinnen kan vervullen en bekijken we welke invulling besparing binnen de RES krijgt. In het Energieperspectief en de (concept) RES wordt uitgegaan van een minimale mate van isolatie van gebouwen (minimaal label C). In de berekeningen rondom het thema Warmte is dit het uitgangspunt. Isolatie is dan ook stap 1 in de RES aanpak. Dit levert een energiebesparing op van circa 25%. In de RES 1.0 is hier verder onderzoek opgenomen. De isolatie-aanpak is primair een lokale aangelegenheid. Regionale samenwerking vindt plaats o.a. via Provincie Z-H en bijv. de regionale energieloketten. In de informatieplicht is opgenomen dat locaties die meer dan 50.000 kWh en/of 25.000 m3 gas per jaar gebruiken alle erkende maatregelen moeten nemen. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de handhaving. Naar verwachting moeten alle labelplichtige gebouwen in 2030 beschikken over een A-label. Dat leidt tot een aanzienlijke energiebesparing. Daarbij is afstemming/inspanning nodig om tot een adequate borging van b.v. informatieplicht en controle van energielabels te komen.	Paragraaf 2.4, paragraaf 4.1, paragraaf 6.1 en paragraaf 8.2.1
116	Vlaardingen		Rol participatie binnen de RES Rotterdam-Den Haag	verzoekt het college: Een uitgebreide inventarisatie te maken van burgerparticipatie in de Regionale Energiestrategieën en, aan de hand van de hieruit voortkomende best practices, bewonersparticipatie bij de RES 1.0 actief te stimuleren; Een participatieplan Regionale Energie Strategie, waarin ook de totstandkoming van de warmtevisie per wijk wordt meegenomen, en deze tijdig ter consultatie aan de raad voor te leggen; De Regionale Energie Strategie 1.0 in een vroegtijdig stadium te bespreken met inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties.	Communicatie	Antwoord bestaat uit meerdere onderdelen: 1) NPRES heeft een inventarisatie van burgerparticipatie in de Regionale Energiestrategie (dat is buiten scope van RES R DH), relevante best practices uit andere regio's worden gedeeld. 2) Het participatieplan RES R DH omvat niet de warmtevisie per wijk omdat dit volgens afspraak een aangelegenheid is van de gemeenten zelf (die dit zelf met de raden bespreken), 3) het bespreken van de RES 1.0 met inwoners, bedrijven, maatschappelijke organisaties is volgens afspraak een aangelegenheid van de gemeenten zelf, de regio ondersteunt de gemeenten met algemene kennis/communicatie op gebied van participatie. De voorbeelden van hoe de gemeenten dit doen worden onderling gedeeld.	paragraaf 2.3, 7.1, 8.1, verder verweven in hele document
117	Vlaardingen		Haalbaar en betaalbaar RES	Verzoekt het college: Als gesprekspartner en mede-ontwikkelaar van de RES Rotterdam – Den Haag te pleiten voor de betaalbaarheid van de energietransitie voor inwoners, om er voor te zorgen dat hoge investeringen voor inwoners worden voorkomen.	Algemeen	Betaalbaarheid van de transitie betreft meerdere aspecten. Het kan gaan om de transitie als geheel, de kosten en daarmee ook de toegankelijkheid voor inwoners, voor bedrijven, de netbeheerder en de publieke organisatie. In de RES wordt inzicht gegeven in deze aspecten. Niet overal kan dat al even concreet, veel in de transitie die we nog voor de boeg hebben is namelijk nog onbekend. Binnen het thema Warmte vormt betaalbaarheid een van de belangrijkste waarden waarnaar is gekeken. Er wordt onderzocht welke instrumenten nodig zijn om de betaalbaarheid van de transitie te borgen. Kostenverdeling is op dit moment nog niet aan de orde. Wel wordt gekeken naar de totale maatschappelijke kosten en de verdeling over de keten, echter is dit algemeen van aard en bedoeld om een vergelijking tussen alternatieven te kunnen maken.	Paragraaf 2.4, 8.2.3 en paragraaf 8.2.4
52	Wassenaar		Maak beter inzichtelijk wat de huidige en toekomstige energieverbruiken zijn.	In de Concept-RES zijn de huidige en te verwachten toekomstige energieverbruiken van verschillende energiedragers, zoals warmte en elektriciteit, aangegeven. De totstandkoming hiervan is echter onvoldoende toegelicht en onderbouwd. Voor een goed overzicht van het energiesysteem zal het goed zijn om de huidige en toekomstige energieverbruiken van zowel elke energiedrager als het gehele energiesysteem, inclusief de netwerken en infrastructuur, toe te lichten en te onderbouwen. Ook zal het helpen als de wijze waarop 27% warmtebesparing wordt behaald concreet wordt aangegeven. Zet daarbij in op een helder en technologie-neutraal handelingsperspectief, zoals "op basis van alle verduurzamingsmaatregelen die zich binnen 5 of 10 jaar terugverdienen". Hierbij vragen wij overigens speciale aandacht voor de (on)mogelijkheid van kostenneutrale isolatie bij monumenten en overige lastig te isoleren gebouwen.	Warmte	De onderbouwing van de inschattingen van toekomstige energieverbruiken in de concept RES (het Energieperspectief 2050) is terug te vinden in het Energieperspectief zelf (zie www.resrotterdamdenhaag.nl). In de RES 1.0 zal het toekomstig energieverbruik worden geactualiseerd op basis van de laatste kennis. Hierbij zal duidelijk worden aangegeven waar de toekomstige vraagcijfers op zijn gebaseerd, en worden verwezen naar de bronnen van deze informatie. In elke volgende versie van de RES zal de nieuwste kennis over deze gegevens worden opgenomen. Om nog specifiek terug te komen op uw vraag over de besparing op de warmtevraag: In de regio Rotterdam Den Haag is in het Energieperspectief 2050 de ambitie uitgesproken dat woningen in de regio geïsoleerd moeten worden. Minimaal naar label C, maar als beter mogelijk is, of de verwarmingstechniek dit vereist, dan kan zwaarder worden geïsoleerd. CE Delft heeft berekend wat het uitvoeren van deze ambitie betekent voor de warmtevraag. Een isolatie naar label C is technisch haalbaar. Bij het opstellen van de ambitie is niet gekeken naar de financiering van deze oplossing. Dit laatste is een terecht punt van aandacht, wat in de Transitievisie warmte, en in de nationale maatregelen, aandacht verdiend, maar ook aandacht heeft. Uiteindelijk is betaalbaarheid een randvoorwaarde van de energietransitie, en als zodanig ook opgenomen in de RES. Daar waar isolatiemaatregelen nog niet lonen, zal gekeken moeten worden hoe deze, eventueel met hulp van landelijke regelingen, toch lonend gemaakt kunnen worden	Paragraaf 1.3 - 2.2 - 3.2 - 8.2. Randvoorwaarden: 2.4
53	Wassenaar		Maak inzichtelijk hoe het toekomstige energiesysteem eruit ziet in zowel opwekking, opslag als afname rekening houdend met dag- en nachtritmes en seizoenverschillen.	Het huidige energiesysteem bestaat uit een vraag gestuurd systeem. De productie wordt aangepast naar de energievraag die er op dat moment is. Hernieuwbare energieproductie is alleen beschikbaar wanneer de zon schijnt of wanneer het waait in geval van zonne- en windenergie. Dit is een aanbod gedreven energiesysteem. In dit hernieuwbare energiesysteem sluiten aanbod en verbruik niet op elkaar aan. Voor een goed werkend en toekomstbestendig energiesysteem zal verder uitgewerkt en toegelicht moeten worden hoe dit aanbod gestuurde systeem goed en betrouwbaar functioneert. In de RES 1.0 zal inzichtelijk gemaakt moeten worden: 1) of het technisch mogelijk is om vraag en aanbod van duurzame energie op jaarbasis in balans te krijgen, en 2) hoe het toekomstig systeem eruit zal zien met hernieuwbare opwekking, opslag en afzet van energie.	Systeemanalyse	Op hoofdlijnen is er inzicht in de vraag en aanbod van energie in deze regio en de verwachtte ontwikkeling van de vraag hiernaar. De systeemstudie ZH geven aan de hand van vier scenario's inzicht in de systeemeffecten van de transitie. Deze uitkomsten zijn meegenomen in de RES 1.0. Dit zijn algemene bevindingen, er zijn geen aanvullende berekeningen uitgevoerd. In algemene - kwalitatieve - termen zal worden gekeken wat er nodig is voor een betrouwbaar, toekomstbestendig en efficiënt energiesysteem. Belangrijk is ook te beseffen dat niet de RES verantwoordelijk is voor het balanceren van het energiesysteem, zo is wettelijk geregeld dat voor elektriciteit die taak bij de netbeheerders ligt. Wel zal de RES aangeven welke leidende principes van belang zijn, hierbij is ook aandacht voor de disbalans tussen vraag en aanbod.	1.3 en 6.1
54	Wassenaar		Zonne-energie: Werk de zoeklocaties uit met lokaal voldoende draagkracht.	Het aanpakken van kansrijke zoeklocaties, die vanuit landschappelijke en ruimtelijke inpassing mogelijk zijn, levert meer op dan inzetten op zoeklocaties met een lage draagkracht. De draagkracht vanuit landschappelijke waardes en ruimtelijke inpassing voor grootschalige zonsystemen in open velden of in natuur is in Wassenaar gering. In de Wassenaarse Structuurvisie 2025 is derhalve aangegeven dat er geen ruimte is voor grootschalige zonopwekking (zonneweides) en windmolens. Uit een informatiebijeenkomst met Wassenaarse betrokkenen is naar voren gekomen dat de draagkracht voor grootschalige zonsystemen op daken, infrastructuur en parkeerplaatsen wordt herkend.	Elektriciteit	In de RES 1.0 wordt voor zover dat mogelijk is invulling gegeven aan technieksspecifieke zoekgebieden voor wind- en zonenergie. Deze aanpak is in de eerste plaats gericht op die situaties waarbij de ruimtelijke kwaliteit niet te zeer te lijden heeft onder de energieopwekking (draagkracht van het landschap). Draagkracht kan bijvoorbeeld ook groter worden door een combinatie van functies (zon op daken of op overkappingen van parkeerplaatsen). In tweede instantie gaat het om realiseerbaarheid in de zin van tijdsdoorloop, businesscase, netwerk en belemmeringen in bijv. ecologie of van juridische aard. De zoeklocaties worden lokaal verder onderzocht en getoetst op deze punten, waarbij ook de onderwerpen participatie en draagvlak belangrijk zijn. Deze filters kunnen ertoe leiden dat voor de periode tot 2030 realisatie niet wenselijk of niet haalbaar is, maar ook het tegenovergestelde kan het geval zijn. Het realiseren van de regionale ambitie vraagt daarna een inspanning om daar waar nodig draagvlak te versterken en niet de opgave door te schuiven of aan anderen te laten.	Komt op meerdere plekken terug, toelichting vooral in paragraaf 8.3. Daarnaast ook genoemd in paragraaf 2.1, 2.2, 4.1, 4.2, en 7.3.

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
55	Wassenaar		Windenergie: Laat voldoende ruimte voor de lokale eisen en wensen voor uitwerking van de zoeklocaties.	De Wassenaarse Structuurvisie 2025 geeft aan dat er geen ruimte is voor windmolens in het buitengebied. Wassenaar geeft de voorkeur aan inpassing van energieopwekking met behoud van de culturele en landschappelijke waarden. Met name in haar buitengebieden. Uit de inpassingsinventarisatie binnen de RES naar mogelijke locaties voor windturbines binnen de zoeklocaties in de gemeente Wassenaar, is naar voren gekomen dat er nauwelijks locaties geschikt zijn voor windenergie. Mede door deze beperkte ruimte is er in de gemeente Wassenaar gering draagvlak voor windenergie. Een zoeklocatie zonder lokale randvoorwaarden is niet wenselijk.	Elektriciteit	In de RES 1.0 wordt voor zover dat mogelijk is invulling gegeven aan techniekspecifieke zoekgebieden voor wind- en zonenergie. Deze aanpak is in de eerste plaats gericht op die situaties waarbij de ruimtelijke kwaliteit niet te zeer te lijden heeft onder de energieopwekking (draagkracht van het landschap). Draagkracht kan bijvoorbeeld ook groter worden door een combinatie van functies (zon op daken of op overkappingen van parkeerplaatsen). In tweede instantie gaat het om realiseerbaarheid in de zin van tijdsdoorloop, businesscase, netwerk en belemmeringen in bijv. ecologie of van juridische aard. De zoeklocaties worden lokaal verder onderzocht en getoetst op deze punten, waarbij ook de onderwerpen participatie en draagvlak belangrijk zijn. Deze filters kunnen ertoe leiden dat voor de periode tot 2030 realisatie niet wenselijk of niet haalbaar is, maar ook het tegenovergestelde kan het geval zijn. Het realiseren van de regionale ambitie vraagt daarna een inspanning om daar waar nodig draagvlak te versterken en niet de opgave door te schuiven of aan anderen te laten.	Komt op meerdere plekken terug, toelichting vooral in paragraaf 8.3. Daarnaast ook genoemd in paragraaf 2.1, 2.2, 4.1, 4.2, en 7.3.
56	Wassenaar		Maak een bijgewerkt Energieperspectief 2050	De ontwikkelingen op het gebied van hernieuwbare energie gaan zeer snel en de kans is groot dat uitgangspunten snel achterhaald zijn. Het Energieperspectief 2050 is bij de vaststelling van de RES 1.0 alweer 2 jaar oud. In dat kader kan de regio de suggestie doen om naast de uitvoerbare stappen voor 2030 ook enkele pilots voor te stellen, die van betekenis kunnen zijn na 2030. De actualisatie van de RES in een versie 2.0 en verder vereist tevens dat de langetermijnvisie in de vorm van het Energieperspectief om de twee jaar wordt geactualiseerd.	Algemeen	Innovatie speelt een belangrijke rol in de regio en m.n. in de energietransitie. Dar geldt voor de periode tot 2030 maar nog meer voor de periode daarna. Dat wordt ook onderkend in de RES. Daarom lopen er twee sporen. Enerzijds wordt ingezet op wat (qua technieken) nu al kan om dichter bij de doelstelling te komen en anderzijds wordt steeds inzicht verkregen in welke technieken zich lenen voor opschaling. Betaalbaar, betrouwbaar, vellig en schoon zijn daarbij belangrijke criteria. Die kennis ontwikkelen we in de RES niet zelf maar benutten we vanuit de aangesloten partijen. Bijv. rond waterstof wordt de aansluiting met de partijen in de Economic Board Zuid-Holland, taskforce Energie (o.a. TUDelft, Innovation Quarter, Havenbedrijf en Stedin) onderhouden om laatste inzichten mee te kunnen nemen. Per uitvoeringslijn wordt aandacht gegeven aan innovatie[1]. Pilots kunnen zeker batig zijn om ervaringen op te doen met nieuwe technieken.	Geen specifieke locatie in de tekst, is verweven. O.a. paragraaf 5.3, paragraaf 8.4, Economic Board Zuid-Holland: paragraaf 7.6
57	Wassenaar		Benoem expliciet andere opwekkingstechnologieën in relatie tot de huidige keuzes:	Hoewel de RES 1.0 zich met name richt op een haalbare energiestrategie voor 2030 ligt de focus wel degelijk op een energieneutrale samenleving in 2050. In de RES 1.0 zal meer aandacht besteed moeten worden aan andere technieken zoals (Thorium-) kernenergie, waterstofproductie en de toepassing hiervan en innovaties die ook na 2030 interessant worden en kunnen bijdragen aan de einddoelstelling voor 100% hernieuwbare energieopwekking. De focus ligt nu alleen op zon- en windenergie.	Algemeen	De RES 1.0 legt de nadruk op de ontwikkelmogelijkheden die er vandaag de dag zijn en waarbij opschaling mogelijk is op grote schaal. Die opgave ligt er vanuit het Klimaatakkoord. Realisatie dient voor 2030 gereed te zijn en vergunningen zullen daarom in 2025 moeten zijn afgegeven. In die tijdshorizon kunnen dus enkel beproefde technieken een betekenisvolle rol spelen. Daarnaast wordt nadrukkelijk de horizon 2050 in beeld gehouden. Nieuwe technieken, maar ook ontwikkelingen zoals kernenergie of thorium worden nauwlettend gevolgd om wanneer daartoe aanleiding is deze op te nemen in de regionale aanpak en de energiemix. Daarvoor dient ook de twee-jaarlijkse herziening van de RES. Voor wat betreft kernenergie ligt het primaat, zowel voor onderzoek als t.b.v. realisatie niet op regionaal niveau. Waterstof en groengas kennen een positie in de RES. De achtergrondnotitie Brandstoffen is met de RES 1.0 geactualiseerd.	Geen specifieke locatie in de tekst, is verweven. O.a. paragraaf 5.3, paragraaf 8.4
58	Wassenaar		Stem de uitwerking van de toekomstige warmtevoorziening af in de gemeentelijke Transitievisie Warmte en in de RES.	De energievraag van de gebouwde omgeving zal duidelijker worden in de Transitievisie Warmte die elke gemeente voor einde 2021 gaat opleveren. Dan wordt duidelijk wat de energievraag is en welke techniek de voorkeur heeft. Anderzijds biedt de RES een kader waarbij de lokale warmte-invulling concreter kan worden uitgewerkt. Dit vergt goede afstemming tussen beide trajecten. In de huidige planning wordt de Transitievisie Warmte later opgeleverd dan de RES 1.0. Derhalve dient geborgd te worden dat afwijkingen als gevolg van de vastgestelde Transitievisie Warmte in de RES 2.0 opgenomen kunnen worden.	Warmte	Het klopt dat er een goede afstemming benodigd is tussen de RES en de Transitievisie Warmte (TVW). De TVW en RES worden dan ook zo goed mogelijk in samenhang met elkaar opgesteld. Tijdens het maken van RES 1.0 nemen we de uitkomsten mee van de TVW die gemeenten gereed hebben. Wanneer uit de regionale analyse andere uitkomsten naar voren komen dan gaan we met elkaar kijken wat de meest gewenste warmte aanpak is. Uiteindelijk ligt de autonomie bij de gemeenten: zij besluiten over de warmtetechnieken in hun gemeente. Wanneer door de tijd heen gemeenten hun TVW gereed hebben zal deze meegenomen worden in volgende analyses (in de RES 2.0 e.v.). Tegelijkertijd kunnen gemeenten de onderzoeksresultaten uit de RES ook benutten voor de totstandkoming van hun TVW.	Paragraaf 2.2 - 2.3 - 3
59	Wassenaar		Maak de rol van hernieuwbare brandstoffen (waterstof en groen gas) duidelijk, zowel in kwaliteit als in kwantiteit.	Over productie en gebruik van hernieuwbare gassen is veel onbekend. Hierdoor is er geen beeld of dit noodzakelijk gaat worden in de toekomst en hoeveel opwek hiervoor nodig zal zijn. Wij achten het wenselijk dat de RES 1.0 duidelijker aangeeft waarvoor deze hernieuwbare gassen worden gebruikt (= kwalitatief), hoeveel hiervan beschikbaar (=kwantitatief) is en welke eisen dit stelt aan het totale energiesysteem.	Brandstoffen	Het klopt dat over de exacte rol van hernieuwbare brandstoffen onzekerheid bestaat, maar op basis van de momenteel beschikbare toekomstscenario's is er een onderbouwde inschatting gemaakt. In de RES wordt hier zowel kwalitatief (ladder van inzet op p33 in deel A) als kwantitatief (deel B p26-28) inzicht in geboden. Inschattingen voor de toekomst blijven echter altijd een mate van onzekerheid houden. De effecten van de energietransitie, en het gebruik van andere energiedragers op het volledige energiesysteem word in de RES 1.0 kwalitatief in beeld gebracht.	Kwaliteit: 5.3, kwantiteit: 8.4
60	Wassenaar		Communiceer en maak inzichtelijk wat bewoners en ondernemers kunnen doen en verwachten in het kader van de RES, voor nu en in de toekomst.	De gemeenten hebben vanuit de regionale samenwerking de taak om de lokale inwoners en ondernemers te betrekken. De regio kan hierin een belangrijk toevoeging doen door helder aan te geven welk handelingsperspectief bewoners en ondernemers nu en in de toekomst hebben. Hierin zijn we het eens met de regionaal vastgestelde eisen aan de communicatie(middelen) om begrijpelijk, laagdrempelig en doelgroepgericht te zijn. Dit neemt onder andere het gedragswetenschappelijke inzicht mee dat bij omgevings- en milieu gerelateerde vraagstukken, mensen zich minder laten leiden door kosten-batenanalyses, feiten en argumenten en meer door normen, waarden en gevoelens. Daarom staan we ook achter de aanpak om de draagkracht van het landschap als voorwaarde te verbinden aan de RES. We rekenen op de inzet van de RES om dezelfde boodschap aan alle inwoners in de regio goed te communiceren. Tegelijk zijn wij niet de enige regio die voor deze uitdaging staat. Daarom stellen wij voor ook het Rijk aan te schrijven op hun verantwoordelijkheid voor heldere en eenduidige communicatie van alle rijksdiensten ten aanzien van de energietransitie.	Communicatie	Dank voor de input. De regio communiceert in principe niet rechtstreeks met inwoners, dat is voorbehouden aan de gemeenten. Echter in de communicatie, met secundair de doelgroep inwoners, dragen wij eenduidig deze boodschap uit. Ook in contact met Nationaal Programma RES/Rijk wordt uw verzoek naar eenduidigheid nagestreefd. Tegelijkertijd blijft het omvangrijke en complexe materie die veelal nog een vertaalslag nodig heeft door de gemeenten indien gebruikt voor inwonerscommunicatie. De Regio onderschrijft het belang van eenduidige communicatie over alle overheidslagen heen.	geen verwijzing nodig
61	Wassenaar		Maak een helder kosten-baten kompas om de energietransitie betaalbaar te houden.	In de Concept-RES wordt geen aandacht besteed aan de kosten en baten van het C02-neutraal maken van de samenleving. Wij achten het van belang om inzichtelijk te maken wat de kosten en baten zijn voor de transitie naar het toekomstige CCh-neutraal energiesysteem. Communicatie naar inwoners over de kosten en baten is belangrijk. Dit voorkomt onverwachte verrassingen achteraf en het eventueel verliezen van draagvlak voor deze energietransitie.	Algemeen	Betaalbaarheid van de transitie betreft meerdere aspecten. Het kan gaan om de transitie als geheel, de kosten voor inwoners, voor bedrijven in het bijzonder, de netbeheerder en de publieke organisatie. In de RES wordt inzicht gegeven in deze aspecten. Niet overal kan dat al even concreet, veel in de transitie die we nog voor de boeg hebben is namelijk nog onbekend. Wel wordt bij warmte onderzocht wat belangrijke instrumenten zijn om die betaalbaarheid te borgen.	Paragraaf 2.4 en paragraaf 8.2.4
236	Wassenaar	*Inleiding op wensen en bedenkingen van Wassenaar (filter op Wassenaar om deze te zien)*		Als eerste onderschrijven wij graag de meerwaarde van Wassenaar voor de regio. Wassenaar kenmerkt zich door een rijke geschiedenis waarbij architectonische en stedenbouwkundige elementen, (groen)structuren en recreatieve waarden haar identiteit bepalen. Naast een kwalitatief hoogwaardige openbare ruimte en een woonklimaat met goede voorzieningen, draagt wassenaar bij aan een internationaal vestigingsklimaat. Ook de toeristische aantrekkingskracht van Wassenaar is groot. Onze nadrukkelijke wens is om deze waarden, die soms al eeuwenlang aanwezig zijn, ook voor toekomstige generaties zoveel mogelijk duurzaam te behouden. Naast de opgave om deze waarden te respecteren c.q. te behouden, dan wel te versterken, werken wij hard aan de opgave voor verduurzaming en het grootschalig opwekken van hernieuwbare energie. Ook Wassenaar wil in 2050 CO2 neutraal zijn. De gemeente is d.m.v. afspraken in het klimaatakkoord gecommitteerd aan het opstellen van de RES met de regionale partners. De regionale ambitie om te streven naar een samenleving met een betaalbare, betrouwbare en schone energievoorziening voor iedereen ondersteunen wij van harte. Vanuit deze constructieve opstelling hebben wij in reactie op het Energieperspectief 2050 al een motie ingediend met 6 aandachtspunten.	Algemeen	Dank voor uw reactie, u streeft een mooie ambitie na om Wassenaar in 2050 CO2-neutraal te willen zijn. Fijn om te horen dat u de regionale ambitie ondersteunt en constructief bijdraagt aan de opgave. We onderkennen uw constructieve houding en zien uit naar de verdere toekomstige samenwerking!	Geen verwijzing.
326	Westland			Eén fractie geeft expliciet aan de inhoud van de concept RES niet te steunen. De fractie betoogt dat het voorliggende concept voor het overgrote deel gebaseerd is op aannames van enkele jaren terug en dat de omstandigheden (Corona, lage olie- en gasprijzen, andere kijk op klimaat) geheel zijn gewijzigd. Daarom kunnen zij zich niet vinden in de voorliggende inhoud. Zij bevelen aan het hele stuk terug te nemen en te actualiseren.	Algemeen	Dank voor uw bedenking. De RES 1.0 is een actualisatie van de concept RES. Daarnaast is het proces zo ingericht dat de RES elke twee jaar wordt geactualiseerd, om nieuwe inzichten zodoende te kunnen meenemen.	Geen verwijzing.

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
327	Westland			De andere fracties hebben allereerst een aantal opmerkingen over de randvoorwaarden. Veel aandacht is er voor de betaalbaarheid en de acceptatie van de energietransitie. Dit zijn absolute randvoorwaarden en zouden als zodanig in de RES moeten worden opgenomen. Door meerdere fracties wordt aandacht gevraagd voor andere randvoorwaarden die de energietransitie niet moeten tegenwerken. Een concreet voorbeeld hiervan voor Westland is de ODE die veel tuinders weer doet overstappen naar WKK's. Hoewel belastingmaatregelen (ODE) geen onderdeel zijn van de RES, geven de fracties aan dat in de RES wel rekenschap gegeven moet worden van belastingeffecten op de energietransitie. Zowel de kansen als de bedreigingen. Verder moet er meer aandacht komen voor participatie, burgers moeten in staat worden gesteld mee te praten over belangrijke beslissingen.	Algemeen	Een algemene inventarisatie van de randvoorwaarden die nodig zijn voor de realisatie van de energietransitie, geldt breed. Eventueel wordt dit ook opgenomen in een risicoparagraaf. Voor wat betreft uitvoeringslijn Warmte; de benodigde randwoorden zijn onderdeel van het RSW traject. Hierin komt ook naar voren welke onwenselijk zijn voor de transitie. De ODE-belastingmaatregelen kunnen eventueel wel worden benoemd en worden opgenomen in een lobby. Voor wat betreft de participatie, inwonersparticipatie wordt volgens afspraak niet door de regio uitgevoerd maar is in eerste instantie een aangelegenheid van de gemeenten zelf. De regio faciliteert/stimuleert voornamelijk met kennisoverdracht en breed bruikbare producten. Participatie op bestuurlijk vlak wordt wel door de RES georganiseerd, zie de bijeenkomsten en webinars die hebben plaatsgevonden.	Paragraaf 2.4, paragraaf 2.3, paragraaf 2.4, paragraaf 3.3, paragraaf 7.1, figuur 8.1, paragraaf 8.2.4
328	Westland			Dan een aantal andere elementen. Het belang van besparen mag meer benadrukt worden. Net als de mogelijkheden van concrete toepassingen en maatregelen en het benutten van koppelkansen. Zo wordt gewezen op de mogelijkheid van een snellere energietransitie van oude wijken die langs nieuwbouwwijken liggen waar een duurzame warmte infrastructuur wordt aangelegd. Over het algemeen vraagt de raad aandacht voor de koppeling van de regionale strategie met de lokale plannen.	Algemeen	Dank voor uw onderschrijving. Energiebesparing en koppelkansen hebben onze aandacht. De koppelkansen op lokaal niveau zullen op gemeentelijk niveau uitgewerkt moet worden. Zo zal in de WTV de afweging worden gemaakt waar de eerste wijken van aardgas gaan en met welke oplossing. Deze keuze zal plaatsvinden op basis van de lokale ontwikkelingen en koppelkansen. Energiebesparing speelt een belangrijke rol. Dat zal ook in de RES 1.0 nadrukkelijker benoemd worden.	Paragraaf 3.2, paragraaf 6.1, paragraaf 7.3.4, paragraaf 7.3.5, paragraaf 8.2.1
329	Westland			Wat betreft de alternatieven voor aardgas het volgende. In onze raad staat een meerderheid sceptisch tegenover het standpunt dat aardgas uitgefaseerd moet worden. Men is van mening dat aardgas ook in de toekomst een belangrijke rol zal blijven vervullen. Een meerderheid wil dan ook niet inzetten op volledig aardgasvrij. Er wordt ook op gewezen dat nog niet alle toekomstige technieken in beeld zijn. Twee grote fracties vragen nadrukkelijk de optie kernenergie niet uit te sluiten in de RES.	Brandstoffen	De regio gaat uit van een betaalbare, betrouwbare, veilige en schone energievoorziening voor iedereen in de regio Rotterdam Den Haag in 2050. Uiteindelijk is het aan de gemeente hoe zij invulling geven aan hun ondertekening van het klimaatakkoord, waar het doel is om in 2050 een aardgasvrije gebouwde omgeving hebben. Dit doet de gemeente in hun TVW. In de RES wordt aangegeven welke rol bovenregionale warmtebronnen kunnen hebben in de lokale transitie naar een aardgasvrije gebouwde omgeving. De mogelijkheid om te kiezen voor kernenergie is in de RES buiten beschouwing gelaten. Het besluit om een kernenergiecentrale te bouwen hangt af van landelijke besluitvorming. In de RES regio RDH zijn door de Rijksoverheid geen locaties aangewezen voor de plaatsing van Kerncentrales. Zelfs als hier daadwerkelijk toe wordt besloten zal de bouw zeker 10 jaar vergen, en daarmee niet in 2030 (=focus RES) gerealiseerd zijn.	2.2.1
330	Westland			Wat betreft de inzet op zon ziet een meerderheid van de raad wel mogelijkheden voor zon op daken, met name op bedrijventerreinen. Zonneweides worden echter niet als kans gezien. Er is weinig onbenutte ruimte in Westland en de ruimte die er is kan beter voor andere voorzieningen worden gebruikt. Ook is een meerderheid in de raad tegen de plaatsing van windmolens in Westland, ook niet aan de randen.	Elektriciteit	In de RES 1.0 is de inzet van zon op daken, en bedrijfsgebouwen nadrukkelijk voorzien. Daarnaast worden er diverse verhaallijnen uitgelicht waarin inzicht wordt gegeven in type landschappen en in welke mate deze zich lenen voor energieopwekking. In de RES 1.0 wordt voor zover dat mogelijk is invulling gegeven aan techniekspecifieke zoekgebieden voor wind- en zonenergie. Deze aanpak is in de eerste plaats gericht op die situaties waarbij de ruimtelijke kwaliteit niet te zeer te lijden heeft onder de energieopwekking (draagkracht van het landschap). In tweede instantie gaat het om realiseerbaarheid in de zin van tijdsdoorloop, businesscase, netwerk en belemmeringen in b.v. ecologie of van juridische aard. Deze filters kunnen ertoe leiden dat voor de periode tot 2030 realisatie niet wenselijk of niet haalbaar is, maar ook het tegenovergestelde kan het geval zijn. Het realiseren van de regionale ambitie vraagt daarna een inspanning om daar waar nodig draagvlak te versterken en niet de opgave door te schuiven of aan anderen te laten. In de nota van beantwoording worden geen uitspraken gedaan over specifieke locaties.	paragraaf 8.3.4 verhaallijn glastuinbouw, paragraaf 8.3.3
331	Westland			In de raadsvergadering van 22 september is tevens een motie aangenomen met het verzoek om in de strategie 'het uitfaseren van aardgas in de gebouwde omgeving'(vooralsnog) niet in gang te zetten. Het college beraadt zich op zijn reactie en verwerking van deze motie en zal hier later in een brief aan de stuurgroep op terugkomen	Brandstoffen	De regio gaat uit van een betaalbare, betrouwbare, veilige en schone energievoorziening voor iedereen in de regio Rotterdam Den Haag in 2050. Uiteindelijk is het aan de gemeente hoe zij invulling geven aan hun ondertekening van het klimaatakkoord, waar het doel is om in 2050 een aardgasvrije gebouwde omgeving hebben. Dit doet de gemeente in hun TVW. In de RES wordt aangegeven welke rol bovenregionale warmtebronnen kunnen hebben in de lokale transitie naar een aardgasvrije gebouwde omgeving.	2.2.1
366	Westland			Er wordt wel steun uitgesproken voor de inzet op warmte. Geothermie biedt in Westland kansen.	Warmte	Geothermie is, tezamen met restwarmte een belangrijke bron voor de invulling van de Regionale Strategie Warmte (RSW). In het kader van de voorbereiding van de RES 1.0. is onderzoek gedaan om een zo actueel mogelijk beeld te verkrijgen van de beschikbaarheid van deze beide grootschalige bronnen voor de warmtebehoefte van onze gemeenten.	Paragraaf 3
325	Westvoorne	Opslag van energie en netwerk	Zon en wind zijn geen betrouwbare energiebronnen, zijn niet 24/7 beschikbaar. Dat is elektriciteit uit kernenergie wel. Daarin steunt de VVD Westvoorne de motie Dijckhoff zoals deze is bijgevoegd.	Motie 27: Overwegende dat het voor de leveringszekerheid van belang is dat er naast weersafhankelijke energiebronnen voldoende schone en regelbare energiebronnen beschikbaar zijn in Nederland; overwegende dat in ons dichtbevolkte land kernenergie vergeleken met andere energiebronnen relatief weinig ruimte gebruikt; overwegende dat naast conventionele kerncentrales er ook interessante ontwikkelingen zijn op het terrein van kleinere centrales en thorium; overwegende dat kernenergie een schone en regelbare energiebron is, maar dat kernenergie in tegenstelling tot andere schone vormen van energieopwekking niet financieel ondersteund wordt vanuit het Rijk en dat marktpartijen thans huiverig zijn te investeren in kerncentrales in Nederland; overwegende dat er diverse vormen denkbaar zijn waarin de overheid investeringen in kerncentrales kan ondersteunen; verzoekt de regering, een marktconsultatie te houden onder welke voorwaarden marktpartijen bereid zijn te investeren in kerncentrales in Nederland, te onderzoeken welke publieke ondersteuning daarvoor nodig is en te verkennen in welke regio's er belangstelling is voor de realisering van een kerncentrale, en gaat over tot de orde van de dag. Extra toelichting/context: Ook wordt de motie Dijckhoff over het onderzoek naar de mogelijkheden van kernenergie ondersteund (motie 8 en 27).	Brandstoffen	De mogelijkheid om te kiezen voor kernenergie is in de RES buiten beschouwing gelaten. Op dit moment is er in Nederland geen sprake van uitbreiding van de rol van kernenergie en de discussie hieromtrent is momenteel te weinig concreet om dit als serieuze optie in de RES op te nemen. Het besluit om een kernenergiecentrale te bouwen hangt af van landelijke besluitvorming en indien hier daadwerkelijk toe wordt besloten zal de bouw zeker 10 jaar vergen, en daarmee niet in 2030 (=focus RES) gerealiseerd zijn. In de RES regio RDH zijn door de Rijksoverheid geen locaties aangewezen voor de plaatsing van Kerncentrales. In de RES 1.0 zal hierover een tekst worden opgenomen.	Paragraaf 1.3
324	Westvoorne	Kwaliteit van het landschap en landschappelijke ruimte	Geen wind / zon in natuur, open landschap, bebouwde omgeving, en recreatie gebieden. Draagkracht van het landschap is een nietszeggende kreet, door plaatsen windmolens en zonnevelden kan landschap nooit behouden blijven laat staan versterkt worden. Het realiseren van duurzame wind en zonnen-energie gaat niet samen met versterking van het landschap, de natuur en recreatie.	Motie 26: Extra toelichting/context: In het kader dat gaat over landschappelijke inpassing van de energietransitie lijkt te worden gesteld dat de opwek van duurzame energie het landschap kan verrijken. Waarschijnlijk is bedoeld dat duurzame energie zorgvuldig moet worden ingepast in het landschap en daarbij extra investeringen in groen nodig zijn ter compensatie. Westvoorne roept op om dit te herformuleren (motie 26);	Elektriciteit	In de RES 1.0 wordt voor zover dat mogelijk is invulling gegeven aan techniekspecifieke zoekgebieden voor wind- en zonenergie. Deze aanpak is in de eerste plaats gericht op die situaties waarbij de ruimtelijke kwaliteit niet te zeer te lijden heeft onder de energieopwekking (draagkracht van het landschap). In tweede instantie gaat het om realiseerbaarheid in de zin van tijdsdoorloop, businesscase, netwerk en belemmeringen in b.v. ecologie of van juridische aard. Afhankelijk van het type landschap kunnen bijvoorbeeld lijnen visueel worden benadrukt, of kunnen er opbrengsten gebruikt worden voor natuurontwikkeling. Ook kunnen ontwikkelingen van zon bijvoorbeeld gebruikt worden om stadsranden te verzachten of juist te versterken. Dit kan gezien worden als verrijking.	Paragraaf 7.3, paragraaf 8.3
323	Westvoorne	Zon op land	De focus voor zon als opwekker van elektrische energie ligt bij de VVD van Westvoorne alleen bij zon op daken en niet bij opwekking van elektrische energie door middel van uitgebreide velden met zonnepanelen. Daarnaast is een biomassacentrale niet gewenst.	Motie 25: Extra toelichting/context: De gemeenteraad van Westvoorne heeft nadrukkelijk de wens geuit om zo min mogelijk zonnevelden en windmolens te plaatsen. Dit door optimale benutting van daken en gevels, de zonneladder te volgen (motie 6 en 25)	Elektriciteit	Zon op daken is in de regio de grootste bron voor elektriciteitsproductie. Alleen met die inzet volstaat het niet om de ambitie te realiseren. Er wordt derhalve ook gezocht naar andere vormen van energieopwekking, dat is mede ingegeven vanuit de netimpact van de balans van zonne-energie t.o.v. windenergie. In de RES 1.0 wordt voor zover dat mogelijk is invulling gegeven aan techniekspecifieke zoekgebieden voor wind- en zonenergie. Deze aanpak is in de eerste plaats gericht op die situaties waarbij de ruimtelijke kwaliteit niet te zeer te lijden heeft onder de energieopwekking (draagkracht van het landschap). In tweede instantie gaat het om realiseerbaarheid in de zin van tijdsdoorloop, businesscase, netwerk en belemmeringen in b.v. ecologie of van juridische aard. Deze filters kunnen ertoe leiden dat voor de periode tot 2030 realisatie niet wenselijk of niet haalbaar is, maar ook het tegenovergestelde kan het geval zijn. Het realiseren van de regionale ambitie vraagt daarna een inspanning om daar waar nodig draagvlak te versterken en niet de opgave door te schuiven of aan anderen te laten. In de nota van beantwoording worden geen uitspraken gedaan over specifieke locaties.	paragraaf 8.3.3

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
322	Westvoorne	Controle door de gemeenteraad	Weinig tot geen controle door gemeenteraad, er zijn diverse informatie bijeenkomsten geweest. Inbreng van raadsleden tijdens deze informatieavonden zijn niet terug te vinden in concept RES 1.0	Motie 23: Extra toelichting: Besluitvorming. De gemeente Westvoorne maakt zich zorgen over de invloed van de volksvertegenwoordiging op het proces. Meedoen in een regio met 23 andere gemeentes maakt dat de individuele inbreng en invloed opgaat in een groter geheel. Daarnaast wijst de raad nadrukkelijk op de bevoegdheden van (elke) gemeente voor wat betreft eigen grondgebied. Uit motie (23) spreekt zorg over de democratische sturing (motie 23). Er is daarbij ook behoefte aan meer transparantie (motie x).	Algemeen	In een grote regio als Rotterdam Den Haag zijn er vele spelers. Door middel van onder andere een zorgvuldige Wensen- en Bedenkingenprocedure worden de meer lokale en individuele inzichten afgewogen. Daarmee erkennen we dat elke gemeente eigen bevoegdheden heeft op haar grondgebied. De RES is een regionale weergave en kan niet op elke lokale aangelegenheid inzoomen. Wel wordt er in de RES 1.0 rekening gehouden met duidelijkere kaarten en een zo helder mogelijk taalgebruik.	Paragraaf 7.1
321	Westvoorne	Opgave	Voor een relatief kleine regio (3% van grondoppervlakte van Nederland) zet MRDH in op 8-9% van de nationale opgave. Als alle 30 RES regio's dit zouden doen dan zouden we 84 TWh opwekken i.p.v. de 35 TWh. Evenwichtige verdeling van opgave per regio is gewenst, bv 35 TWh/30 = 1,17 TWh/regio.	Motie 22: Extra toelichting/context: De gemeente Westvoorne roept op tot een eerlijke verdeling, zowel binnen de regio als tussen de regio's, en de verdeling met betrekking tot de opgave wind-op-zee. Motie 7 en 22 gaan hier over. Het bod van de energieregio Rotterdam – Den Haag is in lijn met het energiegebruik van de bebouwde omgeving, maar komt door de hoge bevolkingsdichtheid in vergelijking met andere regio's hoog uit in verhouding tot de beschikbare ruimte. Uit motie 22 spreekt de verwachting dat wordt ingegrepen wanneer regio's onevenredig weinig bijdragen en dit ten goede komt aan de regio's die relatief veel bijdragen;	Algemeen	Dank voor uw aandachtspunt. Met de RES geven we invulling aan de nationale klimaatdoelstelling van 35 TWh hernieuwbare energie, en de wijze waarop wij daar als regio aan kunnen bijdragen vanuit de draagkracht van het landschap. Uit dat onderzoek (in het proces naar de RES 1.0) is dit bod van 3,2 - 2,8 TWh gedistilleerd, waar we nu verdere concretisering in aanbrengen. Er zijn verschillende verdeelsleutels om naar de opgave te kijken.	Paragraaf 2.2, paragraaf 7.3.1, paragraaf 8.3.1 en paragraaf 8.3.4 (frame 1 ruimtelijke kwaliteit).
320	Westvoorne	Wind op land -wind op zee	Ook de mogelijkheid bieden dat er voor wind op zee kan worden gekozen en niet bij voorbaat nu al uitsluiten.	Motie 21: Extra toelichting/context: De opgave wind-op-zee staat náást de opgave op land. Gemeente Westvoorne wil dat wordt bekeken hoe het realiseren van een groter aantal windmolens op zee dan bij aanvang van het RES traject werd verwacht, ervoor zou kunnen zorgen dat er minder molens op land nodig zijn. En vraagt de mogelijkheid te onderzoeken om daar zelf actief aan bij te kunnen dragen, bijvoorbeeld door mee te doen in een 'Zee-concessie' (motie 21);	Elektriciteit	De RES geeft invulling aan de nationale klimaatdoelstelling van 35 TWh hernieuwbare energie op land. Op zee is die doelstelling 49TWh. Daarvoor is reeds voorzien in een ambitieuze ontwikkelagenda die wordt getrokken op Rijksniveau. Daarnaast is er geen noodzaak via het Klimaatakkoord om te voorzien in de eigen opgave. De opdracht voor 'elektriciteit' aan de regio's is om te komen tot een aanbod grootschalige hernieuwbare energieopwekking op land dat passend is bij de regio en afgewogen wordt aan de hand van de criteria: ruimtelijk inpassing, netimpact, draagvlak en bijdrage aan het nationale doel per 2030. Hernieuwbare energie op zee is dus niet in de scope van de RES. Die is in de regio ook niet beïnvloedbaar.	paragraaf 4.1
319	Westvoorne	Inzet van warmte	Restwarmte uit de industrie wordt als niet haalbaar gezien voor Westvoorne. De inzet van nieuwe ontwikkelingen zoals aardwarmte dienen wel in de energieopgave voor Westvoorne meegerekend te worden. De focus van wind en zon alleen, is een verkeerde aanname.	Motie 19: Extra toelichting/context: Het spoor warmte is nog niet in zijn geheel uitgewerkt. De gemeente maakt echter van de mogelijkheid gebruik om op een aantal vlakken richting te geven. Zet in op isolatie en energiebesparing en benut zonnewarmte. Westvoorne zet in op gebruik van de warmte van geothermie, en ziet vooralsnog geen mogelijkheden voor toepassing van restwarmte van de industrie. Mocht dit in de toekomst toch efficiënt blijken, kan dit worden heroverwogen. Betaalbaarheid voor de inwoners staat voorop. (motie 9,11, 12 en 19)	Warmte	Dank voor uw toelichting. Besparing en isolatie zijn ook in de RES 1.0. de belangrijkste eerste stappen bij de aanpak van de warmtetransitie. De inzetbaarheid van zonnewarmte wordt in de RES primair als lokale bron beschouwd, waaraan in de RES 1.0. geen uitwerking is gegeven. Geothermie is, tezamen met restwarmte één van de bronnen dat in de RES 1.0, in het specifiek de Regionale Strategie Warmte (RSW) belicht wordt, omdat beide kunnen voorzien in de warmtebehoeften van ook gemeenten die zelf niet of onvoldoende over lokale warmtebronnen kunnen beschikken. Zeker voor uw gemeente en de andere gemeenten op Voorne-Putten geldt dat er goede kansen zijn om juist geothermie ook in de gebouwde omgeving te benutten.	Paragraaf 2 - 8.2
318	Westvoorne	Zoekgebieden windmolens Westvoorne	Het toewijzen van het zoekgebied voor plaatsing van windmolens aan de Noordzeeboulevard.	Motie 14: Binnen Westvoorne is de locatie aan de Noordzeeboulevard geschikt. - Andere locaties zijn niet opportuun.	Elektriciteit	In de RES 1.0 wordt voor zover dat mogelijk is invulling gegeven aan technikspecifieke zoekgebieden voor wind- en zonenergie. Deze aanpak is in de eerste plaats gericht op die situaties waarbij de ruimtelijke kwaliteit niet te zeer te lijden heeft onder de energieopwekking (draagkracht van het landschap). In tweede instantie gaat het om realiseerbaarheid in de zin van tijdsdoorloop, businesscase, netwerk en belemmeringen in b.v. ecologie of van juridische aard. Deze filters kunnen ertoe leiden dat voor de periode tot 2030 realisatie niet wenselijk of niet haalbaar is, maar ook het tegenovergestelde kan het geval zijn. Het realiseren van de regionale ambitie vraagt daarna een inspanning om daar waar nodig draagvlak te versterken en niet de opgave door te schuiven of aan anderen te laten. In de nota van beantwoording worden geen uitspraken gedaan over specifieke locaties.	paragraaf 4.2
317	Westvoorne	Biomassa	Biomassa centrales zijn uitgesloten voor energieproductie	Motie 13	Brandstoffen	Dank voor het toezenden van uw motie. De RES regio initieert geen warmteprojecten. De verantwoordelijkheid voor goedkeuring van projecten ligt bij de gemeenten of de provincie. In de RES schetst de regio de mogelijkheden voor een regionaal warmtesysteem. Het verstoken van houtige biomassa is geen onderdeel van het onderzoek dat hiervoor in uitvoering is. Op nationaal niveau is ook aandacht voor de inzet van houtige biomassa voor warmteprojecten. Het kabinet kiest voor een verantwoorde inzet van biogrondstoffen met een voortvarende aanpak voor tijdige afbouw van de stimulering van laagwaardige toepassingen zoals het verbranden van hout voor de opwekking van elektriciteit en warmte (https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/10/16/duurzaamheidskader-biogrondstoffen).	Geen verwijzing.
316	Westvoorne	Isolatie	De grootste energiebesparing wordt bereikt door het isoleren van de woning. Indien dit goed gebeurt gaat dit niet ten koste van bewoners.	Motie 12: De opmerking dat woningisolatie in relatie tot ventilatie een negatief effect op de gezondheid van de bewoners kan hebben is vreemd. Waarschijnlijk voert het terug op 6 nieuwbouwprojecten uit het verleden die misschien niet goed doordacht waren. Goed uitgevoerde isolatie in combinatie met een uitgebalanceerd ventilatiesysteem voorkomt problemen, zeker bij nieuwbouw. De nieuwe BENG normen van de RVO zijn hierin ook duidelijk. Extra toelichting/context: Het spoor warmte is nog niet in zijn geheel uitgewerkt. De gemeente maakt echter van de mogelijkheid gebruik om op een aantal vlakken richting te geven. Zet in op isolatie en energiebesparing en benut zonnewarmte. Westvoorne zet in op gebruik van de warmte van geothermie, en ziet vooralsnog geen mogelijkheden voor toepassing van restwarmte van de industrie. Mocht dit in de toekomst toch efficiënt blijken, kan dit worden heroverwogen. Betaalbaarheid voor de inwoners staat voorop. (motie 9,11, 12 en 19)	Algemeen	Dank voor uw aandachtspunt. We onderschrijven uw inzicht dat isolatie en energiebesparing belangrijke aandachtspunten zijn. In de (concept) RES wordt uitgegaan van een minimale mate van isolatie van gebouwen (minimaal label C). In de berekeningen rondom warmte is dit het uitgangspunt. Deze isolatiestap kan leiden tot ca. 27% energiebesparing. De isolatie-aanpak is primair een lokale aangelegenheid. Regionale samenwerking vindt plaats o.a. via Provincie Z-H en bijv. de regionale energieloketten. Tegelijkertijd merken wij een behoefte om besparing steviger te verankeren binnen de RES. In het traject van de 2.0 zal ingegaan worden op de rol die de regio hierbinnen kan vervullen. In de informatieplicht is opgenomen dat locaties die meer dan 50.000 kWh en/of 25.000 m3 gas per jaar gebruiken alle erkende maatregelen moeten nemen. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de handhaving. Naar verwachting moeten alle labelplichtige gebouwen in 2030 beschikken over een A-label. Dat leidt tot een aanzienlijke energiebesparing. Daarbij is afstemming/inspanning nodig om tot een adequate borging van b.v. informatieplicht en controle van energielabels te komen. Voor meer informatie over labelplichtige gebouwen: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/energielabel-woningen-en-gebouwen/vraag-en-antwoord/wanneer-is-het-energielabel-voor-woningen-verplicht.	Paragraaf 3.2, paragraaf 6.1, paragraaf 8.2.1
315	Westvoorne	Zonnewarmte	De mogelijkheden die de opwekking van zonnewarmte bieden, moeten beter benut worden.	Motie 11: De RES benoemt hoofdzakelijk de opwekking van elektriciteit middels windmolens en zonnepanelen. Ruim de helft van de energiebehoefte van een woning is voor verwarming en warm water. Zonneboilers bieden hiervoor goede mogelijkheden en worden niet voor niets nog steeds gesubsidieerd. De collectoren voor een zonneboiler nemen minder ruimte in vergelijking tot PV-panelen en besparen meer CO2. Extra toelichting/context: Het spoor warmte is nog niet in zijn geheel uitgewerkt. De gemeente maakt echter van de mogelijkheid gebruik om op een aantal vlakken richting te geven. Zet in op isolatie en energiebesparing en benut zonnewarmte. Westvoorne zet in op gebruik van de warmte van geothermie, en ziet vooralsnog geen mogelijkheden voor toepassing van restwarmte van de industrie. Mocht dit in de toekomst toch efficiënt blijken, kan dit worden heroverwogen. Betaalbaarheid voor de inwoners staat voorop. (motie 9,11, 12 en 19)	Warmte	Dank voor uw aandachtspunt, u heeft daarmee een goed punt. De focus van de RES richt zich echter op grootschalige opwek, zonneboilers biedt een alternatief voor de meer kleinschalige en lokale opwek.	Paragraaf 4.2 - 8.3
314	Westvoorne	Waterstof productie	Voorzie in waterstofproductie als energiedrager voor Westvoorne door het plaatsen van 1 windmolen met waterstofproductie.	Motie 10: Het produceren van waterstof direct aan de windmolen als energiedrager voor de inwoners van Westvoorne.	Brandstoffen	Dit is een mooi idee. De RES gaat niet over de concrete wijze van realisatie van windmolens, deze wens kan de gemeente zelf meenemen bij toekomstige windmolenontwikkelingen. In de RES 1.0 wordt voor zover dat mogelijk is invulling gegeven aan technikspecifieke locaties voor wind- en zonenergie. Als uw gemeenteraad niet in wil zetten op windenergie binnen uw grondgebied is dat een heldere keuze. Wij constateren dat u wel inzet wilt plegen op zon langs infra zodat u alsnog een aandeel levert in een deel van de regionale benodigde extra hernieuwbare opwek. Het RES-proces is een traject waar door de jaren heen kennis en innovatie kan worden verwerkt. Voor de RES 1.0 worden technisch haalbare methoden meegenomen, zodat we niet voor verassingen komen te staan. Als er onderweg toch nieuwe kennis wordt gevonden kan dit worden meegenomen in RES 2.0 en verder.	Geen verwijzing.

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
313	Westvoorne	Financiën	Er zal meer concretere invulling richting RES1.0 moeten komen, waarbij ook de financiële haalbaarheid voor burgers mee moet worden genomen. Niet voldoende concreet uitgewerkt: geen idee van financiële consequenties voor 5 overheden en burgers, geen concrete maatregelen voor besparen, geen duidelijke opgave voor gemeente.	Motie 9: zie korte formulering Extra toelichting/context: – Het spoor warmte is nog niet in zijn geheel uitgewerkt. De gemeente maakt echter van de mogelijkheid gebruik om op een aantal vlakken richting te geven. Zet in op isolatie en energiebesparing en benut zonnewarmte. Westvoorne zet in op gebruik van de warmte van geothermie, en ziet vooralsnog geen mogelijkheden voor toepassing van restwarmte van de industrie. Mocht dit in de toekomst toch efficiënt blijken, kan dit worden heroverwogen. Betaalbaarheid voor de inwoners staat voorop. (motie 9,11, 12 en 19)	Algemeen	Wij nemen kennis van uw standpunt. Betaalbaarheid en besparing spelen een belangrijke rol en zullen om die reden nadrukkelijker in de RES 1.0 benoemd worden.	Paragraaf 2.4, paragraaf 3.3, paragraaf 6.2, paragraaf 8.2.1, 8.2.3 (o.a. ad. 2 economische analyse) en paragraaf 8.3.4 (frame 2 haalbaarheid en doelbereik)
312	Westvoorne	Nieuwe technieken	Het uitwerken van mogelijkheden ten opzichte van alternatieve energiebronnen	Motie 8: • Deze energiebronnen als volledige vervanging te zien voor zon en wind energie • Hier planmatig rekening mee te houden met het plaatsen van wind en zonne-energie • Onderzoek alternatieve energieopslag. Extra toelichting/context: – De gemeenteraad van Westvoorne heeft nadrukkelijk de wens geuit om zo min mogelijk zonnevelden en windmolens te plaatsen. Dit door optimale benutting van daken en gevels, de zonneladder te volgen (motie 6 en 25) en door innovatie in het voordeel van de energietransitie te laten werken (motie 4 en 8). Ook wordt de motie Dijckhoff over het onderzoek naar de mogelijkheden van kernenergie ondersteund (motie 8 en 27).	Algemeen	Op dit moment kijken we naar de invulling van de klimaatdoelstelling vanuit beproefde technieken. Innovaties worden vanzelfsprekend in de RES meegenomen zodra deze beproefd bijdragen aan opwekking van duurzame energie.	O.a. paragraaf 1.1, paragraaf 6.1, paragraaf 8.2.2, paragraaf 8.3.1, paragraaf 8.3.2
311	Westvoorne	Energieneutraal	De maximale energieopgave mag voor Westvoorne / Voorne niet verder gaan dan wat noodzakelijk is voor de eigen energiebehoefte. Alle vormen van energie moeten meegeteld worden. De techniek gaat razend snel vooruit en om die reden mag het huidig document niet te terughoudend zijn.	Motie 7: Extra toelichting/context: De gemeente Westvoorne roept op tot een eerlijke verdeling, zowel binnen de regio als tussen de regio's, en de verdeling met betrekking tot de opgave wind-op-zee. Motie 7 en 22 gaan hier over. Het bod van de energieregio Rotterdam – Den Haag is in lijn met het energiegebruik van de bebouwde omgeving, maar komt door de hoge bevolkingsdichtheid in vergelijking met andere regio's hoog uit in verhouding tot de beschikbare ruimte.	Algemeen	Het principe 'eerlijke verdeling' is vertaald in de RES in het publieke belang "rechtvaardigheid" waarbij het onder andere gaat om de eerlijke verdeling van de lusten en de lasten. In de plannen van de RES is in de afweging gekeken naar het borgen van de publieke belangen (die naast rechtvaardigheid ook betaalbaarheid, duurzaamheid, betrouwbaarheid en vertrouwen bevatten).	Paragraaf 2.4, paragraaf 3.2, paragraaf 3.3
310	Westvoorne	Maak instrumentarium beschikbaar om kleinschalige opwekking van zonne-energie op daken te stimuleren, geef als gemeente het goede voorbeeld en stel daarbij ambitieuze maar realistische doelstellingen	Maximaal inzetten van daken en zo min mogelijk zonnevelden. Er zijn vele, mogelijk geschikte daken die onbenut blijven voor zonne-energie. Het aanbrengen van zonnepanelen op eigen dak wordt door belastingvoordeel en gemeentelijke duurzaamheidsleningen gestimuleerd, maar vergt alsnog een eigen investering. De gemeente kan (en wil) het aanbrengen van zonnepanelen op particuliere 4 woningen niet verplichten. De brancheorganisatie van Nederlandse experts in zonne-energie heeft een Handreiking Versnelling Zon op Dak uitgebracht, die het instrumentarium beschrijft voor het stimuleren voor zonne-energie op daken.	Motie 6: Extra toelichting/context: – De gemeenteraad van Westvoorne heeft nadrukkelijk de wens geuit om zo min mogelijk zonnevelden en windmolens te plaatsen. Dit door optimale benutting van daken en gevels, de zonneladder te volgen (motie 6 en 25) en door innovatie in het voordeel van de energietransitie te laten werken (motie 4 en 8). Voor daken wordt dan ook opgeroepen om inwoners en bedrijven hierin te ondersteunen met tools en handreikingen (motie 6).	Elektriciteit	In de RES 1.0 is de inzet van zon op daken, en bedrijfsgebouwen nadrukkelijk voorzien. Daarnaast worden er diverse verhaallijnen uitgelicht waarin inzicht wordt gegeven in type landschappen en in welke mate deze zich lenen voor energieopwekking. De inzet zon op daken is regionaal groot en samenwerking tussen gemeenten is in de afgelopen periode opgestart. De regio zoekt hierbij naar mogelijkheden om kennis en instrumentarium te delen. De wijze waarop de potentie van zon op daken en bedrijfsgebouwen uiteindelijk wordt gerealiseerd, blijft een lokale aangelegenheid.	paragraaf 4.3 en paragraaf 8.3
309	Westvoorne	Klare taal	Voer de discussie op een voor iedereen toegankelijke wijze	Motie 5: De concept RES is moeilijk leesbaar. De opgave is abstract. De kaarten zijn onduidelijk. - Maak de RES 1.0 voor iedereen toegankelijk - Gebruik begrijpelijke taal en maak (meer) gebruik van andere communicatiemiddelen dan geschreven tekst - Maak dat iedereen de kaarten begrijpt - Maak de opgave voor Voorne–Putten concreet - Onderwerpen die we missen zijn de o koelte behoefte, o het stimuleren van innovatie o hoe efficiëntie winst wordt benut, o opslag o de rol van waterstof en kernenergie Extra toelichting/context I: Er is daarbij ook behoefte aan meer transparantie (motie x). Die kan worden verbeterd door de opgave per gebied (in ons geval op de niveaus Voorne–Putten, Voorne en Westvoorne) concreet te maken, duidelijke kaarten te presenteren die niet open staan voor verschillende interpretaties, en taalgebruik dat voor iedereen begrijpelijk is. De concept-RES spreekt wellicht experts aan die het bod moeten duiden maar is voor raadsleden en inwoners (direct belanghebbenden) te abstract (motie 5); Extra toelichting/context II: Hoe innovatie, andere energiebronnen en efficiëntiewinst gaan helpen om het bovenstaande doel te ondersteunen is nog te onduidelijk omschreven in de concept RES. Westvoorne hoopt dat dit beter wordt uitgewerkt en dat handreikingen worden geboden om deze winst te verzilveren (motie 4 en 5).	Communicatie	Dank voor uw heldere signaal. Leesbaarheid en duidelijkheid kaarten zijn meegenomen bij het schrijven en opmaken van de RES 1.0. In antwoord op de onderwerpen die nog missen: - Waterstof en kernenergie: In de concept RES is gesteld dat waterstof een zeer nuttige energiedrager is, die echter ook gewenst is voor andere toepassingen, zoals de industrie. Om deze reden is een ladder opgesteld. Afhankelijk van de hoeveelheid beschikbare waterstof kan deze ook worden ingezet in de gebouwde omgeving. Dit is naar verwachting van netbeheerders, de Rijksoverheid en deze RES-regio echter niet voor 2030 het geval. De mogelijkheid om te kiezen voor kernenergie is in de RES buiten beschouwing gelaten. Op dit moment is er in Nederland geen sprake van uitbreiding van de rol van kernenergie en de discussie hieromtrent is momenteel te weinig concreet om dit als serieuze optie in de RES op te nemen. Het besluit om een kernenergiecentrale te bouwen hangt af van landelijke besluitvorming en indien hier daadwerkelijk toe wordt besloten zal de bouw zeker 10 jaar vergen, en daarmee niet in 2030 (=focus RES) gerealiseerd zijn. - Koelte: Koeling is een onderbelicht onderwerp in de RES, terecht dat u dit onderwerp aankaart. Het staat voor de RES 2.0 op de agenda. - Opslag: De provincie Zuid-Holland voert een systeemstudie uit (a.d.h.v. 4 scenario's). Dit geeft enkele inzichten geven over vraag en aanbod en de gevolgen op het energiesysteem. Deze uitkomsten zijn opgenomen in de Systeemanalyse van de RES. De RES 1.0 bevat geen aanvullende berekeningen op dit punt, daarvoor is er nog te veel in ontwikkeling. In de uitvoeringslijn Warmte is wel gekeken naar de wijze waarop piekvraag bediend kan worden, dit is echter een deel van de totale disbalans. Er is gekeken op hoofdlijnen wat de gevolgen zijn van de keuzen die er worden gemaakt. - Innovatie: Vanuit het Klimaatakkoord/ Nationaal Programma RES is bepaald dat de RES zich richt op grootschalige bewezen opwek- technieken. Dat is nu voor elektriciteit zon en wind. De RES wordt elke twee jaar herzien. Op deze wijze kunnen we ook bepalen hoe innovaties zich ontwikkelen en welke plek ze binnen de RES krijgen.	Geen verwijzing

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
308	Westvoorne	Opslag van energie en netwerk / energiemix opnemen in het programma en nieuwe technieken		Motie 4: Weinig tot geen controle door gemeenteraad, er zijn diverse informatie bijeenkomsten geweest. Inbreng van raadsleden tijdens deze informatieavonden over genoemde onderwerpen zijn niet terug te vinden in concept RES 1.0. Extra toelichting/context: I: De gemeenteraad van Westvoorne heeft nadrukkelijk de wens geuit om zo min mogelijk zonnevelden en windmolens te plaatsen. Dit door optimale benutting van daken en gevels, de zonneladder te volgen (motie 6 en 25) en door innovatie in het voordeel van de energietransitie te laten werken (motie 4 en 8). II: Hoe innovatie, andere energiebronnen en efficiëntiewinst gaan helpen om het bovenstaande doel te ondersteunen is nog te onduidelijk omschreven in de concept RES. Westvoorne hoopt dat dit beter wordt uitgewerkt en dat handreikingen worden geboden om deze winst te verzilveren (motie 4 en 5).	Systeemanalyse	Uw wens/bedenking is tweeledig. Allereerst over de primaire inzet op zon op daken (en gevels): in de RES is de inzet van zon op daken nadrukkelijk voorzien. Dit is zelfs een aanzienlijk aandeel van het bod. Wanneer er alleen wordt gekeken naar nieuwe projecten (dus naast de bestaande en pijplijnprojecten), dan is 50% van de energie voorzien op daken (0.724 TWh in gebouwde omgeving versus 0.683 TWh in zoekgebieden). De gemeenten gaan echter zelf met zoeklocaties aan de slag. Deze aanpak is in de eerste plaats gericht op die situaties waarbij de ruimtelijke kwaliteit niet te zeer te lijden heeft onder de energieopwekking (draagkracht van het landschap). In tweede instantie gaat het om realiseerbaarheid in de zin van tijdsdoorloop, businesscase, netwerk en belemmeringen in bijv. ecologie of van juridische aard. Deze filters kunnen ertoe leiden dat voor de periode tot 2030 realisatie niet wenselijk of niet haalbaar is maar ook het tegenovergestelde kan het geval zijn. Het realiseren van de regionale ambitie vraagt voor het vervolg een inspanning om daar waar nodig draagvlak te versterken en niet de opgave door te schuiven of aan anderen te laten. Voor wat betreft het tweede punt; in het Klimaatakkoord staat omschreven dat deze RES invulling moet geven aan de doelstelling van CO2-besparing tot 2030. Het te schetsen tijdpad houdt rekening met innovatie, waarbij in de lokale aanpak wordt gestart met de meest toegankelijke, bewezen maatregelen en grotere systeeminnovaties na 2030 komen. De RES wordt elke twee jaar geactualiseerd, en dat maakt het mogelijk om innovaties (tijdig) een plek te geven mochten grotere systeeminnovaties eerder dan 2030 komen. Om realisatie binnen de gestelde termijn te waarborgen, moeten de projecten vergunbaar zijn in 2025. Daarom kan zeker rekening gehouden worden met de efficiëntiewinst van bijvoorbeeld zonnepanelen. Ontwikkelaars hebben hier zelf ook baat bij.	Paragraaf 8.3 (en 7.3 voor het doorlopen proces)
307	Westvoorne	Landschappelijke inpassing	Het realiseren van duurzame wind- en zonenergie gaat samen met versterking van het landschap, de natuur en de recreatie	Motie 3: Energieprojecten gaan de inwoners raken in de beleving van hun omgeving. We willen voorwaardes stellen aan energieprojecten; • uitgangspunt blijft dat zoveel als mogelijk de opgave moet worden gezocht op daken en mogelijk in de toekomst het gebruik van gevels kan worden ingezet. • Ga bij de restopgave zoveel mogelijk uit van dubbel ruimtegebruik (zoals stortplaatsen, water retentie bekkens etc.) en zoek de gebieden op die geen goede economische dragers hebben • Zoek mogelijkheden langs infrastructuur, dijken en het integreren van zon in geluidswallen. • Omschrijf in de Regionale Energiestrategie hoe wordt omgegaan met temporisatie en fasering, waarbij innovatieve mogelijkheden voor verduurzaming optimaal worden gestimuleerd en toegepast. Zorg daarbij dat door fasering, innovatie en efficiëntie winst het landschap ook weer kan worden ontlast. • Zonnevelden worden enkel toegepast wanneer zij door opgaand groen worden omzoomd. Daarbij wordt rekening gehouden met gebiedseigen flora en waar mogelijk gebruik gemaakt van natuurlijke mogelijkheden voor extra CO2-opslag op langere termijn • Borg biodiversiteit ter plekke en dat de bodem vitaal blijft • Limiteer de opgave binnen de zoekgebieden Waar windturbines en zonneweides worden ontwikkeld in het landschap, worden natuur en recreatie versterkt. Zoek ook daarbij naar hoogwaardige natuur die ook mee kan werken in extra CO2 opslag op langer termijn Zo worden de projecten geen kale elementen in het landschap, maar onderdeel van het landschap. Extra toelichting/context: Als er dan toch zonnevelden en windmolens moeten worden geplaatst, roept de raad in Westvoorne op om dit kleinschalig te doen, dubbel ruimtegebruik uit te nutten en daar strikte eisen aan te stellen. Opwek van wind- en zonne-energie in het landschap betekent een inbreuk op de kwaliteit van het landschap en moet gepaard gaan met investeringen in de directe omgeving die landschap, natuur en/of recreatie versterken (motie 3)	Elektriciteit	De RES 1.0 gaat in op het proces om te komen tot een regionale invulling van de nationale klimaatdoelstelling. Het is aan de gemeente op welke wijze daar nadere invulling aan wordt gegeven. Hierbij onderschrijft de gemeente Westvoorne diverse belangrijke uitgangspunten voor kwaliteit. De integraliteit en afwegingen die beschreven is zal voornamelijk op lokaal niveau plaatsvinden en zijn weg moeten vinden binnen gebiedsprocessen die leiden tot integrale afwegingen over ontwikkeling van energieprojecten. De integrale aanpak wordt in de RES onderschreven via de verhaallijnen en aanzet tot gebiedsprocessen, ruimtelijke kwaliteit is leidend, dat weerspiegelt de visie van de gemeente. Voor wat betreft uw punt over innovatie: op dit moment is invulling aan die doelstelling gegeven o.b.v. beproefde technieken. Vanzelfsprekend houdt de regio technische ontwikkelingen in de gaten die de impact op het landschap kunnen minimaliseren. Dit zal een landelijk aandachtspunt zijn/blijven. Die innovaties vinden hun weg in actualisaties van de RES 1.0.	paragraaf 8.3, verhaallijn recreatief landschap, paragraaf 4.1
306	Westvoorne	Energie corporatie	Iedere inwoner is financieel belanghebbende met het realiseren van de uitwerking van de energiestrategie	Motie 2: •de baten van zon- en windenergie opgewekt binnen de gemeente Westvoorne toebehoort aan de burgers van gemeente Westvoorne • iedere inwoner binnen de gemeente lid is van de energiecoöperatie; • iedere inwoner binnen de gemeente aandelen verkrijgt en kan aanschaffen van de coöperatie. • verdeling van de opbrengsten naar rato worden uitgekeerd; • een minderheidsbelang van aandelen beschikbaar is voor deelnemers buiten de gemeente. Extra toelichting/context: Zorg voor goede en tijdige participatie, waarbij groepen inwoners (en andere belanghebbenden) op een passende wijze worden betrokken bij de inpassing van de energietransitie en profiteren van de opbrengsten (motie 1 en 2);	Elektriciteit	In de RES komt de noodzaak voor goede participatie, waaronder financiële participatie in projecten terug. Daarbij is de afweging gemaakt de invulling van de landelijk overeengekomen 50% norm lokaal te laten. De geformuleerde wens biedt een helder kader waarbinnen de gemeente daaraan vorm geeft en wordt ondersteund en binnen de RES.	paragraaf 4.2, paragraaf 8.3
305	Westvoorne	Participatie	Iedere inwoner wordt uitgedaagd om mee te doen met het realiseren van de uitwerking van de energiestrategie	Motie 1: Bij deze transitie is betrokkenheid van inwoners essentieel. Neem de volgende uitgangspunten voor participatie mee: - Gebruik diverse participatie instrumenten - Benader (soorten) inwoners op een bij hun passende wijze - Zoek mogelijkheden om inwoners die zich niet laten horen te betrekken - Begin tijdig / zo vroeg mogelijk - Maak de participatie concreet en duidelijk - Streef naar een hoog niveau op de participatieladder - Westvoorne werkt samen met Voorne Putten - Zorg dat de inwoners begrijpen wat de impact voor hen betekent - Maak participatie COVID -proof Extra toelichting: Zorg voor goede en tijdige participatie, waarbij groepen inwoners (en andere belanghebbenden) op een passende wijze worden betrokken bij de inpassing van de energietransitie en profiteren van de opbrengsten (motie 1 en 2);	Communicatie	Dank voor de input. Draagvlak is een belangrijke voorwaarde voor het slagen van de energietransitie. We onderschrijven het belang van goede en tijdige participatie, waarbij groepen inwoners (en andere belanghebbenden) op een passende wijze worden betrokken bij de inpassing van de energietransitie en profiteren van de opbrengsten. Inwonersparticipatie wordt volgens afspraak niet door de regio uitgevoerd maar is een aangelegenheid van de gemeenten. De regio faciliteert/stimuleert voornamelijk met kennisoverdracht en breed bruikbare producten. In de RES 1.0 is aandacht besteed aan de invulling van proces- en projectparticipatie zowel in de uitvoeringslijnen als in de communicatieaanpak, ook voor de periode na de RES 1.0.	2.3, 7.1, 8.1, verder in hele document verweven
359	WSHD	*Inleiding W&B 379 t/m 384 hoort bij elkaar*		Zoals overeengekomen in het klimaatakkoord wil Waterschap Hollandse Delta graag samen met de gemeenten en de provincie verantwoordelijkheid nemen voor de regionale energiestrategie (RES). De regionale samenwerking juichen wij van harte toe, deze is essentieel om onze gezamenlijke doelstellingen van het Klimaatakkoord te realiseren. In de nu voorliggende concept RES herkennen we de inzet vanuit ons waterschap. Zoals in de concept RES is verwoord willen wij een bijdrage leveren aan het verwezenlijken van de regionale klimaat- en energiedoelen. Als waterschap werken wij eraan om in 2030 energieneutraal te zijn. Belangrijk hierbij is te weten dat dit geen doel op zich is, maar een resultaat dat moet bijdragen aan de nationale doelstelling om de C02-uitstoot te reduceren, zodat de mondiale temperatuurstijging zoveel mogelijk beperkt kan worden.	Algemeen	Dank voor uw enthousiasme in de regionale samenwerking, fijn om te horen dat u uw ambities herkent in de concept-RES. De meerwaarde van een goede regionale samenwerking wordt onderkend en is essentieel om gezamenlijke doelstellingen te kunnen realiseren.	Geen verwijzing.

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
360	WSHD	*Genoemde wensen en bedenkingen 379 t/m 384 hoort bij elkaar*		Daarnaast willen we samen met onze partners in de regio werken aan de duurzame en toekomstbestendige energievoorziening in de regio. Dat doen we onder meer door: a. te onderzoeken waar onze gronden en assets ingezet kunnen worden voor de energie-transitie, mits dit past binnen de randvoorwaarden voor het waarborgen van goed waterbeheer en de andere wettelijke taken van ons waterschap;	Algemeen	Met uw bijdrage kunnen we de opgave die er landelijk en in de regio ligt dichterbij brengen. Daarbij is evident begrip voor de positie die waterschappen innemen i.r.t. hun primaire taak. De zoektocht naar goede ontwikkelkansen, zij het elektriciteitsopwekking op uw assets of het vinden van meer innovatieve oplossingen voor het verwarmen van de gebouwde omgeving maken we graag samen. Dit verankeren we daarom ook in de RES 1.0	O.a. paragraaf 1.1, paragraaf 6.1, paragraaf 8.2.2, paragraaf 8.3.1, paragraaf 8.3.2
361	WSHD	*Genoemde wensen en bedenkingen 379 t/m 384 hoort bij elkaar*		Daarnaast willen we samen met onze partners in de regio werken aan de duurzame en toekomstbestendige energievoorziening in de regio. Dat doen we onder meer door: b. in de regio proactief mee te werken aan warmtewinning uit oppervlaktewater en gezuiverd afvalwater. Hiertoe onderzoeken we op dit moment samen met de gemeenten welke rol ons waterschap bij de ontwikkeling van aquathermie kan spelen;	Warmte	Aquathermie is een zeer interessante bron voor lage temperatuurwarmte. In de RES 1.0 wordt er aandacht besteed aan de rol van aquathermie in de energievoorziening. Dit soort warmte is echter niet heel geschikt om over grote afstanden te transporteren, en is daarmee een geschikte bron voor lokale warmtenetten. Het is belangrijk dat de waterschappen, als RES-partner, hun mogelijkheden om van aquathermie gebruik te maken verder in beeld brengen in onderzoeken en pilotprojecten, en met de gemeenten verkennen welke kansen er zijn om gebruik te maken van aquathermie als duurzame warmtebron.	paragraaf 1.3 - 3.1 - 8.2.2
362	WSHD	*Genoemde wensen en bedenkingen 379 t/m 384 hoort bij elkaar*		Daarnaast willen we samen met onze partners in de regio werken aan de duurzame en toekomstbestendige energievoorziening in de regio. Dat doen we onder meer door: c. mee te werken aan onderzoek naar de inzet van biogas, dat als bijproduct vrijkomt bij de waterzuivering en slibverwerking, voor het opwekken elektriciteit en warmte voor eigen gebruik, dan wel alternatieve inzet zoals opwerken tot groengas en levering aan het aardgasnet, en,	Brandstoffen	Dank voor deze informatie. Biogas (en eventueel opwerking naar groengas) is voor deze regio een zeer belangrijk product. Dit is opgenomen in de RSE, onderdeel Brandstoffen maar ook de relevantie in het gehele energiesysteem is nader onderbouwd	5.2
363	WSHD	*Genoemde wensen en bedenkingen 379 t/m 384 hoort bij elkaar*		Daarnaast willen we samen met onze partners in de regio werken aan de duurzame en toekomstbestendige energievoorziening in de regio. Dat doen we onder meer door: d. waar mogelijk samenwerking en/of participatie met gemeenten, lokale energiecorporaties en bedrijven bij de duurzame opwek van energie, zoals wind- en zonne-energie. Bij de bespreking van onze wensen en bedenkingen in ons Algemeen Bestuur werd met nadruk gewezen op het betrekken van bewonersorganisaties en bedrijven in de regio bij de totstandkoming van plannen. Voor het slagen van de energietransitie is belangrijk dat de regio ook meedeelt in de opbrengsten van lokale opwek. Verder onderschrijft ons bestuur het belang van zoveel mogelijk 'Zon op Dak' projecten.	Elektriciteit	In deze wens wordt de rol van participatie helder weergegeven. Deze lijn wordt ondersteund in de RES 1.0, in die zin dat daarbij de RES, gemeenten faciliteert met producten en kennis en dat gemeenten via gebioedsprocessen of meer algemene participatie rond de energieopgave het contact leggen en onderhouden met inwoners(groepen).	Paragraaf 4.3 (vervolg elektriciteit), paragraaf 8.3 (frame 3: draagvlak)
364	WSHD	*Nawoord w&b 379 t/m 384 hoort bij elkaar*		Het spreekt voor zich dat WSHD de (tussen)resultaten van deze acties zal inbrengen in het proces waarin de stuurgroep werkt aan het opstellen van de RES 1.0 als vervolg op de concept-RES. Naast de maatregelen op het gebied van energiebesparing en duurzame opwekking van energie, onderzoeken de waterschappen bovendien het tegengaan van de uitstoot van broeikasgassen bij de afvalwaterzuiveringen en uit het watersysteem. Waar zinvol en mogelijk kan dit leiden tot aanpassingen van het waterbeheer. Tenslotte wijzen wij u graag op ons programma ruimtelijke adaptatie. Via dit programma zijn er aanvullende mogelijkheden om de klimaat- en energieopgave te combineren met andere ruimtelijke opgaven.	Algemeen	Dank dat u uw (tussen)resultaten met ons wilt delen. Goed ook om te weten dat u onderzoek doet naar het tegengaan van de uitstoot van broeikasgassen bij de afvalwaterzuiveringen en uit het watersysteem. Voor wat betreft uw programma ruimtelijke adaptatie, dank voor uw verwijzing. Ruimtelijke kwaliteit vormt een onderdeel van de RES waar dit mogelijk van toegevoegde waarde kan zijn.	Geen verwijzing.
147	Zoetermeer		Er dient meer aandacht uit te gaan naar hoe het RES proces transparanter kan worden gemaakt;	Het RES proces is momenteel niet transparant genoeg. Dit terwijl de uitkomsten van het proces van groot effect kunnen zijn op de directe leefomgeving van onze inwoners. Om de betrokkenheid te stimuleren en informatievoorziening te verbeteren dient de transparantie te verbeteren.	Algemeen	De RES is een visiedocument. In de komende fase zijn vooral gemeenten aan zet om de realisatie op te pakken. Dat gebeurt door (aanpassing van) beleid en in projecten. De betrokkenheid van de inwoners zien we als noodzakelijk voor het slagen van de energietransitie en zal dus vooral in de realisatiefase een plek moeten krijgen. In aanloop naar de RES 2.0 wordt nagedacht over de mate waarop er ook regionaal extra actie nodig is in het kader van participatie.	Geen verwijzing.
148	Zoetermeer		De gemeenteraad dient uitgebreider en op frequente basis te worden geïnformeerd over de onderhandelingen in het RES proces;	De gemeenteraad is niet betrokken geweest bij de totstandkoming van de concept-RES. Om de controlerende taak goed te kunnen vervullen, dient de gemeenteraad uitgebreider geïnformeerd te worden en te worden meegenomen in het onderhandelingsproces.	Algemeen	Het betrekken van de raadsleden is inderdaad een belangrijke component voor het slagen van de RES. Vanuit de RES organiseren we vanuit de Uitvoeringslijnen elektriciteit, warmte en brandstoffen daarom raadsbijeenkomsten. Aanvullend ligt de verantwoordelijkheid voor het betrekken van de gemeenteraden bij de gemeenten zelf. Ook als het gaat om hun inhoudelijke inbreng in het RES-proces. Vanuit de RES ondersteunen we gemeenten graag in het betrekken van hun raden. Het staat gemeenten dan ook vrij de RES- Uitvoeringslijnen hierover te benaderen.	Geen verwijzing.
149	Zoetermeer		Geef in de RES 1.0 een visie op de inzet van warmte, de wijze waarop een warmtenet optimaal, fysiek en bestuurlijk, vormgegeven kan worden. Daarbij specifiek aandacht voor de betaalbaarheid van een warmtenet, met of zonder verplichte aansluiting en het beleggen van de regie en de verantwoordelijkheid (waaronder autonomie gemeente) nadrukkelijk benoemd moet worden;	Gezien het dreigend tekort aan elektriciteit in deze regio en het enorme overschot aan warmte is de conclusie in het rapport helder, we moeten in onze regio zoveel mogelijk woningen en overig gebouwen verwarmen met warmte. Dat kan niet zonder aanleg van een warmtenet. Hoe dat bestuurlijk en fysiek vorm te geven komt in deze Concept RES niet aan de orde en daar is wel behoefte aan.	Warmte	De regio heeft onderzocht welke kansen er zijn voor de warmtetransitie en hoe publieke belangen geborgd kunnen worden. Hierbij is altijd uitgegaan dat de regie van de warmtetransitie bij de gemeenten ligt, en dat afstemming en samenwerking in de regio wenselijk is. Om zo optimaal gebruik te kunnen maken van de beschikbare warmte in de regio. De onderzoeken die zijn gedaan in aanloop naar RES 1.0 laten dit ook zien. Tegelijk wordt geconstateerd dat er nog onvoldoende effectieve wet en regelgeving en financiële instrumenten zijn om de warmtetransitie vorm te geven en tegelijkertijd de publieke belangen (betaalbaarheid, betrouwbaarheid, duurzaamheid, rechtvaardigheid en vertrouwen) te borgen. De RES 1.0 maakt inzichtelijk waar de risico's liggen en welke instrumenten nodig zijn om de warmtetransitie succesvol vorm te kunnen geven.	Paragraaf 2.2 - 3.3 - 8.2 - Juridisch rapport sturingsinstrument en publieke belangen
150	Zoetermeer		Geef in de RES 1.0 meer aandacht aan het belang van energiebesparing en geef richting hoe dat concreet gerealiseerd kan worden;	Het opwekken van voldoende duurzame elektriciteit in onze regio, de dichtstbevolkte van Nederland, lijkt ondoenlijk of zal in ieder geval beperkt zijn. De vraag naar elektriciteit is groter dan het aanbod. Elektriciteit die uitgespaard wordt hoeft niet opgewekt te worden.	Algemeen	Energiebesparing speelt een belangrijke rol. Dit is ook in de RES 1.0 opgenomen, maar het is een lokale aangelegenheid om energiebesparende maatregelen te ontwerpen en effectueren. Het onderwerp is in de periode naar de RES 1.0 in de uitvoeringslijn Elektriciteit wél met stakeholders besproken en ervaringen zijn uitgewisseld. Tegelijkertijd is het doel van de RES nadrukkelijk niet om te werken naar een energieneutrale regio. Het doel is om vast te stellen hoeveel we als RES regio Rotterdam Den Haag bij kunnen dragen aan de nationale klimaatdoelstelling, bekeken vanuit de draagkracht van ons landschap.	Paragraaf 2.4, paragraaf 4.1, paragraaf 6.1 en paragraaf 8.2.1
151	Zoetermeer		Besteed in het verdere RES traject expliciet aandacht aan de democratische legitimatie van de RES en werk in de RES 1.0 nader uit hoe gemeenteraden tijdig en op een goede manier betrokken worden bij de besluitvorming;	Gemeenteraadsleden zijn niet betrokken geweest bij het opstellen van de concept-RES maar kunnen slechts wensen, aandachtspunten en bedenkingen meegeven, waarvan we niet weten of deze ook daadwerkelijk in de RES 1.0 zullen worden meegenomen. Dat horen we pas later. We zijn met 23 gemeenten in onze RES, dus het gevoel dat je als raad nog invloed hebt op de uiteindelijke RES 1.0 is niet groot. De RES is geen onderdeel van een gemeenschappelijke regeling met alle formaliteiten die daarbij horen. Daarom is de vraag naar de democratische legitimering van de RES een terechte. Weliswaar moeten alle gemeenteraden de RES 1.0 ieder voor zich vaststellen/goedkeuren, maar wat gebeurt er als een gemeenteraad niet akkoord gaat? Wat gebeurt er als een gemeenteraad delen van de RES niet acceptabel vindt? Daarom de wens om in de RES 1.0 een paragraaf over de democratische legitimering van de RES 1.0 en het proces daarnaartoe op te nemen.	Algemeen	Raadsleden zijn in het proces naar de Concept RES als ook de RES 1.0 veelvuldig tussentijds geïnformeerd, o.a. door bijeenkomsten, consultatierondes (over de 3 scenario's voor het Energieperspectief 2050 als ook in het najaar van 2019 in een drietal bijeenkomsten over het Energieperspectief 2050 en wat men wil meegeven voor de RES. Naast de Wensen en Bedenkingen zijn er diverse mogelijkheden geweest voor volksvertegenwoordigers om inzicht te krijgen in (tussenfases) van de RES. O.a. door de webinars die de regio heeft georganiseerd maar er zijn ook gemeenten die bijv. inwoners of raadsavonden hebben georganiseerd. De Nota van wensen en bedenkingen wordt voorafgaand aan het definitief maken nog voorgelegd aan de raden in februari 2021 voordat de RES in regionaal verband wordt besproken en gepubliceerd. Daarmee beoogt de regio de invloed van raadsleden zo groot mogelijk te houden. Het kan natuurlijk wel zo zijn dat er verschillen van inzichten zijn binnen de regio. Dat kan er ook toe leiden dat een gemeente op een onderdeel liever niet akkoord wil gaan met de RES. Indien dat het geval is constateren we dat er op het overige wél overeenstemming is. Eventuele bespreekpunten nemen we terug naar een regionaal bestuurlijk overleg om tot een oplossing op proces en inhoud te komen.	Paragraaf 8.1
152	Zoetermeer		Werk in de RES 1.0 nader uit hoe gedegen participatie door inwoners, bedrijven en organisaties kan worden vormgegeven;	De opgave van verduurzaming is van ons allemaal, en gaat niet alleen de gemeente zelf aan, maar ook inwoners, bedrijven en andere organisaties. Zonder voldoende draagvlak komen we er niet. Mensen zijn zeer betrokken bij hun leefomgeving, maar wachten nu vaak af en zijn onzeker over wat er in hun stad, wijk of straat gaat gebeuren. Dat is begrijpelijk. Ze besluiten veelal om ingrijpende energiebesparende maatregelen voor hun woning nog even uit te stellen. Het is daarom noodzakelijk hen tijdig mee te nemen in de opgave waarvoor we staan en hen serieus te nemen. En dat betekent dat we voor alle projecten m.b.t. de energietransitie gedegen participatietrajecten moeten doorlopen. In de RES 1.0 dient dit nader uitgewerkt te worden. Keuzevrijheid, eigen regie en flexibiliteit zijn daarbij belangrijke begrippen	Communicatie	Dank voor deze inbreng. Draagvlak en acceptatie van belanghebbenden zijn belangrijke voorwaarden voor het slagen van de energietransitie. (Vroegtijdige) proces- en projectparticipatie zijn daartoe middelen die door de gemeenten ingezet worden. De regio faciliteert/stimuleert voornamelijk met kennisoverdracht (inclusief breed bruikbare producten); zoals weergegeven in plan van aanpak (dec 2019) en updates inspelend op actualiteit. In de RES 1.0 wordt aandacht besteed aan de invulling van proces- en projectparticipatie zowel in de uitvoeringslijnen als in de communicatieaanpak. De uitvoering van inwonersparticipatie is buiten scope.	paragraaf 2.3, 7.1, 8.1, verder verweven in hele document

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
153	Zoetermeer		Werk in de RES 1.0 uit hoe het 50% lokaal eigendom gestalte kan krijgen en stel daarvoor een voorbeeld-beleidskader op, waar gemeenten gebruik van kunnen maken;	In de concept-RES wordt een ambitie van 50% lokaal eigenaarschap verwoord. Lokaal eigenaarschap is belangrijk omdat wanneer door ten minste 50% lokaal eigenaarschap een wind- of zonnepark ontwikkeld wordt, de opbrengsten daarvan zo veel mogelijk lokaal terecht komen. Dit bevordert het draagvlak voor en vertrouwen in de energietransitie en zorgt voor een versnelling daarvan. Hoe groter het aandeel eigendom van de inwoners is, hoe meer van de baten in de eigen gemeente blijven. Zonder een lokaal beleidskader "Lokaal eigendom van hernieuwbare opwek op land" kan het ten minste 50% lokaal eigendom echter niet afgedwongen worden bij energieprojecten. Daarom is het verstandig om in de RES 1.0 de mogelijkheden voor een dergelijk beleidskader te verkennen en een voorbeeld-beleidskader op te stellen, waarin eisen aan ten minste 50% lokaal eigendom worden opgesteld en opbrengstparticipatie als voorwaarde geldt voor planologische medewerking. De deelnemende gemeenten kunnen hier dan naar eigen wens en inzicht en in een voor hen passende vorm gebruik van maken, zodat niet iedere gemeente het wiel helemaal zelf hoeft uit te vinden.	Algemeen	50% lokaal eigendom heeft in het proces naar de RES 1.0 aandacht gekregen: het voorstel is dat dit (conform de afspraken omtrent bredere participatie) lokale invulling krijgt. Hierbij werd door gemeenten aangegeven dat het ontwikkelen van een regionaal kader niet wenselijk is. Indien door partijen gewenst kan dit richting RES 2.0 ook regionaal worden opgepakt. Goede voorbeelden vanuit de regio worden wel gedeeld, zoals een actieve energiecoöperatie die een centrale rol speelt voor het realiseren van een TVW, het opstellen van een leidraad of het organiseren van een koepel van energiecoöperaties die hier invulling aan geven. Het streven van 50% lokaal eigendom zoals in het klimaatakkoord vastgesteld is door de regio geadopteerd, en het gesprek hierover zal dus gevoerd blijven worden. De daadwerkelijke invulling is zoals gezegd een lokale aangelegenheid.	Paragraaf 2.3, paragraaf 8.3.4 (frame 3) en bron Factsheet 50% lokaal eigendom, Participatiecoalitie via https://departicipatiecoalitie.nl/document/factsheet-50-lokaal-eigendom]/
154	Zoetermeer		Analyseer en werk in de RES 1.0 nader uit welke werkgelegenheid er met de energietransitie gemoeid is, hoe de regio de benodigde vakmensen gaat opleiden en welke samenwerking daarvoor nodig is met het onderwijs en het bedrijfsleven;	De energietransitie levert vele nieuwe banen op, want er is enorm veel werk aan de winkel. Dat biedt kansen voor werknemers op diverse niveaus, maar dan moeten er moeten wel voldoende (om- en bij-)geschoolde mensen zijn om onze energieambities waar te maken. De samenwerking met het onderwijsveld en het bedrijfsleven om voldoende goede werknemers te genereren, moet dus intensief zijn. Het is belangrijk dat hier stevig op wordt ingezet. Dat kan niet alleen lokaal, maar is juist ook een regionale opgave. Hoe gaat onze RES-regio de benodigde vakmensen opleiden? De RES dient zich daar rekenschap van te geven en een goede analyse te maken van wat hiervoor nodig is. In de RES 1.0 dient dit nader uitgewerkt te worden	Algemeen	We staan als maatschappij voor een enorme opgave i.h.k.v. de energietransitie. We onderschrijven dat het ontwikkelen en opleiden van vakmensen, kennis e.d. daarbij belangrijk is. Indirect kan dit uit de RES 1.0 worden opgemaakt, de directe werkgelegenheid valt echter buiten de scope van de RES zoals ook in paragraaf 2.4 Voorwaarden en risico's wordt geschetst.	Paragraaf 2.4 (randvoorwaarde arbeidsmarkt)
155	Zoetermeer		Neem bij de beleidskeuzes in het verdere RES-traject de ambitie op om de biodiversiteit niet te verstoren maar juist te vergroten en te versterken;		Algemeen	Dank voor uw aanwijzing, er is aandacht besteed aan het versterken en koppelen van opgaven, waaronder biodiversiteit. Dit wordt in de RES 1.0 opgenomen.	Paragraaf 7.3.5 (frame 1), paragraaf 8.3.4 (frame 1)
156	Zoetermeer		De kansen voor waterstof op langere termijn open te houden waarbij gebruik kan worden gemaakt van het bestaande aardgasnet zodat het elektriciteitsnet minder belast wordt;	. Het elektriciteitsnet volgens netbeheerders zwaar belast wordt in het geval van 100 % elektrische energievoorziening; . Waterstof als energiedrager kan bijdragen aan een realistische transformatie op langere termijn die CO2 neutraal opgewekt wordt waarbij het huidige aardgasnet geschikt te maken is voor waterstof transport; . Het aardgasverbruik in veel woningen tegen relatief lage kosten te halveren is door een hybride warmtevoorziening bestaande uit een kleine warmtepomp in combinatie met een kleine gasketel voor de piekmomenten; Op langere termijn in deze woningen het aardgas te vervangen is door waterstof	Brandstoffen	In de concept-RES is gesteld dat waterstof een zeer nuttige energiedrager is, die echter ook gewenst is voor andere toepassingen, zoals de industrie. Om deze reden is een ladder opgesteld. Afhankelijk van de hoeveelheid beschikbare waterstof kan deze ook worden ingezet in de gebouwde omgeving. Dit is naar verwachting van netbeheerders, de Rijksoverheid en deze RES regio echter niet voor 2030 het geval. Tot die tijd kan niet met zekerheid gezegd worden of waterstof een oplossing gaat bieden voor de benodigde netverzwaring in de gebouwde omgeving wanneer woningen 100% elektrisch worden verwarmd. In uw toelichting gaat u ook in op het belang van hybride warmtepompen om het aardgasverbruik te reduceren. Dit is een goed punt, wat lokaal in de transitievisie warmte een plek kan krijgen. Regionaal wordt er voor de warmtevoorziening gekeken naar op welke wijze regionale warmte-infrastructuur een meerwaarde kan bieden voor de warmtetransitie op lokaal niveau.	5.2
157	Zoetermeer		In de RES 1.0 moeten de grote lijnen van de energiestrategie kort en puntig worden geformuleerd;	Dat het moeite kost om in de aangeleverde stukken de grote lijnen van de RES te zien	Communicatie	Dank voor de input. We nemen verbetering van de leesbaarheid mee bij het schrijven en het opmaken van het product RES 1.0. Als gevolg van de inhoudelijke uitdaging blijft echter wel een omvangrijk en complex product met een korte samenvatting.	In (opmaak) document verweven. High res figuren.
158	Zoetermeer		In de RES 1.0 wordt aandacht gegeven aan de zorg dat betere benutting van restwarmte uit het Rotterdamse havengebied mogelijk kan leiden tot langer blijvende afhankelijkheid van het gebruik van fossiele brandstoffen;	•dat restwarmte uit industriële processen in het Rotterdamse havengebied mogelijk beter benut kan worden om in de warmtevraag van de regio en daarbuiten te voorzien •dat deze restwarmte op dit moment voor een groot deel resulteert uit processen die fossiele brandstoffen gebruiken •dat deze processen ook zo snel als enigszins mogelijk minder afhankelijk van fossiele brandstoffen moeten worden	Warmte	Het uitgangspunt in de RES van de inzet van restwarmte is dat deze in 2050 geen fossiele oorsprong meer heeft. In de transitie ernaar toe kan tijdelijk wel restwarmte met fossiele oorsprong worden gebruikt. In het traject naar de RES 1.0 wordt nader onderzoek gedaan naar de mogelijkheden van regionale warmtenetten, waarbij ook in meer detail is gekeken naar de daadwerkelijk toekomstige beschikbare warmte in het Havengebied. In de RES 1.0 zal hier dus meer informatie over zijn opgenomen. Op basis van de bevindingen zal in het traject van de RES 2.0 een uitvoeringsprogramma handvatten kunnen bieden om met betrokken partijen concreter invulling te geven aan dit transitiepad.	Paragraaf 5.2
159	Zoetermeer		In de RES 1.0 moet meer aandacht worden gegeven aan vermindering van warmtevraag d.m.v. isolatie;	Dat in de RES naast aandacht voor bronnen voor warmte ook aandacht moet zijn voor de mogelijkheden om warmtevraag te verminderen	Algemeen	In de (concept) RES wordt uitgegaan van een minimale mate van isolatie van gebouwen (minimaal label C). In de berekeningen rondom warmte is dit het uitgangspunt. Deze isolatiestap kan leiden tot ca. 27% energiebesparing. De isolatie-aanpak is primair een lokale aangelegenheid. Regionale samenwerking vindt plaats o.a. via Provincie Z-H en bijv. de regionale en lokale energieloketten. Tegelijkertijd merken wij een behoefte om besparing steviger te verankeren binnen de RES. In het traject van de 2.0 zal ingegaan worden op de rol die de regio hierbinnen kan vervullen. In de informatieplicht is opgenomen dat locaties die meer dan 50.000 kWh en/of 25.000 m3 gas per jaar gebruiken alle erkende maatregelen moeten nemen. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de handhaving. Naar verwachting moeten alle labelplichtige gebouwen in 2030 beschikken over een A-label. Dat leidt tot een aanzienlijke energiebesparing. Daarbij is afstemming/inspanning nodig om tot een adequate borging van b.v. informatieplicht en controle van energielabels te komen. Voor meer informatie over labelplichtige gebouwen: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/energielabel-woningen-en-gebouwen/vraag-en-antwoord/wanneer-is-het-energielabel-voor-woningen-verplicht	Paragraaf 3.2, paragraaf 6.1, paragraaf 8.2.1
160	Zoetermeer		In de RES 1.0 moet meer aandacht worden gegeven aan de mogelijkheden en onmogelijkheden op termijn van kernenergie in de regio;	•dat in de Concept RES de meeste aandacht uitgaat naar in de regio toegepaste technologieën die zullen bijdragen aan de energietransitie tot 2030 (wind en zon) •dat mogelijkheden en onmogelijkheden van kernenergie relatief weinig aandacht krijgen omdat dit een meer landelijke thema is en regionale kernenergie pas na 2030 zou kunnen bijdragen •dat het voor de meningsvorming belangrijk is ook in de RES aandacht te hebben voor kernenergie zonder direct een mening uit te spreken voor of tegen	Warmte	Kernenergie is op dit moment geen onderdeel van het Klimaatakkoord. Op dit moment vindt er een landelijke marktconsultatie plaats onder welke voorwaarden marktpartijen bereid zijn te investeren in kerncentrales in Nederland, welke publieke ondersteuning daarvoor nodig is en in welke regio's er belangstelling is voor de realisering van een kerncentrale. Omdat de ontwikkeling van nieuwe vormen van kernenergie en de bouw van kernenergiecentrales erg langzaam gaat, kan kernenergie niet ingezet worden om het doel van 2030 (49% minder CO2-uitstoot) te halen. Om deze reden maakt kernenergie vooralsnog geen onderdeel uit van de scope van de RES 1.0. Voor de periode tot 2050 kan kernenergie wel een rol gaan spelen. Indien er op landelijk niveau wordt aangestuurd op kernenergie wordt dit onderdeel van de RES, gezien het, zoals u terecht aankaart, dan onderdeel uitmaakt van het energiesysteem.	paragraaf 1.3 - 3.2
161	Zoetermeer		De beschikbaarheid van koude opslag en het gebruik hiervan voor koeling (geohydrologisch opslag systeem) dient een nadrukkelijkere rol te krijgen;	Door (veronderstelde) klimaatverandering merken we steeds meer dat de zomers warmer worden en de behoefte aan koeling in huizen een verhoogd beroep doen op koelsystemen. Echter zijn de meeste systemen zoals airconditioning installaties die veel energie verbruiken. Door onderzoek te doen of koudebronnen een aanvulling kunnen zijn op deze groeiende vraag naar duurzame bronnen, is het belangrijk ook deze vorm van energietransitie mee te nemen in de concept RES. In de commissie vergadering van maandag 13 september kwam dit onderdeel ter sprake.	Algemeen	U maakt een terecht punt, koeling is inderdaad een belangrijk punt van aandacht. Het is een onderbelicht onderwerp in de RES en zal voor RES 2.0 op de agenda staan. Hittestress die de warme zomers met zich meebrengt, is voor een groot deel een lokale aangelegenheid, met de eigen ruimtelijke inrichting (meer groen minder stenen/asfalt) kan de stad hitte-eiland - effecten fors verminderen. Zoals u terecht aangeeft kunnen WKO-systemen lokaal in een gemeente een oplossing bieden om koelte aan gebouwen te leveren in de zomer, en warmte in de winter. Dit soort lokale technieken kan een gemeente opnemen in haar TVW.	O.a. paragraaf 8.5

Energiestrategie
regio Rotterdam Den Haag

Nr	Organisatie	Onderwerp / steekwoorden	Korte formulering	Toelichting	Thema	Antwoord	Verwijzing RES 1.0
162	Zoetermeer		De infrastructuur - wegen, spoor - te benutten als plaats om zonnepanelen te plaatsen zoals op de geluidsschermen; indringend te onderzoeken om te zien of wegen ook op andere wijze gebruikt kunnen worden voor het opwekken van energie en daarbij te denken aan: Kan er over zonnepanelen heen gereden worden? Is het mogelijk de wrijving van voertuigen om te zetten in energie?	In de huidige RES wordt vooral gesproken over de infrastructuur als mogelijke plaats om windturbines neer te zetten. Gezien de grote oppervlaktes die wegen en spoorlijnen met elkaar in beslag nemen zijn er wellicht ook mogelijkheden om de infrastructuur op een andere manier te gebruiken voor het opwekken van energie.	Elektriciteit	In de RES wordt in lijn met het Klimaatakkoord met name ingezet op die technieken die voldoende doorontwikkeld en opschaalbaar zijn in de zin dat er een grote rol is weggelegd in de productievolumes die nodig zijn per 2030. Dat betekent dat in de RES 1.0 ingezet op windenergie en zonne-energie. Daarnaast wordt continu gemonitord welke technieken ver genoeg zijn om een significante rol te kunnen spelen in het energiesysteem. b.v. remenergie, warmte of stroom leverende wegen, geluidschermen en andere technieken. Indien daarvan sprake is dan zal de inzet daarvan ook meegenomen worden en landen in een actualisatie van de RES. dat zal iedere 2 jaar plaatsvinden. Daarbij dient in ogenschouw genomen te worden dat de RES niet zelfstandig innovaties financiert of faciliteert. daarbij wordt gesteund op andere organisaties en processen in de regio en daarbuiten.	Paragraaf 8.3
164	Zoetermeer		Er naast de formele RES, een publieksvriendelijke versie van de RES wordt ontwikkeld. Een versie in eenvoudige taal en in een korte vorm die de hoofdlijnen van de RES schetst (met verwijzingen naar de verdieping in de formele RES);	De RES zal breed gedragen moeten worden. Momenteel heeft de RES de belangstelling van een bescheiden groep mensen en er zal stevig ingezet moeten worden om het onder de aandacht van meer mensen te brengen, op het moment dat zij hun mening nog kunnen geven.	Communicatie	Dank voor de input. We nemen verbetering van de leesbaarheid mee bij het schrijven (incl. illustraties of begrippenlijst) en het opmaken (duidelijke tabellen en kaarten) van het document RES 1.0. Het document wordt zo leesbaar mogelijk ingedeeld in een deel met hoofdlijnen en verwijzingen voor verdieping, toelichting en onderbouwing. Een aparte samenvatting kan als basis gebruikt worden door gemeenten in haar (brede) publiekscommunicatie. Daarmee wordt deze wens in zijn geheel geaccommodeerd. Notie: Als gevolg van de inhoudelijke, behoorlijk technische uitdaging blijft het echter wel een omvangrijk en complex product met name gericht op de primaire lezersdoelgroep van volksvertegenwoordigers. Om die reden moet het ook álle informatie bevatten die voor handen is en die nodig is om tot afgewogen besluitvorming te komen. Communicatie met inwoners ligt volgens afspraak bij de gemeenten zelf, de regio levert kennis/materialen om dit te bevorderen.	In (opmaak) document verweven. High res figuren.
165	Zoetermeer		Tevens wordt er een algemene publieksvriendelijke begrippenlijst gemaakt waarin alle technische termen en alle afkortingen helder worden uitgelegd;	De RES zal breed gedragen moeten worden. Momenteel heeft de RES de belangstelling van een bescheiden groep mensen en er zal stevig ingezet moeten worden om het onder de aandacht van meer mensen te brengen, op het moment dat zij hun mening nog kunnen geven.	Communicatie	Dank voor de input. We nemen verbetering van de leesbaarheid mee bij het schrijven (incl. illustraties of begrippenlijsten) en het opmaken van het product RES 1.0. Als gevolg van de inhoudelijke uitdaging blijft het echter wel een omvangrijk en complex product met name gericht op de primaire lezersdoelgroep van volksvertegenwoordigers. Communicatie met inwoners ligt volgens afspraak bij de gemeenten zelf, de regio levert kennis/materialen om dit te bevorderen.	In (opmaak) document verweven. High res figuren.
166	Zoetermeer		En hetzelfde geldt voor een publieksvriendelijk overzicht van het proces: Maak een duidelijk overzicht wat er precies op welk moment gaat gebeuren en hoe en wanneer de bewoners en de ondernemers erbij worden betrokken;	De RES zal breed gedragen moeten worden. Momenteel heeft de RES de belangstelling van een bescheiden groep mensen en er zal stevig ingezet moeten worden om het onder de aandacht van meer mensen te brengen, op het moment dat zij hun mening nog kunnen geven.	Communicatie	Dank voor de input. We nemen verbetering van de leesbaarheid mee bij het schrijven (incl. illustraties of begrippenlijsten) en het opmaken van het product RES 1.0. Als gevolg van de inhoudelijke uitdaging blijft het echter wel een omvangrijk en complex product met name gericht op de primaire lezersdoelgroep van volksvertegenwoordigers. Communicatie met inwoners ligt volgens afspraak bij de gemeenten zelf, de regio levert kennis/materialen om dit te bevorderen.	In (opmaak) document verweven. High res figuren.
167	Zoetermeer		Zet genoeg middelen in om de energietransitie onder de aandacht te brengen.	De RES zal breed gedragen moeten worden. Momenteel heeft de RES de belangstelling van een bescheiden groep mensen en er zal stevig ingezet moeten worden om het onder de aandacht van meer mensen te brengen, op het moment dat zij hun mening nog kunnen geven.	Communicatie	We onderschrijven uw punt dat de RES breed gedragen moet worden. Dit is inderdaad een aandachtspunt voor ons allen en bestaat uit meerdere onderdelen: 1) het benaderen van inwoners, bedrijven, maatschappelijke organisaties is volgens afspraak een aangelegenheid van de gemeenten zelf en wordt niet door de regio gedaan, 2) de regio ondersteunt de gemeenten met algemene kennis/communicatie op gebied van participatie en adviseert verschillende participatieinstrumenten (Participatie via volksvertegenwoordigers zoals in de wensen en bedenkingen procedure is ook een voorbeeld in deze regio) , 3). De regio overlegt met gemeenten en stimuleert proces- en projectparticipatie. 4) Uitvoering van inwonersparticipatie is volgens afspraak buiten scope van RES Rotterdam Den Haag.	In (opmaak) document verweven. High res figuren.